

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЗАЛКАР АКЫНДАР» СЕРИЯСЫ

АЛЫМКУЛ, ТОКТОНААЛЫ, ЫСМАЙЫЛ

14-ТОМ

Академик **Абдылдажан Акматалиевдин**
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр:

Абдылдажан Акматалиев, Мурат Мукасов

Бишкек
«ПРИНТ-ЭКСПРЕСС» – 2016

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7–5
А–59

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Акматалиев А.А.</i>	<i>Мусаев С.Ж.</i>
<i>Байгазиев С.</i>	<i>Садыков Т.</i>
<i>Жайнакова А.Ж.</i>	<i>Токтоналиев К.Т.</i>
<i>Маразыков Т.</i>	<i>Эркебаев А.Э.</i>

Р е ц е н з е н т и

филол. илимд. кандидаты Н. Нарынбаева

А 59 «Залкар акындар» сериясы: 14-том.
Алымкул, Токтонаалы, Ысмайыл: /Түз.:
А.Акматалиев, М.Мукасов. – Б.: «Принт-экс-
пресс», 2016. – 586 б.

ISBN 978-9967-12-597-1

Залкар ырчылар Алымкул, Токтонаалы, Ысмайыл-
дын чыгармалары иргелип, топтоштурулду.

Жыйнак жалпы окурмандарга арналат.

А 4702300200-16

УДК 821.51

ББК 84 Ки 7–5

ISBN 978-9967-12-597-1

© КРУИА, 2016

© «Принт-экспресс», 2016

АЛЫМКУЛ

АЛЫМКУЛ ҮСӨНБАЕВ
(1894–1963)

Кыргыз акындар поэзиясынын ири өкүлдөрүнүн бири Алымкул Үсөнбаев 1894-жылы Талас жергесиндеги азыркы Манас районуна караштуу Кара-Арча айылында кедейдин үй-бүлөсүндө туулган.

Алымкулдун ырчылык шыгынын ойгонушуна өзгөчө таасир тийгизген эң башкы эстетикалык өбөлгөлөр элдик оозеки чыгармачылык, анын ичинде улуу «Манас» эпосу башында турган бир катар дастандар болгон. Эл арасынан жомокторду, элдик ырларды, күүлөрдү көп угуп, анын көбүн эсине тутуп, айрымдарын өз алдынча теңтуштарынын арасында аткарып да жүрөт. Жумуштан колу бошой калган учурларынын көбүн айылдагы Кудайберди, Аттокур сыяктуу көркөм сөздү куюлуштура айткан акын чалыш сөзмөр адамдардын айланасында өткөргөн. Алардан жана элден уккан жомоктор, айрыкча «Кожожаш», «Олжобай менен Кишимжан», «Сарынжи, Бөкөй» сыяктуу эпикалык поэмалар жаш талапкердин көңүлүнө бекем уют. Мына ушул поэмалардын ыр түзүлүшүн, дегеле андагы ар түрдүү татаал турмуштук окуялардын көркөм сүрөттөлүшүн жаш талапкер акырындап өздөштүрө баштайт. Бара-бара ушул эпостордун айрым үзүндүлөрүн өз алдынча айтууга киришет. Демек, Алымкулдун ырчылык жөндөмдүүлүгүнүн ачылышына, төкмөлүк шыгынын көз жа-

рып, ойгонушуна элдин оозеки чыгармалары түздөн-түз таасир эткени талашсыз чындык.

Алымкул он төрт жаш курагында эле айыл арасында Сулайман, Аттокур, Айдараалы сыяктуу ырчылардан да таалим алып, өз теңтуштарынын арасында, кыз оюндарда ырдай коюп жүрөт. Айдараалы, Аттокур, Сулаймандар атагы алыска кеткен акындар поэзиясынын чебер классиктери болушпаса да, Алымкулга акындыктын алгачкы «алиппесин» таанытууга жарамдуу ырчылардан болушкан. Алардын таасири менен Алымкул өз алдынча жамактатып төгүп ырдоонун жолдорун жана ыкмаларын үйрөнөт. Комуздун күүлөрүн өздөштүрөт. Мына ошентип Алымкулдун ырчылык жөндөмдүүлүгү күн санап өнүгө берет. Бирок айылдык жамакчы ырчынын денгээлинен биротоло кол үзүп акындыктын, төкмөлүктүн чыныгы профессионалдык жолуна түшүшүнө Токтогулдун «ырчылык мектеби» чоң таасирин тийгизген. Алымкул алгачкы ирет улуу акын Токтогулга жолукканда эле чон акындын көңүлүнө жагып сынына толот. Мына ошол жылдардан баштап Алымкул Токтогулдун эң жакын шакирттеринин бирине айланат.

Алымкул Үсөнбаев Токтогулдан чыныгы акындыктын нускасын алып, дүйнөгө, турмушка карата көз карашы такталат. Ырчылыктын, төгүп ырдоонун жолдорун жана ыкмаларын мурункудан да терең өздөштүрө баштайт.

А Үсөнбаевдин 1930-жылдарга чейинки мезгилдерде жаралган ырларынын ичинен колдо болгон: «Токтогул менен жолугушуу», «Кырк-Серке жайлоосунда Токтогул менен жолугушуу», «Ырчы аял Акыш менен жолугушуу», «Экинчи жолугушуу», «Аксы багытында», «Аялдар теңдиги жөнүндө». («Акбаары»), «Акыйкат жана теңчилик» сыяктуу

көбүнчө Токтогул менен айтыш формасындагы ырларын гана атоого болот.

Акындар чыгармачылыгындагы туруктуу салтка айланган көрүнүштөрдүн бири бул устат жана шакирт маселеси. Ырчылыкка кызыгып, ага баш оту менен берилген жаш талапкер ар дайым өзүнөн мурунку чоң акындарды ээрчип таалим алган. Ошону менен катар анын ырын үйрөнүп күүлөрүн аткара билген. Мына ушул салт боюнча А.Үсөнбаев улуу демократ акын Токтогул Сатылгановдун поэзия мектебинде тарбияланып, өз алдынча кесипке ээ болот. Жогорудагы аталган ырлардын көбүндө мына ошол устат жана шакирт проблемасына арналган идеялык мотив жатат. Мисалы, «Токтогул менен биринчи жолугушуу» аттуу айтыш формасындагы ырда А.Үсөнбаевдин эң алгачкы ирет Токтогулга жолугуп, өз максатын улуу акынга төкмөлүк ык менен ырдап түшүндүрө алганы көрүнүп турат. А. Үсөнбаев жаштыгына карабастан акындык салтты толук сактоо менен бирге эле өзүнүн дилиндеги айтайын деген оюн так жана таамай айтып берет. Ошондуктан улуу акын Алымкулдун таланттуулугун байкап:

«Эсен жүрүп жетилсең,
Эл ырчысы болосуң,
Өмүр берсе чоңоюп,
Өз ордума конорсун»¹ –

деп жогору баа берген.

Алымкул:

Ээрчип келдим абамды,
Элге айтамын саламды.
Эркек-аял бек турсун,
Эсенби, калкым аманбы?

Токтогул:

Ээрчитип келдим эл сага,
Эрбейген жапжаш баламды.

*Эсимден чыгып Топчубай,
Бул ордуна туткан каралды.*

Алымкул:

*Токомдон үлгү албаса,
Топудай балаң өсөрбү.
Тоюңдун чыктым үстүнөн,
Толкуган көп эл эсенби?*

Токтогул:

*Белгилүүү Беш-Көл өзөнү,
Бер жагында ашуу кесени.
Алымкул балам, таанып ал,
Атаңдын ушул өз эли².*

Ырдын жалпы уюшулушунан даана эле байкалып тургандай жаш ырчы Алымкулдун ыр саптары менен улуу акын Токтогулдун ырлары бири-бирин толуктап, бири-бирине кынап койгондой уйкаша түшүп, кандайдыр бир бирдиктүү күүгө келе түшкөндөй ыргактуу, музыкалуу угулат.

Бул алым сабак ырдын композициялык курулушу ирээттүү келип, мазмуну улам кызыктуу, айрым учурда уккан адамды эрксиз жылмайткан жеңил юморлуу боло баштайт.

Алымкул:

*Кызыл тил албай сайрайсың,
Кыялың шекер, балдайсың.
Кырчын жапжаш талдайсың,
Кыярып күйгөн шамдайсың.*

Токтогул:

*Кызылың кызыл, агың ак,
Тээ кыраанга жааган кардайсың.
Бурала басып жарк этсең,
Булуттан чыккан айдайсың.
Кымбат бааң, ак келин,
Чырагым, кыз кезиңде кандайсың?³*

Мына ушундай ыргак, элестүүлүк, уйкаштык ырда баштан аяк бузулбай толук сакталат. Демек, мындан биз жаш ырчы Алымкулдун төкмөлүк өнөрүнүн бир кыйла такшалып, өнүгүп калганын байкай алабыз.

1936-жылы республикабызда алгачкы ирет уюштурулган элдик таланттардын олимпиадасы өткөрүлөт. Фрунзеде өткөрүлгөн бул эл чыгармачылыгынын чоң кароосуна Таластан өкүл болуп келген Алымкул да катышат. Токтогулдун ырчылык мектебинен таалим алган Алымкул үчүн бул республикалык олимпиада чоң ийгиликтерди алып келди. Калыстар тарабынан Алымкулдун ырчылык, комузчулук жомокчулук өнөрү жогору бааланып, ошол эле жылы Тогол Сатылганов атындагы Кыргызстан мамлекеттик филармониясына артисттикке кабыл алынды. Филармония көркөм өнөрдүн, ырчылыктын гана мекемеси болбостон, Алымкул үчүн сабатсыздыкты жоюунун да мектеби болуп, ырчы кат таанып, китеп окууга, жаза билүүгө үйрөндү. Мына ошентип А.Үсөнбаев ар тараптан ачылуунун, көркөм өнүгүүнүн борборунда эмгектене баштайт.

Чындыгында эле филармония залкар таланттардын уюгуна айланып калган кез эле. Калык, Осмонкул, Карамолдо, Атай, Муса, Шаршен ж. б. сыяктуу кайталангыс таланттар Алымкулдун да чыгармачылыгынын тездик менен өнүгүшүнө белгилүү даражада оң таасирин тийгизбей койгон жок. Кыска гана мөөнөттүн ичинде А.Үсөнбаевдин «Ырлар» (1938), «Ырлар жана поэмалар» (1940) аттуу жыйнактары, ал эми акындын айтуусунда «Кожожаш», (1938) «Сарынжи, Бөкөй» (1938), «Жолборс минген киши» (1938), «Олжобай менен Кишимжан» (1940) сыяктуу жомоктор жана эпо-

стор жарык көрдү. Демек, 1938-1940-жылдын ортосундагы үч жылдык кыска гана убакыттын ичинде А.Үсөнбаев тарабынан алты китептин жарык көрүшү акындын 1930-жылдардагы чыгармачылык ишинин чоң ийгилиги катары жогору бааланып, 1939-жылы Кыргыз ССРинин эл артисти деген ардактуу наам берилет. Мына ушул эле жылы СССР Жогорку Советинин биринчи чакырылышында депутаттыкка шайланат.

А. Үсөнбаевдин 1930-жылдардагы ырлары тематикалык жактан ар түрдүүлөнүп, акындын ошол кездеги өз көзү менен көрүп, аралашып жүргөн турмуштук көрүнүштөргө арналды.

1930-жылдары А.Үсөнбаев элдик жомоктордун сюжетинин негизинде «Эшектен жолборс», «Жолборс минген киши» аттуу поэмаларды жаратты. Бул поэмаларда жомоктордун негизги мазмуну бузулбастан кайрадан күчөтүлүп, таптык мотиви тереңдетилип, идеялык-көркөмдүк жактан жеткилең иштелип чыккан.

«Эшектен жолборс» поэмасында акын өткөн теңсиздик заманда карапайым эмгекчинин тарткан азабын, эзүүчүлөргө каршы өз алдынча жүргүзгөн күрөшүн сүрөттөйт. Таптык карама-каршылыктарды көрсөтүү аракети да поэманын мазмунунан айкын туюлуп турат.

Поэма Карынбай аттуу жеткен сараң байдын кылык-жоруктарын сүрөттөө менен башталат. Карынбай дүнүйөнү эсепсиз жыйганы менен анын убайын көрбөй сараңдыгы, ачкөздүгү арта берет. Анын үйүнө бий-болуштар гана каттаганы болбосо, карапайым калктын бири да басып кирбейт. Кирейин деген күндө да Карынбай сараңдыгы кармап, баш бактырбайт. Карынбайдын үйүндө күндөптүндөп жумушун кылса да чеке жылырлык акы ала

албаган бир кедей кызмат кылат. Ал кедейдин маңдайга бүткөн жалгыз эшегинен бөлөк эч нерсеси жок. Эзилип жүрүп, куу оокаттын айынан тартпаган азабы калбайт. Карынбайга канчалык ызырынганы менен колунан эч нерсе келбейт. Күндөрдүн биринде капканына жолборс түшүп, чоң олжого батат. Карынбайдан акысын ала албай жүргөн кембагалга оңдой берди болуп, жолборстун териси эшегине куюп койгондой чак келет. Эшекке жолборстун терисин кийгизип, Карынбайдын гүлбагына түн ичинде барып, агытып кайтат. Эртеси гүлбакты аралай баскан Карынбайга кадимки эле жолборс көрүнөт. «Бул жолборс акыры бир күнү мени соо койбойт» – деп ойлоп, Карынбай өзүнүн гүлбагын таштап, журт которуп башка жакка көчө качып кетет. Эзели таман акы, маңдай теринин акысын ала албай жүргөн кедей Карынбайдын гүлбагын ээлеп калган экен.

Поэманын ушул кыскача сюжети менен байкалып тургандай акыйкаттык ар дайым карапайым эл тарабында экени ишенимдүү чагылдырылган.

«Жолборс минген киши» поэмасынын сюжети да кызыктуу иштелген. Оңой олжо таап, ары-бери өткөн жолоочулардын малын жарып жеп көнгөн Жолборс эми да камышка малын токтотуп, түнөк кылып жай алган жолоочуларды аңдып жатты. Камыштын арасынан жылтылдаган отту көрүп, ууру да мал уурдоого жылып кирди. Алдыда комдонуп жаткан жолборсту жылкы экен деп ойлоп, тургузбай минип качууну көздөдү. Акыры шырп алдырбай келип, ууру жолборско минип калды. Бир балээ жабышты деп корккон жолборс түнү бою тоо-ташты аралай чуркаса да үстүндөгүдөн эч кутула албады. Ал эми ууру болсо ушунча күлүк тулпарга жолукканына сүйүнүп баратты. Таң сүрө

астындагы мингени тулпар эмес эле жолборс экенин көрүп, коркконунан эмне кыларын билбей, жолборстун жонуна ансайын ач кенедей жабышты. Жолборс акыры талаадагы чоң бактын түбүнөн өтө берерде ууру бактын бутагына чап жабышып, жолборстон кутулган экен.

Демек, «Ууруну каракчы урсун» деген лакаптагыдай жолоочулардын малына кол салган жолборс менен уурунун кара ниет иштери оңунан чыкпай мал аман калды. Поэманын акыры ушундайча жыйынтыкталат.

«Көзөлшаа», «Байкобул абышка», «Жунусбай мерген» аттуу жомоктордун сюжеттери да акын тарабынан кызыктуу иштелген. Кыскасы, А.Үсөнбаевдин жомоктордун негизинде кайрадан иштелген жогоруда аталган поэмалары идеялык-көркөмдүк сапаты жагынан жеткиликтүү келип, тарбиялык таасири бир кыйла күчтүү берилген.

Жыйынтыктап айтканда, 1930-жылдар А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгында жаңылануулардын, изденүүлөрдүн, коомдук саясий жактан калыптанып өнүгүүлөрдүн жылдары болду.

Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында А. Үсөнбаевдин чыгармачылыгы өзүнчө бөлүп кароого мүмкүнчүлүк түзгөн жаңы ырлардын циклы менен байыды. Тагыраак айтканда, турмуш өзү жаңы теманы жаңыча ырдоого акынды мажбурлады.

«Баатырдын анты» аттуу ырында акын советтик жоокерлердин жалпылаштырылган образын түзгөн. Кимди, эмнени коргоону айкын сезген эрки күчтүү кайратман жоокер:

Антым берем балкып жаткан эл үчүн,
Күн чачырап, гүлдөп жаткан жер үчүн.
Энчи бөлүп, элим алып толкуган,
Түгөнбөгөн өнөр, билим кен үчүн»⁵—

деп, эл алдында, Мекен алдында ант берет. Бул бүткүл советтик комсомол жаш патриоттор Чолпонбай, Дуйшөнкул, Дайыр, Ташмаматтай баатырлардын анты.

Бул жүрөгүм октой болуп атылат,
Бул окторум жоого каршы чачылат.
Калкым үчүн каным акса кайгырбайм,
Майдандарда бизди кимдер качырат⁶.

Мына, чыныгы эр жүрөк патриоттун жан-дүйнөсү, майтарылбас духу, дегеле турган турпаты, кылар иши. Анын советтик жоокердин ойдүйнөсүн кылдат сезе билип, аны ачыкка чыгара аңтара сүрөттөп, кайратман жоокердин элесин көз алдыбызга алып келди.

Ырдын муун өлчөмүндөгү акындар поэзиясына анчалык мүнөздүү болбогон жаңы көрүнүштү байкоо кыйын эмес. Комуздун коштоосу менен жеңил ыргакта, жедеп көндүм болуп бүткөн ыкмада оңой-олтоң аткарылып калчу жети, сегиз муун өлчөмүндөгү ыр саптарынын ордуна интонацияга негизделген, комуздун коштоосунда аткарылса бир катар кыйынчылыкты талап кыларлык деңгээлдеги он бир муун өлчөмүндө жазылган. Мындан биз А.Үсөнбаевге жазма адабияттын таасири тие баштаганын ачык сезебиз.

«Өлүмгө өлүм» аттуу ырында ырчылар үчүн салттуу форма болуп калган сегиз муун өлчөмүнө салып, көркөм ой толгоолорун төкмөлүк ыкма менен элестүү да, эмоционалдуу-экспрессивдүү да, конкреттүү да чакырык, үндөө мотивинде калкыбыздын эл-жерине деген ыйык сүйүү сезимин ойготуп, душманды жок кылууга чакырат. Ыр:

Асылып келген душмандын,
Айлыма тийди залалы.
Абалтан адам көрбөгөн,

*Ушундай бети караны,
Капылеттен басышты,
Кээ жерден кыштак, калааны,
Ач көздүк менен акмактар,
Ар нерсени талады.
Кара малдай мууздады,
Катын менен баланы»⁷—*

деп башталып, фашисттердин ырайымсыз кылык-жоруктарын жырткычтык турпатын элестүү да, реалдуу да сүрөттөп жүрүп олтурат. Ошону менен катар өлкөбүздөгү жалпы журтту душманга каршы күрөшүүгө үндөйт. Бирок душмандын оңой-олтоң эле жеңиле койбостугун, «кутурган иттей асыларын», өжөрлүгүн да эскертип өтөт. Ошондуктан жоокерлерибизди эр жүрөктүүлүккө, баатырлык салгылашууга, душманды талкалоого түздөнтүз чакырат. Ырдын мазмунунан эле даана байкалып тургандай, күчтүү патриоттук ой толгоолор, баатырдык күрөшкө үндөө пафосу реалдуу жана таасирдүү берилген. Ошону менен катар акындын атуулдук ой-дүйнөсү, идеялык позициясы да ачык сезилет.

«Баратат кыргыз дүңгүрөп» аттуу ыр эзелтен жоого намыс бербеген кыргыз элинин баатырдык духун эпикалык мотив берип сүрөттөө менен башталып, ушул баатырдык пафос улам күч алып тереңдей берет да:

*«Кайраттанып калк толкуп,
Намысы келген окшоду,
Казанат бүтүн жылкынын,
Чалышы келген окшоду,
Баштап жүргөн кыргыздын,
Карысы келген окшоду.
Баатыр Кошой, Бакайдын,
Дабышы келген окшоду.*

Кажыбас көк жал шерлердин,

Баарысы келген окшоду»⁸ –

деп, жогорку чыңалууга өсүп жетет. Бир муну менен бүтпөйт. Элдик оозеки чыгармачылыкта, айрыкча, эпостордо кездешүүчү эпикалык көтөрүңкү пафос, элдин баатырдык духун, сүрөттөө ыкмалары бул ырдын финалында өзгөчө чебер колдонулган. Ошондуктан ырдын финалы кыргыз элинин баатырдык салтынан кабардар кылуу менен бирге эле:

Желе тартса буудандар,

Жер дүңгүрөйт басканда.

Жети айлык жолдор бир күндүк,

Жез канатын жазганда.

Ат коюп кошо киргендей,

Пейлин чачып Ала-Тоо,

Берекесин агызды.

Бет алса кыргыз душманга,

Берген эмес намысты.

Батышты карай жол тартып,

Баратат кыргыз дүңгүрөп,

Айгышкан жоону кыйратыш -

Атадан калган үлгү деп⁹ – деген мотивдер таасирдүү аяктайт.

Акындын согуш кезиндеги кандай гана ыры болбосун идеялык-көркөмдүк жактан өзүнүн сапаттуулугу жана таасирдүүлүгү менен окурмандын көңүлүн бурат.

«Барчын менен кулаалы» тамсили өзүнүн көлөмүнүн өтө эле чакандыгына карабастан айтайын деген ой жеткиликтүү жана таасирдүү берилген. Аллегориялык образдар аркылуу СССР менен фашисттик Германиянын согуштагы ал абалын элестетип көрсөтүүгө жетишкен. Ал эми «Фашисттер качтың сүргүн жеп» аттуу ырында А.Үсөнбаев жеңилген душмандын турпатын таамай элестетип келип:

*«Темселеп душман кырылып,
Деңизге каның төгүлдү.
Булгабай жогол бузуктар,
Абасы таза жеримди»¹⁰ –*

деп, душманга кыжырдануу менен кайрылат.

А.Үсөнбаев согуш жылдары эмгекчилердин арасында болуу менен гана чектелбестен согуш жүрүп жаткан жерлерге, 1943-жылы атайын түзүлгөн бригада менен Ленинградга чейин барып, Улуу Ата Мекендик согуштун алааматын өз көзү менен көрүп кайтат. Мунун өзү акындын чыгармачылыгына оң таасирин тийгизбей койгон жок. Акындын согуш темасындагы ырларынын циклы идеялык жактан болсун, көркөмдүк жактан болсун акындар поэзиясында жогорку деңгээлде иштелген ырлардын катарынан орун алды. Башкача айтканда, А.Үсөнбаевдин бул ырлары өзүнчө чакан идеялык көркөм системасын түзүп турат десек да жаңылыштык болбос эле.

Чолпонбайдын эрдигин сүрөттөө бир катар акындарда кездешет. Бирок, А.Үсөнбаевдин «Чолпонбай» поэмасынын көлөмүнүн өтө кыскалыгына карабастан Чолпонбайдын өмүрүнөн жана көрсөткөн теңдешсиз эрдигинен жеткиликтүү эле маалымат ала алабыз.

Албетте, поэмада акын Чолпонбайдын өмүрүнөн узун сабак сөз айтып, аңгеме курбайт. Айрым гана урунттуу учурларын өз ыгы менен кыска жана таамай сүрөттөп жүрүп олтуруп, конкреттүү жыйынтыктайт. Болгону поэма токсон беш ыр сабынан турат. Мындай чакан ыр сабы аркылуу баатырдык окуяны баяндап берүү акындар чыгармачылыгында анча кездеше бербейт. Төкмө ырчылык салтта көлөм жагы узак ырлар өтө эле арбын. Ал эми мындай баатырдык иштерди баяндоо

ырчылар үчүн эң кеми эки жүздөн кем эмес ыр жолдорун талап кылары табигый көрүнүш. Поэманын кыска, бирок идеялык-көркөмдүк жактан жеткиликтүү иштелишинин себебин А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгына тийген жазма адабияттын оң таасири жана акындын көркөм изденүүлөрү, чеберчилигинин өнүгүшү деп түшүнгөнүбүз жөн.

Акындын чыгармачылыгында жазма адабияттын тийгизген таасирине аздыр-көптүр көңүл бөлүп, акын Сүйүнбай Эралиев өзүнүн кызыктуу байкоолорун минтип жазат: «Ал өзүнүн сергектигинин натыйжасында жазууну жана китеп окуганды билип алды. «Жалаң өзүндөгү аздык кылат экен, китеп окуш керек экен, ал үчүн сабаттуу болуу керек экен. Мен эми Пушкин менен Маяковскийдин кыргызчага которулган ырларынан окуп, алардын усталыгынан аздап-аздап үйрөнө баштадым» деп айтканы да биздин эсибизде...

Ырчынын кийинки кездерде газета, журналдарга чыгып жүргөн ырларында кандайдыр бир сапаттык өзгөрүүлөр: көп сөздөн, кайталоолордон качуу, айтайын деген оюн так айтууга, ырда образ түзүүгө умтулуу сезилчү. Мунун баары чыгармасын сын көз менен карап, өзүнүн чеберчилигин өркүндөтүүгө кам көрүп, жүргөндүктөн болуу керек. Майрам-тойлордо же бир жолугушууларда комуз менен ырдаганы болбосо, башка бардык учурларда кадимки профессионал акындардай ойлонуп жазууга өткөн болчу. Бул ага өз чыгармасын идеялык-көркөмдүк жактан дагы жогорулатууга мүмкүндүк берди»¹¹.

Чындыгында эле А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгына жазма адабияттын таасири тийгендиги ушул согуш жылдарындагы ырларынан да даана көрүнүп турат. А.Үсөнбаевдин Улуу Ата Мекендик согуш

жылдарындагы чыгармалары өзүнүн идеялык-көркөмдүк жактан сапаттуулугу менен баалуу.

Улуу Ата Мекендик согуштан кийинки мезгил А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгында идеялык-көркөмдүк жактан өнүгүүнүн жаңы этабын түздү. Согуштан бүлүнгөн чарбаны калыбына келтирүү, элдин турмуштук жыргалчылыгын көтөрүү, тынчтыкта эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу, беш жылдык пландарды мөөнөтүнөн мурда ийгиликтүү аткаруу проблемалары жалпы элдик мүнөзгө ээ болуп, эмгекчилерге да, интеллигенттерге да, искусство чеберлерине да бирдей тиешелүү ишке айланды. Мына ушундай жагдай-шарт А.Үсөнбаевдин акындык өнөрүндө да жаңы милдеттерди аткарууну, жалпы элдик ишке өз үлүшүн кошууну талап кылды. Коомдук-саясий жактан жетик түшүнүккө ээ болуп, учурдагы турмуш талап кылган милдеттерди илгиртпей сезип калган акын бул жалпы элдик иштин кайнаган жеринде болуп, өзүнүн ырчылык өнөрүнүн бардык ички мүмкүнчүлүктөрүн толук жумшады.

А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгындагы бир өзгөчөлүк – анын ырларынын турмуш менен тыкыс байланышта болушу. Тагыраак айтканда, А.Үсөнбаев өзүнүн артисттик кесибине байланыштуу жаңынын, эмгектин жарчысы катары ар дайым эл арасында, эмгек кызуу жүрүп жаткан жерлерде болуп, өз көзү менен көрүп, таанып билген турмуштук көрүнүштөрдү чагылдырып ырдаган. Ошондуктан жогорудагы аталган ырлардын кайсынысын гана албайлы чыныгы эмгек процесси көз алдыга тартыла түшөт.

«Оруп жүрөт комбайн,
Эгинди бышкан кылкылдап,
Оозу толо чайнаса,

*Көбүктөй топон буртулдап,
Ажырап даны самандан,
Асылдуу кызыл жылтылдап,
Арабакеч артында,
Аттары семиз жулкунат»¹², –*
деп сүрөттөйт. Акын эгинди оруу-жыюу процессин өзүнүн «Эл эмгекте» аттуу ырында көрсөтөт. Ал эми «Эмгек жеңиши» аттуу ырында болсо:

*«Ала-Тоонун жүрөгүн,
Аңтарып ачып карадык.
Канаттуу жетпес бийикке,
Каалаган кезде бара алдык.
Кенен ачып байлыкты,
Кендерди арбын таба алдык.
Кумдуу купкуу чөлдөргө,
Курулуш куруп, шаар салдык.
Жашыл бактуу кыштакка,
Жаркыратып шам жактык,
Жайлообуз гүлдөп, малга бай,
Жакадан иштеп дан таптык.
Кур жаткан жерге көл жасап,
Кылымдар өчпөс даңк алдык»¹³ –*

деп, коллективдүү күжүрмөн эмгектин натыйжасын элге жарыя кылат. Көрүнүп тургандай аталган ырлардын элестүүлүгү жана мазмундуулугу окурмандарды кайдыгер калтырбайт. Акын мейли сугатчынын эмгегин ырдайбы, мейли же малчылардын иш аракеттерин сүрөттөйбү, пахтачы кызылчачы келиндердин образдарын элестетеби, бардыгынын лейтмотивин эпкиндуу жана натыйжалуу эмгек маселеси ээлеп турат.

Тынчтык ырыс, тынчтык бакыт экенин, өлкөбүз тынчтыктын, эмгектин натыйжасында гүлдөп өсөрүн акын өзүнүн «Тынчтык-ырыс», «Тынчтык үчүн», «Тынчтык туусу» ж. б. ырларында баса белгилеп келип:

*«Башчыбыз улуу партия,
Көрдүк жыргал сонунду.
Биз согушту сүйбөйбүз,
Айтамын ачык оюмду,
Өмүрлүк тынчтык жашоого,
Койгула журтум колуңду»¹⁴ –*

деп, жалпы журтту тынчтыкты сактоого чакырат. Бул гана эмес А.Үсөнбаевдин көпчүлүк эле ырларында тынчтыкты сактоо идеясы таасын байкалат.

А. Үсөнбаевдин чыгармачылыгына мүнөздүү дагы бир өзгөчөлүк анын жаратылыш көрүнүштөрүн, кыргыз жергесинин кооздугун жана анын ар түрдүү кендерге, малга бай экендигин деталдаштырып көркөм сүрөттөөгө кылган аракетинен даана көрүнөт. Акындын кыргыз жеринин пейзажын атайылап назар салып көркөм сүрөттөөгө кылган аракети 1930-жылдарда эле башталган. Буга акындын «Аккан суу», «Таластын көрүнүшү», согуш жылдарындагы «Кыргыз элим», «Капчыгай», «Ысык-Көлдө» аттуу чыгармалары мисал боло алат. Ал эми А.Үсөнбаевдин согуштан кийинки мезгилдердеги жараткан: «Тоо арасында», «Жайлоодо», «Кыргыз тоосу», «Фрунзе», «Кыргызстан», «Кең-Сай», «Кең-Кол», «Жалал-Абаддын көрүнүшү», «Каркыранын көрүнүшү» сыяктуу көлөмдүү ырларын окуганыбызда кыргыз жергесинин образы көз алдыга элестеп, акын сүрөттөгөн кең аймактардын географиялык түзүлүшү, экономикалык абалдары менен тааныша алабыз.

Акындын махабат ырлары анчалык көп эмес, Саналуу гана: «Жүзүмдөн бир тал үзүп бер», «Гүл менен», «Ак жибек кийген селкиге», «Эскерме», «Жигиттин каты» аттуу ырларын алууга болот. Бирок, аталган ырлардын мазмунунан бири бирин

*ардактап сүйгөн эки жаштын ички сүйүү сезиминин
реалдуу жана таасирдүү берилгенин сезүүгө болот.*

*Кайра-кайра көргөн сайын өзүңдү,
Кайткым келбейт улам карап көзүңдү.
Сынаа гана сен алдыртан сүйлөйсүң,
Сыр алдырбай сынадыңбы өзүмдү¹⁵.*

(«Гүл менен»)

*Жалгыз арча, үч күңгөй,
Жамалың тунук күзгүдөй.
Пейлинди карасам,
Пенденин көөнү түшкүдөй.
Жалжалым эске түшкөндө,
Жаталбаймын үшкүрбөй¹⁶.*

(«Ак жибек кийген селкиге»)

*Бул строфалардын мазмунунан махабатка
кириптер болгон адамдын ички сезимине, толго-
нууларына күбө болобуз.*

*А.Үсөнбаевдин балдарга арнап чыгарган ырлары
кичинекейлердин, бөбөктөрдүн психологиясына
шайкеш келип, алардын ой-максаттарын, алга
умтулууларын чагылдырып турат. Мындай ырла-
рынын катарына: «Кыздын тилеги», «Бул ырды
апам ырдаган», «Бөбөктөр», «Лыжа тепкен кыз»,
«Иниме», «Бактылуу балдарга» ж. б. чыгармала-
ры кирет. Аталган ырлардын көбүндө акындын бал-
дарга карата айткан аталык акыл-насааты,
тилеги, каалоолору да өз ордун тапкан.*

*А.Үсөнбаевдин жогоруда сөз болгон бардык чыгар-
маларынын тематикасына жана идеялык мазмуну-
на көңүл бөлүп, ой жүгүрткөн акындын элдик адам
болгонун, элдик акын экенин таасын сезебиз. Ал ус-
таты Токтогулга окшоп ар дайым эл арасында бо-
луп, эл турмушундагы жаңы көрүнүштөрдү көркүнө
чыгара ырдаган үгүт-насаатчы да акын болгон. Эл
кызматында болуу акындын каны менен кошо чур-*

кап турган, жедеп көндүм болуп калган өнөкөт адаты катары өмүрүнүн акырына чейин сакталган. Бул туурасында акын С. Эралиев: «1958-жылдын орун-жыюу маалы болсо керек, Алымкул аксакал болуп, бир катар акын-жазуучулар айылдык эмгекчилер менен чыгармачылык жолугушуулар өткөрүп жүрдүк. Командировкабыз баш-аягы жарым айга созулуп кетти. Маданият үйлөрүндө же клубдарда күн сайын жолугушуу өтөт. Бирок алар кечирээк башталат, анткени күндүз элдин жумуштан колу бошбойт. Биздин милдетибиз бир аз сөз сүйлөп, анча-мынча ыр окуу менен бүтөт. Алыкени болсо сахнадан такыр жибершипейт. Улам ар кайсыны сурап ырдагышат. Аксакал адамдын чарчаңкырап баратканын биз сезип турабыз, бирок ал өзү «жок» дебейт. «Болуптур, көңүлүңөр калбасын, эми ошону айтып берейин» – дейт да комузунун кулагын толгон кирет. Кечинде биз конок болгон үйгө эл дагы толот. Тамак келгенден кийин башкабыз уйкуга киребиз Алыкем болсо али ырдап олтурганы, бир оокумда көзүң ачсаң жана да ырдап жатканы. Олтургандар да тажабайт, кайра ырчыны сүрөп дуулдашып алган. Түндө уйкудан калып, чарчап кыйналды го десең эртеси анын эртеси да баягы эле калыбы. Эл менен болуу ал үчүн бакты же майрам катары сезилерин биз ошондо түшүндүк»¹⁷,– деп жазат. Чындыгында эле А.Үсөнбаев өмүрүнүн акырына чейин эл арасында, эл менен бирге болду. Кандайдыр бир жаңылык болуп калса аны ар дайым акыл элегинен өткөрүп, салмактап көрүп, керектүүсүн өзүнүн чыгармачылыгында пайдаланды. Мындай күрдөөлдүү жаңылыктардын бири 1950-жылдардагы өлкөбүз боюнча дың жерлерди өздөштүрүүдөгү партиянын чакырыктары болду. Мына ушул чакырыктарга үн кошуп, Казахстандагы эзели айдалбай жаткан миңдеген гектар дың жер

лерди өздөштүрүү үчүн өлкөбүздүн бардык аймактарынан эмгекчилер жана жаштар келип кызуу эмгектенип жатышты. Ал эми кыргыз жергесинде болсо ар бир айыл өз жериндеги дың жерлерди өздөштүрүүгө бет алышты. Айрым жерлерде бул демилге жакшы натыйжаларга ээ боло баштады. Мына ушул жаңы көрүнүштөр А.Үсөнбаевдин да көз жаздымында калган жок. Дың жерлерден өздөштүрүлүп жатышын акын өз айылынан да көрдү.

Жаңы көрүнүштөрдү жаңы формада жазуу идеясы эми акынды чыгармачылык изденүүгө алып келди. Натыйжада, 1958-жылы А.Үсөнбаев дың жерлерди өздөштүрүү проблемасына арналган «Биринчи бригада» аттуу көлөмдүү эпикалык поэмасын жарыкка чыгарды. Поэма чындыгында эле А.Үсөнбаевдин чыгармачылыгында мурда кездешпеген жаңы темада, жаңы формада жазылган.

Акындар поэзиясында салт болуп калган композициялык ыкмалар бул поэмада кездешпейт. Адатта акындар поэзиясындагы көпчүлүк поэмаларда негизги окуялар акындар, тагыраак айтканда, автор тарабынан эч бир бөлүмдөргө, темаларга, эпизоддорго бөлүнбөстөн баштан аяк баяндап берүү жолу менен ишке ашат. Ал эми А.Үсөнбаевдин «Биринчи бригада» поэмасында сюжет куруу жазма адабияттын үлгүсүндө жүзөгө ашырылганын көрөбүз. Окуяны иреттүү жана кызыктуу, чың уюштуруу үчүн ар бир бөлүмгө өзүнчө ат коюу менен сюжетти өнүктүрүп жүрүп олтурат. Мисалы, поэма «Сөз башы», «Сүйлөшүү», «Башкармага барганда», «Кечиндеги жыйналыш», «Почтальон келатат», «Түшкү дем алыш», «Эмгек талаасында», «Жыйынтык», «Башкарма кубанды», «Жардам», «Чиркей кимди сүйөт», «Бир аягы» аттуу бөлүмдөрдөн турат. Бирок, бул бөлүмдөр бири-биринен ажырап

бөлүнүп турбастан кайра бири-бирине ичкериден мазмун аркылуу терең тутумдашып, негизги идеялык мазмунду ачат. Көркөм образдарды жаратат.

«Биринчи бригада» поэмасынын негизги проблематикасын дың жерлерди өздөштүрүү, күжүрмөн эмгек маселеси түзөт. Таластын Сары-Жайык деген эзелтеден бери кол тийбеген дың жерин бузуп, Жуматай баштаган күжүрмөн комсомолдук жаштар бригадасы эгин эгип, тамеки айдап, гүлдөгөн айдоо аянтына айландырат.

Поэманын башкы каарманы – коллектив, № 1 бригаданын бардык мүчөлөрү. Ошону менен катар бригадир Жуматай, тракторист Осмон жана Бермет, Күмүш сыяктуу эпкиндүү комсомолдор. Сары-Жайыкты өздөштүрүдөгү комсомол жаштардын демилгесин агроном Амантур баш болгон бүт эл колдоого алат. Ошентип иш башталып, эмгек кызыйт, Эмгек процессинин жүрүшү акын тарабынан реалдуу сүрөттөлөт. Коллективдин, эмгектин күчү менен Салыйка, Чиркей өңдүү жалкоолор да эпкиндүүлөрдүн катарына кошулушат.

Поэма дың жерлер өздөштүрүлүп, Бермет менен Чиркейдин үйлөнүү тою менен шаңдуу аяктайт.

Жыйынтыктап айтканда, А.Үсөнбаевдин чыгармалары идеялык тематикалык жана жанрдык жактан көп түрдүү келип, акындар поэзиясынын көркөм фондусун байытып турат.

Абдыразаков А.

МОСКВА

Эчен жолу барып көрдүм арасын,
Эриктүү элдин эң бир сонун калаасын.
Энесиндей эркелетип өстүргөн,
Бир тилектеш эмгекчи элин баласын.

Бак-таалайдын кайнар булак көзүсүн,
Кан жүгүрткөн калк жүрөгү өзүнсүн.
Энебиз да, атабыз да Москва,
Каалайсың сен, – элдин гүлдөп өсүшүн.

Күндөй нурун күндө элиңе чачылат,
Күн-түн өчпөй күйгөн чолпон чачырап.
Касиеттүү алтын тутка Москва,
Көргөн жандын көңүлү чайттай ачылат.

Асман тирейт Москванын үйлөрү,
Канаттуу ат калың элдин мингени.
Карай турсаң бийигине көз жетпейт,
Ала-Тоодон орногондой бир жери.

Жетилип эл, түрлүү курал болду шай,
Жер кулпунуп желпинесиң саймадай,
Аска десем адам жүрөт ичинде,
Укмуш сонун кантип бүткөн ушул жай.

Москвадан көрдүм сонун курулушту,
Бул үйлөрдү кандай уста тургузду.
Күнү-түнү өчпөй күйөт жаккан шам,
Орнотконбу чолпон сары жылдызды.

Асман ачык ала булут жүрбөгөн,
Айкалышып нур алышкан күн менен,
Адамзаттын көркү алтын Москва,
Куштар болуп сени кимдер сүйбөгөн.

Барчын түлөп, шумкар учкан зоосунан,
Алыстагы кыргыз Ала-Тоосунан.
Көрбөгөндөр көргөн өңдүү сүйүшүп,
Данкыңды айтат түшүрүшпөйт оозунан.

Курчуткандай кубанчысың көңүлдүн,
Кулпундурган кайратысың өмүрдүн.
Жүрогүсүң, кубатысын Москва,
Дүнүйөдө мүлдө эмгекчи элимдин.

Уч-кыйрына көз жетпеген кең экен,
Улуу орус өсүп өнгөн жер экен.
Келген элди кең койнуна батырган,
Алтын шаар кең Москва берекем.

Жер соорусу орногонсуң тегизден,
Сайрандасаң салтанатың келишкен.
Октябрга өз колундан күч берип,
Өмүр сүтүн өлкөсүнө эмизген.

Эл таалайы Кремлдин ичинде,
Кубат берет эмгекчинин ишине,
Кремлдин төрт бурчунда беш жылдыз,
Жарык берет бүт дүйнөнүн жүзүнө.

КОМУЗ

Тилге жолдош, үнгө дем
Комузду кошуп ырдайлы,
Бабабыз черткен бул комуз,
Баркына жетип сыйлайлы!

Өрүктөн тандап чабылган,
Карагай капкак жабылган,
Үч кыл тагып жибектей
Күлүктөй таптап багылган.

Комузум, деп ыр жаздым,
Кошулуп далай ырдаштым.
Жаш кезимден үйрөнүп,
Жан дилим бирге сырдашмын.

Сайраса комуз күүлөрүн,
Жашырып сүйлөйт тилдерим.
Шыңкылдап колдо турганда
Кубулжуйт мукам үндөрүм.

Урматтуу кыргыз элинен,
Уккандын көөнү эриген,
Колумда сайрап турганда
Коштогон аттай элирем.

Аркар, кулжа жайнаган,
Белди ырдайлы, комузум,
Абийир бакка оронгон,
Элди ырдайлы, комузум.

Ак куулар сүзүп ойногон
Көлдү ырдайлы, комузум.
Ар жерден чыккан жаркырап,
Кенди ырдайлы, комузум.

Ата журтун коргогон
Эрди ырдайлы, комузум.
Бетинде түрлүү береке
Жерди ырдайлы, комузум.

Күүлөнчү, комуз, мен үчүн,
Күкүктөй үнүм сен үчүн.
Күндөлүк өсүп күчөйлү—
Гүлдөп жаткан эл үчүн.

АКЫН АТАМА

Беш-Таштын оозу Бүлкүлдөк,
Мелтиреген сазында.
Калдайган жыйын топ болуп,
Жанкороздун ашында,
Ошондо барып көрүштүм,
Токтогул булбул асылга.
Салам берген Алымкул,
Он сегиз толук жашында.
Барсам Током булбулдун,
Туруптур көп эл кашында.
Анык акын атамды,
Ошондо жаны көргөмүн,
Учурашып өзүнө,
Умтулуп салам бергемин.
Эртели-кеч эсимде,
Ошондо айтып бергенин.

Үч курчаган калың, топ,
Туруптур угуп тилинди.
Эл булбулу Током — деп,
Кабарын мурун билинди.
Кол ойносо комузга,
Күү сонуну сенде экен.

Конгуроодой кошулса,
Үн сонуну сенде экен.
Жатык тартып ырдаса,
Тил сонуну сенде экен.
Жүрөгүм толкуп кубандым.
Тотудай болгон бул киши,
Тобума кайдан келди экен?
Бой сыпатын карасаң,
Өкчөгөн алтын сакадай,
Көзүмө ысык көрүндү,
Көтөрүп баккан атадай.

Куюлуп ырың токтобой,
Алтын кумган чоргодой,
Бир жөнөлсөн кетчү элең,
Кылтылдаган жоргодой.

Кыйкырган жерден бөлүнгөн,
Кулактан саал тер чыкса,
Канатын күүлөп элирген,
Жарым ай ырдап турса да,
Жадабай эч ким кебинден.
Жаныма келгин балам деп,
Жанындай сүйүп берилген.
Аралашып көп жүрүп,
Алдык үлгү жөнүндөн.

Ийнине салып күү чертип,
Имерип колун ойногон.
Акылың менен киши элең.
Ар сонунду ойлогон.
Айтсаң экен Токо деп,
Кебине киши тойбогон.

Комузчуда жок эле,
Кол имерип какканы,

Күлө багып Токомун,
Күүлөр үнүн тапканы.
Күүлөнүп ырдап отурсан,
Күкүк элең шактагы,
Алдыңда жатып билинбей,

Ажалдын чапты капканы.
Качырган туйгун шекилдүү,
Калың элин таппады.

Токойдон учкан булбулдай,
Толкуган кыргыз элиндин,
Тобунан бөлүп айырды,
Тору чырмап өлүмдүн.

Кара байыр жан болсон,
Калат элең билинбей,
Калың топто шаңкылдап,
Ырдадың далай сүрүнбөй.
Унутулбайт ошонун,
Ушу күндө тирүүндөй.
Элестеп ойлоп жүрөмүн,
Эрчитип жүргөн кезинди.
Уядан багып чоңойткон
Учурган атам сен элең,
Унутпаймын өзүндү—
Көнүлдө турат күүлөрүн,
Кулакта турат үндөрүн,
Көнүлүмдөн чыгабы,
Кошулуп ырдап жүргөнүм.
Жаш кезимде жолугуп,
Көргөнүм жүрөт эсимде.
Жаш балам деп тарбия
Бергениң жүрөт эсимде.
Калың элди кубантып,
Күлгөнүң жүрөт эсимде,

Канатын каккан булбулдай,
Түрлөрүн жүрөт эсимде.
Кадырыңды күндө ырдайт,
Кашында өскөн балдарың.
Өзүңдүн тирүү чагындай
Угулат күндө шандарың—
Көк өрдөк толуп, каз конгон,
Көл эсинен чыгарбайт,
Көк өрүш жайнап мал жаткан
Төр эсинен чыгарбайт.
Капкагын ачып эл тапкан
Кен эсинен чыгарбайт.
Аргымак байлап ат чапкан,
Ала-Тоолук ак калпак,
Эл эсинен чыгарбайт.
Үлгүндү алып бирге өскөн,
Үйрөнүп жаштан бир дешкен,
Кошулуп топто сүйлөшкөн,
Комузун толгоп күүлөшкөн.
Катар ырдап үндөшкөн,
Кошо жүрүп үлгү алган
Мен эсимен чыгарбайм.
Өзүң кайрат бергенде
Карууга толгон билегим,
Кадырлуу Токо агамды,
Калкыма ырдап жүрөмүн,
Токтогул деп ырдам
Толкундай берет жүрөгүм.

АЛМА-АТА

Кордой ылдый жол жүрдү,
Ойноп күлүп талаада,
Арнап салам бермекке,
Акын Жамбыл агага,

Эски убакта арасы,
Алты күн болсо чамасы,
Түш оой чыгып, түн кире,
Кирип бардык биз деле,
Кен Алма-Ата калаага,
Шоодурайт жашыл бактары
Жылаажындай үн салып,
Талпынган кырчын жаштары,
Сүйүнүп колун беришкен.
Термелип жаткан Ысык-Көл,
Тескей жагы Алма-Ата,
Кайкалай чыккан кези экен.
Карагай, кайың, алмасы,
Мөңгүлүү аска баш жагы.
Ала-Тоонун бир чети,
Асман менен сүйлөшүп
Турган өңдүү келбети.
Асманды карайт Ала-Тоо,
Аппак карды жамынып,
Аркар, кулжа жайылып,
Угуп турсаң бир сонун
Улары сайрайт чаңырып.
Көтөрүлүп көкөлөп.
Курулушу жаңырып,
Шаңдандырган шаарды,
Сонун үйлөр салынып.
Алма-Атанын ар жагы,
Керилген тескей, кенен сай,
Тектири гүлдөп кулпунган,
Чыбыры тегиз малга жай.
Аламыктап кар кетип,
Агып жатат суулары,
Атабыз Ленин улуу адам,
Арнап берген жыргалы,
Алматы бүрдөп, күлүндөп,
Ачылган сонун нечен гүл,

Калаасы нурга чөмүлгөн,
Катар күйгөн электр.
Айлынан барып көрдүк биз,
Токсондо Жамбыл абаны.
Оболдон бери элине,
Жайылган экен кабары.
Эч качан эстен чыккан жок,
Элибиздин саламы.
Эртерээк ырда Жамбыл деп,
Эзилип жүрөк самады.
Кайкалайт жеңил машина,
Канаттуу куштай күүлөнүп
Алдынан киши көрүнсө,
Сурнайдай сонун үн берип,
Кала берди Алма-Ата
Көк жорго учса термелип
Кандай барып – келгенди,
Таң калдык да билбедик,
Жыргалда көңүл көтөрүп,
Канат жаздык демденип...
Кабакты ачып кубандык,
Калың казак эл көрүп.

АККАН СУУ

Абал мурун жалтылдап,
Кайдан чыкты аккан суу?
Аскасы бийик көк тескей,
Сайдан чыкты аккан суу.
Агарып кары кетпеген,
Жайдан чыкты аккан суу.
Агарган аска, бийик тоо,
Таштан чыкты аккан суу.
Аяк-башы керилген,
Саздан чыкты аккан суу.

Алтындай жүзү жаркырап,
Кыш күнү ичсенн, жыпжылуу.
Жерден кайнап оргуштап,
Булак чыкты аккан суу.
Жээгине көк камышты,
Курап чыкты аккан суу.
Жер тамырын көгөртүп,
Бурап чыкты аккан суу.
Жер жайнаган дайраны,
Улап чыкты аккан суу.
Кайнап башат жаркырап,
Тоодон чыкты аккан суу.
Башынан кары кетпеген,
Зоодон чыкты аккан суу.
Ак жалама боорунан,
Канат алган аккан суу.
Ааламга тийип пайдасы,
Таратылган аккан суу.
Көк жалама боорунан,
Канат алган аккан суу.
Керек болуп дүйнөгө.
Жаратылган аккан суу,
Көк ирим дайра туш-тушка,
Таратылган аккан суу.
Кара жерди как жарып,
Кайнап чыккан аккан суу,
Калкылдап жердин үстүнө.
Жайнап чыккан аккан суу,
Канча бир деңиз түбү жок,
Дайра чыккан аккан суу.
Ай-ааламга күч берип.
Пайда чыккан аккан суу.
Ак жалама зоолордон
Жарып чыккан аккан суу.
Алкымынан жез канат,
Балык чыккан аккан суу.

Айдай толуп жаркырап,
Жарык чыккан аккан суу
Көк жалама зоолорду,
Жарып чыкты аккан суу,
Көөкөрүнөн жез канат,
Балык чыкты аккан суу.
Көгөртмөк жердин милдетин,
Алып чыкты аккан суу.
Жети белес көрүнгөн,
Сайда болгон аккан суу.
Жердин бетин гүлдөтүп,
Пайда болгон аккан суу.
Жекендер жеке ээлеген.
Дайра болгон аккан суу.

Ак зоодон кайнап тегизге,
Түшүп жатат аккан суу.
Аркар, кулжа суусундап,
Ичип жатат аккан суу.
Кургаган жерди жибитип,
Төр берип жатат аккан суу.
Дүнүйөнү көгөртүп,
Түрүн ачкан аккан суу.
Түрдүү жыгач бадалдын,
Гүлүн ачкан аккан суу.
Аскаларды жаңыртып,
Үнүн ачкан аккан суу.

Күкүк болуп күүлөнүп,
Кирип жатат аккан суу.
Күнү-түнү тынбастан,
Жүрүп жатат аккан суу.
Тийген жери кулпунуп,
Күлүп жатат аккан суу.
Көз жетпеген түбү жок,
Терең экен аккан суу.

Кыбыраган жандарга,
Пахта, жибек, кызылча,
Арпа, буудай, ак сулуу,
Ар өсүмдүк дандарга,
Дары, майдай жаккан суу.

ТОО АРАСЫНДА

Үйүмдөн бир күн чыгып жүрүп кеттим,
Ат минбей, аба менен учуп жеттим.
Жадырап жан-жаныбар жай мезгили,
Ирени миң кубулат тулаң чөптүн.
Көңүлүм көтөрүлүп көргөн жерге,
Шамалдуу көл деңиздей толкуп түштүм.

Карадым айланасын назар салып,
Каркылдап суусунда ойнойт алтын балык.
Кашкайып кайнап чыккан тунук булак.
Токойдо түрдүү куштар обон салып,
Көйкөлгөн көк шиберлүү мейкин талаа,
Ажайып абасына мээрим канып.

Кайың го бой тирешип чыккан Терек,
Баш иет багында алма: «Мени же» – деп,
Көк шибер көйкөлгөн нур гүлгө оронду,
Жылгасы салаа-салаа бөлөк-бөлөк
Аарынын мекен кылган жери экен,
Арчадан сонун жасап койгон челек.
Ар түрдүү ажайыбын бүтүн көрдүм,
Суусунан алтын аккан ушул жердин.
«Жери байдын эли бай» – деген кеп бар,
Бактылуу мекени экен колхоз элдин.
Жүрөктү алып учат алда кайда,
Кубаты таза аба, атыр желдин.

Шаңкылдап кыз-келиндин үнү чыгат,
Утурлап уккан сайын ойнойт кулак.
Колхоздун шатман-шайыр жаштары экен,
Жанына басып бардым үнүн улап.
Баарынын барскан чулдук колдорунда
Шилтесе аска-зоолор түшөт урап.

Кубандым иштеп жаткан эми көрүп,
Азамат жыргап жүрөт терин төгүп,
Кажыбас чоюн билек балдардын
Как жарган кара таштын боорун көрүп,
О бали эмгегине ракмат деп!
Кубанып куттуктадым салам берип.

Казана эл байлыгы, аккан кени
Кайрылган Караколдун бир өзөнү.
Кары-жаш кайраттанып, алтын казып,
Тоо бузуп толтурушат кирешени.

Баатырлар иштеп жатат бел чечинип,
Берметтей мандайынан тер көшүлүп.
Болоттон бургу салып шынаа коюп,
Акташтын аска-зоосун бүт көчүрүп,
Өсүп эл өз жеринен кен табылып,
Өмүрлүк өлкөсүнө нур жабылып,
Сактаган алтын ташты жүрөгүнө,
Жаркылдайт жарган сайын күн чагылып.
Күлгүн дейт жердин бети гүл жамынып.
Кары-жаш катуу иштеп эмгек кайнап,
Эпкиндүү эр-аялы тең камынып.
Сүйүнөт эмгек десе жигит – кызы,
Карачы кандай өскөн эл жаңырып.
Баатырлар барскан менен урган кезде,
Баш ийип кара таштар тең жарышып.

Акташы алкым жактан суусун буруп,
Жанына жаркыратып зоот куруп,

Агызса алган кенин эрик менен,
Зоотко келип жатат секин жылып.
Талкалап ташты зоот майдаласа
Тазасы калат экен бөлөк чыгып.

Аңгыча бир аксакал киши келип,
Аралап кенчилердин ишин көрдү.
Алдынан аксакалдын тосуп чыгып,
Алдагы кары-жаштар салам берди.
Кадырлуу карыянын бирөө экен,
Жылкы айдап ээлеп жаткан конокторду.

Жанында Үч-Кошойдун Талды-Булак,
Сан жетпейт сай-сайынан жылкы чубап,
Кулан сан, аркар моюн жаныбарлар,
Таңыркап Тал-Чокудан карап турат.
Тайынан жүгөн салбай азоо өскөн
Табылбас таасын тулпар болот туяк.

Куйругу кучак, токулгасы бүтүн жибек,
Куюндай кумган чоку, кулан сымак.
Аскерлер, арыктабайт, минсең чыдайт,
Эл коргоп эрегишкен кан майданда,
Арстандай ат-жалынан эрлер сылайт.

Эгерде мен жонүндө келсе билгин,
Жетилип жетимишке быйыл кирдим.
Жашчылык жаш кезимде жанды кыйнап,
Басылып бай-манапка малай жүрдүм.
Жашыман эне-атадан жетим калып,
Азабын кыйын тарттым эски күндүн.

Эр советтин тушунда эрк өзүмдө
Элиртип эң бир сонун атка миндим.
Ушул жаткан жылкынын ээси менмин,
Жашарып жаным тынган жыргал сүрдүм.

Алдыда айдаганым калың жылкы
Атырын жыттап жүргөн айлуу түндүн.

Көбөйүп көк өрүшкө жылкы толду,
Көк шибер эркин оттоп балын сорду.
Кен, сазга керип желе бээ байлап,
Элиме эркин таалай сыймык конду.
Кен чыккан кең Таластын жогор жагы,
Кайрылып көрүп кеткин Караколду.

Бараттык Бала-Өтмөктүн бели менен,
Аралап аккан суунун жээги менен.
Өзөнү Караколдун ушул деди
Чалкайып ар тарабы жери кенен.
Тышында учуп жүргөн бир чымын жок,
Башында мөңгү жатат эрибеген.

Жылкысы миңге жеткен бай чарба дейт.
Урматтап учураштык эли менен.
Ак ниет аял-эркек эмгек кылса,
Алдында катуу болбойт эрибеген.
Багы өсүп бардык кубулбайбы,
Мал жатса чыбыр толуп төлү менен.

Алтыбай жылкычы экен кары киши,
Кыпкызыл карыянын ачык жүзү.
Жаштардай ыргып минип жайдак атка,
Карынын кайткан эмес кайрат, күчү.
Кыйкырып кышы-жайы жылкы багат
Карачы кандай сонун кылган иши.

Алтыбай ат минбесе качармын, дейт,
Ат минсем көңүлүмү ачармын дейт.
Серпишсем жигиттерден жыгылбаймын,
Семирип сексенимде казы алдым дейт.
Акыйкат айланайын өкүмөттөн,
Кары өмүр кайра толуп жашардым дейт.

Жылкычы Алтыбайдын жөнүн көрдүм,
Келишкен кең Каракол жерин көрдүм.
Таластын чоң суусунун чыккан жери,
Кашкайган тунук булак көлүн көрдүм.
Эскиде арпа бышпас ошол жерден,
Ат бою оргон буудай эгин көрдүм.

Аралап адыр менен чыктык кырга,
Алдыдан жайнап качат аркар-кулжа,
Эсепсиз эчки, теке аралашып,
Секирип ойноп жүрөт кызыл кумга.
Ак мөңгүлүү асканын арасында,
Бир адам кол булгалайт кел деп мында.

Колунда болот жаак капкан экен,
Олжого ошол адам баткан экен.
Олжосу капканында аюу түшүп,
Кубанып тур деп тиги жаткан экен.
Чондугу капканына түшкөн аюу,
Кадимки сары таман аттай экен.

Капканга аюу алган эрди көрүп,
Ала-Тоо абасына боюм эрип,
Аралап туу сандаган жылкыларды.
Бараттык кумар канып көңүл сергип.

КЫРГЫЗСТАН

Туурунан түлөк алып туйгун учкан,
Дүмөктө намыс бербей мөрөй уткан.
Элим бар татымы мол таалай жуткан,
Мекеним сенсин алтын, Кыргызстан!
Душманын сүрө кармап, түрө жыккан,
Данк алып уулдарың баатыр чыккан.

Айланаң аңкып турган жыпар жыттан
Кулпурган, күмүш түстүү Кыргызстан.

Өс Кыргызстан, өс,
Жеткирбес желдей тез!
Жаркыратып шооласын
Күндөй күлгөн ушул кез.

Тынччылык өчпөс нурун сээп жаткан,
Тамшантып сулуу турмуш күүсүн тарткан,
Балаң мен кучагында сүйүүм арткан,
Урматтуум, өскөн жерим, Кыргызстан.

Жайна Кыргызстан жайна,
Толукшу, толкундуу сайда!
Эритип укканды,
Сүйдүрүп кайра-кайра!
Төрт түлүк түмөн сандап өсүп жаткан,
Койнуң кең, гүл бооруна баары баткан.
Жемишин, дан байлыгың, аппак пахтаң,
Үлпөтүң шандуу-шайыр Кыргызстан.

Темир, Кыргызстан, темир,
Берметин төксүн жериң!
Ак калпак кыргыз турагы,
Алгалайт күчтүү демиң.
Кылымдар койнун ачпай терең буккан,
Жериңден алып бүткүс кендер чыккан.
Мартабаң мартчылыктын жолун туткан
Кагылам бир өзүңдөн, Кыргызстан!

Өркүндө Кыргызстан, өркүндө,
Токчулук сенин көркүндө!
Кубандырып көргөндү
Көрк чырмалсын көркүңө!

ЖАКШЫ ЧАРБА

Жакшы колхоз жаз келди деп кубанат,
Жаз алдында кошун эрте чыгарат.
Жапан жерге жан киргизип гүлдөтүп,
Какыр чөлгө кан киргизип сугарат.
Жаз алдында эгиндерин эгишет,
Жакшы камдап үрөндөрүн себишет.
Аралашып кары-жаштар эмгекке,
Ар кимисин кызматына бөлүшөт.
Малдары да өтө сонун семирген,
Унаалары арыш таштап элирген.
Адамдарды ар кыл өнөр көрсөтүп,
Абал баштан өз ишине берилген.
Коом мүлкүн коромжусуз багышат,
Арбын иштеп, арбын эмгек табышат.
Гүлгө бөлөп мейкин жаткан талааны,
Мандайынан майлуу терин агызат.
Бардыгы шат, кыз-келиндер күлүшөт,
Бардыгы тең жазгы эмгекке киришет.
Мына ушундай жакшы чарба аталып,
Күз келгенде кирешесин бөлүшөт.
Жакшы колхоз, жанашпагын бошонго,

Жакшы кубат, жанбас кайрат ошондо!
Ар нерсени ирет менен башкарат,
Кубанышат, мол киреше кошконго.
Кампа, сарай, заңгыраган тамдары,
Арык эмес, баары семиз малдары.
Быштак-майдын планынан кутулуп,
Көп асырап күтүп жатат чарбаны.
Эмгек менен эркин күндө шандаган
Депутат бар чарбадан шайланган.
Эл ишенчин эң алдында аткарып,
Андан кийин өз ишим деп айта алган.
Жакшы эл деп айтамын буларды,

Жакшы десем жүрөк толкуп кубанды.
Ката кылбай ар бир ишин аткарат,
Эрте бүтөт эгин төкчү планды.
Таза, сылык, тартип менен жүрүшөт,
Баары шайыр, баары өнөр билишет.
Күндүз, түнбү чолпон жылдыз жаркырап,
Көчөсүндө жаштар ойноп жүрүшөт.

ЖАЙДЫН КӨРКҮ

Тоолор турат жибек чачын тарашып,
Суулар агат, азоо аттай ал шашып.
Күнгөй-тескей кудум эле ноотудай
Жагалданып жай көркүнө жарашып.
Тоо эчкилер кудум сергек сакчыдай,
Элендешет эки жагын каранып.

Күндөн-күнгө көрк кийинип жаткансыйт,
Сулуу кыздай улам чачын таранып.
Алда кайдан агып жаткан миң булак,
Үлпөт ырын коштогонсуйт үн улап.
Адырында аралашкан арбын мал,
Жылкы азынап, койлор маарайт чуркурап,
Аралашып жайдын күнү бир түркүн,
Атыр чачып койгон өңдүү буркурап.
Бачайыдай жагалданып бой керип,
Көп суктантат бир өзгөчө көрк берип.
Балдар ойноп, булбул сайрап жарашып,

Бозой, селки бирге жүрөт гүл терип.
Акырында өзөн сууга кошулат,
Ала-Тоонун чокусунан суу эрип.
Жаткан талаа жашыл килем жамынды,
Белги кылып талдар сөйкө тагынды.

Аскадагы ак мөнгүлөр бузулуп,
Айлана бүт жарк-журк эгип жаңырды.
Эрки менен эгин айдап мал багып,
Эң биринчи эмгек эли камынды.
Атырылып алда кайдан угулуп,
Өжөрлөнүп өзөн суусу чамынды.
Бийик зоо да этек-жеңин түрүнүп,
Кайың, арча тура келди күбүнүп.
Жаш баладай жагалданып жандуулар,
Жашыл төрдү мекен кылат сүйүнүп.
Мекен кылды мейкин жаткан талааны
Эмгек сүтү, эмгек тери төгүлүп...

ТОЛКУГАНДА

Комузду алып колума,
Коштодум үндү, теминдим.
Кош добуш чыгып шаңкылдап,
Күлүктөй алга элирдим.
Эки эли тилим сайрасын,
Эрикпей ыргак айдасын.
Жүрөктө кайрат барында,
Журт көрсүн тилдин пайдасын.
Кен казып кайлоо кармайын,
Күлгүндөй жаштык кайдасын.
Жаркырап тоскон элиме,
Жүрөктөн ырым жайнасын.
Ардактап элим тосуп ал,
Акының ырын арнасын.

Бирдасам кайра жашарам,
Бир менин нагыз жанымдай.
Комузум турса кошулуп,
Чыдайбы элим сагынбай.
Эркиндик ары эч качан,

Турмак беле жанырбай.
Карыбаймын, жаштаймын,
Мага бүткөн сонун жай.
Эргип алга жөнөсөм
Боз жоргодой чайпалып,
Конгуроодой угулган,
Кош добушум байкалып.
Оозумдан чыккан алтын сөз
Алда сонун көрүнүп,
Улам кайнап шакардай,
Удаалаша төгүлүп,
Кайгы-капа билбеймин,
Калк менен өсөм жайдары.
Эркиндик күндө жетилип,
Элимдин өстү аймагы.
Кылкылдады көк тиреп,
Шандуу кызыл байрагы.
Гүл бакчага бөлөндү,
Биздин жердин аймагы.
Асманды жиреп ойноду,
Билимдүү кыргыз балдары.
Өркүндөп өсүп бараткан,
Өнөрлүү кыздар бар дагы.
Каркырадай келишкен,
Илимге бүтүн берилген,
Келеңкор чачпак, кең сору,
Кермаралдай керилген,
Адамга мээри жагыштуу
Асылдар чыгып келинден,
Саан уйдан сүт алган,
Сары май, быштак бүт алган.
Элеси сонун келишкен.
Элге каймак жегизген –
Асылдар өстү элимден!
Эмгек десе шаттанган,
Элден мурда аттанган.

Эрдик менен иш кылып
Эл ичинде макталган.
Урматы кетпей көңүлдөн
Түбөлүк аты сакталган,
Жайдары жылкы багышкан
Күлүгүн таптап чабышкан.
Жайлоонун чөбүн жегизген,
Жакшына жылкы келишкен.
Козу-улагы бүт аман,
Койлору тууган эгизден,
Башынан баатыр аталып,
Малчылар чыкты элимден!
Аралатып өзөндү,
Ак карлуу тоого киргизген.
Ак калпак кийген Ала-Тоо,
Адырында жүргүзгөн.
Акыл менен иш кылып,
Ак ниеттигин билгизген.
Келбети сонун жарашкан,
Күлүктү тандап мингизген.
Эмгеги менен таанылган,
Алты орден тагынган,
Жылкычы чыкты элимден!
Жылда саны көбөйүп,
Мыктысы чыкты элимден.
Жылкычы минген күлүктөр
Суулугун чайнап кемирген.
Атырылып көбүгү,
Омууроого төгүлгөн.
Кайыктай жумшак таскагы
Камчы чаппай элирген.
Куштай учуп жөнөгөн,
Кокусунан теминсен,
Ушундай сонун малдарды
Баккандар бар элимде.
Эпкин менен эмгекти

Тапкандар бар элимде.
Айта берсем бир далай
Бул күндө өскөн чарбасы,
Күнгөй, тескей күтүрөп,
Өрүшкө толду малдары.
Береке, байлык киргизди,
Берметтей тунук дандары.
Сугатчылар кубанды,
Эмгеги күндө уланды.
Элине энчи бөлүндү,
Эртелеп бүтүп планды.
Кызылча батпай көбөйүп,
Вагонго толуп тартылды.
Заводдор иштеп күн-түнү,
Чыгарып жатат кантымды.
Түгүнбүс байлык береке,
Көтөрдү кыргыз данкынды!
Түштүгүмдөн ачылды,
Түгөнгүс көмүр шахтасы.
Ала-Тоодой үйүлдү,
Агарган кардай пахтасы.
Эмгек десе берилген,
Жайнаган түштүк элимден.
Пахтадан даңкы угулуп,
Баатырлар чыкты келинден.
Комузду алып колума,
Кошулдум ырдап, турбадым.
Эми көрдүм толкундап,
Элде экен менин ырларым!..

БИЗДИН ЭЛ

Дайраны туура байлап буруп келди,
Ороду гүл бакчага кургак белди.
Жарашып жашыл килем жамынгандай,

Карачы көркү ачылган ушул жерди
Агызды аралатып Чүй дайраны,
Кулпуруп кургак жыгач гүл байлады
Дүркүрөп түрлүү өсүмдүк баары чыгып
Жашарып жапан жерге гүл жайнады.
Баягы пайдаланбай жаткан талаа
Бак чыгып, бутагына куш сайрады
Гулдөттү кең мейкинди биздин элдер
Орнотуу ой-тоолорго көп курулуш.
Бактынын мөл булагы оргуп чыгып.
Оңолду күндөн күнгө биздин турмуш.

СУГАТЧЫ

Жайкалып эгин буралат,
Жай жылып күмүш суу агат.
Жарашык берип өзгөчө,
Жай күнү өткүр нурданат.

Көлкүдү ойго суу барып,
Көңүлү жибип кубанып.
Суусуну канып кең талаа,
Саамалдай жутат ден жайып.

Жер бети кымкап жамынды,
Жайкалып күндө жаңырды.
Өзүнө айтар кеңешим,
Өткөрбө сугат маалынды.

Тоо суусу толкуп чамынды,
Түрдүү бак сөйкө тагынды.
Өөрчүткүн күн-түн сугатты,
Өзгөрдү, эгин жаңырды.
Эмгектин туусун кармагын,
Эч качан артта калбагын.

Мезгили өтүп кетпесин,
Мөңгүнүн суусун байлагын.

Гүл өсүп, күндө жайнасын,
Гүлдөткөн чарба аймагын.
Аскадан бери агызып,
Ак булут суусун байлагын.

Карасаң сонун өсүмү,
Кандыргын өрүк, жүзүмдү.
Көркөмдүү күздө чечилип,
Көп болсун берген түшүмү.

Жайкалып аккан суу менен
Жибиткин бактын көңүлүн
Толкундап элде береке,
Тоо болсун жыйган өрүгүн.

Аскадан аккан миң булак,
Ал дагы аксын, чайпалсын.
Аябай жутуп жымындап,
Ак буудай өсүп жайкалсын.

Кайкалап турган жер бети
Каймактай көлкүйт бир чети.
Көңүлдү буруп сугатка,
Көп болсун күздө бермети.

Сугатчы, сугат улансын
Суйкалып эгин буралсын.
Көңүлгө жакын эмеспи,
Көргөндө дыйкан кубансын.
Сары манат кийип көрктөнүп,
Сапаты артсын күзүндө.
Түшүмдүү болсун жүгөрү,
Түгөнгүс байлык жүзүндө.

МАЛЧЫЛАРДЫН СҮЙЛӨШҮҮСҮ

Айлана тегиз магдырап,
Алтын күн нурун таратат.
Аргымак минген Ашымбай
Адырга чыгып баратат.

Ала-Тоо уулу эмеспи,
Ак калпагы жарашат.
Жыйылган көп кой жатпайбы
Жашандуу төрдүн четинде.

Ар кимди тартат өзүнө
Ар-намыс нуру бетинде.
Алыска данкын угузган,
Ак келин жүргөн мезгилде.

-Ак келин сен, – деп Ашымбай.
Алдына барды шашылбай.
Сырт киши болуп жүрбөймүн
Сырымды айтам жашырбай.

Башын ийкеп жаш келин:
Билсеңиз менин эмгегим,
Жайылган койдун ээсимин,
Жакшы болду келгениң.

Эмгектен качкан дыркырап
Энбашсынбы, билбедим.
Айткан азыр жакшы ой
Алдыңызда канча кой.
Жалкоосуң деп чочуба,
Жалама төргө барагой.

Тандасаң күлүк менден көр,
Сөзүңдү кайра алагой.

Чычаладын, жаш жигит,
Келипсиң күлүк ат минип.
Эң биринчи баштадын
Эмгегинди билдирип.
Кокустан атың аксаса,
Жиберем кочкор миндирип.

Коюмдун санын сурадын,
Жылмая карап турасың.
Оторума жүздөн кой,
Оюмду кайда бурасың.
Эмнеде санаан, билбедим,
Дагы эмнени угасың.
-Кыш узакка созулду,
Кыйынчылык болдубу.
Арыгынан койлорун
Ара тууп койдубу.
Өткөн жылкы туутта,
Планыңыз толдубу.

-Жүдөткөн окшойт кыш сизди,
Сөзүңүз эле билгизди.
Арыктаган бир кой жок,
Жүдөтө албайт кыш бизди.
Төлдөп койлор тептегиз,
Эгиздеп козу эмизди.
Кыштоого тоют ташылды,

Кыйналбай малым багылды.
Жем-чөптү бизден ала кой,
Арыктатсан малыңды.
Калдайган калың коюмдан,
Канчалык козу алынды.
-Көрдүм, көрдүм келинжан,
Койлорун семиз кунандан.
Эмгегине баш ийдим,

Чыгарбайм сизди оюмдан.
Жаздын күнү чуркаган
Семизинен тай-кунан.

Милдетимди ар жылы,
Ар-намыс менен актадым.
Кыштын күнкү бороондо
Корунуп үйдө жатпадым.
Астымдагы жылкымды
Жүрөгүмдөй сактадым.

Өткен жылы өзүңүз,
Канча кулун алдыңыз.
Өстүрүүгө чарбаны
Быйыл кандай жайыңыз.
Милдеттендиң эмнеге,
Жашырбастан айтыңыз?

Өткөн жылкы ийгилик
Эл көңүлүн кубантты.
Эчен кулун өстүрдүм,
Зыянга бербей бир башты.
Кошумча эмгек сый берип,
Кары-жаш бүтүн кол чапты.

-Бул сөзүңүз эң жакшы,
Мелдешели экөөбүз.
Колхоздун өсүп чарбасы,
Чынала берсин өлкөбүз.
Жыйынтыгын шашылбай
Жайлоодон, – дешти – көрөбүз!
Өстүрүүгө чарбаны
Иштегенден талбаска,
Милдетенди экөө тең
Биринен бири калбаска.

УРМАТТУУ БИЗДИН МАЛЧЫЛАР

Жазгы туут маалынан
Жакшы өсүптүр малдары.
Жаркылдап баары азамат,
Жайдарым кыргыз балдары.
Сан жагы да көп болуп,
Сапаттуу кылган чарбаны.

Өрүшү өсүп күтүрөп,
Өркүндөп турган убагы.
Көңүл буруп ар дайым,
Көбөйсө малдын салмагы.
Өлкөгө кошкон чоң, салым,
Өзгөчө байлык бул дагы.

Жалгындуу төрдү жайлаган,
Желелеп бээ байлаган.
Жашыл тескей бетинде,
Жайнатып мал айдаган.
Баатыры бар эмгектин.
Бардык иште талбаган.

Аралашып мал менен,
Ала-Тоо болгон турагы.
Эмгек менен жетилип,
Элимдин өскөн убагы,
Эми кайра жаңырган,
Эскилик кетип мурдагы.
Жергелүү журтум ар качан,
Жеңиштин туусун кармаган.
Сайрандап саанчы келиндер.
Сары май жыйнап, сүт алган.
Өркүндөп эмгек майданы,
Өрүшү өсүп күч алган.

Салкынга уюн айдаган
Саймалуу тоонун төрүнөн.
Салт болуп өзү үйрөнгөн,
Санаасы тунук көрүнгөн,
Салым кошуп данк алган,
Саанчылар чыкты келинден.

Сүйлөсө сөзү эң назик,
Сүлөөсүндөй керилген.
Сыпайы сылык мүнөзү,
Сырп этип жүрөк берилген.
Сыргадай малдын устаты –
Сулуулар чыкты элимден.

Бапестеп күлүк жылкыны
Баккандар бар элимде.
Күтүрөгөн мал жатат
Гүл тагынган жеримде.
Урматтуу жалпы туугандар,
Улансын ушул демилге.
Күтүрөгөн малы бар,
Кен, өрүшү дагы бар.
Кубанам дайым көргөндө,
Кубанчым – досум малчылар.
Көнүлүм толкуйт эмеспи
Көрүнсө көктөн данкынар.

Урмат кылып кой баккан,
Уян, жүн кыркып көп алган.
Арбын төл сактап ар дайым,
Алдыңкы болуп аталган.
Алтын орден тагынып,
Ак ниеттүү деп макталган.
Башынан бери кыргыздар
Мал менен өскөн эл болду.
Тоолору күмүш көгүлтүр,

Талаа түсү кең болду.
Төрт түлүктүү чарбасы,
Төрлөргө бүгүн жык толду.
Эркиндик, тынчтык күнүнө
Элимдин чоң жардамы.
Арыктабай кышында
Аман болду малдары.
Аралап көрүп жүрөлү
Алтындай мал чарбаны.
Жергелүү журтум ар качан
Жеништин туусун кармаган.
Өрүшү кенен малга жай,
Өстүргөн түрдүү чарбадан.
Жетилип байлык чарбасы,
Женишти көздөй чамдаган.

КУЗ КОЙНУНДА

Күз десе күчкө толуп кубанамын,
Күн-гүн дебей күлпөтүн уга аламын,
Күлүүгө күлкүсү артык күндө майрам,
Күмүштөй мончок терге жуунамын.

Алтын күз, анын койну оттой ысык,
Адамдын өмүрүндөй эң бир кызык.
Алгын деп тоодой-тоодой түшүм берет,
Агып турат мончоктогон тери сызып.
Берди ана, берекелуу бермет данын,
Бүркөлбөй ачып өлчөп бут салмагын.
Жаз алдында канчадан эксем дагы,
Жүз эселеп өндүрүп кайра аламын.

Жайлата жадабастан суусун бергем,
Жер жемиши шимирип жутсун дегем.

Мына эми, ырахатка тартылгандай,
Кубанычка балкып барат менин денем.

Жакшы күз – пейилдешим, жакшы досум,
Жалаймын май чууруган ширин оозун.
Ак берметин аябай берген кези,
Алгыла, кампа ичи жайма болсун!

Кенири ачык жолдо айнымай жок,
Алыстан мейман күткөн адамга окшоп,
Эң алды айтып келсе ысык салам,
Элимде токчулук деп – көңүлүм ток.

Көркүн көр, көлөмүн көр коңур күздүн,
Каптаган бышыкчылык оюн-түзүн.
Ар түрлүү жемиш толгон айылыма,
Ачылып шайыр кылып элдин жүзүн.

Каймагы катмарланып калкып турат,
Карачы, кандай байлык, кандай урмат!
Артылып эмгек күнгө тийген эгин,
Ар үйдө майга бышкан нан жыттанат.

АТТЫН СЫНЫ

Жал-куйругу төгүлгөн,
Жайкалып сулуу көрүнгөн.
Жарашып көркү келишкен
Жайлоонун салкын төрүнөн.
Жигиттер минип баратса,
Жылдыздай нурга чөмүлгөн.

Чү деп койсоң жаныбар,
Чимирилип учкандай.

Куюндай болуп жеткирет
Кууганынды куткарбай.
Алчандата бастырсаң,
Атырылат шумкардай.

Тамылжыган эки көз
Таңда чыккан чолпондой.
Көмкөрүлгөн соорусу
Казан асып койгондой.
Көз кумары тулпардын
Көркөмүнө тойгондой.

Кашка маңдай, ак шыйрак
Колдон жасап койгондой.
Тынчы кетип ээлигип
Тынч тура албайт ойнобой.
Күтүрөп өрүш көбөйсүн,
Күлүктө турат биздин ой.

Кулактары тикчийип,
Кыя кескен камыштай.
Турна моюн, жибек жал,
Тура албаган жарышпай.
Элик моюн, эчки баш,
Эргип басат арыштай.
Кундуздай жүнү жылтылдап,
Куйрук-жалы чубалган.
Көөдөнү кууш, кыска бел,
Көргөн адам кубанган.
Бута бою аң келсе,
Буйдалбастан чураган.

Туягы чулу, туура сан,
Тулпардын өзү байкасаң,
Бөйрөгү согуп бүлкүлдөп,
Буура булчуң, чоюн сан.

Тукаба түстүү жайытта,
Тулпарлар чубайт карасан.

Атырылып куюндай
Аттап коёт асканы.
Кайчы кулак, кайкы бел,
Кайберендей басканы.
Жол эмес тоодо жүрсөн да
Жоргодой жумшак таскагы.
Туягы чулу, кең таноо,
Туш-тарабы жарашат.
Бакайы жазы, балтырлуу,
Бардык эл сүйүп карашат.
Багылган Талас жеринде,
Башынан данктуу биздин ат.

Келбети бар өзгөчө
Керилген көрктүү кер кашка.
Сыпайы сулуу сырты бар,
Сырткы түрү бир башка.
Алыскы жерди болжосон,
Алып жетет бир паста.
Көкүрөк даана көрүнгүн,
Көөдөнү төргө чөмүлгөн.
Омууроо тынбай балкылдап,
Ооздугун булкуп кемирген.
Обдулуп бирде жалт берип,
Октолуп кээде элирген.

Сом темирдей буттары,
Сопол куйрук, сыйда жал.
Турпаты бийик, мүчөлүү,
Таасын күлүк таанымал.
Сүрөткө тартып койгондой,
Сүйүктүү сулуу биздин мал.

КҮМҮШ ШУМКАР

Күмүш шумкар күндө учат,
Гүл үстүнөн айланып.
Күндөн бийик ал сызат,
Күлкүсү бар шанданып.

Ак булутту аралайт
Асманды тен жарчудай.
Аба жиреп сабалайт,
Планетке барчудай.

Көркөм түсү жаркырайт
Көк жылгаяк күзгүдөй.
Канаттарын каккылайт,
Көлдө кеме сүзчүдөй.

Алтын чынар түнөгүн,
Күмүш жапкан бутагын.
Самолетум – шумкарым,
Талбай учар убагың!
ЧЕБЕР ДЕСЕН,
Чебер десен, чебермин,
Чечемин түйнүн өнөрдүн.
Чечалбайт деп ойлобо,
Чендешип күчүн көрөрмүн.
Комузум алсам колума
Күлүктөй сызып жөнөймүн.
Береке бар өзүмдө,
Берметин сөздүн төгөмүн.
Күлпөтү көп үйүмдө,
Күндө кызык көрөмүн.
Керек болсо өзүнө,
Сөз майын калпып беремин.
Туюкталып сөз таппай,
Туруп калат дебегин.

Сүрөт тартып ыр менен
Сөздүн гүлүн теремин.

ШАРШЕНДИН ҮЙҮНДӨГҮ ЫР

Ат бастырып айылга
Алымкул ырчы келди деп,
Акынын тосуп урматтап,
Ак калпак кыргыз сүйүнөт.
Эркелеткен немедей,
Элимдин мээри төгүлөт.
Бүт денем балкып термелип,
Жүрөгүм нурга чөмүлөт.
Каргадай чакта бир баскан,
Калтырбай сөздү сырдашкан,
Теңим келген көрүнөт.
Кермаралдай керилген,
Кызматына берилген
Келин келген көрүнөт.
Жаш кезимде бир жүргөн,
Жарпымды жазып күлдүргөн,
Иним келген көрүнөт.
Желдей учкул тулпарын
Жүгүртүп жазып кумарын,
Минип келген көрүнөт.
Алымкул агам келди деп,
Айтууга сөзүн белгилеп,
Билип келген көрүнөт.
Элим данкым, кубанчым,
Эмгекти сүйгөн ар качан.
Керметоо башын кыркалап
Эн жайлап мал баккан.

Башынан малда өстүнөр
Бир башын чыгым кылбастан.

Куйругу кучак жибек жал,
Күлүк тулпар бакканың.
Жарышта артта калбаган
Жалын жүрөк жаштарын.
Көбөйтө бер жыл сайын
Баатырлардын катарын.
Уйларың сайда сайгактап,
Койлоруң тоодо жайылган.
Коктудан айдап сугарып,
Койчусу тосуп кайырган.
Көңүлгө жакын бир элес,
Көрүнөт желе айылдан.
Күтүрөп толуп өрүшү,
Колхозуң, гүлдөп байыган.
Катары өсүп чарбанын
Колхоздор жылда байыган.
Ушундай чарба малыңды,
Баккын элим урматтап.
Эмгегинди жар салып,
Эркин ырдайм кубаттап.
Эрдиктин жолу силерде,
Эмгегин мени кубантат.
Баштап бизди партия,
Бактыга бакты улантат.

ТАРАЗАЧЫ

Чоң-чоң капты көтөрүп,
Чоң кампага өткөрүп,
Чебер ойлоп эсептеп
Счет кагып текшерип.
Комбайндын чапканын,
Кырманчынын басканын,
Өз-өзүнө чегерип
Өлчөп тунук салмагын.

Таразалап адилет
Тарткан колун эл билет.
Башкармадай өрнөктүү
Бардык ишин тең сүйөт.
Тамчы тери мөлтүлдөй,
Тамганда гүл өнчүдөй,
Эң бир тунук эмгеги
Эненин ак сүтүнөй.

КАПЧЫГАЙ

Капчыгай татаал өзөн туюк элең,
Адамга баш ийбеген кыйык элең.
Айкашып бийик кырлар салаалашып,
Койнунду аюу, жолборс кылган мекен,
Туптуюк аскаң бийик уюл элең,
Аралап адам барса коркунучтуу,
Тиктесе көз талдырган сайың терең.
Капчыгай – Боом элең тоосу бийик,
Заңкайып, мунарыктап, көккө тийип,
Жаңырып кошо сүйлөп аскаларың,
Башына ак булуттар турган минип.
Элге чет, татаал жаткан бир сай элең,
Козголуп тескейиңен көчкү жүрүп,
Бир адам бадалыңан жыгач кыркпай,
Көп жылы өзү куурап болгон чирик.

Тирелип, терелишкен тескей, күнгөй,
Бетинде кийик оттоп жүргөн миңдей.
Өзөндөп жалгыз-жарым адам барса,
Таңыркап дыргый түшүп турчу билбей.
Кокустан аска урап таш куласа,
Жаңырган кош жаңырык ачуу үндөй.
Курбунда улар жүрсө кужулдашып,
Эрчиткен балапаны жайнап чилдей.

Каркайган бийик чокуң асман тирейт,
Капчыгай сен бир туюк жаткан жүрөк.
Балаты калың токой, татаал өзөн, –
Таранып далай туйгун конгон түнөп.
Тилдей жол, типтик тескей, эшилме кум,
Көк тоодон улар учат канат күүлөп.
Өзөнүң суур казган ийиндей тар,
Суу ташып шукшурулуп сага кирет.

Колтугуң коңур адыр кенен Кемин,
Эски жер, эле дайын сенин жөнүн.
Кайгысыз таалай күнгө боюн эрип,
Койнундан элге берген кымбат кениң.
Ак кар бар чокусунга «селде» оронгон,
Сары чөп, саймаланган салкын төрүн,
Аралап адырырдан мал семирген,
Арпадан абдан күчтүү чыккан чөбүн,
Гүл жайнап жыпар шамал, таза аба
Сактаган саламаттык адам денин.
Башыңдан жору айланып, күзгун учкан
Күрпүлдөп суулар куюп туура туштан
Кызыл нар кыз жетелеп, килемин жаап
Кыяндан кеч өтө албай мөңгү-муздан
Салаадай сайларыңдын тамтыгы жок
Кары кар, катуу жамгыр, кыян бузган
Жай жайлоо, жайык төргө айыл конуп
Керилип келин-кыздар саба бышкан
Чалкардан чабытына ак куу алган –
Асмандан уя басып шумкар учкан.

Босогоң бой тирешкен ташты жөлөп
Канча суу аска баткан сайың желек
Капчыгай – каалгалуу кең экенсиң,
Табылды тарабыңдан нечен керек .
Жеринден түрдүүү сонун мүлк табышып,
Балбандар ташып жатат күчкө ченеп.

Кыргыздан кымбат кендер көп чыкты деп,
Изилдеп кыр-кырына сайды желек.

Жалгыз ат жол таппаган капчыгайга,
Кыйкырып белек алып поезд барды.
ЭР жүрөк эмгекчи элдин күчүн көрчү,
Туюкту талкалашып жолду салды.
Калк күчү кайраттанып толкуганда,
Батынып баш ийбеген нерсе барбы
Аркырап аткан октой келе жатса,
Поездди, кең Ала-Тоо карап калды.

Кайратка кара таштар түшкөн урап,
Алдынан кайнап чыкты нечен булак.
Как жарып кара тулпар капчыгайды,
Булуттай чыккан түтүн көккө бурап.
Казана калкылдаган терең деңиз,
Бакты-ырыс, баары сага бүтүн кубат.
Кыргыздык дөөлөткө бай Ысык-Көлү,
Чалкайып поезд сени күтүп турат.

КОМУЗ ЖАНА КЫЯК

(Муратаалыга)

Абалдан бери Мукемдин,
Атагын кыргыз эл билет,
«Кылым бою кыргызга,
Кызмат кылып келди – деп.

Кыяк менен комузун,
Кыргыз журту көрдү» – деп.
Толкуган кыргыз кадырлап
Той берип жатат белгилеп.

Көк талдай кеңүл жаш кезде,
Мукем, көк жоргодой жулкунган.
Көлөкөлүү даракта,
Көк тоту болчу кулпунган.

Көк жибек кийген селкилер,
Көрөбүз деп умтулган.
Мукем кирген ак өргөө
Туурдугу жыртылган.

Үч кылдуу комуз, кыл кыяк,
Үйрөндү жаштар өрнөгүн.
Партия менен өкмөтүм,
Баалады кылган эмгегин.

Кыяк менен комузду,
Музыкага алынды.
Кызматыңдын баарынан
Кызыл орден тагылды.

ТОСУП АЛДЫ ЫСЫК-КӨЛ

Кара тулпар канаты бар күүлөнгөн,
Каршысына кабар салып үн берген.
Зымырылып темир жолго түшкөндө,
Сызып учкан кыраан барчын түрлөнгөн.

Удаа чубап, узак тартып жөнөсө,
Укмуш сонун үнү чыгат шаңкылдап.
Кайрат күчүн канча экенин билбейсиң,
Канаттуу куш калат жетпей салпылдап.

Күлүк аттай күндө сууп таранат,
Күнү-түнү тынбай жүрөт сабалап.

Тар капчыгай ач койнунду, жол бер деп,
Эркин тоону эми кирди аралап.

Көк түтүнүн бурап көккө сапырса,
Көрбөгөндөр көз айырбай карашкан.
Чар тарапты чарчабастан чабыттап,
Баатыр кел – деп барган жери жол ачкан.

Айчылыкка аз убакта алпарат,
Араласа кубанышат чар тарап.
Жалгыз атка жол бербеген туюкту,
Темир төшөп тегиздеди талкалап.

Кабар угуп карап турат эчен бел,
Кулпунушуп кубанышкан жерди көр,
Таалайлуу элдин талбас кара тулпарын,
Толкуй, жайнап, тосуп алды Ысык-Көл.

САЛАМ

Күлкүсү бар күмүш булак ташыган,
Ак кар баскан Ала-Тоонун башынан,
Алп денеси алда кайдан жаркырап,
Аскасынан ала барчын шаңшыган.

Төрү жайнап, төрт түлүгү байыган,
Конуш алган койлору көп айылдан.
Сага айтамын, Жамбыл ага, саламды
Кыргыз элден кызыл-жылдыз тагынган.

Жүзүн көрүп жүрөк сүйгөн жакыны,
Ала-Тоодон бийик көрдүк баркынды.
Кылым бойлоп атым калат тарыхта,
Кыргыз элдин мен да сендей акыны.

Бир энеден төрөлгөндөй кайрадан,
Биздин максат жылдыз болуп жайнаган,
Багыт алдык, баарыбызда тилек бир,
Күндө өзгөрүп, күлгүн болду айланам.

Дал өзүндүн домбурандай комузум
Колума алсам кошо чыгат добушум.
Жакшы доспуз жарык жолдо бир басып,
Теңи болдук илим берген орустун.

Жарык берип Октябрь таңы атканда,
Жер жүзүнө теңдик нурун чачканда,
Өзүбүзгө мекен таптык, үй таптык,
Артык экен ошон кошуп айтканга.

Жамбыл ага, сага арнаган саламым,
Жүз көрүшүп жүрөгүмдөн жараттым.
Учуп жетсин сенин гүлдүү айлыңа,
Турмуш ыры тынбай кагып канатын.

СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕГИ ЫРЛАРЫ

БААТЫРДЫН АНТЫ

Антым берем балкып жаткан эл үчүн,
Күн чачырап, гүлдөп жаткан жер үчүн,
Эңчи белуп, элим алып толкуган,
Түгөнбөгөн өнөр, билим кен үчүн.

Айдан жарык ачык менин жүрөгүм
Ат ойнотуп Кызыл чекте жүрөмүн.
Балапан элем мен да боорум көтөрүп,
Тууган элим уясында түлөдүм.
Колдо мылтык, болот кылыч белимде,

Күндө тоодой толкун кирет көңүлгө
Кулан куйрук тулпарымды туйлатып,
Өз колумдан кубат берем өмүргө.

Бул жүрөгүм октой болуп атылат.
Бул окторум жоого каршы чачылат.
Калкым үчүн каным акса кайгырбайм,
Майдандарда бизди кимдер качырат?

Кубанамын колдо шайман-куралга,
Канаттуумун абага учуп чыгарга.
Кайтпас жүрөк баатыр кылып өстүргөн
Ыракмат дейм өскөн өлкөм буларга.

ӨЛҮМГӨ ӨЛҮМ

Асылып келген душмандын,
Айлыма тийди залалы.
Абалдан адам көрбөгөн
Ушундай бети караны.
Капилеттен басышты

Кээ жсрден кыштак, калааны,
Ач көздүк менен акмактар
Ар нерсени талады.
Кара малдай мууздады
Катын менен баланы.
Күнү-түнү жумшап тындырбай,
Күң кылмак сүйгөн жарыңды.
Өлгөнүнө карабай
Өжөрлүк менен чамынды.
Бетпакка кантип берелик
Береке жыргал дүйнөнү.
Жайында жаткан далайды,
Чыргадай тартып сүйрөдү.

Ырайымсыз ары жок,
Жан кадырын билбеди.
Жалындап күйүп бузулду,
Жаркыраган калаанын
Жарашыктуу үйлөрү.
Каарын көрүп душмандын
Карыган ата-энебиз,
Орду жок кылган заарына
Ойлон журт, кантип көнөбүз,
Кайраттан эрлер алгалап,
Канын биз да төгөбүз.
Туулуп өскөн мекенди
Душманга кантип беребиз.
Кары дебей, жаш дебей,
Аял-эркек, кыз дебей,
Каптап түгөл киребиз.
Тарыхта мындай болбогон
Таамай согуш тирелиш.
Башчысын кармап туткунга
Фашишти кууп сүрөбүз.
Айыгышкан жоону жоготпой,
Жыргалда кантип жүрөбүз.
Душмандын күчү бүтө элек,
Кутурган иттей асылат,
Алдыда эчен кармаш бар,
Кочкул кан далай чачылат.
Пулемёт огун жаадырып,
Замбирек турсун заркылдап.
Атылып чыгып асманга.
Ак шумкар тепсин жаркылдап.
Ойдо жетсең, ойдо сой,
Кырда жетсең, кырда сой,
Көлдө жетсең, көлдө сой,
Көз жетпеген чөлдөй сой,
Өрдөктү шумкар илгендей,
Ала барчын текөөрлөп,

Алтайды сермеп жүргөндөй,
Ак булут, туман черде сой!
Ажалдан башын көтөртпөй,
Алгалап сокку ургула!
Жериңден айдап чыгарып,
Желмогузду кыргыла!
Жок болду, душман өлдү деп—
Жолборстой тиктеп тургула!

БАРАТАТ КЫРГЫЗ ДҮҢГҮРӨП

Буурул чалгын бетеге,
Буудандар оттоп семирп,
Маралдай болгон жаныбар,
Мамысын чайнап кемирп.
Чарадай болгон чоң туяк,
Чапчыган жерин жемирп.
Туура тарткан аркардай
Тулпарлар турат элирп.
Кундактай түпсүз кулан жал,
Кундуздай жүнү кой макмал,
Алты ай минсе арыбас,
Аргымактын баары бар.
Камыш кулак элик баш,
Эрге ылайык жаныбар.
Ботодой көзү чачырап,
Куйругу кучак жибек жал
Качкынды кууса куткарбайт,
Колтугунда канат бар.
Кыйкырыкта күч алган
Тулпарда мүнөз адат бар.
Ээлигип жүрүп баратса
Аягынан чаң бурар!
Көкүрөгү эшиктей,
Өң күлүктөр басканда,

Артта калган коюу чан,
Булуттай бурайт асманга.
Желе тартса буудандар,
Жер дүнгүрөйт басканда.
Жети айлык жолдор бир күндүк,
Жез канатын жазганда.
Ат коюп кошо киргендей,
Пейлин чечип Ала-Тоо,
Берекесин агызды.
Бет алса кыргыз душманга.
Берген эмес намысты.
Батышты карай жол тартып,
Баратат кыргыз дүнгүрөп,
Айгышкан жоону кыйратыш –
Атадан калган үлгү деп.

АК САКАЛДАРГА

Ак сакалын күмүштөй,
Карыга айтам саламды.
Аял, эркек асылдар
Баарыңа айтам саламды.
Азамат ишмер күжүрмөн
Шарыңа айтам саламды.
Айгышкан жоодо эрлердин
Жарына айтам саламды.
Күндөлүк ишин күчөткөн,
Балбанга айтам саламды.
Алам деп душман асылды,
Азыркы жыргал заманды.
Өрттөп жатат жалыңга
Колуна тийген караанды.
«Кан кечип жүрөт балдар» – деп,
Кайгыга бөлбө санаанды.
Душмандан коргоп албайбы

Туулуп өскөн калаанды.
Көптү көргөн карылар,
Көрсөткүн кайрат чаманды.
Касиеттүү карылар,
Көп жашадың, көп көрдүн,
Көз тунарган уруштун
Көпчүлүгүн өткөрдүн,
Калк үчүн болгон кармашта,
Кайра тартпай бет келдин.
Жакасы кызыл кан болуп,
Чыйратма пахта чепкендин.
Жарагы камчы, көк союл,
Жаңжал ошол өткөн күн.
Бактысын тилеп кайрат кыл,
Ата-журт коргоп кеткендин.
Карылар кайрат кылбаса,
Калкымдын иши болобу?
Эскилер кирбей шыманып,
Эмгектин орду толобу?
Сексен төрткө чыкканда.
Жолойду жыккан Кошойдой,
Бабандан калган салт ошол,
Барыңар болгун ошондой.
Жетимиште эр Бакай,
Жеке жоого кол салган.
Кыйла жашта Кыргыз чал,
Кырк жигит баштап жол чалган.
Балапаның бой жетип,
Баштадың эле жатканды.
Айнегин кабат койдуруп
Салдырдын эле ак тамды.
Жайык-Сазга бээ байлап
Жайладың эле Чаткалды.
«Жол жүрсө жанга тынчтык» — деп.
Минишип жорго аттарды.
Кең, суу жайлап, мал багып,

Суусарга салып капканды.
Капшытына саба орноп,
Казанга салып ак майды.
Ошол, берекене кол салып.
Бет алып душман жатпайбы?
Алтымыш жаштын толугу,
Абалар, бекер жатпайлы!
Эсиң бүтүн асылдар
Эриктин тузун актайлы.
Баатырларга дем берип,
Бактыны жоодон сактайлы.
Балапандай түлөтүп!
Балдарды совет өстүрдү.
Жарак, билим куралдын –
Жетилгенин көз көрдү.
Эр Бакайдай эл баштап,
Эскилер кошо кирбесе,
Ачылып эмгек күч алат
«Аксакал» жүр деп үндөсө!
Балдардын баары майданда
Бактылуу ата карылар
Башына келди бир кече...
Балдардын көрүп убайын -
Май чайнап жаткан эленер,
Фашисттер каптап кирбесе
Балдар жоону жеңбейби.
Бабасын тарткан шер болсо.
Аксакал баштап эмгекке
Артынан кубат дем болсо,
Карлар эрип, суу мөңкүп,
Каптады талаа тегизди.
Асман, жерге нур төгүп,
Энедей сүтүн эмизди.
Күч, аксакал, силерде,
Гүлдөткүлө өрүштү.
Бактылуу журтум күч жыйна

Баатырлар жеңсин немецти.
Алп Кошой менен Бакайдай
Аксакалдар шымансын.
Алабыз жоодон женишти!

ГВАРДИЯ АТАНДЫҢ

Калбай тегиз минилди,
Казанат күлүк малдары.
Күлүккө минип жоо сайган,
Гүлдөгөн кыргыз балдары.
Жалтанбай жоого киришип,
Жайылды элге атагы.
Жаш кайындай буралган
Жаш кырчын бүтүн катары.
Эрөөл, саюу согушта,
Эр кыргыз үйдө жатабы?
Элинди корго балдар деп,
Карылар берип батаны,
Эски атасы кыргыздын
Эзелден, эништен болгон сапары.
Алп каракуш айланып
Ак куулар сүзгөн көл ушул.
Алтайын сермеп чабыттап,
Берендер учкан бел ушул.
Маралы малдай жайнаган
Багыты салкын төр ушул.
Байлыгын колдон бербеген,
Басылган алтын кен ушул,
Байрак алып, жоо жанчып,
Манас жүргөн жер ушул.
Аргымак чаап тердеткен
Атактуу кыргыз эл ушул
Атактуу элдин ичинен
Аттанган балдар эр ушул.

Эрлер жоонун четинде
Ата журт үчүн аянбай,
Агаңар кирген өлүмгө
Айгышкан жоону кыйратып,
Агызып канын төгүүгө,
Аман эсен жаркылдап,
Айлына кайта келүүгө,
Азаматтар ант берди,
Айтып берген кебинде
Кармашып жаткан немецтин
Акыры түбү келтек деп,
Алмадай башын ыргытып,
Аралап кирсек желкелеп
Ажалдын огун жетелеп.
Алпарсак жоого эртелеп
Кайрылып кирсек чабыттай,
Кайда качат темселеп,
Толкунуңар тоо бузуп,
Токтолбой селдей актыңар.
Талкалап жоону тепсетип,
Тартынбай балта чаптыңар.
Өлкө үчүн жоого өрт коюп,
Өстү эрлер бактыңар.
Панфилов баштап киргенде
Фашишти жерге кактыңар.
Баатырдын болуп баатыры,
Катарлап орден тактыңар.
Түйүнүн бузуп душмандын
Тирешип белден аштыңар.
Кыйратып жүрүп фашишти
Гвардия атандын.
Ордендер менен сыйланып,
Алдында болдун, катардын.
Жоо бүткөн кыйрап жолунда,
Жеништуу болсун сапарың!

БАРЧЫН МЕНЕН КУЛААЛЫ (Тамсил)

Салпылдап чыкты асманга,
Сарала моюн кулаалы.
Караанын көрсө качырбай,
Кайраттуу барчын турабы.
Канатын күүлөп зыпылдап,
Качырып чыкты бу дагы.
Жаңдап берен өткөндө
Жалп этип түштү кулаалы.
Канаттын мүрү үзүлүп
Калдайып жерге кулады.
Текөөрү болот барчындын
Тепкени кайра турабы?

ФАШИСТТЕР КАЧТЫҢ, СҮРГҮ ЖЕП

Ала коём дел келдин,
Ажарлуу совет элимди.
Көкжалдар кирип талкалап,
Көрдүк душман ченинди.
Темселеп душман кырылып,
Денизге каның төгүлдү.
Булгабай жогол бузуктар.
Абасы таза жеримди.
Олжо ордуна ченгелдеп,
Отурдунбу өлүмдү.
Багынтып колго түшүрдүк,
Баатырсынган шеринди.
Кыйла аскериң багынтып,
Кырктык кайрат деминди.
Талашып жору чокуду,
Талаада сөөк дененди.
Өсүп жаткан өлкөгө,

Өзүң келип тиесин,
Тием деп тилиң суурулду,
Билдинби Совет мүнөзүн?!
Жадатып бүттүң бүтүндөй,
Адамзаттын баласын.
Камап кирдик талкалап,
Бетпактар кайда барасың.
Арстанга үргөн түлкүдөй,
Билбедин фашист алынды.
Ким чыдады, ким качты,
Бүт дүйнөгө таанылды.
Жер жүзүнөн жоёбуз,
Сендей желмогуз, көркоо залымды.
Күлүндү көккө сапырып,
Күчтүү эл койбойт жаныңды.
Белгилүү болуп дүйнөгө,
Бети кара кылдын жүзүндү.
Ташка чапкан балтадай,
Талкаладык мизинди.
Кара жер бетин бербестен,
Каптадың эле дүңгүрөп,
Барчындан качкан түлкүдөй,
Фашисттер качтың сүргү жеп.
Кыргын салып душманга,
Биздин кыраандар күчтөн талыкпа!
Кырылып душман бүткөн деп,
Кылымда калсын тарыхта.

ЭМГЕКТИ СҮЙГӨН ЭРЛЕРГЕ

Мээнеткеч мыкты иштесе,
Мейкин талаа кубанды.
Эмгекчи эл эпкин деп,
Эмгекке күчү чыңалды.
Айдаган шекер кызылчан,

Сокудай тамыр түп алды.
Жалбырагы этектей,
Жайкалып талаа нур алды.
Жалкоолукту унутуп,
Жарышта эмгек чыналды.
Жаркылдап иштеп келиндер,
Ашырып төккүн планды.
Кубанып жүрөк толкундап,
Куттуктап айтам буларды.
Айдаган эгин камыштай,
Ак берметтей дан алды,
Күн-түн тынбай күчөтүп,
Гүлдөткүлө талаанды.
Күлүп, ойноп күжүрмөн,
Эмгекке койгун санаанды.
Күч алдыргын эмгегин
Күрөштө жүргөн баланды.
Угушса эрлер шанданат,
Ушундай деген кабарды.
Карымын деп жатпасын,
Кайраттан де абамды!
Күмүштөй сакал жайкалтып,
Күлдүрүп жүрсүн аранды.

ЧОЛПОНБАЙ

Кара-Буура кенен төр,
Капчыгай эшме сайында,
Жер бети сайма гүл ачкан,
Жетилген толук жайында.
Чолпонбайды төрөдү,
Гүлдөгөн майдын айында.
Жети карын май бузуп,
Жентек берген айылга.
Атын коюп бергин деп,

Атасы элден сурады.
Асмандан чолпон чачырап,
Ай нурун төккөн убагы.
Аксакал Дуулат карыя
Күмүштөй сакал сылады:
«Тетиги Чолпондой Чолпон болсун» – деп,
Карыя элди карады.
Эл койгон атка ата-эне
Жеткендей болду мурады.
Ырыстуу эне Суураке,
Бактылуу күнү төрөдү.
Атын Чолпон койду деп,
Ак бешикке бөлөдү.
Азамат болсо баласы,
Ата-эненин медери.
Эзелден бери эрлердин
Элине тийген кереги.
Ошондой эрдин бир өзү,
Кыргыздын Чолпон берени.
Каруудан кызыл кан агып,
Кармаштын күчү тунганда,
Күрсүлдөп бомба жарылып,
Күн бетин бүркөп турганда.
Душмандын огу мөндүрдөй,
Туюктап жолду бууганда,
Айланчыктап шум өлүм,
Арсыз колун сунганда.
Душмандар терең бекинип,
Дон суусунун жанында.
Пулемёт менен ок төгүп
Дайраны басты жалынга.
Кечүүнүн жайын табалбай
Кыргыздар – Кезенип турган чагында.
Эчен катар элестеп,
Эркелеп өскөн дүйнөнү.
Алдында турган ажалдан,

Айбыгууну билбеди.
Кыраан жигит Чолпонбай,
Кылчайып туруп сүйлөдү:
– Талашка түшкөн дайрадан,
Курмандык бербей кечпейбиз!
Чечилбей турган түйүндү,
Кыйратпай туруп чечпейбиз!
Пулемёт жаагын басууга
Мен барайын жолдоштор,
Максатка ансыз жетпейбиз!
Кан кечишкен кармашта,
Кайратты сонун көргөздү.
Талашып жаткан дайрадан,
Тартынбай Чолпон эр кечти.
Калкыган сууну как жарып,
Кашатка чыга бергенде
Жаадырды огун душмандар.
Жаш жолборсту көргөндө
Ачам деп жолду Чолпонбай,
Артында жүргөн эрлерге,
Боору менен эмгектеп.
Гранат менен урса да,
Автоматтан ок төгүп,
Эчен айла курса да
Жакын барып жанына,
Жалтанбай колун сунса да,
Кирейин десе эшик жок,
Темирден үнкүр куруптур,
Жылаандай башы койкоктоп,
Жылас болгон пулемёт
Ок жаадырып туруптур...
Кайраттанып барган эр,
Кайтууну намыс санады.
Калк үчүн бүткөн азамат,
Камалды бузбай калабы?
Кошулгандай сезилди,

Асман, жердин танабы?
Ок жаадырган пулемёттун
Оозуна Чолпон карады.
Кумсарып Чолпон кекенип:
«Курманың болдум элим – деп,
Көөдөнун бийик көтөрүп
Милдетим ушул менин – деп,
Кайыр, кош, тууган жерим – деп,
Денесин окко таштады.
Ажалың ушул сенин!»! – деп...
Пулемёттун ок жолу,
Баатырдын толду канына.
Тайманбас баатыр Чолпонбай,
Жол ачкан аскер баарына.

ЛЕНИНГРАДКА БАРГАНДА

Жайкалып чөбү ыргалган,
Жайыты менен жеримден.
Ачып көңүл сергиткен
Атыр жыттуу жеримден.
Аркары мөңгү кемирген
Касаба тарткан ак мөңгү,
Карагай булак төрүмдөн.
Күңгөй-тескей күлүндөп,
Күн нуру балкып себилген.
Кызыл түлкү кылт этсе,
Кырааны зоодон теминген.
Кымбат баа береке
Кыргыздын жери дедирген.
Уютуп койгон алтындай
Урматтуу Ысык-Көлүмдөн.
Кымбат түрлүү өсүмдүк,
Кыйын чыгат жеримден.
Кызыл кан кечкен эрлердин,

Кызматын ойлоп көңүлдөн.
Упадай аппак ун тартып
Берметтей дандуу эгинден.
Акактай аппак күрүчү
Бал татып сууга эгилген.
Ак койдун майын алпардык,
Ак карлуу зоодон семирген.
Элим белек жиберди
Тугенбос байлык кенинен.
Эңиште жүргөн баатырга,
Элимдин берген көмөгү,
Артынан демөөр болбосо
Асылдар жоону женеби?
Жалыны чыгып паровоз,
Жарышып учту жел менен
Жагалмайдай шыпылдап,
Жайык нечен чел менен
Аралап жүрүп олтурдук.
Ак кайың, токой чер менен
Терезе түндө бекилип,
Жылт эткен чырак күйгүзбөй
Камчыланат паровоз,
Караңгыда күндүздөй.
Кылдаттык менен жеткирди,
Кырдалын жоого билгизбей.
Бир күнү бардык бешимде,
Тихвиндин шаарына.
Кара чаар жыландын
Кармалган экен заарына.
Уу чөңгөл салып тырмагын
Уул-кыз менен карыга.
Бара жатып жан жакты,
Вагондон тиктеп карадык.
Жаркыраган нечен жай,
Жалынга күйгөн карарып.
Заңгыраган үйлөр жок,

Үйүлгөн турпак чаң алып,
Мунайгандан күүгүмдөп.
Мунарык тартып күндөрү.
Тарсылдак үндү укканда,
Талканбай кары сүйлөдү.
«Жайнаган сонун жайдыр деп,
Жаңжалдан мурун илгери»
Көркөө фашист тепсептир,
Колуна тийген дүйнөнү.
Бомба түшүп кыйраган
Порум нечен үйлөрү.
Жаркырап турган сонун жай
Жарабай калган түрлөрү.
Чабынды чөптөй солуган
Чачырап түрлүү гүлдөрү.
Учкан куштай паровоз
Умтулуп жөнөйт илгери,
Урушта жаткан куралдын
Угулду бизге үндөрү.
Темир жолду жээктеп,
Тегиз жатат биздин топ,
Асмандан жылдыз учкандай
Айкашып турду болот ок.
Ширенке жаккан немедей,
Себелеп турду кызыл чок.
Көз менен көргөн коркунуч
Көөнүбүздө болгон жок.
Барчындай учуп эл коргоп,
Баатырлар жүрөт жылдызда.
Бактысын жоодон коргогон,
Баракелде уул-кызга!
Бар экен түрлүү куралдар,
Бактылуу биздин турмушка.
Келишкен завод, кең дүкөн,
Келин жүрөт шыманып,
Темирди темир урдурса,

Тегеренет чубалып.
Акыл менен башкарып,
Селкилер турат буралып.
Урушка керек-жаракты,
Ушулар жасап чыгарып,
Эмгегинен бааланып,
Эпкиндуу орден сый алган
Балтикти чапчып: «Жол бер» – деп
Параход турат чыналып.
Аралатты бүтүндөй
Элимдин сүйгөн калаасын,
Калтырбай түгөл көрсөттү,
Капканын бүтүн арасын.
Кайраттуу аял, эркеги,
Кайгыга бербей санаасын.
Смольныйдан биз көрдүк,
Лениндин жазган кагазын.
Барып келдик бир күнү
Баатырларды көрүүгө.
Кубатын көрүп эрлердин
Кубаныч кирди көңүлгө.
Замбирек турат тизилип.
Фашистен келсе самолёт,
Камгактай атып түшүрүп.
Табына келген күлүктөй,
Танкалар даяр жүрүүгө.
Талпынган куштай күүлөнөт,
Талкалап жоого кирүүгө.
Катюша турат бир жерде,
Каары жалын от болуп.
Оту тушкөн жерлерин
Өрттөп бүтөт чок болуп.
Жазайыл мылтык-пулемёт,
Жарагы түгөл биздин топ.
Жетилген баатыр элимди
Женип алчу душман жок.

Асман-жердин арасын,
Чабыттап учат самолёт
Аскалуу адыр туюкту
Аралай чаап жол салган.
Тирелип жаткан душманга
Тик качырып кол салган.
Туягы болот кажыбас
Тулпар сындуу танка бар,
Кан издеген иттерди,
Качырып кирсе талкалар.
Нар кызыл минген атчандар,
Намысына бек болуп,
Качырып кирчү өңдөнүп,
Каршы турган бет болуп,
Айланасы шаардын,
Ак болот кырчоо чеп болуп,
Элин жоодон бошоттуу—
Эрлерге намыс шерт болуп.
Жакында немец кыйрайт деп,
Жаткан эле кеп болуп.
Күүлөнүп келип кан жутуп,
Тирүүлөй көргө кириптир.
Канчасын колго түшүрүп,
Калганын кырып, сүрүптүр.
Курчаган жоону жоготуп,
Кубанып шаар күлүптүр.
Күүгүм түшкөн жерлерге
Күн жаркырап тийиптир
Бирдиктүү совет өлкөсү
Минтип алат намысты.
Өчүп калган отторду
Ээси кайра тамызды.
Көзүн ачып агызды,
Көмүлгөн нечен булакты,
Берметтей катар күйгүздү,
Бекилген нечен чыракты,

Сан колунан ажырап,
Душмандын самсалап качкан убакты.

КЫРГЫЗДЫН УУЛДАРЫ

*(Советгер Союзунун Баатырлары Дайыр
Асанов жана Ташмамат Жумабаевге ар-
налган ыр)*

Кубанып жүрөк толкундап,
Куттуктайлы балдарды.
Курчоосун бузуп душмандын
Кубалап жүргөн балбанды.
«Кыргыздан баатыр чыкты» – деп
Кыйла өлкө таң калды.

Айныбай тарткан балдарсың,
Айкөл Манас бабанды.
Ар убак журтун коргоого,
Силердей азаматтар жаралды.
Аман келип журт көрдү,
Ардактап баккан каралды.
Алмак-салмак бетин сүй,
Айша апа, ак сүтүн берген балаңды.
Каптап келген душманга
Кайтпас сокку беришти.
Балапан жаштар болсо да,
Барчындай тепти немецти.
Ушундай, маңдайлашкан согушта,
Баатырлар алат жеңишти.
Туулуп өскөн жерине,
Туйгундар аман келишти.
Кургап калган ак эмчек,
Кулунун ийип эмизди,
Алтындай өңү опокшош,

Ташмамат менен Дайырды,
Айша апам өзү тууган эгизби?

Барчындай жоого тийбесен,
Баатырлыгың ким билет?
Качырган жагың кан жутуп,
Качты го душман сүргү жеп,
Ала-Тоолук элдерин
Тосуп алды дүнгүрөп.
Кары дебей, жаш дебей,
Калк толкуду дүң менен,
Казана шаарың Фрунзе,
Кандай болду дүрбөлөн.
Кыяк, комуз бир жакта
Кыйла обон үн менен
Кыз-келиндер чыгышты
Кызыл сайма гүл менен.
Эзелден кыргыз урушка,
Элден мурун аттанат.
Эркек, аял шыманып,
Эмгегин толук аткарат.
Кулунчак жаштар эр болсо,
Кубанып кыргыз мактанат.

АТКАРГЫН ЭЛИМ АНТЫҢДЫ

Айланып бакты нур келди,
Аймагы биздин өрүшкө.
Ак сүтүн берген апалар
Аз калды балдар келишке.
Тоскоолдорду томкоруп
Толкуган эл бар жеңишке.
Камын, журтум, кайрат кыл,
Казана тойду беришке.
Кыйла жерден эл келет,

Кыргыздан тоюн көрүшкө.
Атагың кетсин алыска,
Аял-эркек, тең иште.
Аял-эркек эмгекчи
Агайын, уккун кебимди,
Ата-журттун анты үчүн
Аяба кайрат деминди!
Ак пахта, буудай, кызылча,
Арбын ал байлык кенинди.
Касабалуу эл үчүн,
Канчалар кыркты өмүрдү.
Чынданбай бүтпөйт ар бир иш,
Чыгар эмгек теринди.
Катуу уятка калтырба
Калың кыргыз элинди.
Кечээ, элден берген ыйык ант,
Эси барлар ойлонгун.
Эл унчукпайт мага деп,
Эби жок жерден сойбогун!
Тандап союп семизин
Тартарды кошуп койбогун.
Өстүм деп санап жүрбөгүн,
Өз курсагын тойгонун.
Экинчи эске алгыла,
Элиндин берчү тойлорун.
Аккуунун күнү көл менен
Азамат күнү эл менен.
Аргымак чуркайт күч алып,
Арпа, сулу жем менен.
Айгышкан жоону жок кылдык
Өзүңдөй агайын берген дем менен,
Эмгекчи элде болбосун,
Ээн баштардын залалы.
Артылбасын кыскарсын,
Андайлардын кадамы.
Аял-эркек тең иштеп,

Гүлдөтөлү талааны.
Жергелүү кыргыз тоюна
Жеңиш менен баралы.
Жаш-кары дебей кайраттан,
Жарышып эмгек кылалы.
Жакшы иштеп биздин эл,
Быйыл жарыштан чыгар убагы.
Эл берген антты аткарып
Эпкиндүү болуп туралы.

КУЖУРМӨН ЖЕҢИШ КУБАНЫЧ

Күрөшкөн жоону кыйратып,
Күч алды Совет аймагы
Кереге бою көбүргөн,
Кечүү кылды дайраны.

Жеринен жоону жоготуп,
Жеңиштүү болду майрамы.
Желбиреп көктү тиреди,
Жеңиштин кызыл байрагы.
Жеңем деп келген душмандар,
Кара чымды жамынды.
Бомба түшкөн нечен жер,
Гүлдөдү кайта жаңырды.
Кыркылган кырчын көгөрүп,
Кызгалдак гүлүн байлады.
Кызыл көздүү фашистти,
Кыраандар сүрүп айдады.
Мунарык баскан токойго,
Булбулдар конуп сайрады.
Буулуп жаткан булактар,
Оргуштап ташып кайнады.
Качып кирер жер таппай,
Кайсалады фашисттер,

Качырган жагын талкалап,
Каптап кирди биздин эл.
«Аз күндө женем» дегенсиң,
Билдинби кубат алынды?!
Алгыр шумкар кимде кеп—
Ааламга бүтүн таанылды.
Өмүрүндү соолтуп,
Өчүрөбүз шамынды.
Арылтпайбыз башыңдан,
Ажалдуу кызыл жалынды.
Талкалап кырып калганын,
Тамырыңды жулабыз.
Бир кишинин ордуна,
Миңин курман кылабыз.
Күнүгө болуп жатпайбы,
Күжүрмөн жеңиш кубаныч!

ПАНФИЛОВДУ ЭСКЕРИП

Аралашып кыргызга,
Атыр жыттуу жерде өскөн,
Ата-журттун ары үчүн,
Ажыдаар менен сермешкен.
Кандай душман беттешсе,
Кайткан эмес жеңбестен.
Туурдан учтун кайран эр,
Душманга намыс бербестен.
Эр жүрөк кылдың жаштарды,
Ээрчитип жүрүп жетелеп,
Кыйын кылдың далайды.
Кыргыздай таптап бөпөлөп,
Кыраан кылып маштадың.
Кыргыздын канча балдарын.
Кызыл кан кечип жүрсөң да,
Кыйналып, чарчап талбадың.

«Кыргын салам жоого»деп,
Кыраандардын жыйнадың.

Береним эч жалтанбай
Жоону көрсөн, чыйралдын.
Алдыга түшүп Панфилов
Атышып жоого киргенде,
Жаалуу катуу баатырлар
Жапырып жоону сүргөндө,
Капилеттен ок тийип
Кайран эр көзүң жумулду.
Ээрчип жүрүп үлгү алган
Эрлер алды туунду.
Түркүгүн жоонун сындырып
Түп тамырын суурду.
Түмөндөп колун кыйратып,
Балдар алды кунунду.

УШУЛ КЕЗ

Элиртип тулпар ат минип,
Эл коргой турган ушул кез.
Эне-атаң, эркин өстүргөн,
Жер коргой турган ушул кез.
Тайманбастан эл үчүн,
Эл коргой турган ушул кез.
Эрге кайрат, күчкө дем –
Эл тилеги ушул сөз.
«Катын-бала калды деп,
Кайрылып артын караба.
Эрлер коргойт мекенди,
Эчтеме ойлоп санаба!
Кабагың, бүркөп кайгырба,
Кан чыккан саал жарага.
Кыраандай жүрсөң аралап,

Кыйрасын фашист талаада.
Бет алган жоону талкалап,
Берендер жеткин санаага!
Миң душман жаны кырылып,
Бирине болсун садага.
Кавказды душман бек алды,
Кайра айдагын жолотпой.
Кадам артка чегинбей,
Катуу тургун болоттой.
Калкыңдын жаны тынабы,
Кан ичкичти жоготпой.
Үстөкө-босток бомбула,
Заарлуу үнүн кыйкыртып,
Замбиректи койгула!
Турпагын көккө сапырып,
Жаткан жерин ойгула!
Желдет фашист Гитлерди,
Жер жүзүнөн жойгула!
Ок өтпөс танка ойнотуп,
Ажалдын оозун ачкыла!
Асман-жерди козголтуп,
Ордунан жоону жылдырбай,
Опол тоодой баскыла!
Тополоңун тоз кылып,
Аткыла октун астына!
Улуу Кавказ сонун жер,
Тоолору бийик аркайган.
Өзөндө суусу күрпүлдөп,
Өрүшү жайык чалкайган.
Бактысы баштан кетпеген,
Байлыктын кени, тууган жер.
Башка душман чок салбай,
Мамырап жаткан жыргал жер.
Башчы болуп көзөлдөр,
Таалайлуу доор курган жер.
Асылып келген душмандын,

Туусу кыйрап сынган жер.
Кавказ жердин сонуну,
Желмогуз басып кирбесин!
Жеткизбей колун нефтиге,
Жеринен казгын мүрзөсүн!
Жаңырып өлкөн түбөлүк,
Жашасын Совет гүлдөсүн!

БЕРЕКЕНИН БУЛАГЫ

Жан-жаныбар жадырап,
Жаркырап жаз келди деп,
Жаз эмгекти бет алып,
Жайнаган колхоз эл жүрөт.
Каасаба, мөңгү муз эрип,
Капчыгай толуп сел жүрөт,
Көгөрүп сайма чеп чыгып.
Көркүн ачып жер күлөт.
Тунжурап жаткан калың муз,
Туш-тушунан жыртылып,
Тумчугуп жаткан булактар,
Туйлап акты булкунуп.
Турмушунун оңдоп кара жер
Тукабадай кулпунуп.
Ачылды тескей капчыгай,
Ак карда жаткан тумчугуп.
Мээнеткеч элим, силерде
Берекенин булагы,
Эл коргогон элдердин -
Силерсиң, кайрат, куралы.
Кара болот трактор,
Күч алсын күндө чыңалып.
Кара жерди кантарсын
Каймагын сыртка чыгарып.
Ала салып калың чым,

Аңтарылсын суналып,
Айдасын келин, карындаш,
Ак билегин шыманып.
Ат бою чыгып ыргалып
Ак буудай сонун дан алсын.
Алтын пахта булайып
Ар башы бир кил саналсын.
Күлүктү минип жабдыктап,
Күрөшкө нечен эр кетти,
Күүлөнгүлө калың журт,
Күчөтөлү эмгекти.

МАЙ КЕЛДИ

Чолпон жылдыз чоктой чыкты чатырап,
Күн булуттан күйгөн шамдай ачылат,
Күңгөй, тескей гүл кармашып бетине,
Күлүңдөшүп бир-бирине баш урат.

Колхоз малын чыгымы жок төлдөтүп,
Сай өрдөтүп, салкын төргө ташынат.
Аркар, кулжа аралашып бирге өсүп,
Балдарына сүт эмизет асырап.

Асман жерге эне сүтүн эмизди,
Жердин бети саймаланып келишти.
Күжүрмөндөр күлпүлдөшүп эпкиндуу,
Гүлдөт колхоз күдүр, талаа тегизди.
Какшыган чөл кайкаласын гүл ачып,
Өстүр калкым, түрлүү өсүмдүк жемишти.
Эмгек кенин агызсанар булактай,
Элим жыгып алганыңар эңишти.

Карыларын жаш жигиттей дем менен,
Катуу эмгек көзүн ачкан журтумсун,.

Кайрат-күчкө кандай нерсе баш ийбейт,
Пейлин чечип, мейкин талаа кулпунсун.

Жаш-карылар жашык кылбай курчуткун,
Октон кайтпас болот жүрөк көңүлдү.
Түптүү элбиз, түбүнөн бек жаралдык,
Түбөлүккө жашатабыз өмүрдү.

Биздин өлкө чындык кенен курулган,
Эл баштоого эки асыл зат туулган.
Эч убакта душман бизди жеңе албайт,
Биз күчтүүбүз дүйнөгө данкы угулган.

КУТТУУ БОЛСУН

Куттуу болсун, баатыр журт,
Кубанган жениш майрамың.
Куралдуу эрлер токтотпой,
Кубалап жоону айдадың.
Тынчтыктын туусу желпинип,
Гүлгө орноду аймагың!
Асылып келген душманды,
Азаматтар жеңдиңер.
Жалтанбай кайрат көрсөтүп,
Жазасын колго бердиңер.
Жолуңар болуп жоо жеңип,
Жолборстор аман келдиңер.
Кол салган жоого алдырбай,
Коргон болдуң калкыңа.
Кыраандар кылган эрдигин,
Кылымга калды айтыла!
Өлкөсүн жоодон сактады,
Өзү баштап партия.
Бирдиктүү Совет бир тилек,
Жеңип алды намысты.

Түбөлүк жеңиш орноткон,
Куттуктадык баатырды.
Сайрандап элим шаттанып,
Салюттар канча атылды,
Толкундатып ырдатты,
Тоодогу кыргыз акынды.

Күрөөкө кийип жаркылдап,
Күлүктү минди балдарын.
Кучактап тууну көтөрүп,
Кубанды кемпир-чалдарын.
«Күрөштөн курбум келет» деп
Күтүп турат жарларын!

КЫРГЫЗ ЭЛИМ

Атырдын чөбү кулпунса,
Ачылган сайма гүлү бар.
Алыстан тиктеп карасан,
Ажайып сонун түрү бар.
Ээлеген кыргыз жери деп,
Эзелден атак дүңү бар.
Жарашыктуу башына
Жалтырайт мөңгү жааган кар,
Адыр, өзөн кур эмес,
Арасы жайнап толгон мал.
Абасы таза атыр жел,
Ала-Тоо болот жерибиз
Техникага ээ болгон,
Салтанаттуу элибиз.
Билимге жаштар умтулган,
Атырдай жыттуу желибиз.
Жаздым өскөн журтумду,
Жаманбы ушул кеибиз.
Түртсөн, чыгат ар жерден,

Түгөнбөс байлык кенибиз.
Түркүгү болот майышпас,
Түптүү кыргыз элибиз.
Аягы Талас, башы Чүй,
Айтыш жүргөн көп экен.
Ала-Тоонун эң башы,
Каркыра кенен жер экен.
Кыйкырып кыргыз ат чапкан,
Кызыл-Кыя бел экен.
Эзелден кыргыз элимдин
Энчилеген жери экен.
Чок карман отту токтоткон,
Чолпонбай чыкты Таластан.
Ташмамат менен Дайырдын,
Тарыхын оку кагаздан.
Шопоктун уулу Дуйшөнкул,
Кыргыздан чыккан арыстан.
Кылычы белде кыңгырап,
Элиме эрдик жарашкан.

ЖЕҢИШ

Батыштан согуш башталды,
Кырк биринчи жылында.
Жырткыч келип кол салды,
Жыйырма экинчи июнда.
Берендер атка миништи,
Бейбашты басып тыюуга.
Кайышптай кайрат көрсөттүк,
Кече кан кечишкен кыйында.
Өзү тийген иттердин,
Өмүрүн талдай кыюуга,
Өлкөм тынбай күч берди,
Кече өлөрмандын чырында.

Кырк жыл согуш болсо да
Менин кысылбайт элим чыгымга.
Биздин берендер жатат дем алып,
Берлиндин шаарында.
Фашистте чама калган жок,
Баш көтөрүп турууга
Өлүп душман жок болду,
Жазылды тарых кылымга.
Аябай сокку бербесек,
Ач иттин жокко өлгүсү.
Томкоруп тоону кулаткан,
Толкуган кайрат эл күчү.
Тобумдан чыкты миндеген
Тоскоолду бузар эр киши.
Ырайымсыз душман өлгөнгө,
Рахмат айтты жер жүзү.
Чаалыгып, чарчап тулпарлар,
Чоң башын тиштеп чалбастан,
Караңгы токой суу кечип,
Кан агып кылыч албарстан,
Чыңдалып эрлер күн-түнү,
Чырма этип уйку албастан,
Жамгырдай окко баш тосуп,

Жалтанып киши калбастан,
Бир ниеттен биздин журт,
Минтип алдың душманды.

Арышын салып алыска,
Аргымактар керилип,
Ай менен күндү аралап,
Ак шумкар сызып теминип,
Асмандан бомба ташташып,
Артына качпай чегинип,
Асылган жоону талкалап,
Ата-журт Совет дедирип,

Баатырлар, кайрат-күчүнө
Душман багынып берди жеңилип.

Улуу орус баатыр эл,
Ушундайда күч алат.
Урушуп жаткан немецти,
Ушуну менен үч алат.
Урданып келген каракчы
Буларды уюшкан бирдик күч алат.
Кайраты күндө толкуган
Каруу-жарак иш алат,
Кыйкырып келген жоо эле
Кырылып башын ийишти.
Тили келбей сүйлөөгө,
Титиреп тизе бүгүштү.
Тирүүлүктөн түңүлүп,
Тирүүлөй көргө киришти.
Душманды жеңип биздин эл,
Эриктин туусун тигишти.
Ракмат эрлер жоо жеңдик,
Баатырлар баштап бул ишти.
Дүнгүрөгөн чоң согуш,
Дүйнө жүзүндө эл билет.

Түрү кыйын душманды,
Түптүү Совет жеңди деп,
Кубанды ата-энелер,
Кулунум кайра келди деп,
Томкоруп жоону жыктык – деп.
Той берип элим белгилеп,
Барчыны келди жеримдин,
Балдары келди элимдин
Батышты тиктеп жол тоскон,
Курбусу келди келиндин.
Душманды жеңдик тузун тат,
Туулуп өскөн жериндин!

Жырткычты жеңдик талкалап,
Балдар, жыргалын көргүн жериңдин.
Ырыстын акты дайрасы,
Эми ыраатын көргүн өмүрдүн!
Замбирекке от коюп,
Гранатты ташташкан,
Өрткө чапкан курч жүрөк,
Өлүмдөн коркуп качпастан.
Шопоктун уулу Дуйшөнкул,
Кыйып жанын эл үчүн
Кыргыздан чыккан баатыр бул.
Эл үчүн өлгөн эрлерге,
Элден алкыш, жаады нур.
Эл жакшы көргөн эрлерди,
Эскерип жазат Алымкул.
Эч убакта болбогон,
Эр бир кыйын мындай чыр.
Алышкан жоону биз жыктык,
Алышып келди нечен жыл.
Таалайдын ачып дайрасын,
Журтум, башына конду бакты-нур.
Данкы бийик Таластан,
Түлөбердинин Чолпону,
Түпкүлүгү эр кыргыз,
Түтөгөн оттон коркобу!
Ажалдын оозун бек карман,
Ачамын деген жол тоомун,
Өлөм деп өңү бузулбай
Өмүрүн кыйып эл үчүн,
Өтүп кетти Чолпонбай.
Эрлердин жолу ушундай,
Асан менен Ташмамат,
Алар да кыргыз баласы.
Азамат болсо эр жигит
Ар ишке жетет чамасы.
Этегин отко чалдырбайт,

Эч жерде жокко чарасы.
Аман келип журт көрсүн,
Ар элдин ушундай өндүү баласы.

Баатыр болсоң шундай бол,
Бегельдинов Талгаттай.
Чеберлик менен урушкан,
Ченине душман жандатпай.
Чектеп жоону талкалап,
Чегине келген карматпай,
Ак шумкардай теминип,
Асманда жүрүп согушкан.
Аянбай эрдик көрсөтүп,
Алыптыр орден тогуздан.
Ай карангы болсо да,
Адашпай келген конуштан.
Ааламга баатыр атанган,
Миңдеп чыкты орустан.
Кары дебей, жаш дебей,
Карап бекер турбады.
Кармашкан элди күчөткөн,
Калктын күчү турбайбы.
Эркек-аял эми ук,
Эмгектин ишин чындайлы!
Ашыгып жаткан ит душман
Акыры кыйрап өлгөн жыл.

Түркүгүбүз ынтымак
Багынтып жоону жеңген жыл,
Барчындай сызып кайрылып
Балдар үйгө келген жыл.
Кучакташып келиндер,
Курбусун аман көргөн жыл.
Бактылуу элим чатырап
Малыңар эгиз төлдөр жыл.
Ырысына ырыс кошулуп

Дециздей толкутт толор жыл.
Калган иштин кем жерин,
Быйыл калыбына теңер жыл.
Тытышкан душман жок болду,
Эми тынчтыктын сыйын өрдөр жыл.
Даңкың бийик көрсөтүп
Жана жоо жеңген өлкө мен дээр жыл.

САГА ДАҢК

Эне сүтүн эрдик менен актаган,
Кызыл чекти карегиндей сактаган,
Кыраандарым, баатыр тоонун шумкары,
Бөбөктөрүн баатыр кылып таптаган.
Сакчысы деп салтанаттуу тынчтыктын,
Бүт дүйнөнүн ак нээт эли жактаган.

Ар убакта элдин камын ойлогон,
Ардак менен ата-журтту коргогон.
Асмандата жеңиш туусун көтөрүп
Аба жиреп шумкар минип ойногон.
Азамаггар өз элимдин балдары,
Акылдуулар өнөр билип эр болгон.
Кең Ала-Тоо башы булут тиреген,
Аскасына ала барчын түнөгөн.
Жайы, кышы жарашыгы саймадай,
Жаркыраган жакшынакай түр менен.
Инилерим ушул жерде төрөлүп,
Бир гүлүн да жат колуна бербеген.
Денизде да, кургакта көктө да,
Дайым шандуу дайым болуп алдыда,
Эч болбогон эрдиктерди көрсөтүп,
Унутулбас өрнөк жасайт дайыма.
Урмат сага, сыймык сага, даңк сага.
Күрөштөрдө сен баскансын алдыда,

Мен да сендей жигит болуп алсам дейм
Бирок өмүр кайтпас болуп калды да.

СОВЕТТИК АРМИЯ

Жыргалдуу Совет аскери,
Жыгылган жоксуң эч кимден.
Улуу журттун эрки үчүн,
Учтуңар куштай көкөлөп.
Урматка бизди жеткирди,
Улуу орус жетелеп.
Кармашты нечен жоо менен,
Кайратын колдон кетелек.
Ак шумкардай айланып,
Аралап учтун жылдыздан.
Эмгекчи дыйкан эл толкуйт,
Эркиндик таалай турмуштан.

Дүбүртүн уккан түнүлгөн,
Дүйнөгө даңкын билинген.
Үздүргөн жоксуң душманга,
Эркиндик таалай гүлүндөн.
Кайратыңа чыдабай,
Колчак кыйрап сүрүлгөн.
«Советтик аскер мыкты» деп,
Дүйнө жүзү айта алат.
Бактылуу Совет өлкөнү –
Баатырлар өстүн калкалап.
Хасан көлдө японду,
Кайра куудун талкалап.
«Урушам» деп бир жолу,
Финляндия бет келди.
Бул сыяктуу келген жоо,
Кырылбай аман кеткенби?!
Алмадай башын жулушуп,

Айлына кууп жеткирди.
Улуу орус элдерден,
Кутузов менен Суворов,
Ааламга данкы угулган,
Атагы чыккан эрлерден.
Башынан баатыр орус эл,
Беттешкен душман сенделген.
Кандай душман тең келет,
Кадимден мыкты оруска.
Арасы асман жердей бар,
Орустай баатыр болушка.
Баатырдын күчү сыналды,

Кечээ батышта болгон согушта.
Аттанган жериң алынды,
Силердин барган жериң багынды.
Өлкөнө душман от койсо,
Өчүрдүн нечен жалынды.
Өскөн өлкөм СССР,
Дүйнөгө даңкынн таанылды.
Берлинге жетип туу сайдын,
Кылымга калды белгинер.
Эркиндик күндө чоноюп,
Баатырлар, отуз жашка келдинер.
Кол салдырбай душманды,
Карматкан болот чеби бар.
Калкым алса түгөнсүн –
Казына байлык кени бар.
Советтик бийлик жашайт – деп,
Ильичтин айткан кеби бар.
Эрлер Совет элимде,
Эгешкен жоону кууганга.
Эркек-аял эпкиндүү,
Эрикпейт жумуш кылганга.
Кайгысыз калкым тынчтыкта,
Советтик бийлик тушунда.

ДОСТУК, ТЫНЧТЫК, СҮЙҮҮ БИРЛАРЫ

ӨЗБЕК ЖАНА КАЗАК ЭЛДЕРИНЕ САЛАМ

Анжиян, Ташкен, Маргалан,
Ата конуш шаар калааны.
Ырыстуу күнгө ээ болду
Ырыстуу элдин заманы.
Багынтып буруп дайраны,
Пархат-Ширин каналы.
Шаар салып, бак тигип,
Жашарткан кургак талааны.
Пахтасы гүлдөп күн сайын,
Баратат алга кадамы.
Бир туугандар, жалпыңа
Ала-Тоо кыргыз элинен
Алымкул айтат саламды.
Абалдан жакын биргелеш,
Аралаш айыл иргелеш.
Кыз алышып, кыз берген,
Кызматташып иш берген.
Чачылганын жыйнашкан,
Бирин-бири сыйлашкан.
Тилекти бирге тилешкен,
Аралашып бир өскөн.
Кареткел, Балкаш, Каркыра,
Калкыган деңиз, көлүнө.
Караганды, Көкчө тоо,
Алматы өскөн жерине.
Ташкөмүр, шахты, нефтиси,
Казана байлык кең эле.
Казак элдин бир чети,
Кадимки Орол, Ак-Дөбө.

Канаты бар ат берди,

Каалаган жакка минерге.
Ак булутка жол салды,
Аралап учуп жүрөргө,
Боорлош казак элине,
Аял, эркек көбүнө,
Калың кыргыз атынан
Калк акыны Алымкул
Салам айтат силерге.
Өзбек, казак туугандар,
Алик ал айткан кебими
Күжүрмөн эмгек күчү
Гүлдөткөн мекен жерини.
Ардактуу келген делегат.
Алма-Атага чогулду.
Кыз куудуруп, ат чаап,
Кылды түрлүү сонунду.
Жакшы өткөрдү казак эл,
Жамбылга берген тоюнду.
Картайып жүз жыл жашаган
Казакта Жамбыл бир киши.
Атагы чыкпай Жамбылдай,
Акындан өткөн миң киши,
Кийин Жамбыл бактылуу,
Кылымга калды үлгүсү.
Казак эл кадыр кылбаса,
Карт Жамбылды билеби,
Карыган сөөгүн жашартты.
Калкы кандай сүрөдү
Барктаган элдин сыйына,
Балапандай түлөдү.
Канатташ казак, кыргыздан,
Тажик, түркмен, өзбек,
Апкелди тойго сыйлыгын,
Которгон Жамбыл сөзү деп.
Он алты республиканын,
Баш кошуп турган кези деп,

Кыскача тартып ырдадым,
Кыйкырса Жамбыл сөзү деп,
Жаркырап музей болуптур,
Жамбылдын жаткан үйлөрү.
Жалаң китеп бир үйдө
Жакендин жаңы чийгени,
Армансыз көрдү аралап
Азыркы жыргал дүйнөнү,
Таалайлуу Жамбыл жан экен,
Табигатты сүйгөнү.
Эзилип Жамбыл бир кезде,
Эчен ишке чарпылды,
Аты Жамбыл бир киши
Аалам укту данкыңды.
Касиеттүү киши экен,
Карыганда конду бак,
Жүз жыл жашап өлдү го,
Өмүрдү толук кучактап,
Казактан Жамбыл өткөн деп,
Калды белги салтанат,
Жайнаган казак өскөн эл,
Жамбыл менен мактанат.

КАЗАК ДОСУМА

Боордош казак жан досум,
Бирге учтук уядан.
Кой кайтарып бир кезде,
Жолукканбыз кыядан.
Биздей болуп жүрчү эле,
Бизге окшогон далай жан
Ошол кезде озондоп,
Бийыбыз бирге козголгон.
Бозомук басып жер жүзүн,
Ботобуз бирге боздогон.

Саргайтып элди басып жеп,
Залимдер чыккан ортодон.
Октябрь күнү тийгенде,
Өзүнө таалай бак конду.
Өмүргө шаттык кошулуп,
Өркүндөп ишин оюлду.
Жарабай калган басылып,
Жүрөктүн тагы жоголду.
Качанкы кайгы кубулуп,
Кайрадан жигит болупсуң.
Кулпунуп гүлү жайнаган,
Кутмандуу журтка конупсуң.
Калкыңдын болуп ардагы,
Кажыбас күчкө толупсуң.
Боордош казак жан досум,
Жолуктук эле бир жайда.
Ал заман өтүп зуулдап,
Көрүшпөй жүрдүк далайга.
Эмгектин болуп баатыры,
Кетиптир данкың далайга

БИЗДИН АТ

Болот туяк, элик баш,
Элирии басат жаныбар.
Ботодой көзү чачырап,
Куйругу кучак, жибек жал.
Кууганды такыр куткарбайт.
Колтугунда канат бар.
Алтай минсе арыбас,
Тулпарда шондой адат бар.
Кыйма көкүл, кулжа сан,
Көзү чолпон күйгөн шам.
Буудандар бутун шилтесе,
Буркулдап жолдон чыгат чаң.

Аркасы бийик, зээри пас,
Кумган чоку, орок баш.
Жортуп басат түлкүдөй
Жол жүрүүгө болгон маш.
Туурасы туюк чоюндай,
Туягы болот, көпкөк таш.
Бууланып дене тердесе,
Буудандар чуркайт алыска.
Элин коргоп душмандан,
Эрлер минет алыска.

КАЛЫККА ЭСТЕЛИК

Туйгундай туурда таранып,
Туулду эле Жумгалдан.
Таланттуу болуп жашынан,
Далай топто ырдаган.
Толкуган акын экенин,
Токтогул көрүп сындаган.
Таңшып ырдап олтурса,
Таң атканча тынбаган.
Күкүктөй таңшып күү салып,
Күлкүгө артык жаралган.
Кыялы өткүр жан эле,
Күлдүргү сөздөн таба алган.
Саймалуу тоонун булбулу
Санжыргалуу күү чалган.
Урматы эле кыргыздын,
Уккан адам кубанган.
Талабы артык жан эле,
Токомдун жолун улаган.
Эли сүйүп акынды,
Эмгегин артык баалаган.
Ардак болуп төшүндө,
Алтын орден жайнаган.

Ойноп-күлүп дайыма
Ордолуу топто сайраган.
Айрылып калдык айласыз,
Асыл го Калык кайрандан!
Керемет сөздүү ырчы эле,
Кеби да өткүр курч эле.
Керек десе көпчүлүк
Келтирип ырдап турчу эле.
Калык качан келет деп
Калкы да көңүл бурчу эле.
Барган жерден баа берип,
Бардык эл кадыр кылчу эле.
Комузга кошуп, күү чалып,
Катарда дайым жүрчү эле.
Кыргыз эмес, Калыктын,
Кыйла журт атын билчү эле.
Катардан кетти бөлүнүп,
Кара нээт өлүм күч беле!
Ат жалын тартып мингенден
Аралаш өсүп эл деген.
Абалкы кезде Калыктын
Алдына ырчы өтпөгөн.
Ала-Тоо кыргыз элине
Атагы чыккан сөз менен.
Арнап элге эмгегин
Ар качан талбай иштеген.
Өлдү деп аны айтпайбыз,
Өнөрү дайым биз менен!

МУСАГА ЭСТЕЛИК

Жайдары, шайыр мүнөз түрүндү эстеп,
Сүйлөсө сөзгө чебер тилинди эстеп.
Комузга коңгуроодой кошо кеткен,
Эң сонун элге жаккан үнүндү эстеп.

Эрчишип эркин күндө бир ырдашкан,
Эскерип эсил Муса инимди эстеп.
Кынгырап кыяк-комуз үйдө турат,
Муса жок кез-кез күнү үнүн чыгат.
Биз барып айылдарга оюн койсок
Мусаны аял, эркек калат сурап.
Замандаш курбусу бар курдаштарга
Сагынат кайран үндү уккан кулак.
Булбулдун тилин ачат баары көктөм,
Ар түрдүү гүл ачылат чыккан чөптөн.
Эшиги театрдын кара бактан,
Бир булбул сайрачу эле, кайда кеткен?
Жоголгон ошол булбул Муса эмеспи!
Добушун айткан сайын өйдөлөткөн.

Аралап жүрдүн эле нечен жайга,
Эл сурап ырдатчу эле кайра-кайра.
Бутакта булбул сайрап олтурганда,
Чабыты жолугуптур жагалмайга,
Булбул деп ат койгонум Муса эмеспи,
Көрүнбөйт көптөн бери кеткен кайда?

Шум өлүм капасынан калды кармап,
Кайран үн чыкпай калды дене кургап.
Бөлүнүп арабыздан кеткен менен,
Шаңкылдап күндө Муса турат ырдап,
Кадимки кайран Муса үнү экен деп,
Калың эл кулак коюп, турат тындап.

АТАЙГА ЭСТЕЛИК

Ата-теги кедейден,
Төрөлгөн эле Таластан,
Таңшып ырдап олтурса,
Таң атканча талбастан,

Бнтызар кылып жүрөктү,
Бір менен обон жарашкан.
Кол ойнотуп комузга,
Кооздоп нечен күү тарткан.
Ийиктей колун имерип,
Комузду мукам сайраткан.
Күүлөп-күүлөп күү чертип,
Күлүктөй чүктөп айдаткан.

Машыккан чертчү «Маш ботой»,
Мааниси бар ошондой.
Улам кайра чертсе дейт,
Уккандын көөнү бошобой,
Кыялданып кайрылган.

«Кыз ойготор», «Күйдүм чок».
Жанып-жанып сайратса,
Жакпай турган күүсү жок.

Өзгөчө шайыр жан эле,
Өнөрү калды, өзү жок.
«Саадак какты», «Чайкама»
Салтанаттуу угулат,
Самап жүргөн жаштарга,
Кызыктуу күү «Кыз кербез»
Көнүлгө тете, эң назик,

Көп күүлөр буга тең, келбес.
«Ой булбул» менен «Жаштарын»
«Ой жеңе», «Гүл» башкасын.
Уккан адам кубанган,
Атайдын күүсүн чертсин деп,
Алыстан малчы суранган.

Күчтүү эле таланты,
Күйүкпөй күндө ырдаган,

Комузга туулган жан эле,
Кол ойнотуп күү чалган,
Каргылданбай үнү да,
Кайрадан таңшып күч алган.
Алыскы аты угулуп.
Алтын орден тагынган.

Өзү өлсө да Атайдын
Өрнөгү күндө жаңырган.
Добушу калды артында,
Эл ичинде айтылган.
Токтогулдан үлгү алган,
Тоо булбулу ал эле.
Талбай топко кабылган,
Таасын күлүк жан эле.

«Ак тамак менен Көк тамак»,
Атайдын нагыз күүлөрү,
Асылды күндө эске алмак,
Кийинки күнгө эстелик,
Жаштарга калган бир сабак.
Кадыры артып Атайдын,
Кечээ Москвага барды эле.
Өнөрү элге жаккандан,
Алдыңкы сыйлык алды эле.
Төрт кыл тагып комузга,
Толгой-толгой чалды эле.
Кайран Атай өтсө да,
Комузу сайрайт дагы эле.

Өлдү дебейм Атайды.
Өзүбүз менен бир жүрөт.
Тарбыя берип жаштарга,
Таланттын гүлүн өстүрөт.
Кажыбас курч болоттой.
Катарыбыз жетилет,

Толгойбуз комуз кулагын,
Толгон күүлөр чертилет.
Катарлаш өскөн ини эле,
Атайга арнап эстелик.
Кадимки тирүү чагындай,
Кайра баштан эскерип,
Жаздым ушул ырымды,
Жүрөгүмө сөз берип.

ААЛЫГА (50 жылдыгына)

Эзилгенсиң, жаш кезде,
Элеси бардыр оюнда,
Кайгылуу күндө жүрсөң да,
Калемин жүрдү колунда.
Ачылды бакыт, талаайын,
Акыйкат, теңдик доорунда.
Иштеп келдин баш тартпай,
Изденүүнүн жолунда.

Кылымдан калды кылымга,
Кымбаттуу иним ырлары.
Жазган сөзүн Аалынын,
Тууган эл сүйүп тындады.
Кыргызда акын сөзү деп,
Дүйнөнүн эли ырдады.
Баркынды минтип сыйлады.
Эл ортосу – деп айткан,
Элде бир сөз, элүүнү.
Эскирип калган экен деп.
Эңкейлетпе көнүлдү.
Аман болсун алтын баш,
Арбын сура өмүрдү.
Акын Аалы, инибиз.

Угулду бийик үнүңүз.
Улуу-кичүү жыйылып,
Урматтап турган күнүбүз.
Таалайын жазгын өлкөндүн.
Талыбасын тилиңиз.
Убайымсыз, кайгысыз,
Узак өмүр сүрүңүз.

КЫРГЫЗ УУЛУ
(Г. Айтмиевге)

Татыктуу сүрөт бергенин,
Турмуштун гүлүн тергенин.
Уулусун, анык кыргыздын
Урматтап сүйгөн эл-жерин.
«Ач көз байдын малайы» Гапар,
Алгачкы тарткан эмгегин.

Алтын эмгек балын тат,
Сүрөтчү сүйкүм сонун ат.
«Кечке маал», «Көлдүн жээгинде»,
«Кан майдандан келген кат»
Көргөндө эргип жүрөгүм,
Көңүлдө калат, күлкү шат.

Көрчү кең, Чүй «Жүзүмүн»,
Тазасы экен ишинин.
Карачы «Пахта талаасын»
Тоодой үйгөн түшүмүн.
Келтиргенсиң, кынаптап,
Кыргыздын «Аппак боз үйүн»,

Айланасын гүл бурап,
Асманды тиреп тоо турат.
Жайыты көрктүү жергемдин,

«Жайлоодогу түшкү убак»,
Карачы «Акындарыңды»,
Баарынан дастан, күү чыгат.

Бактылуу кутман элимдин,
Тарта бер көркүн жеримдин.
Турмуштун таап боёгун,
Чабытта, алга темингин.

СУЛУУЛУК

Сынга түшсө денеси,
Сырдуу эмес элеси.
Эл ичинде көгөртөр,
Эмгек болуп энеси.
Ак маңдайын тердеткен,
Ал сулуунун дал өзү.

Кооз жибек өстүрүп,
Коомдук ишке так туруп,
Колхоз бөлгөн энчиден,
Жибек кийип кулпуруп,
Эмгек кызы аталса,
Эң биринчи сулуулук.

Күндө күлпөт күзүндө,
Күмүш орноп түзүндө.
Көркү көздү курчутар,
Көмүлсө түшүмгө.
Так ошондой сулуулук,
Кыз, келиндин жүзүндө.

Ата Мекен жолунда,
Алтын эмгек доорунда.
Кызык өмүр барында,

Кызмат кылуу сонунда.
Кылдат, таза сулуулук,
Кыз, жигиттин колунда.

УЧУРАШУУ

(Кыргыз-казак жазуучуларынын Алма-Ата шааарындагы кездешүүсүндө ырдалган ыр)

Абалтан казак кыргыздын,
Асман жердей баркы бар.
Ала-Тоо өскөн мекени,
Ааламга кеткен данкы бар.
Конок келсе сыйлаган,
Дасторконун жыйбаган.
Эшиги ачык, колу март,
Эки элдин окшош наркы бар.
Акындар келип ырдаса,
Агайын көп эл тындаса,
Эң мурун салам берүүчү,
Атанын үлгү салты бар.
Ата— журт казак эл турсун,
Амансыңбы жалпыңар!
Кароолдоп бир киши,
Каскелеңдин жонуна,
Башкасы тосуп туруштур,
Жамбул районунда.
Учураштык, көрүштүк,
Узун-Агаштын оюнда.
Эски казак, кыргыз эл,
Эрегишип чырдашып,
Ээн жаткан малдарын,
Бир-биринен уурдашып.
Эрегиштен эр өлүп,

Эби жок жерден кан төгүп,
Бир-биринин үйүнөн
Дан таттырбай бир кашык.
Эркиндик элде ынтымак,
Эмки жашты карачы.
Бирин-бири сыйлашып,
Отурат элим баш кошуп,
Ойноп-күлүп жыргашып,
Ооздон чыккан сөздөрүн,
Ортого салып сындашып,
Бактыңарга табылган.
Түбөлүк таалай бул насип.
Атасы башка бир жан жок,
Баарың-ага ининин баласы.
Алдыңар ачык, жолун кен.
Таалайыңа карачы.
Түбөлүк достук бек болсун,
Бөлүнбөй элдин арасы.
Дүйнөдө бардык эмгекчи,
Түбөлүк бирдик, санаасы.
Кандай ишке бет алса,
Калкымдын жетет чамасы.

Кыргыздын кыйын акыны,
Токтогул эле сайраган,
Тобунан бөлүп зулумдар,
Ак жерден Сибирь айдаган.
Кыйналып жүрүп нечен жыл,
Кыргызга келген кайрадан.
Тоголок-Молдо жазуучу,
Колуна калем кармаган,
Акындар өткөн бир далай,
Алардан нуска калбаган.

Көп жашка келген Жамбулду,
Көргөздү казак жалпыга.

Уккан эл айтты ыракмат,
Улуу журт казак калкына.
Келечекти ойлогон,
Акылдуу Абай жан тура.
Токтогул менен Абайдай,
Торгойлорду билгизген,
Томдоп жазып китебин,
Толкуган шартка киргизген,
Азыркы биздин жаштарда,
Не бир азаматтар бар тура.

ГҮЛДӨГӨН УШУЛ МАРТЫҢЫЗ

Кыш чилдесин тоотпос,
Жай ысыгын жолотпос.
Өстүрүп коюн төлдөткөн
Өлүмгө бир жан жоготпос.

Кызылча, пахта өстүргөн,
Кыйлага данкын жеткирген.
Баатыры алтын эмгектин,
Данкына бакыт чөктүргөн.

Билимдин кенин казышкан,
Илимден эмгек жазышкан.
Салтанат күүсүн чертишип,
Жаркылдап алга басышкан.

Тилеги тунук берметтен,
Талыкпай чеке тердеткен.
Трактор айдап дың тилип,
Таалайын тапкан эмгектен.

Кабаттап үйлөр салышкан,
Калк урматын алышкан.

Кыдырып кезип тоо башын,
Кен байлыгын табышкан.

Жаркытып күмүш канатын,
Жиреген асман арасын.
Кейиштүү барсаң кубантып,
Кеселдин тапкан дабасын.

Мээнеткеч кыздар жалпыңыз,
Кадырлап сүйгөн калкыбыз.
Куттуу болсун жаңырган
Гүлдөгөн ушул мартыңыз.

САНАТ – ТЕРМЕ ЫРЛАР

Толкундап бүгүн элирем,
Токтолбой ырдайм эми мен.
Толгосом комуз колго алып,
Тоо суусундай теминем.
Тоому колдо турганда,
Токтолуп неден эринем,
Акындардын бири элем,
Аралап калкка көрүнгөн.
Асыл жан чарчайт бир күнү,
Ажалдуу кырсык өлүмдөн.
Улуудан уккан жакшы сөз,
Унутулбайт көңүлдөн.
Урматын көрсөң арман жок,
Узакка жашап өмүрдөн,
Элине жаман көрүнөт,
Эмгектен качып эринген.
Дарактын көркү бүр менен,
Талаанын көркү гүл менен,
Буруп, буруп сайраса,
Булбулдун көркү тил менен.

Асман-жердин арасы,
Ачылат көркү күн менен.
Жайнаса жылдыз жаркырап,
Жарашыгы түн менен.
Ат кадырын биле албайт,
Алыска сапар жүрбөгөн.
Ак чардак өрдөк көрктөнөт,
Ак деңиз дайра кең менен.
Аркар-кулжа жайылат,
Адырлуу кумай белинен.
Казылат тсгиз жер бети.
Каптаган кыян сел менен.
Кандай мыкты болсоң, да,
Кайратың чыгат эл менен.
Калдайып учат камгактар,
Катуулап соккон жел менен.
Кармаша албайт күчсүздөр,
Кайраты ташкан эр менен.
Канаттуунун кырааны
Качырбай кармап сермеген.
Карышкыр жолдош боло албайт,
Кабылан арстан шер менен.

Калп казаны кайнабайт,
Кайнаган менен жайнабайт.
Буралган дарак болбосо,
Булбулдар жерге сайрабайт.
Эмгектен качкан эринчек,
Эшикке бир мал байлабайт.
Багыты кенен болбосо,
Башатты колхоз жайлабайт.
Жалыны күчтүү болбосо,
Жабылган казан кайнабайт.
Кыябы жакшы келбесе,
Кызып желим кармалбайт.
Урматтуу, эстүү кишилер,

Убадасын алдабайт.
Иштеп көнгөн азамат,
Женилди, оорду тандабайт.
Жалпыга жаман көрүнбө,
Жалкоолукту үйрөнүп.
Береке качат өзүндөн,
Бекер жүрсөң, сүйрөлүп.
Кызматка барсаң, кечикпе,
Кылчактап калба күймөнүп,
Өмүрдү гүлдөт,эр жигит,
Өз тениңе үйлөнүп.
Капалантпа, жарыңды,
Каарданып сүйлөнүп.

Балбандын баркы болобу,
Күрөшкөнүн жыкпаса.
Күлүктүн баркы болобу,
Күндө алыс чыкпаса.
Атанын баркы болобу,
Айтканын бала укпаса.
Аялдын баркы болобу,
Алганынан сырттаса.
Таркатат көңүл черинди,
Таза гүл үзүп жыттаса,
Баатырдын баркы болобу
Мандайлашып жоо келсе,
Баш катып үйдөн чыкпаса.
Энчисинен кур калат,
Эрте турбай уктаса.
Ылжырап оозу күйбөйбү,
Ысыкты билбей ууртаса.
Боёктун баркы болобу,
Сүрткөнүнө жукпаса,
Кыраандын баркы болобу,
Кыйт эткенге учпаса.
Курчтугу кайсы балтанын,

Куу теректи кыркпаса.
Акылы бар эр жигит,
Арканды тийгиз тууганга.
Арасына түшпөгүн,
Айыкпас жанжал чырларга.
Эси бар жигит, тизгин тарт,
Эби жок ишке булганба.
Өтүп кетип бир ишке,
Өкүнүп кийин муңданба.
Аргымактай арышта,
Алтын баш аман турганда.
Алыска жолдош болбогун,
Акылы жарым урганга.
Жалгыздап жүрсөң жолоочу,
Жапан чөлдө түн калба.
Жыттасаң моокун кандырар,
Жыпарын тандап гүл карма.

Жакшы болсун жигиттер,
Жактырып сүйгөн сырдашын.
Ардактап күтүп кадырлайт,
Алганынын бир башын.
Кемчилигин толуктап,
Келген кишин сыйласын.
Келинчеги мыкты деп,
Кетсин мактап курдашын.

Эстүү болсо алганың,
Эр жигит күндө сыйдасың.
Эси жок болсо алганың,
Эби жок чатак кылбасың.
Кабагын бүркөй мейманга.
Каяша айтып турбасың.
Отуруп алса козголбой,
Ошондо шагың сынбасың.

Жайылган малды батырган,
Жайлоонун кени Чаткалда.
Булдурттап тоодон куласа,
Булактын көркү акканда.
Түнкүсүн жойлоп тарп издеп,
Түлкүлөр түшөт капканга.

Дарактын башы шуудурайт,
Таң агарып атканда.
Жете албайт аксак койкүрөн,
Жебедей күлүк аттарга.
Жараксыз жалгыз эр жигит,
Жат душманга капталба.
Тулпарыңа камчы бер,
Душманга кылыч чапканда.
Көрүнүктүү ишиң жок,
Көтөрүлүп мактанба.
Уларлар оттоп семирет,
Урчуктуу кызыл аскарга.

Талдырат көздү карасаң,
Тазалык көркү сымашта.
Жакшы киши калтырбайт,
Жан жолдошун уятка.
Желпинген куру сөз менен,
Жете албайсың муратка.
Калпың чыгып кармалсаң,
Калкка шагың сынат да.
Куштун көркү канатта,
Куралдын көркү жаракта.
Куюлтуп ырдап отурсаң,
Кумары элдин канатта.
Жан багар болуп көнбөгүн
Жалкоолук жаман адатта.
Акылдуу балдар жакшы окуп,
Атагы чыгат сабакта.

Көркөмдүү жабдык жарашат,
Көмүрдөй сулуу кара атка.
Жакасын кундуз кармаса,
Жарашат жибек манатка.
Эси бар жигит кошулба,
Эл бузчу жаман адатка.
Ичкиликке берилсен
Ишиң кетет колундан.
Иренжитип айнытат,
Илгери басар жолундан.
Артка тартат өзүндү,
Азыркы жыргал сонундан.
Акырында кемитет,
Адамдык максат оюндан.
Кубатынды кетирет,
Кулпунган дене боюндан.

Акыры жыгат бир жерге,
Азоо атка учкашпа.
Жаныңа зыян келтирет,
Жылаңайлак сыз баспа.
Курчтук кылып кол салып,
Кубаттуу менен мушташпа.
Алың начар болгон соң.
Аскалуу тоого тушташпа.
Ааламдын көркү эл менен,
Ачылса байлык жер менен.
Табыйгат көркү кулпурат,
Таңында соккон жел менен.
Ачылган гүлдөй буралып,
Аялдын көркү эр менен.
Сайратайын тилимди,
Санаага башта келбеген.
Алкымдан шекер агызып,
Айтайын узак термеден.
Эртели-кеч иштесен,

Эмгектин көркү тер менен.
Балбан билек курч жүрөк,
Баатырлар чыкты жергемен.
Күжүрмөндүн белгиси,
Күрөштө намыс бербеген.
Толкутса эрке көнүлдү.
Токойдун көркү чер менен.
Толтуруп койнун байлыкка,
Тоолордун көркү кен менен.
Уятсыздар жөн билбей,
Улууларды сен деген.
Сабырдуу киши ойлонуп,
Салмактуу сүйлөйт чен менен.
Акыры жүрүп кор болбойт,
Алыска канат сермеген.

Бек тургун берген антыңа,
Белегиң калтыр артыңа.
Азыркы жыргал турмушта,
Ачылган гүлдөй жаркыра.
Эсиң болсо ээрчибе,
Эскинин чирик салтына.
Жаракердөнбө, мактанып,
Жасалма айткан калпыңа.
Асмандын көркү эмеспи,
Айланып учса каркыра.
Бактыңды изде дүйнөдөн,
Балапан куштай талпына.
Суук тумшук болуп айлына,
Сууга аккан чөптөй калкыба.
Акылың болсо чиренбе,
Атандын кадыр-баркына.
Унутпай жүргүн калайык,
Уксун деп айттым жалпыңа.
Жолдошунду кордобо,
Жок болсо кылган күнөөсү.

Ыркырашып урушпайт,
Ырыстуу элдин бүлөсү.
Болумдуу киши жол табат.
Болбосо да артта сүрөөчү.
Адамдын эркин чыналткан,
Алтымыш тамыр күрөөсү.
Жаратылыш сан түркүн,
Жаралбайт жалгыз бир өзү.
Жайкы учур укмуш кез болот,
Жаштыктын кушу түнөөчү.
Өзгөргөн мезгил жыл санап,
Өмүрдүн калыс күбөсү
Атакка, даңкка жеткирген,
Ар кимдин токтоо мүнөзү.
Жакшыдан жаның айрылбайт,
Жаманга жүрөк кайрылбайт.
Атыккан мерген жол издеп,
Аскалуу зоодон тайгылбайт.
Ополсуз тайкы жалкоолор,
Орундуу жерди жай кылбайт.
Тагдырын, чечер кишиге,
Тартынбай ички кайгынды айт.
Акылсыздар тоюкса,
Алкымын жасап майды ылгайт.
Чыкпаса ишин оңунан,
Чындыкты сүйлөп дайныңды айт.

Сулууга сырттан суктанба,
Суу тунук болсо бут салба.
Санаадан күлүк, октон тез.
Самолёт жакшы учканга.
Сыпайы сүйлөп жайкаса,
Сырыңды бербе душманга,
Ишенбе жайсыз табыпка,
Илимдин көзү канык да.
Жакшы эмгегин өчпөстөн,

Жазылып калат тарыхта.
Умсундуруп кур сөзгө,
Убадан менен марытпа.
Бешененден көрөсүн,
Пейлинди такыр тарытпа.
Кастарланып илинсе,
Камчынын көркү жабыкта.
Тумандай самсып кар жааса,
Туйгундун көркү чабытта.
Толук тапка келбесе,
Томого тартып агытпа.
Көңө элек кушун бет алат,
Көз көргүс алыс багытка.

Адырдын көркү кыр болот,
Адамда терең сыр болот.
Кубултуп сайрап олтурсан,
Кумарды жазган ыр болот.
Чамасын билбей катылып,
Чабалдар жеткен чыр болот.
Кемчилигин кайра оңдоп,
Кээ бир жаштар тың болот.
Бычуусу жакшы келишсе,
Бычактын көркү кын болот.
Ашыра чаап мактабас,
Адамдын көркү сын болот.
Жаңы тиккен көчөттү,
Жашыл кылган чым болот.

Жаракөрлөнүп сыртынан,
Жактырбай ичтен тырчыган.
Эрбең-сербең көп болот,
Эл ичинде сылтыган.
Ала көөдөн кемпайлар,
Акылга кирет кыркынан.
Жолдоштору чакырса,

Жолобой качат ыркынан.
Эки жүздүү андайлар,
Эл энчисин кымтыган.
Каары катуу кыш келсе,
Кар учурат бурганак.
Кашка келин батырбайт,
Кайын энесин жулмалап.
Катуу суука кайыгат,
Карабасаң турган ат.
Эси жоктор турмушта,
Энчисинен кур калат.
Жапса асманды боз булут,
Жаратылыш сурданат.
Бүркөлгөн күн ачылса,
Көркүн ачат жашартып.
Жазгы жамгыр даракты,
Алма-өрүктөр гүл ачса,
Аңкытат бардык тарапты.
Жакшы болсо мөмөсү,
Жашында үзбө сабакты.
Балдарынды жакшы үйрөт,
Баштатан коюп талапты.
Таалайсыз болуп өтөсүн,
Тарта ичпесең аракты.
Кекилик, чилдер уча албайт
Кессенер эки канатты.
Жарашат бойго көйкөлүп,
Жамынсаң жибек манатты.
Асманга учуп баатырлар,
Ааламдын элин каратты.
Акылдуу балдар, уккула,
Алымкул айткан санатты.
Жарашып турса ийинге,
Жаштыктын көркү кийимде.
Жакшы көрбөс кишиге,
Жасакерленип ийилбе.

Өз алдыңча үн кошкун,
Өмүрдө татаал чийинге.
Жаш өткөн чалдар жүрө албайт,
Жаштардын шандуу бийинде.
Агарса шоола чыгыштан,
Арданба эрте туруштан.
Керилип уктап жатам деп,
Кечигип калба жумуштан.
Эринет кээ бир жалкоолор,
Элге окшоп оокат кылыштан.
Ар-намыстуу жигиттер,
Аялы менен тынышкан.
Акылдуулар кунт коюп,
Айтканды талдап угушкан.
Талапты койсо өзүнө,
Тазалык, журуш-туруштан.
Туруктуунун белгиси,
Турмушту мыкты куруштан.
Корс кыялдуу адам бар,
Коншусу менен урушкан.
Бийлетпейсиң душманга,
Бирдиктүү кол сунушсан.
Байкачы жыргал заманды,
Байытты эмгек адамды.
Кадырың сиңсе мекенге,
Калк сыйлайт сенин балаңды.
Жашоого кубат көрк берген,
Ырдайлы, ушул заманды.
Бересеңди чыр кылып,
Беш айга чейин сүйрөбө.
Оозунду кечке толтуруп,
От жок болсо үйлөбө.
Бир-биринди сыйлашып,
Бир жашайсың дүйнөдө.
Жакшынын ишин мактагын,
Жаш кызды малга сатпагын.

Кырча тиштеп тилинди,
Кытмырлык ойду катпагын.
Токойго боюн жашырып,
Тоо куштарын атпагын.
Аргымакты жашында,
Алые жолго таптагын.
Булуттуу күндөй тумандап,
Бузуктук отун жакпагын.
Багытынан майтарып,
Балдарыңды какпагын.
Жакшы болсо аялың,
Жайында болот тапканың.
Токтолуп карап отурсаң,
Толкундап суунун акканын.
Кызыгың билбей каласың,
Кыялга терең батканың.
Турмуштун түрдүү сыры бар,
Туура ойлоп көпкө сактагын.
Алты күндүк жол кылдык,
Асман, жердин арасын.
Билимдүүлөр издесең,
Биз билбегендерди табасың.
Жетилткиле, адамды,
Жеткирип жүзгө чамасын.
Өтсө да сансыз кылымдар,
Өмүрдөн кимдер жадасын.
Ажырата билгиле,
Ар иштин акты-карасын.
Өтүп кетсе мезгили,
Өксөсөң кайдан табасың.
Курдашың менен сырдашсаң
Кумардан чындап канасың.
Тагдырын ойлоп жакшылар,
Тарбиялайт баласын.
Өтүмсүз болсо уул-кыз,
Өз мойнуна аласың.

Ата-эне десе жалооруп,
Айла жок эштеп багасың.
Зээнин болсо байкайсың,
Сезимдин ички талашын.
Адамдык оюң түз болсо,
Алыска сапар барасын
Кызыл тилим сайрачы
Кызыккан элдер карасын.

Алтындай ыр бар акынга,
Ал алып учат закымга.
Башталган сөзүң маанисиз,
Байланышпаса акылга.
Жаман болсоң батпайсың,
Жат эмес, тууган жакынга.

Ар-намысыңды сактагын,
Ачылган гүлдөй жашыңда.
Күчтүүлөргө кол сунуп,
Күнүлүк кылып кашынба.
Жерге учкан бир тал камгактай,
Жер которуп ташынба.
Азап чекпейт эр жигит,
Акылы болсо башыңда.
Темирлер эрийт ысыкта,
Текшерсен турмуш кызык да,
Бактынын жолу ар түркүн,
Баспагын чийген сызыкта.
Баш кошсоң кызга сындагын,
Байлыгын көрүп кызыкпа.

Кылымдын ашып белесин,
Кыйла жыл жашап келесин.
Мас болуп бекер тилдебе,
Балдарыңдын энесин.
Байкабай жаман иш кылып,

Башканын укпа жемесин.
Эстелик кылган сүрөткө,
Эскирип жылдар күн өтсө.
Тартылып миң-сан элеси,
Таалайдын көркү күрөштө.
Боюнду кантип зордойсун
Болбосо эркиң жүрөктө.
Оңунан чыкпас иш үчүн,
Оюна кайгы түнөтпө.
Катташпа, ниети арамга,
Кадырың салба саранга.
Эл көп жерде, эстүү кыз,
Эрдинди боёп, таранба.
Абайлап угуп кулак сал.
Алымкул айткан кабарга,
Агайынга таарынба
Акыры келет саламга,
Жоодон көрө өз жакшы,
Жоголсоң издеп табаарга.
Таза алтынды барктабай,
Таштап кетпе аралга.
Урукташ болуп чыгасың,
Угуша келсең жөн-жөндү,
Ал-жайын билип сурап жүр,
Атаңды мурда көргөндү.
Эбин таап жетесиң,
Эгерде болсоң жөндөмдүү.
Мактанчак менен кеңешпе,
Мансапкор менен теңешпе
Кызмат алың чоң болсо,
Кыйынсынып кемитпе.
Алың начар болгон соң,
Ат үстүнөн эңишпе.
Арманың жок, жигиттер,
Алган жарың келишсе.
Үшкүрүнүп олтурбай,

Үй кызматын тең иште.
Бактыңарга не жетсин,
Балдарың сүйлөп беришсе.
Кумардын черин тараткан,
Кулпуруп турган периште.
Ачылбайт кантип көңүлүң,
Аркагы менен эришке.

Жаз өткөн сайын нече ирет,
Жаш канат өсүп жетилет.
Түшүнгөн эстүү адамга,
Түйүндүү сырлар чечилет.
Жарашып турса көңүлгө,
Жаштыкты ар ким кечирет.
Бактыңы женип албасан,
Башкалар бербейт, «мечи» деп
Өткөрсөң далай мезгилди,
Өнөр да сенден бекинет.
Эмгексиз басып жүргөндөр,
Энчисинен кечигет.
Душманга тирүү багынба,
Дудукка сүйлөп зарылба.
Кадырың, баркың билбесе.
Капалуу болуп сагынба.
Багытыңдан адашып,
Бараткан жолдон жаңылба.
Күжүрмөн болсоң эр жигит,
Гүл өсүп турат багыңда.
Караңгыда көп жүрүп,
Капыстан дартка чалынба.

Оозуңа түшсө бүтүнү,
Оокатты жутпа бүкүлү,
Жат кармаба өзүңдөн,
Жалындап турган күчүңдү.
Эл курсагын тоюнтат,

Эгиндин мыкты түшүмү.
Тамагың оюп, ыш кылат,
Тамеки тартсаң түтүнү.
Ай карангы түндө учкан,
Ар кимдер билет үкүнү.
Күү чертип жигит, болбогун,
Күн тийген жердин күкүгү.

Азыркы жаштар болумдуу,
Аземдеп жасайт сонунду.
Кайрадан кийип албагын,
Качанкы чирик тонунду.
Илимдин түшүп артынан,
Издеген табат сонунду.
Эргий бер тоонун кушундай,
Эч кимдер тоспойт жолунду.
Көп жылдар мындан илгери,
Сайрабай булбул тилдери.
Азаптуу кайгы-муң болчу,
Алымкулдун билгени.
Азыркы заман окшобойт,
Аларга такыр бир жери.
Закымдар менен жарышып,
Самолёт болду мингени.
Спутник учуп жылдызга,
Суктантты бүткүл дүйнөнү.
Акылга даана жигиттин,
Ай кызы болду сүйгөнү.
Асманды тирейт чокусу,
Аземдеп салган үйлөрү.
Көгөрөт шаар, кыштактар,
Көңүлдүн эркин бийледи.
Чыгарды көркүн турмуштун,
Чыгыштан күндүн тийгени.
Ичинден дартың арылды,
Ильичтин шамы күйгөнү.

Күлүгүн даяр минерге,
Кийимин даяр киерге.
Жаңынын жаштар жарчысы,
Жашоонун көркү силерде.
Мекенге эмгек сиңирип,
Мезгилди бекер жибербе.
Айлана көрктүү сопсонун,
Алыска кетет кош колун.
Кадырлап тосуп алышат,
Кай жакка барсаң досторун.
Ак ниеттүү адамдын,
Алдынан каршы тоспогун.
Пейли тарга сыр айтып,
Пикиринди кошпогун.
Эби келген бир ишти,
Эртеңки күнгө созбогун.
Жашымдан багым ачылбай,
Жабыгып өткөм арманда.
Кейиймин, кээде өзүмө,
Кечирээк туулуп калганга.
Опосун көрдүм дүйнөнүн,
Отузга жашым барганда.
Кылымдар өмүр сүрсөң да,
Кызык го жашоо жалганда.
Ташкындап жээкке урунат,
Толкундан чарпып барганда.
Түйүнүн чечип турмуштун,
Түшүндүм эми карганда.
Күн өтсүн, мейли, карысам,
Күү чертип берем балдарга.

ДОБУШ БЕРЕЛИ

Кадыры өйдө жан кылды,
Карып менен кедейди.

Ажырабас ынтымак,
Артылды элдин өнөрү.
Жаш-кары дебей биригип,
Жалпы добуш берели.
Калк үчүн иштеп талыкпай,
Кайратка толуп чыналган.
Арбын алып түшүмдү,
Ар жылда даңкын чыгарган.
Эркек менен аялдан,
Эмгегинен сыналган.
Депутатка шайладык,
Эл жактырган булардан.
Күз башынан камдаган,
Чөбү менен дандарын.
Кышында, кургак сактаган,
Короо, сарай-жайларын.
Жайын билген даанышман,
Төрт түлүктүү чарбанын.
Арык кылып жүдөтпөй,
Аман баккан малдарын.
Канчалык бийик даңкы бар,
Кошумча эмгек алгандын.
Ак нээттүү малчыны,
Элим, депутатка шайладың
Эгин, пахта, тамеки,
Эртелеп жылда эгишкен.
Маанисине түшүнүп,
Маалында суу беришкен.
Кызылчасын көбөйтүп,
Бизге шекер жегизген.
Элим сүйгөн депутат,
Эмгеги мыкты дегизген.
Гүлдөгөн көрктүү жеримден,
Күжүрмөн кыргыз элимден.
Чанагын жарып булайып,
Күмүштөй күлгүн көрүнгөн.

Күлгөндөй талаа жылмайып,
Күндө эле нуру төгүлгөн.
Баасы кымбат, баркы өйдө.
Башка эгиндин көбүнөн.
Алтын пахта бышканда,
Атагы чыккан теримден.
Ашык алып түшүмүн,
Алдыңкы болуп көрүнгөн.
Урматтап элим шайладык,
Ударник болгон келинден.
Айыктырып кеселден,
Арга болуп сактаган.
Көңүлүңдү кейитпейт,
Колу жумшак пахтадан.
Начар болсо дарылап,
Баласындай барктаган.
Врачтардан шайладык.
Ар качан алга баштаган,
Акылмандан шайладык.
Өлкөсүн жоодон сактаган,
Баатырлардан шайладык.
Өнөр менен илимди,
Билгендерден шайладык.
Күн үстүндө шумкарды,
Мингендерден шайладык.
Жактырып эл ар дайым,
Сүйгөндөрдөн шайладык.
Малчы, дыйкан аралаш,
Күжүрмөндөн шайладык
Күнөстүү кыргыз элимден,
Таш көмүр, алтын кенимден,
Оор өндүрүш башкарып,
Станогу темиген,
Жаркыратып кыштакка,
Электр шамын күйгүзгөн,
Көк асманды как жарып,

Күмүш шумкар жүргүзгөн,
Жапайы жаткан талаага,
Жаңыртып жан киргизген.
Билим менен өркүндөп,
Билбегенди билгизген.
Ээн талааны гүлдөтүп,
Эмгектин эри дегизген,
Саанчы болуп кадырлуу,
Сары майын жегизген,
Дың жерлерди омокруп,
Жемиш тигип дан эккен,
Эмгекчиден шайлабыз
Урматтап элим сыйлаган,
Уул-кызынан шайлайбыз.
Биригип добуш беребиз,
Жарык жолдон тайбайбыз.
Байлыктын кени ачылды.
Бардык жактан камынып,
Өнөрдү күндө ашырды,
Таалайдын туусун көтөрүп,
Талыкпай алга кетели.
Адашпай улуу жол менен,
Ак тилекке жетели.
Гүлдөсүн көрккө бөлөнүп,
Күжүрмөн элдин мекени!

БААРЫБЫЗ БИР ТИЛЕКТЕН

Согуш – кайгы, тынчтык эли жек көрөт,
Согуш – тажаал, соо адамдан кан төгөт.
Күлгүн болгон көрктүү шаар, заводду
Күлгө айлантат, кастык менен бүлдүрөт.
Кыйры чексиз асман, жердин арасы,
Тарыгандай бир ууч болуп көрүнөт.

Согуш – азап, өлүм оту жалындайт,
Адам эмес, айбандар да каалабайт.
Эмгек менен бүткөн кооз жайларды.
Бомба тийип бордой кылып талкалайт.
Түтүн каптап, туш-тараптан ок учуп,
Көшөгөдөй ай, жылдызды далдалайт.
Төгүлбөсүн замбиректин мөндүрү,
Кыркылбасын адамзаттын өмүрү.
Жалын менен кара туман каптабай,
Жайдары өссүн жаш балдардын көңүлү
Жол беришпейт атом деген шумдукка,
Эл достугу күндөн бийик көрүндү.
Тынчтык – ураан жер жүзүнө тараган,
Тынчтык – эмгек, жашай бермек ар качан
Өсүп жайнайт өмүр жазын жаратып,
Достук эли, достук туусун кармаган.
Согуш отун тутантчулар жок болот,
Бизде бирдик кайрат-күч бар талбаган.
Тынчтык үчүн бүткүл элдин тилеги,
Тынчтык деген ак эмгектин тиреги.
Керек эмес бизге согуш каргаша.
Эркин соксун бардык элдин жүрөгү.

КЫРГЫЗ ТООСУ

Береке-таалай күнүндө
Бетине сайма чийилип,
Жасагандай жаңыдан
Жашыл кийим кийинип,
Шааниге толгон керме тоо
Шакектей жону ийилип,
Көрк кылып гүлдөн тагынган,
Көлөмү дагы билинип.
Аралаш арча, кайындар.
Аскада турат илинип.

Ар түркүн элес келтирет
Адырдын чөбү жүгүнүп.
Эчак эле кыш кеткен
Этек-женин күбүнүп.
Жоолугу калган башында
Жонуна чейин түрүлүп.
Жайкалган жашыл биздин төр
Жайылган малга сүйүнүп.
Шагырап ылдый кулаган
Шагылдуу таштар үйүлүп
Жаркырайт түптүз аскалар
Жалама болгон сүрүлүп.
Аскалуу тоону этектеп,
Айылда конгон кыркалай.
Азыркы күндө жетилген,
Ардагын айтсам бир далай.
Адыр, өзөн тептегиз,
Абалдан бери малга жай.
Атырдай жыты буркурайт
Алыстан чачып тургандай.
Копшолгон коңул таштары,
Кол менен коргон ургандай.
Мөңгүнүн баарын бургандай.
Ажайып сонун көркү бар,
Айта берсем бир далай.
Көнүлүм кантип токтосун,
Көркөмдөп толкуй ырдабай.
Аркардай чубап кой өтөт,
Айылдын аркы четинен.
Каптаган уй өтө албайт,
Карагай менен четинден.
Ар кандай чөп буралып,
Алар да өсүп жетилген.
Ар түрлүү сүрөт элестейт,
Аскалуу тоонун бетинен.
Кудум сергек сакчыдай,

Куушуп учуп чакчыгай,
Кулжалар жүрөт төрүндө.
Мергендер мээлеп атмакчы
Мезгилдүү жерден көрүнсө.
Күлкүгө бөлөйт денесин,
Күмүш нур көктөн төгүлсө.
Көкүлү жибек биздин тоо,
Көркөмү артык көбүнчө.
Ушундай кооз өзөндө,
Ат менен кетип баратам.
Туш-тушумдун баарынан,
Тынбастан сайрайт саратан.
Түрдүү кесип кыймыл бар,
Түгөнгүс байлык жараткан.
Кошултуп коргон адамды,
Көркүнө көздү караткан.
Желбиретип чөптөрдү,
Жел согот батыш тараптан.
Койнун ачып капчыгай,
Конгон айыл көрүндү.
Көркөмүң көрсөң өзгөчө,
Көкөлөттү көңүлдү...

ЭРКЕЛЕЧИ

Эркелечи, эркелечи каралдым,
Эркелесен, эки жашап кала алдым.
Таалайыма тартуу болгон өзүндөн,
Теңдеши жок кубанычты таба алдым.
Сүйлөп койчу, сүйлөп койчу берекем,
Сүйүнчүм зор, мен бакытка кең экем.
Аталасан, ардагы бол замандын,
Асмандасам ай-жылдызга тең экем.
Эркелечи, эркелечи, кулунум,
Эл жыргаган тынчтык күндө туулдун.

Ардакталып ак шейшепке – оронуп,
Атаң ичкен күмүш сууга жуундун.
Эркелечи, эркелечи, садага,
Эркелесен, кубанамын мен сага.
Биздин заман алтын бешик жасаган
Сага окшогон жаңы ачылган балага.

БАЛАПАН

Көкөлөгөн, көктөн боюн таранган,
Асмандаган, айдан жемиш таба алган,
Бойго жетсин болочоктун жигити,
Эне сүйүп эркелеткен балапан.
Планетке сызып койгон жолу бар,
Айды уялтып күлө турган ою бар.
Ал азамат – келечекте инженер,
Ата асырап ардактаган ак шумкар.
Өсүп жетсин өмүр гүлү балапан,
Өз канымдан өзүм бөлүп жараткан.
Өзү сүйүп мине турган шумкары,
Күлмүндөгөн күмүш жапкан канатчан.

СТУДЕНТКА

Ак чокулуу Ала-Тоонун сыртынан,
Аптап өткөн сары өзөндүн бурчунан,
Кыргыздын бир кызы келип борборго,
Комсомолдук тарбияда курчуган.
Күлгүн жашы гүлдөй өсүп кулпуруп,
Киргили жок баскан жолу туптунук.
Тынбай окуп, терең таткан ширесин
Өнөр, билим мөмөсүнө умтулуп.
Студенттик өзүнчө бир салтанат,
Анткени ал билим кенчин аңтарат.

Аз жыл окуп, кайра артына караса,
Ортосунда Тянь-Шандай бел жатат.
Өзгөрүүнү өз жолундай көрсөң так,
Күндө жаңы көркөм шаар жаратат.
Кечээ күнкү кичинекей карындаш,
Эртең врач, бир кесипти башкарат.

ЖҮЗҮМДӨН БИР ТАЛ АЛЫП БЕР

Керилген селки Канышжан,
Келатам кечтеп алыстан.
Күйгүзүп ийчү немедей,
Күн ысык, мөңдөп тил каткан.
Курорттой экен чарбагың,
Кур кетсем болор арманым.
Эртеңки күнгө дем алыш,
Эс алып кийин кайтармын.
Ар жемиш көрдүм эзилген,
Атырдай жыты сезилген.
Магдырап шагы ийилип,
Мончоктой мөмө тизилген.
Эринбей бери басып кел,
Эң жемиштүү биздин жер.
Колундан даам татайын,
Жүзүмдөн бир тал алып бер.
Ар дайым сактап жүрөккө
Атынды эстей жүрмөккө,
Таалайдын гүлүн бир жыттап,
Тартылсак кантет сүрөткө.

ГҮЛ МЕНЕН

Мен эч кимден ала албаймын өмүрдү,
Убарага салганынбы көнүлдү.

Көнүлүмдү алаксытып нечен түр,
Көркөм жүзүн көз алдыма көрүндү.
Уйку бербей убарага салганын,
Убактысыз кош деп кетип калганын.
Көз алдыма али турат караанын,
Көнө албадым, мына ушуга таң калдым.
Кайра-кайра көргөн сайын өзүндү,
Кайткым келбейт улам карап көзүндү.
Сыпаа гана сен алдыртан сүйлөйсүн,
Сыр алдырбай сынадыңбы өзүмдү.
Сүйүү отун адам барбы билбеген,
Ашык болуп кимди кимдер сүйбөгөн.
Кызыктуу күн кучагына алган кез
Жаш өмүрдү жайнаталы гүл менен.

АК ЖИБЕК КИЙГЕН СЕЛКИГЕ

Ак жибек тандап кийесин,
Алдыртан жаркын күлөсүн,
Өмүргө чырак болгондой,
Өтө эле шайыр мүнөзүн.
Жаштыкты кайра эстетип,
Жанымда бирге жүрөсүн.
Кыналтып кийген жибегин,
Кымбаттуу сенин жүрөгүн.
Өмүргө тандап жаралган
Өзүмдүн жарым, түгөйүм.
Кыялың эстен кетпестир,
Кымбаттуум деп жүрөмүн.
Сендей бир сулуу төрөгөн,
Секетиң кетем кыргызга.
Урматтап кармап колундан,
Учсамбы деймин жылдызга.
Эркиндеп ойноп күлөлү,
Ээ болдук сонун турмушка.

Ар кимдин болсун өзүндөй,
Ак тилек менен сүйгөнү.
Асылы болсун адамдын,
Ардактап алып жүргөнү.
Көнүлүбүз жайдары,
Көрдүккө сонун дүйнөнү.
Жалгыз арча, үч күнгөй,
Жамалың тунук күзгүдөй.
Пейлинди карасам,
Пенденин көөнү түшкөндөй.
Жалжалым эске түшкөндө,
Жаталбаймын үшкүрбөй.
Жайлоонун башы жайык саз,
Жайылып конот өрдөк-каз.
Жаштыкты эске түшүрүп,
Жароокер курбум, кол кармаш.
Өкүнбөй өткөр күнүңдү,
Өтпөсүн текке кайран жаш.

ЭСКЕРМЕ

Сүйгөндөн жаздым эскерме,
Сагынышып эстерге,
Саламат болгун жан курбум,
Эмгекте жүргөн кездерде.
Жалыны бар ыр берем,
Жанымдай көрүп сүйгөнгө.
Жаркыным жооп жазарсың,
Жай айткан ошол күндөргө.
Жүрөмүн жаркын кенебей,
Өзүңдү паска тенебей.
Ойлосом жүрөк зырып этет,
Үзүлүп кетчү немедей.
Кадырың турат эсимде,
Каалаган сүйгөн жаркынай!

Калаага келип кетиниз,
Узартып артын таштабай.
Эстеп бир окуп жүрсүн деп,
Эскерме жаздым азыраак.
Кабыл кылып ырымды,
Катып алгын асырап!

СЕЛКИНЧЕК

Кара таштын энгилчек,
Каркырадай келинчек.
Каткырып ойноп күлүшүп,
Тебе турган селкинчек.
Селкинчекти тебе албайт
Кээ бир келин эринчээк.
Кызыл жоолук үлпүнчөк.
Кыздар, жигит, келинчек,
Кыялы толкуп, ойношуп.
Кырдан тепкин селкинчек.
Кыйкырып добуш үн салып,
Ырдап тепкин селкинчек.
Селкинчекти тебе албайт
Сага окшогон эринчээк.

Кече эле келген келинчек.
Кебетесиң карасан
Кептеп койгон көнөчөк.
Не теппейсиң селкинчек?
Селкинчекти тебе албайт
Сага окшогон эринчээк.

Сайма элечек келинчек,
Саамайы селкилдеп,
Саап эле койгон көнөчөк.
Не теппейсиң селкинчек?

Селкинчекти тебе албайт
Сага окшогон эринчээк.

Кара жоолук түрдө жан,
Кайран өмүр гүлдө жан.
Катарың тап да ойноп күл,
Каным сага бирге жан.

Кайран өмүр өткөн соң,
Кайрылып келбейт күндө жан.
Тебе эле бер селкинчек,
Тептирип кой келинчек.
Селкинчекти тебе албайт,
Эбин билбес эринчээк.

Жашыл жоолук түрдө жан,
Жаш өмүрүң гүлдө жан.
Жаш кезинде ойноп күл,
Жаным сага бирге жан.
Жаш өмүрүң өткөн соң,
Жанып келбейт күндө жан.

Тебе эле бергин селкинчек,
Тептирип кой келинчек.
Селкинчекти тебе албайт,
Жөнүн билбес эринчээк.
Кызыл жоолук түрдө жан,
Кыз өмүрүң гүлдө жан.
Кырчын жашта ойноп күл,
Кыялым сага бирге жан.
Кырчын жашың өткөн соң,
Кылчайып келбейт күндө жан.
Тебе эле бергин селкинчек,
Тептирип кой келинчек.
Селкинчекти тебе албайт,
Сага окшогон эринчээк.

Катардашын кабардап,
Үндөп тепкин селкинчек.
Калбайлык деп кызматтан,
Жүр деп тепкин селкинчек,
Кыз-келин, жигит баш кошуп,
Гүлдөп тепкин селкинчек.

ЖИГИТТИН КАТЫ

Жалындап, жалдыратты кара көзүн
Ишенсең ыраазылык айткан сөзүм.
Болбосо жаштык оту кандай болот,
Мисалга алып көрчү өзүңдү— өзүң.
Колума эриккенден калем алам,
Сен дагы толгон айдай болгон кезиң.
Мен болсо жалгыз гана сени сүйөм,
Башкалар мейли сени сүйбө десин.
Адашпайм карааныңдан, тилегим ак,
Ойдо акыл, бар кезектс жылуу ссзим.

ПАХТАЧЫ КЕЛИН АТЫРКУЛ

Гүл өстүрүп жерине,
Атыркүл кирген жерине.
Эмгекти сүйгөн жанындай,
Атагы чыккан элине.
Козосу тегиз ачылып,
Нормасын ашык аткарып.
Ылдам терген Атыркүл,
Өз ишине шаттанып.
Аралап пахта талаасын,
Тергени пахта-ак алтын.
Толкундайт жүрөк көргөндө,
Тоодой болгон караанын.

Көркүн ачкан эмгектин,
Көп жеңишке сен жеттин.
Күн чагылып жаркылдайт,
Жайнаттын жердин берметин.
Эмгегин баалап ырдадым,
Элимдин сендей бир кызын.
Эл оозуна даңкталып,
Тагындын эмгек жылдызын.

КЫЗЫЛЧАЧЫ КЕЛИНГЕ

Арнаймын ушул сөзүмдү,
Кызылчачы келинге.
Кызгалдактай кыз-келин,
Кызматтан качып эринбе.
Кылсаңар жумуш өрнөктүү,
Кыргыз эл сактайт көңүлгө.
Кызылчасын аралап,
Ак келин жүрсө шыманып,
Жалбырагын саргайтпай,
Ичинде жүрсө сугарып,
Кубаттанып тамыры,
Кучакка толгон чыңалып.
Эринбей эмгек кылгандар,
Энчи алганда карк болот.
Эли сүйүп кадырлап,
Эң эле сыймык барк болот.
«Келини баатыр болду» деп
Кыргызга кыйын даңк болот.
«Кыргыздын жери жакшы» деп,
«Кызылча арбын берилген
Баасы артык кызылча,
Башка түрдүү эгинден.
Кымбаттыгын мындан бил,
Жалаң кыз-келин багат керилген.

КҮЗ

Саратан жайнап, күн кайнап,
Чыпылдайт чеке тер жайнап.
Кез-кезде бойду сергитип,
Керимсел толкуйт жел айдап.

Саргайып бышкан ак буудай,
Сары талаа бети каймактап.
Кермурут тарткан эгинге,
Кең талаа тегиз кайкалап.
Жал-жалы менен ак буудай
Жарашыктуу жайкалат.
Керчөөдөй болуп саргайып
Кең талаа бети жайнады.
Керилип данга жык толду,
Кең үйдүн жазы аймагы.
Женелер жеңин түрүнүп,
Жеримде эмгек кайнады.

САГЫЗГАН (Тамсил)

Сагызган учуп конду карагайга,
Карады көз имерип нечен жайга.
Артылып ач бөрүдөн калган тарпты,
Жесем дейт:»Жалгыз ээлеп ээн сайда».

Сагызган дал ушуну турду самап,
Канатын улам сылап, боюн тарап
Көңүлү көтөрүлүп шакылыктап,
Обдулуп айланасын бүтүн карап.
Келатат күн батыштан бир куш учуп,
Канатын кээде кагып, кээде сызып.
«Дүйнөдө учкул куштун бири экен»-деп.

Көз салды ошол кушка көңүл бузуп.
Жанынан учкан шумкар сызып өттү,
Ал шумкар аткан октой өтүп кетти,
Шумкардын үйрөнөм деп бул өнөрүн,
Сагызган өйдө-төмөн уча кетти.

Сагызган куш учуусун сала албады,
Кыйналды, эч үйрөнүп ала албады.
Акыры абдан чарчап алы кетип,
Кайрылып карагайга коно албады.
Алын билбей асылып түштү жерге,
Камгактай калдандады соккон желге.
Акырында алы кетип чарчаган соң,
Темселеп конду Сакең тегиз жерге.
Сагызган шайы кетти, жаман алда,
Жанына учуп келди ала карга.
Бир жеген далай тарпты жолдош элек,
Алын сурайм деп келди көзү барда.
Акылсыз, алы жетпеске боюн теңеп,
Түбүндө ар бир ишти чындык женет.
Колдон келбес нерсеге кол сунгандар,
Акыры сагызгандай болсо керек.

ТАРАНЧЫ

Боз куштарга таранчы учуп келет,
Куулук менен өзүн-өзү кушка тенеп.
Чыргыйтынан башка эч обон жок,
Мактанат: – Кукуктун өз жээнимин – деп.
Күкүк болсо, бир тууган таякем экен,
Торгой болсо, бир тууган жээним экен.
Иши кылып мыктылардын баары жакын,
Бири дос, бир уялаш энем менен.
Куштарга ушак төгүп сөз таратат,
Кыдырып кыйла жерден учуп барат.

Таарынчак таранчынын тантык тилин,
Булбулга түнкү сутак кабар кылат.
Булбул айтат таранчыга: «Ой таранчы,
Өжөрлөнбөй өз жолунду, карасаңчы,
Чыргыйтыңдан башка күү таппадың.
Көп мактанбай өз алыңды байкасаңчы».

Таранчы чыргыйтташып коймок беле,
Ушак айтпас булбулдай болмок беле.
Оболу өз ишинди чамала да,
Булбулдун күүлөрүнөн үйрөндүм де.

ӨТКӨНДӨГҮ БИР ЭЛЕС

Кубанам теңдик берген заманама
Терең ой толкуйт көлдөй, учкул санаа.
Башкача көркүн ачып өзгөрүлгөн,
Бир кезде суусуз жаткан кумсуз талаа.
Ак-Булун, Акыр-Төбө баарын басып,
Жамбылга жетти поезд таң атарда.

Жамбылдан түшүп кайрылдым
Жаш кезде өскөн жериме.
Мингенмин жорго «Победа»,
Желден ылдам тез жүрүп,
Алпарды тууган элиме.
Чыкканда менин максатым,
Чаткалга барып кайтмакмын.
Көргөн, билген болмушту,
Калам алып кагазга,
Калкым үчүн жазмакмын.
Кең-Жайылган жеримен,
Арзыган Чаткал тарапка,
Атка минип жөнөдүк
Жолдош болду Телгара,

Эриксек элик атууга,
(Мен комузду байланып,
Ал алды мылтык өнөрүп.
Бала кезде Чаткалды,
Барып мурун көрбөгөм.
Бай-манаптын тушунда,
Басмачы чыгып ал жерден,
Барууга жөнү келбеген.
Кабарын угуп Чаткалдын,
Канча жолу дегдегем.
Учурашып келсем деп,
Улуу, кичүү эл менен.
Барбаганым себеби,
Окуя өткөн башымда.
Байлап бере жаздаган,
Бай-манаптар алдашып,
Басмачыга жашымда.
Эми келди кезеги,
Тар кыядан өткөндө,
Таалайлуу күнгө жеткенде.
Кашаңдык кантип кылайын,
Башымдан өткөн кордуктун,
Тарыхын айтып бергенге.

Көк тиреген тоолору,
Тоо түбүндө коолору,
Бузулбас чеп болот деп,
Чаткалды ээлеп басмачы,
Өткөн-кеткен адамды,
Карактап эчен талады.
Убалына карабай,
Айыбы жок жазыксыз,
Өлтүрдү кары, баланы.

Караңгы түндү жамынып,
Каптап келип айылдан,

Өзү түшкөн олжо деп,
Сулуу кыз тандап, мал алды.
Өзү көркоо кан ичкич,
Өлгөнүнө карайбы:
Өрттөдү эчен калааны,
Кандады ээн талааны.
Калп айтпаймын чынында,
Ушундай жорук болду эле,
Жыйырма үчүнчү жылында.
Чаткалга Талас канатташ,
Арасы жакын жаматташ,
Чу коюп келип басмачы,
Далай эрди какшатты.
Олжого алып кетишет,
Бой жеткен кызды, жакшы атты.
Эрте-кеч келип кыйнады,
Элдин тынчын кетирип,
Жогумду таап бергин деп,
Жоболон салат жекирип.
Жүрөктүн үшү кеткен эл,
Басмачы деп укканда,
Тоо-тоого качат бекинип.
Алсыз байкуш кедейлер,
Жылаңаяк таш басып,
Тамандары тешилип,
Эчен күндөр ач калып,

Эриндери кесилип.
Басмачыны башкарып,
Алдында жүрчү «эр» деген,
Баарынын чоң мыктысы,
Шермат сокур-көр деген.
Колуна тийген адамды,
Аябай кордук көрсөтүп,
Жалынса коё бербеген.
Жан каттатпай токтоткон,

Жалпы Чаткал жергеден.
Ээлеп алган көркоолор,
Ээн жаткан Чаткалды.
Жыланаптап тоногон,
Жайынча бара жатканды.
Жайыттан кармап алышкан,
Жайылып жүргөн аттарды.
Түндө келип коркуткан,
Үйүндө бейкут жатканды.
Ленин менен партия,
Бактыны колго бергенде,
Батрак менен кедейдин,
Ичинен чыккан кырааны,
Кантисполком болду эле,
Кедейдин уулу Чынаалы.
Каймана ажал өлүмдү,
Капилеттен келтирди.
Каш карайган убакта,
Каракчылар топтолуп,
Жаныдан келген кезинде,
Канторунун өзүндө,
Чыркыратып балдарын,
Чын жесир кылып алганың,
Чынаалыны өлтүрдү.
Бир катар байлар бузулуп,
Баталашып, ант кылып,
Куран кармап шарт кылып.
Басмачыдан болгондо,
Качып чыгып Таластан,
Беш-Көлгө барып конгондо,
Ошол жылы жайында,
Уполномочен Мамытбек,
Атайы барып калыптыр,
Басмачы болгон айылга,
Райымсыз бузуктар,
Барганда кармап алыптыр,

Бир жыгачка таңыптыр,
Ак жүрөк актив сенби деп,
Башын кесип салыптыр.
Ит менен кушка жем болуп
Мамытбектин өлүгү,
Как талаада калыптыр.

Мады да ошол убакта,
Актив болуп жаңыдан.
Кедейден чыккан эр эле,
Кайратынан тайбаган,
Кадимки нагыз шер эле.
Баш көтөргөн байларды,
Бей-бечара, карыпка,
Тийишпегин дээр эле.
Басмачыга кошулуп,
Көчүп кеткен байларга,
Жалгыз улак бербеген.
Кеңешип дайым иш кылчу,
Кедей, дыйкан эл менен.
Таласты чаап алам деп,
Чаткалдагы басмачы,
Камыныптыр Молдодос.
Басмачыга бастырып,
Жатып алсак жөн болбос.
Деп ошентип эр Мады,
Аскер сурап алыптыр.
Келтирбестен Таласка,
Молдодостун үйүнүн,
Дал өзүнө барыптыр.

Жан адамды чыгарбай,
Жалпы курчап алыптыр.
Кырк жигит менен Молдодос,
Таласка эртең барам деп,
Таласты чаап алам деп,

Чардап жаткан жеринде,
Кар-Суунун жээгинде,
Кыргынды катуу салыптыр.
Ар жерде журген басмачы,
Молдодосту Мадылар,
Өлтүрдү деп угуптур.
Бул кабарды уккан соң,
Кайта турган жери деп,
Кара-Кысмак бели деп,
Куураган кедей жолуксар,
Курутпасак сени деп,
Алдынан тосуп чыгыптыр.
Алыстан Мады караса,
Атка минип бир топ эл,
Атыша турган өрдөнүп,
Ашууну тосуп туруптур,
Он аскер бар жанында.
Жакындап Мады барганда,
Оолуккан канкор басмачы,
Ок чыгырып бир атты.
Бирок зыян кыла албай,
Тундуруп кетти кулакты,
Атканды бизден көргүн деп,
Ачуусу келип Мадынын,
Аттан түшө калышып,
Пулемёт огун чубатты.
Токтолуп турган басмачы,
Суюла түшүп арасы,
Бир тобу аттан сулады
Пулемёттун бардыгын,
Басмачылар билишти.
Сай-сайга качып киришти.
Атандын көрү каракчы,
Алыңар ушул экен деп,
Баш болуп Мады, аскерлер.
Каткырып баары күлүштү.

Ойлогон иши орундап,
Барган жоосун женишти.
Аскери менен эр Мады,
Айлына кайра келишти.
Мадыдан кек алууга,
Басмачылар чогулуп,
Күндүз барсак болбойт деп,
Ашыптыр кара кысмакты.
Күн кыярып батканда,
Көркөөлөр келип басышты.
Көрүнүктүү Мадыны,
Көзү уйкуда жатканда,
Баш көтөртпөй өлтүрүп,
Май куюп өрттөп денесин,
Сапырып гүлүн асманга,
Каракчылар эл талап,
Кайра кетти Чаткалга,
Байлардын баары чогулуп, -
Басмачыны Таласка,
Тийбей турган кылалы, -
Деп ошентип кеңешип.
Өзүнчө акыл чыгарды.
Айтканына көнөлү,
Каалаганын берели.
Ушунун баарын айтканга,
Жообун алып кайтканга,
Эки киши барыптыр,
Элге кабар салыптыр:
– Алыс эмес кең Талас,
Арабыз жакын элсиз деп.
Ал айтканы чын болсо,
Дегенибизге көнсүн деп,
Беш нерсени сурайбыз.
Ушуларды берсин деп.
Биринчиси бешөөнүн –
Алымкул төкмө акынды,

Экинчи уста -Кулмурза,
Жумшаткан болот катууну,
Үчүнчүсү Акчеке,
Астына данкан салбаган,
Алыска чапса талбаган,
Айтылуу күлүк атынды.
Карала жорго, туйгун куш,
Ушу айтканга макулбу?
Айткан бешти берсенер
Атың тургай Таластан,
Алдырбайм тыйын бакырды.
Басмачыга бешөөнү,
Бермек болуп бай, манап,
Макулдашкан сыртынан.
Башкасы ат, куш эле,
Алымкул менен Кулмурза,
Ажырамак болуптур.
Ата-конуш журтунан.
Басмачынын колуна,
Карала жорго, туйгун куш,
Алды менен барыптыр.
Басмачы айткан бешөөдөн,
Алымкул менен Кулмурза,
Акчеке – учөө калыптыр.
Жайнаган Талас жерде эле
Жалпак жол чаян калың журт.
Жалпы сакоо3 элде эле.
Өрчүткөн өнөр эмгегин,
Өскөнүн Талас көрчү эле.
Жарабай калган буюмду,
Жаңыртып оңдоп берчү эле.
Атагы чыккан уста эле,
Аймагы Талас тобуна.
Айылында кеселдеп,
Ажалдын түштү торуна.
Алтын күмүш, зер чапкан,

Атактуу уста Кулмурза,
А да түшпөй кутулду,
Ач иттердин колуна.
Кара сайдын алкымы,
Бакайырдын башында.
Айыл конуп эл жыйып,
Ак-Тондуу – Чортон ашында,
Атты чапмак болуптур,
Күнүн эмес коного,
Айдап барып атайы,
Барпы салган короого.
Таң агарып атканда,
Тараза жылдыз батканда,
Талашып турган эшикти,
Сууп калган тулпарлар,
Дарбазаны ачканда,
Таң атып, чолпон чачырап
Күн нурун жерге чачканда,
Ак чеке тулпар – күлүк ат,
Жагалмайдай теминип,
Жанына жылкы жандатпай,
Жалгыз караан көрүнүп,
Балага тизгин бербестен,
Барган сайын элирип,
Акчекеден башка аттар,
Алыс калды терилип,
Аркардай болгон жаныбар,
Алда кайда аттардан,
Чыккан экен узакка.
Маарага жакын калганда.
Капилет чункур туш келип,
Алдыңкы буту тыгылып,
Мүдүрүлүп жыгылып,
Кыр аркасы бүктөлүп,
Араң келип бычакка.
Акчеке түшпөй кетиптир,

Ач көздөр жайган тузакка.
Кулмурза менен Акчеке,
Ажалынан өлүптүр.
Карала жорго туйгунду,
Капкачан эле бериптир,
Эбин таап акыры,
Бере турган кезеги,
Алымкулга келиптир.
Күркүрөөнүн боюнда,
Тоңгочор кыйра тобунда.
Бир киши келди чакырып,
Муратаалынын тоюна.
Ээрчип келдим кошулуп.
Эч нерсе жок оюмда.
Кошо жүргөн башынан,
Комузум бар колумда.
Бейшемби тойдун коногу,
Жума күнү тарады.
Кечинде болуш чакырды,
Жиберип бир баланы.
Мени эмне кылат деп,
Ар түрлүү бөлдүм санаамы.
Кирип барсам болуштун,
Жалган күлүп жайгарып,
Жазылгандай кабагы.
Босого аттап болушка,
Айткан кезде саламды.
– Келдинби төкмө ырчым, – деп,
Жалт этип мени карады,
– Келгин мында олтур – деп,
Чакырып өз кашына.
Чаткалга балам барып кел,
Тууган эле а дагы,
Сарбанаалынын ашына.
Эси бүтүн бир киши
Кошуп берем кашыңа! –

Дегенде көнбөс айла жок,
Манаптардын насына.
– Макул, – дедим айласыз,
Чаткалды көздөй ашууга.
Болбой коёр арга жок,
Болуштун айткан кебине.
Барып кел деп жиберди,
Басмачынын элине.
Барса келбес жол экен,
Барыпмын билбей жөнүнө.
Чаткалдан келе жатышкан,
Жолуктум дунган элине,
Дунгандар мени чакырып,
Туугандык жакын кеп айтты.
– Алымкул, барсан Чаткалга,
Келбейсиң кайра, – деп айтты.
Бул дунгандар билбесе,
Бул сөздү мага неге айтты.
Бара жаткан Сарбанды,
Басмачы чаап алды деп,
Аш бермек турсун, ал айыл,
Айласын таппай калды деп,
Жайытта мал, үйдө мүлк,
Жабдыктуу жорго күлүк ат,
Басмачынын колуна,
Бардыгы бүткүл барды деп,
Төрт дунгандын сөзүнө,
Эсим чыгып кайгырып,
Барбаймын деп Чаткалга,
Бастырдым кайра кайрылып.
Барып калсам Чаткалга,
Калмакмын элден айрылып.
Кайра келдим айылга,
Күн уяга батканда,
Эл орунга олтуруп,
Үйүнө жарык жакканда,

Ушундай болгон окуя,
Басмачы чыккан Чаткалда.
Эл бузган шумдар жоголду,
Эркиндик таны атканда.

АРНОО

Арнап жаздым бул сөздү,
Аралаш өскөн жаштарга.
Агайым деп эскерип,
Артыман бир сөз баштарга.
Калкым көрүп кубанат,
Канаттуу ыр жазганда.
Ыраазы болом өзүм да,
Жаш өспүрүм балдарга.
Жатык мүнөз, бир кыял
Окуп билим алганга.
Кырк күнү комуз чертсем да,
Кыйналдым, талдым дебедим,
Конгуроодой үн кошуп,
Кошулуп алга жөнөдүм.
Толкусам күндө толкуймун,
Түйүнү көп өнөрдүн.
Кубанчы жаштар үнүмдүн,
Кайраты жаштар күнүмдүн.
Кайраттуу бол, шандуу бол,
Кубаты силер тилимдин.
Бактылуу балдар өсө бер,
Бариги сынбай гүлүндүн.

ДЕКАДАГА БИЗ БАРДЫК

Эшитсе чет эл тамшанар,
Биздин —

Эрктүү элдин шандарын.
Ырдап берем силерге
Ырыстуу кыргыз элимдин
Декадага барганын.
Аскасы асман тиреген,
Ак булут конуп түнөгөн,
Алпкаракуш айланып
Ак шумкар тууп түлөгөн,
Бадалдан түлкү кылт этсе
Барчындар кырдан чу деген.
Адыры тегиз малга жай,
Арасы жайык кеңде өскөн,
Ар түрлүү чарба малдары
Аксай, Арпа төрдө өскөн.
Асман тиреп занкайган
Ак карлуу бийик белде өскөн.
Адамдын көөнүн сергиткен
Атыр аба желде өскөн,
Аюу, жолборс жойлогон
Аралаш кайың жерде өскөн,
Ак куулар сүзүп ойногон
Ак деңиз дайра көлдө өскөн,
Атабыз айкөл эр Манас
Ар убак болуп жер талаш
Ар бир эл келип чендешкен.
Алып берген жерди кыргызга
Асылган жоого бербестен.
Ошондон бери кыргыз эл
Ала-Тоону жердешкен.
Ар түрдүү оюн-салтыңды
Алып келгин кыргыз деп,
Ардактап кыргыз калкымды.
Бактылуу кыргыз толкундап
Заманы берген багына,
Эмгекчи элди өстүргөн
Эңсеген борбор шаарына

Камынды кыргыз дүңгүрөп,
Москвага барууга.
Керегесин кенен жайдырып,
Келинге уук сайдырып,
Келин-кыздын кийгенин
Керене жибек шайы кылып,
Алтын кайчы, жез оймок
Аялдардын устасын
Ар жерден тандап алдырып.
Кийизин аппак кылдатып,
Кишимжан жеңем билет деп
Киргизип үйдү сындатып,
Салтыбыз кыргыз ушул деп,
Салдырып жүндү боёкко
Саймалап чийин чырматып,
Түркүк менен көтөрүп,
Түндүгүн белек сырматып.
Кийизине аппак бор төгүп,
Кир жугузбай кургатып,
Бактыян жеңем токуган
Баш чалгычын бастырып,
Оң колдон оймок түшпөгөн,
Оючуга ойдуруп,
Айланасына ак үйдүн
Төтөгө сайма койдуруп.
Каргыма сайма туш кийиз
Капшытка керип калашып,
Жакасы кундуз жабык баш
Жапсар баштык жарашып,
Кердендей аппак келинден
Керектүүнү алдырып,
Келиндердин башына
Керене сайма элечек
Келиштирип чалдырып.
Чачпагын чаян түйгүзүп,
Бүтүн кундуз шамшарт бөрк

Кыздарга кынап кийгизип,
Кыргыз элдин көркөмүн
Кыйла журтка билгизип,
Беренже кийип белсенип,
Перизаттар теңселип,
Алтындан сөйкө тагынып,
Аябай шуру, берметти
Мойнуна кыздар салынып,
Аппак тамак алкымда
Ак алма үстү жабылып.
Беш эли кундуз жээгинде
Белдемчи белге курчанып,
Беш көкүл кыздар, келиндер
Беттерин айдай нур чалып.
Бактылуу элге Ала-Тоо
Байлыгын берди чечинип,
Ачылды, кыргыз, таалайын
Мына акыйкат күнгө кезигип.
Ак үйүн жасап келтирип
Алтын шаар Маскөөгө
Кыргыз эл
Алып барды көчүрүп.
Декадага камынып,
Күнгөй бет, тескей жер барды.
Күлүк жорго тандатып
Гүлдөгөн кыргыз эл барды.
Ырыстын кайнар булагы
Ысык-Көл, Соң-Көл көл барды,
Аксай, Арпа, Суусамыр
Абасы салкын төр барды.
Артынып алтын, күмүшүн
Ачылган байлык кен барды.
Ат чабышып байге алган,
Эр сайышып найза алган,
«Көкөтөйдүн ашында
Калың элди жайгарган

Каркыра жайык кең барды.
Карагай найза өңөрүп,
Кагылышчу эр барды.
Кыргыздын ойнун көрүүгө
Кыйла элдер келет деп,
Калкымдын башкы атасы
Кайраты жандан бөлөк деп,
Кыраандар кирсе кыйкырып
Кыйратып жоону жеңет деп,
Ат коюп кошо киргендей
Аралашып жүргөндөй,
Ар бир ишин сүрөттөп,
Арасында элдин отуруп,
Манасчыдан барышты,
Айкөлдү айтып берет деп,
Кызыл тили балкылдап,
Кыйкырса үнү шаңкылдап,
Толкуган кыргыз элимдин
Тоюн баштап жаркылдап,
Топ жыйынды көргөндө
Тоо булбулдай шартылдап,
Кубанып толкуп жүрөгү
Куштай учуп калкылдап,
Ырыстуу элдин тоюна
Ырчылары барышты.
Кагаздын бетин саймалап,
Калем кармап жазгандан,
Таалайлуу күндө терөлүп
Таланты кыйын жаштардан
Толкундап калем шилтесе
Томдоп китеп жазгандан,
Опера, драм, пьеса
Койдуруп элди күлгүзгөн,
Заманда өткөн адамды
Сахнада көрсөтүп,
Санатка кайра киргизген,

Бул эмеспи, жолдоштор
Өлгөндү кайра тиргизген,
Жаш-карысы аралаш
Жазуучулар барышты.
Жашасын Совет өкмөт
Жакын кылган алысты.
Ала-Тоо эли келди деп,
Ааламга атын белгилеп,
Алтын шаар Москва,
Кадырлап тосуп алышты.
Көйкөлгөн шибер жайыкка,
Көп үйдү тигип салышты.
Көрүүгө кыргыз шаанисин
Көп эл келген алыскы.
Көркүн көрүп үйлөрдүн
Көргөн эл айран калышты.
Атасы Манас айкөлдү
Айныбай тарткан балдардан,
Алышканын кулаткан
Алп көкүрөк балбандан
Эңиш, күрөш, сайышка
Эрлер барган тандалган.
Кумган чоку, орок баш,
Соорусу бийик сери пас,
Боору жазы, коён жон,
Баатырлар минсе майышпас,
Аркар моюн, кулжа сан
Камчы чапай элирген,
Казатка минип бастырса,
Канаттуу куштай теминген,
Кууганына жеткирип,
Куткарган качса өлүмдөн,
Аркар аяк, жез билек
Ат тандап мурда жиберип,
Жосунун кыргыз көрсөтүп,
Атагы калды түбөлүк,

Касиеттүү кыргызды
Карады көп эл тирелип.
Кабар берип калк жыйнап,
Казысы карыш бээ союп,
Карматып ирик кой союп,
Калаасына Маскөөнүн
Казан асып, тай союп
Дасторкон салып даам коюп,
Казы кертип, жал коюп,
Аралаш ак май бал коюп.
Берген даамын эл жешти,
Пейли кенен эл дешти,
Касиеттүү Маскөөгө
Кыргыз берекесин көргөздү.
Көк бөрү, балбан энишке
Тандалып барган жаштары,
Таалайдын туусун көтөрүп,
Тамашасын баштады.
Башталганда оюнга,
Бардык эл көрүп кубанды.
Алды менен күрөшкө,
Билектерин шымантып,
Кайраттантып чыңалтып,
Жөө балбанды чыгарды,
Көз айырбай калың эл
Карап турду буларды.
Жолойду Кошой жыккандай
Алы келбей бирөөбү,
Ала салып куланды.
Алдуу жагып, байге алып,
Асмандаган убагы.
Кыргыздын ойну жакшы деп
Кызыгып көп эл көрүштү,
Эңшегей бойлуу, кең далы
Эки баатыр эништи.
Камчысын тиштеп шыманып,

Каршы мандай барышты.
Билектен кармап булкушуп,
Арстандай жулкушуп,
Бир-бирине бербеске
Баатырлык абийир, намысты.
Билектери тытылып,
Минген аттар кагышты,
Оодарып аттан бирөөнү
Олжону жыккан алышты.
Карагай найза өңөрүп,
Камынып турган баатырлар
Качырышып калышты.
Ак найзасын оң колдоп,
Эмчектин алдын болжолдоп,
Эки баатыр сайышты.
Көзгө тийсе кантет – деп,
Көргөндөр айран калышты.
Бирин-бири жыгышпай
Ортого койду намысты.
Абалтан бери келаткан
Атактуу оюн көк бөрү,
Айланта чийип бир жерди,
Таштай турган чектери.
Биринен-бири алышып,
Такымына салышып,
Ажыратып бир киши
Ала качып четтеди.
Көкбөрүнү чыгарып
Такымга салып талашты.
Отурган эл козголуп
Тура калып карашты,
Тай торпоктой серкени
Такымга толо басканы,
Башкаларга бербестен
Балбаны чекке таштады.
Таштаган жакка беришти

Тартышка сайган акчаны.
Капаска салып алып барган
Карышкыр, түлкү, өрдөгү,
Бүркүтүндөн кем эмес
Ителгинин чеңгели.
Кылт эткенди жибербес
Кырааны келген элдеги,
Карышкыр менен түлкүнү
Качырып коё бер деди.
Томогосун тартканда,
Токумдай жерге жылдырбай.
Топудай басып сермеди,
Ителги учса каркылдап.
Өрдөктөр турсун, каарынан,
Ак куулар корккон көлдөгү.
Кыздан чыккан кыраандар
Кыргызда калган үлгүсү,
Кыз куудуга келген кыз.
Атка бекем, шамдагай,
Илгерки кыз Сайкал, Жаныл синдиси.
Жабдыктап кызды мингизди
Жараган күлүк бууданга,
Кыйкырып көп эл кол чапты,
Кыз атка камчы урганда,
Кырк күнү чапса жеткирбейт.
Кызды артынан кууганга,
Качкан кызга мингизген
Канаттуу куштай күлүктү.
Кайра артына кыз кууду
Калпагы менен чапкылап
Өзүн кууган жигитти.
Карап турган калың эл
Каткырышып күлүштү.
Туягы болот таш жарган,
Тулпарын тандап барышкан,
Жеринен таптап сууткан

Жейрендсй кашка чалыштан,
Кызыл жоолук, кыйгач каш
Кыз келин минип жарышкан,
Кыйкырыкка күч алып
Кырк айлантып чапса да,
Кыз аты чыкты жарыштан.
Турна моюн, кара көз
Келиндин барган аппагы,
Булбулу барган кыздардан
Буралган кырчын шактагы,
Отурган элдин көңүлүн
Оюну менен шаттады.
Ак өргө тигип, той берип,
Ат чабыш ойну тарады.
Кечинде калган тамаша,
Театрда болот деп,
Айтышты элге кабарды,
Аял, эркек бүт келди
Москванын адамы.
Көңүл коюп көпчүлүк
Көз айырбай карады.
Тотудай жасап кийинтип,
Толуктап барган жаштарды,
Торгойдой сайрап черди ачкан
Томдоп китеп ыр жазган,
Тойдон кийин тамаша
«Токтогул» менен баштады.
Белимчидсй кыймылдап
Бет алдыман мен көрдүм
Берилген нечен баштарды.
Баштап черткен «Чайкама»
Акын Током чыгарган.
Таңшытып балдар кайрыса
Таркады көп эл кумардан.
Айдыралынын «Көйрөн күү»,
Атай черткен «Маш ботой»

Уккан элди кубанткан.
Көңүлгө таттуу жаш ботой
Окшотуп кийимин түрдөнткөн,
Отурган жерин гүлдөткөн,
Буруп-буруп кайрыса
Булбулдан таптак сүйлөткөн.
Он эки бала бир чертсе
Бурулбай күүсү бир кеткен,
Комузчулар барышты
Кол ойнотуп күү черткен.
Катар туруп кыз-келин,
Какты темир комузду,
Кыз-келин ырдап чыгарды
Кыяктай сонун добушту,
Келин-кыздын үнүнө
Келген эл курсант болушту,
Талаада өскөн кыргыз эл
Таң калтырды чогулушту.
«Жашасын кыргыз эли» – деп
Залдын ичи жаңырып,
Улуулар турса урматтап
Улуу тоолуу кыргызга
Бул –
Унутулгус жаңылык.
Кыргыздын ойну кызык деп
Бүт дүйнөгө таанылып,
Декадасы кыргыздын
Биринчиге алынып,
Абийир менен келишти
Алтындан орден тагынып,
Өткөн күндөн бир канча
Өстү кыргыз жаңырып.
Түндө барсаң күндүздөй
Түбөлүккө өчпөгөн
Ильичтин шамы жагылып,
Ала-Тоо тосту балдарын
Ак жибек тонун жамынып.

КӨЗӨЛШАА (эл жомогу)

Бир кезде өткөн мурунку,
Өзү кыргыз уругу.
Алтын так минип хан болуп,
Капкалуу шаардын улугу.
Хан көтөргөн Зараны,
Калкка тийбей залалы.
Убагында башкарып,
Узарган мунун кадамы,
Көп жашка Зара келгенче
Көргөн эмес баланы.
Күнү, түнү зарлаган
Бир баланын талабы.
«Бир перзант менден болбосо,
Ким сурайт ошол калаамы»,
Жанына жолдош киши алып,
Жагалмай таптап куш салып,
Жалгыз уулу Заранын
Жактырса бермек кыз алып.
Эл оозуна киргенде,
Эркелеп өскөн жалгыз уул
Эркин дөөлөт сүргөндө,
Мал айдатып той берип,
Бара элек Сагын бир жерге.
Ар ким жетмек эңсеген,
Өзүнүн пейли сүйгөнгө.
Учуруп жаштык жалыны
Токтоно албай жүргөндө,
Көрдү бир күн сонун түш,
Көзү уйкуга киргенде.
Аралап кирди түшүндө
Ар бир сонун гүлдөргө,
Кошулду сонун үрлөргө,
Ашыктын түштү отуна,

Аралашып жүргөндө.
Ойдо сонун иш болду
Ошол көргөн түшүндө.
Уйкулун кезде бир жүргөн
Ушулардын ичинде.
Ушул көргөн сулуулар
Болорбу дүйнө жүзүндө.
Ачып көзүн уйкудан
Адашты көргөн жеринен.
Түшүндө көргөн окуя
Чыкпады мунун эсинен.
– Адашып келген кыз беле
Асманда учкан периден.
Түндөгү көргөн кыздарга
Түтөп сөөгүм эриген.
Каратсам, чыгар бекен дейм,
Капкалуу шаар элимен.
Ойгонбой эле койсомчу,
Ошолор кетти ченимен.
– Кайгырды бала ойгонуп,
Катуу турду ойлонуп:
– Түндө көргөн бир ишти
Сураймын кантип элимен.
Аттанып үйдөн бастырсам,
Ажырап бекен көөнүмөн.
Ак кууга кушум салайын
Ак көлдүн таап жээгинен.
Кушун кууга ыргытса,
Кумар ойдон тарачы.
Куш кондуруп колуна,
Аттанды хандын баласы.
Өрдөк, каз издеп барган жер
Ак көлдүн жайык талаасы.
Түшүмдө кызды тапсам дейт,
Баланын тынбай санаасы.
Жанына жолдош киши албай,

Жалгыз келген карачы.
Жан кишиге айткан жок,
Ким болсун түшкө арачы.
Бирдеме агып келатат
Дарыянын бетинде.
Чаап калды көргөн соң,
Кушун колдон жиберип.
Токтоп калды баягы
Айланпага имерип.
Эмне десе кызга окшойт,
Колунда бар билерик.
Алтындай чачы кулпунуп,
Алтындан тал-тал өрүлгөн.
– Түндөгү кыз болбосун
Түшүмдө кезге көрүнгөн.
Түшүмдө көрсөм, мен эми
Көрдүм бүгүн өңүмдөн.
Жаралган адам шекилдүү
Жалгыз мага берилген.
Эбин таап баш кошуп,
Болор бекен жубайым.
Аттан түшүп мен барып
Аты-жөнүн сурайын!
Айлалуу кыз го сууга аккан,
Арга жок эмне кылайын.
Колун берип тарт десе,
Алып суудан чыгайын.
Колунан кармап, бир жүрүп,
Кошоор бекен кудайым,
Көрсөтөр бекен убайын.
– Кечке чейин турабы,
Келип Сагын жанына
Кеп сураган убагы:
– Атаң сенин ким? – десе
Кыз көрсөттү кулагын,
Бир ишаарат кылды эми.

Түшүнбөй бала турду эми.
Өзүндүн атын ким десе,
Оң жак көзүн көрсөтүп,
Айлампадан жылды эми.
– Акылың болсо, бала, деп
Ашык болсоң мага, деп,
Келе жатып сууга агып,
Кезигип калдым сага, деп.
Артымдан издеп табарсың
Акылың болсо даана, деп,
Кайрылбай кыз калкылдап,
Суу менен кетти жаркылдап.
Дарыядан аккан кыз
Далайга чейин көрүнүп.
Аккан суу менен жарышып,
Атынын тери төгүлүп.
Аккан кызга жеталбай,
Акыры калды бөлүнүп.
– Агып суудан жолугуп,
Алдымдан мени күткөнбү.
Жетип ал деген кыз шерти
Мойнума менин жүктөлдү.
Ажалдуу шертке чалындым,
Барганда кантем калаага.
Агытып атын жиберип,
Жатып калды талаага.
Калбай түгөл чыгышты
Калаанын калың элинен.
Каргадай Сагын жок дешип,
Хандын айткан кебинен.
Талаадан издеп, эл тапты,
Дарыянын жээгинен.
Барса, бала калыптыр
Азып кызыл өңүнөн.
Жанына жолдош киши албай,
Жалгыз аттан ажырап,

Калыпсың аттан ажырап,
Кандай шумдук көрдүн деп,
Жайык тартып чоң дайра,
Жанына жатат мелмилдеп,
Көтөрүп башың не көрдүн,
Көпчүлүккө айтып бергин деп –
Өрдөктөй сүзүп сууга агып,
Өз алдымда турду эле.
Шаарындын атын айт десем,
Оң жак бутун сунду эле.
Атың ким деп сурам,
Кармады сырга кулагын!
Айран калып турамын.
Кайгынын турам торунда,
Канткенде, элим, тынамын?
Айласын ойлоп тапкыла,
Акылга даана чеченин
Таап элден жыйнасан
Даанышман журттун эченин.
Атасы укту кабарын,
Айткан сөзүн баланын.
– Самаган ишин кылам деп,
Сагынып көргөн карагым.
Эси бүтүн эптүүсүн
Элимен жыям, табамын.
Улугу элдин Зара хан
Угузду элге кабарын.
Калкты бүтүн жыйнады
Кайгысы ичке сыйбады.
Күнү, түнү уйку жок,
Күрдөлүү эли тынбады.
Хан калкына кайрылса,
Калың эли турабы,
Акылы болсо, табар деп,
Аялдардан сурады.
Капкадан жалгыз жан калбай

Хан алдына барышып,
Айласын анын биле албай,
Баштарын ылдый салышып.
Ошондо он сегизде жаш бала:
– Уруксат болсо, акелер,
Сөзүм бар, деди, аз тана.
– Куш салган жери Сагындын—
Кузгун дайра жаны экен.
Агып келген суу менен
Алтындай сулуу бала экен.
Капкага суроо бүт сунса,
Өскөнү Букар шаары экен.
Кармаса сырга кулагын,
Өз атасы шол кыздын
Кулапан деген хан экен.
Айласын таап жолукса,
Азамат эрге жар экен.
Көз көрсөтсө өзү үчүн,
Көзөлшаа деген кыз экен.
Көрүп ашык болгону,
Көнүлдө жок иш экен.
Көп элди кыйнап жатканы,
Көргөнү кымбат түш экен.
Бала айтат: таксыр хан ата,
Өзүмдүн атым Акылбек,
Атам кедей бакыр деп,
Кедейликтен бошонуп
Чыккан эмес такыр деп.
Эл ичинде карыпмын,
Турган элге бул жерде
Туура келип калыпмын.
Түшкөнүн таап бере албай
Жүргөмүн ыйлап салыктын.
Ээрчишип бирге жүрөйүн,
Эрке уулуна тааныткын.
– Балам Сагын, мынакей,

Жакшы курдаш табылды.
Убайым тартып жүрчү элең,
Ушул табат зарыңды.
Алып кел балам, Акылбек,
Атаң карып чалынды.
Баласы минтип турганда,
Жан атаң, жетсин жыргалга.
Сагындын түшү жорулуп,
Санаасы хандын тынды эми,
Зарыгып көргөн жалгыздын
Самаган иши болду эми.
Сандаган элин чогултуп,
Зарыккан элге той берди.
Акылбектин атасын
Аны да сыйлап койду эми.
Баштап Сагын мырзаны
Барганы жатат Акылбек.
Аттанмак болду калаадан
Ажайып көргөн гүл үчүн,
Аккан кыздын түрү үчүн,
Артымдан жетип ал деген,
Айткан кыздын тили үчүн.
Кырк качырга кош артып,
Кыз ашыктын зили үчүн.
Кырк жигит жанга ээрчитип,
Кыйналганы ким үчүн?
Аракет кылып жатабыз,
Ачылар бекен капабыз.
Аттанып жаткан немебиз
Кайсы жерден көрөбүз.
Кабарын тапсак бир жерден,
Каалаган жерди көрөбүз.
Кайтыш элге келебиз.
Көзөлшаадай сулууга
Жетер бекен биздин кол.
Калаасын издеп тапканча,

Кайгы-капа абдан мол.
Каргадайдан өстүргөн,
Кагылам апа, аман бол.
Арзып жүргөн бул ишим
Аман тийсе колума,
Аралашар бекенмин
Алтын элим тобуна.
Же жаңылып түшүп каламбы
Жан алгычтын торуна.
Жөнөдү балдар чубалып,
Ата-эне көөнү мунайып,
Букар шаары кайда деп,
Ашуусу бийик бел менен.
Казгалдак учуп зарыккан
Каркыраган чөл менен,
Канчаны көрөт турбайбы
Ажал жетип өлбөгөн.
Кабылан, жолборс жердеген,
Калың токой чер менен,
Бадалдан түлкү көрүнсө,
Барчындар учуп сермеген.
Айбанаттын баары бар
Адам келип көрбөгөн.
Аябай узак жүрүштү
Арзып келген бир ишти.
Атын билбей бир шаарга
Аралашып киришти.
Сыр сураган киши жок,
Сыртта жүрдү далайга.
Качырып кармап жетелеп,
Камалап келди бир чоң сарай
Сарайдын ээси кайда деп,
Жолукту турган малайга.
— Асемдеп салган ак сарай
Болду экен кимдин жайлары?
Тагдырын кыздын билүүгө

Табабыз кантип айланы.
– Сарайдын ээси аял деп,
Укту Акылбек кулагы.
Учурашып энелеп,
Калаанын жайын сурады:
– Акылман эне, айтып бер,
Аты кайсы капканын?
Калк сураган ханың ким,
Айтып, эне, тактагын.
Арызы ушул, эне, баланын,
Бир ишке, эне, жарагын.
Байбиче жообун кайтарды
Кашына келген баланын:
– Шаардын атын айтпаска
Бекиткен элдин тамамын.
Айтпас сөздү айткын деп,
Азапка салба, карагым.
Укпаган соң, сырт элсиң,
Хандын өкүм кабарын.
Эл айтпас сөздү айткын деп,
Энеңдин кыспа заманын.
Хан жардатып койгон сөз
Кантип айтып беремин.
Атын сурап шаардын
Эмне сенин керегиң?
Айтып койсом мен сага,
Ажалдан мурун өлөмүн.
Айтып бер шаарың деп кыйнап,
Алдырба башын энеңин.
Айтып бер деп кыйнагын
Андан башка бөлөгүн.
Азгырба, балам, өзүмдү,
Ойдурба ханга көзүмдү.
Кыйнап, балам, болбоско
Кылбагын мага кесирди.
Каарланса хан угуп,

Кайран тилим кесилди.
Башка кыйын бул ишин,
Башкага айткын сөзүңдү.
– Алып берди кырк дилде,
Айтып бер деп Акылбек.
Мен өлөйүн сен үчүн,
Пейлин мынча катуу деп,
Дүйнөгө кызыгып,
Бошоду кемпир макул деп:
– Айтпагын башка кишиге,
Букар шаары ушу да.
Жана бала кеп айтат,
Жан, энеке, деп айтат,
Жашырба, эне, быягын,
Жайы-кышы турамын.
Жаңы келди небесен,
Менде сенин чырагың.
Атың айтсаң ханыңдын,
Аны да уксун кулагым.
Андан башка дагы бар.
Энеке, сизден сурармын.
– Кызыктуу дүйнө чиркинге
Дагы берди кырк дилде:
– Айланып булбул конбойбу
Ачылган бакта бир гүлгө.
Капкандын атын айткын деп,
Калаанда жаттык бир күнгө.
Каруум келет мен берсем
Жүз дилде эмес, миң дилде.
Кез кылганың карачы,
Кеменгер энем дедиртпе,
Кеп билбеген кишинин
Кимисине жалындым.
Акылбек көргөн бул кыйноо
Антташкан шерти Сагындын.
Эмчегин эмген эмедей,

Энеке, сизге багындым.
Кейишин тарткан бир иштин
Милдети турат башымда.
Ойлогон менде максат бар,
Олтурам, эне, кашында.
Малы-башым сиздики,
Чечиңиз сөздүн себебин.
Төрөңдүн аты ал бирөө,
Төрт иш эле керегим,
Үчөөнү кимден сураймын,
Сиз айтыңыз түгөлүн.
– Бөлөк да болсом баламсың,
Бүтүндөй угуп канаарсың.
Кабары ханга угулса,
Кайгыга мени саларсың.
Кашымдан кетип каларсың.
Башыма түшсө көрөйүн,
Бардыгын айтып берейин.
Хандын атын сурасаң,
Ханымдын аты Кулапан.
– Акыры, эне, сен чечтин,
Тилеген максат, муданы.
Канча уулу бар хандын, – деп,
Кайра бала сурады.
Төрт сөздүн айтты экөөнү,
Эми аягына чыгалы.
– Дайыныңды билсе Кулапан,
Чымындай жанды учурар.
Кетпегин, балам унутуп,
Кемпирдин берген тузу бар.
Кулапанда эркек жок,
Чолпондой жалгыз кызы бар.
Бала дагы мындай дейт:
– Абийир, сыйлык, бак-дөөлөт
Адамзатка бир конот.
Кагылайын, энеке,

Кызынын аты ким болот?
– Жаш кезинде элирбе,
Жанды кыйба өлүмгө.
Кыздын аты Көзөлшаа,
Көзөлшаага берилбе.
Балта чабат өмүргө.
– Кулапан экен ээси
Ак капкалуу ордонун.
Айланайын, энеке,
Азыр сиздин колдомун.
Акылын сурайм өзүнөн
Арты кандай болмогун.
Бала болдум айтып бер,
Бара турган жолдорун.
Кызырдай көрүп энени,
Эсинен чыкпай дегени.
Ашык ээси Сагынды
Акылбек алып жөнөдү.
Кырк бир чарбак деди эле,
Кыз гүл багы дээр эле.
Кызыл-тазыл гүл ачкан
Түрү башка жер эле.
Анда жүргөн кишисин,
Атын Гүлбак деди эле.
Коргонунун сыртынан
«Гүлбак» деген үн чыкты,
Көрүнүүгө чыкпаган
Күнгүрөгөн үндү укту.
Коргонунун сыртына
Жүгүрүп Гүлбак чал чыкты.
Гүлбак чыгып бийикке,
Тегерегин карады.
Көрдү Гүлбак көз салып
Эки жапжаш баланы.
Балдардын айткан саламы:
– Ээлеген бийик коргонун,

Кимдин Гүлбак чарбагы?
Сырты ушундай жакшына,
Болду экен кандай ар жагы?
Кара байыр киши эмес,
Болобуз хандын балдары.
Анда Гүлбак мындай дейт:
– Кайдан жүргөн балдарсын
Кайырчыдай сандалган.
Кашыма киши келбеген
Силерге окшоп зарланган.
Дүйнөдө жок гүл менде
Түрүнө адам таң калган.
Акылбек туруп кеп айтат:
– Арзымды ук, аке, деп айтат.
– Аба, сизден сураймын,
Алсаң тартып жердемин.
Аралатсаң гүлүндү,
Айта кетем өрнөгүн.
Оюна алып жаман иш,
Көөнүндү бөлбөгүн.
Чал анда куру калабы,
Кырк дилдени санады.
Гүлбак эми бөжөндөп,
Жактырды эки баланы.
Эчен жыл мында жүрсө да,
Жок эле мындай табары.
Кырк дилде алып кыйшактап,
Чыккыла, деди баланы.
Болжолдоп кылган шатыны
Сыртына коё салганы.
Колунан дүйнө бербесе,
Гүлбакка балдар жагабы.
Эштеп-септеп эритти
Гүлдүн ээси абаны.
Кайгырып, сүйлөп Акылбек,
Жакшы экен бакча түрү деп,

Жашыл-кызыл көрүнгөн,
Аба, ушулар кимдин гүлү деп,
Анда Гүлбак мындай дейт:
– Ар бир гүлдөн бирди алам.
Ар кыздын гүлү ар башка.
Ар жумада бир барам,
Жанына жакын жан келбей,
Бир бутагы сынбаган.
Силерден башка бир киши
Бул жерге минтип турбаган.
Асылып, балдар, эритти,
Өмүрү мындай кылбаган.
Кыздардын гүлүн көгөртүп
Кыйладан бери жыргаган.
Өмүрүмдө силерсин
Гүл көрсөт деп кыйнаган.
Берекелүү пейлин кен,
Мезгили менен болдук туш
Кырк эки кызыл гүлүндүн
Кыйбатын алчу кайсы кыз.
Анда Гулбак мындай дейт:
– Кырк эки кыздын кымбаты,
Кылымда жок сымбаты,
Көзөлшаа сулуу ал алат,
Калгандарын баары алат.
Көзөлшаа сындуу сулуунун,
Аба, гүлү кайсы, көрөлү.
Ээрчип барсак, ал кызга
Балким, жаман көрөбү.
Кайтарар окуп жообун,
Кат жазып кызга берели.
– Издеп чыктым мен сени,
Капкалуу шаар элимден,
Дайрада агып жолуктун
Куш салып жүргөн жеримден.
Айтышкан ант, шертинди,

Чыгарган жокмун көнүлдөн.
Туюк берген жообундан
Турамын таап элинден.
Жаш өмүрүм, жаш сулуу,
Жалындап сага берилген.
Убакты барбы жетүүгө,
Уруксат барбы кетүүгө.
Гүл кайтарган чал менен,
Капкандын жатам четинде.
Гүлдө жазган аманат,
Гүл бетине жазган кат.
Чал таратты кыздарга,
Өз-өз гүлүн жетип бат.
Ээн жерде Гүлбакты
Көзөлшаа тилдейт кыйыктап.
Эси чыгып шашканы,
Гүлбактын жок оюнда,
Гүлгө катты жазганы,
Денесинен баш кулап,
Ыргып кете жаздады.
Жолотпоймун сулуу деп,
Бир өзүмдөн башканы.
Шашып келип, байкуш чал:
-Кеткиле! -деди, – куу балдар,
Гүлгө жазган катыңар,
Күмжам болот башыңар!
Билип койду силерди,
Жоготкун деп жиберди.
Атаңар Гүлбак чалынды,
Аягыла жанымды.
Анда Акылбак кеп айтат:
– Жазылган каттын эби бар,
Антташкан бизде кеби бар.
Артымдан жетип тап деген,
Амандаштык кат менен,
Айта берет ошондой,

Көзөлшаада зат деген.
Коркпогун, Гүлбак атабыз,
Дагы бир жума жатабыз,
Экинчи жолу барганда,
Эстен чыгат капаныз.
Дилинде коркуп кайгырба,
Тийбейт кесир, катабыз,
Капаланбай жүр деди,
Колуна берди дилдени.
Апта жума күн келип,
Кызга берчү гүлдөрү
Терилип бүттү иргелип,
Күйкөлөктөп байкуш чал
Камынып калды күүлөнүп.
Акылбек дагы кат жазды.
Шаанын гүлүн бир көрүп:
Кутулдук шерттен, Көзөлшаа
Кейиген жаның эс алса!
Келбейт элек бул жерге,
Букар журтун, өзү алса...
Жүрөбүз сенин артыңдан,
Жүрөккө салган дартыңдан.
Гүлбак чалдан жеме угуп
Жүдөп бүтүк калпыңдан.
Кылган элең убада,
Сиз үчүн болдум убара,
Эл кыдырып жүргөндөй
Эмес элем дубана.
Кууп жибер Гүлбак деп,
Курбунду минтип сынаба,
Айтып келген сөзүнө,
Асыл болсоң чыда да,
Кебинди, сулуу, унутсаң,
Кеткин деп анан кубала.
Ата-эне баштап чуулдап
Алыста калды биздин эл,

Адамзат барбас ай санат,
Арасы толгон бүтүн шер,
Күн көрүнбөй күүгүмдөп,
Карангы токой, бадал чер.
Гүл алып барган Гүлбактан
Күн, сулуу, ачык жооп бер! -
Көзөлшаа ачык кеп айтса,
Унутпай, аке, айтып кел! -
Алып барды бир паста,
Алыс эмес жакын жер.
Керилген сулуу Көзөлшаа
Колунда гүлүн карады,
Колун коюп, кат жазган
Баланын гүлдө саламы.
Гүлүнөн жазган кат көрүп,
Бүркөлүп кыздын кабагы.
Чакыр, деди бир кызга,
Гүл кайтарган абаны.
Өлөмүн деп ойлобой
Алган экен параны,
Тил албай жүрүп чунак чал,
Тиймек болду залалы.
Азаптын байлайт торуна,
Адамдын акмак жаманы
Ушул Гүлбак болбосо,
Угулсун кайдан кабары,
Уурдап гүлгө бекинип,
Сен жеткиздин баланы?
Жашырбасаң, Гүлбак чал,
Кат каяктан жазылды.
Түгөнгөн Гүлбак, сен кылдың,
Түбүндө мага тен кылдың,
Гүлүң бер да, барып кел,
Баланы эрте алып кел.
- Бардык кызды чакырды,
Баштады сулуу акылды:

– Барк кылып тосуп алгыла.
Падыша уулу баатырды,
Чачты тал-тал өргүлө,
Катар сынап көргүлө!
Олтурар экен кай жерге,
Обдулуп тура бергиле!
Калаанын атын айтпа деп,
Хан атам өкүм жүргүзгөн,
Кашында жолдош бар экен
Кеменгер акыл билгичтен.
Өкүмдү бузуп Гүлбак чал,
Бакчага кантип киргизген?
Салгыла күлкү шайырды,
Билип келип олтурса
Менин орун жайымды,
Көзөлшаадай сулуунун
Көнүлдө теңи табылды.
Кабарын айтып атама,
Калкка угузам шарымды,
Кантип, анда кет деймин,
Кадырым тапкан жарымды. –
Баштарын тарап жуушту,
Бардыгы күтүп турушту.
Акылбек бала кеп айтат:
– Кыраан жездем келди деп,
Кыз-келин күлкү салышар.
Кырк кыздын ханы Көзөлшаа
Баш болуп тосуп алышар.
Алар тосуп өзүндү,
Көзөлшаа турган орундан.
Айнытпа, досум, көзүңдү,
Алдыра көрбө кыздарга
Акыл менен эсинди.
Амандашып сүйлөшсө,
Айтарсын, билип сөзүңдү.
Арандан-зорго жеткенде,

Кыла көрбө кесирди.
Байланышың үзбөгүн,
Башка жолго түшпөгүн.
Алдыга тамак келгенде,
Алардан мурун ичпегин.
Каалаган кызың жактырбай,
Кара ташты сүзбөгүн.
Салдык кылтак түшөр деп,
Сайрап турган булбулга,
Азыр башың Сагынжан,
Ашыктын анты чынжырда,
Акылын таппай эл күлүп,
Асылдын көөнүн муң кылба.
Көзөлшаадай сулууну.
Көпчүлүккө сындырба.
Көңүлү калса бул сапар,
Көрө албайбыз кырк жылда.
Айнып калбай жолунан,
Ашыкка колду суна көр!
Адашпай барып, Гүлшаанын
Тактысына чыга көр!
Көпчүлүккө сын бербей,
Көрүнүктүү тура көр!
Абийир таап кетели,
Алыста калды тууган жер,
Ойноп күлүп кошулуп,
Ойлогон жарга барып кел!
Бир тилекке баш кошуп
Бирге чыккан катарым,
Каалап сүйгөн сулуудан
Кабыл болсун сапарын.
Тиктеп көзүм айырбай,
Тилек тилеп жатамын.
Гүл көргөн түштө Сагынды
Гүлбактын кошту жанына.
Көрүшкөнү биринчи

Көзөлшаадай жарына,
Кызгалдактай кырк нөкөр
Келет деп тоскон шаңына.
Уурданып алар келген иш,
Угула элек баарына,
Баланы Гүлбак ээрчитип,
Баралы деп жөнөдү.
Баргандан кийин не болду,
Байкаттырып көрөлү.
Ардактап тосуп алышты.
Тутап тура калышты.
Тотудай болгон Көзөлшаа
Тосуп турган камынып,
Башка орунга олтуруп.
Калды Сагын жаңылып,
Акылы калды таанылып.
Жаңылганын Сагындын
Жалпы кыздар билди эми,
Жабалактап күлдү эми.
Жабыратып табакты
Жайнатып салды тамакты.
Эки кыз менен эр Сагын,
Бир табакка карашты.
Жарабайт карай туруу деп,
Коноктун жолу улуу деп.
Эки кыз аны арбады,
Эр Сагын колун салганы.
Көзөлшаадай сулуунун
Ичине толду арманы.
Кайырма жака, жанат тон
Кан кызы шаа кийгизди.
Кайыр-кош айтып Сагынга,
Кайрылбасын билгизди!
«Акылы анча толо эмес,
Гүлбакка ким киргизди.
Ээрчитип жүргөн эме го,

Эстүү-чечен билгичти.
– Кайыр кош, мырза, кайтыңыз
Көрүндүң менин көзүмө,
Тойдум айткан сөзүнө,
Жарабайсың хан уулу.
Өз убалың өзүнө.
Каңгырып жүрбөй талаада,
Элиңе кайта кетиниз!
Элден сизге кыз тийбейт.
Эсен-аман жетиниз.
Жүргөн-турган ишинен
Кызарды биздин бетибиз.
Кыюусун таппай иш кылсаң,
Кыйын экен өкүнүч.
Бизге да жок, сизге жок,
Кыркылды бүтүн шертибиз,
Кыдырсаң да, кетсең да,
«Кырааным», сиздин эркиңиз.
Кылчайбасы Сагынга
Кыз сөзүнөн байкалды.
Кызматында кырк кызы
Жай-жайына таркалды,
Кыз көңүлү түз болсо,
Кыйбаска минтип айтарбы.
Салпылдатпай Сагынды,
Соо-саламат кайтарды.
Алдынан тосуп Акылбек
Алы-жайын сурады,
Көргөнүн айтып бербесе,
Көңүлү мунун тынабы?
Асыл кыз сынап коюптур,
Акылыңдын чамасын.
Көзөлшаа кыз тил албай,
Көрөбүз кантип эл бетин?
Көлгө салып жибердин
Атаңдын байлык дөөлөтүн.

Кыз түшпөйт биздин капканга,
Кыдырсак мүлдө жер бетин
Карап турсам ойлонуп,
Кылыгы жакпай кет деген.
Кыз өзүндө эрки деп,
Кайтуунун болду убагы,
Хан Кулапан калпадан
Кируүгө жооп сурады.
-Эшен менен көрүшүп,
Зыярат кылып чыгалы.
Алакан жайып, алла деп,
Аябас бизден дубаны
(Ушу кылган иш бүтүн,
Акылбектин планы).
Кулапан кирип эшенге:
– Кашыңа келген адамзат
Калас болот кунөөдөн,
Касиетин чоңунан
Канчалар келип түнөгөн,
Азезил шайтан алактап,
Айдыңыңдан жүдөгөн.
Кызымдын аты Көзөлшаа,
Кырк кыз менен жиберем.
Өзүңүзгө чачкан нур,
Өзүмчө айткан бул бир сыр.
Кызыма бата бере кер,
Кайыр, таксыр, аман тур.
Кырк дубана бир калпа,
Кызмат кылды жабыла,
Кылган сыйы эң жакшы
Букар шаардын ханына,
Ыраазы болуп Кулапан
Ыракмат айтты баарына.
Кубанып түштү Кулапан
Капалуу алтын-тагына,
Курч экен дуба-батасы

Бирөөнүн тилек зарына.
Оокат эмес, тоёсуз
Сөзүнүн ширин балына,
Айтты падыша көргөнүн
Аксакал, жаш, карыга,
Баласы эмес элдин деп,
Баары кырчын күлгүн жаш,
Баарынын сыйын көрдүм деп,
Жалгыз кызым Көзөлшаа,
Жиберем деп келдим деп.
Кыз да болсо кубатым,
Өлсөм артта белгим деп,
Келгенге ызаат кылышат.
Тесмесин тартып турушат.
Бекер тамак беришет,
Пейлин кенен төгүшөт.
Кабары кетип капкайда,
Периби булар дегизет.
Сылыктык менен көрүшкөн,
Берекеси келишкен,
Оокатын бекер беришкен.
Бул элде мындай жок эле,
Булар кайдан келишкен?
Кырк дубана, бир калпа,
Эшени бар ичинде
Бир ооз жаман кеби жок,
Алдына барган кишиге.
Капкасын жыйнап Кулапан,
Калкына бир күн кеп айтты:
– Барайын деп бир жакка,
Камынып жатам деп айтты.
Кырк дубана бир калпа,
Кээ бирөө өзү көргөм дейт,
Кырк чилтен эле болбосо,
Буларды кайдан келген дейт?
Кабарын угуп отуруп,

Каттабасам жөн келбейт,
Жараткан жардам кылбаса,
Жайынча киши сенделбейт.
Көңүлү калган бир жан жок,
Көргөндүн баары мактаган,
Орногон жолдун тоомуна,
Оокатын пулга сатпаган.
Букардын ханы келет деп,
Мурун барды кабары,
Эшен, калпа баш болуп
Күтүнүп калды адагы.
Түрлүү кылган аракет
Бир кыздын айла-амалы.
Кулапанга баш ийип,
Бардыгы салам беришти,
Урматтап колун сунушуп
Учурашып көрүштү,
Тамак-ашын жайнатып
Тасторконго төгүштү.
Пейли сүйсө баш кошот,
Берелик баарын энчилеп.
Убара кылдың далайды,
Уйкуда айткан шерти деп,
– Кайгынын күүсү чертилет,
Барабыз кайда тентиреп?
Бул жерде туруп нетели?
Эми, Сагын, кетели
Энебиз турган сарайга
Эсен-аман жетели.
Тентирип жүрүп өтөлү?!
– Кайыр кош, эне, аман бол.
Кайгылуу болду биздин жол.
Калкыңыз тынч, эл эсен.
– Баламдай болуп калдыңар,
Баргыла, эсен айлына,
Качан келсең балдарым,

Жатууга даяр жай мына.
Эми кантсек кыз түшөт,
Сагын, сенин торуна.
Кырк жигиттин тобуна,
Келээр бекен оңуна,
Кыз түшүп сенин торуна!
Акыл салды Акылбек,
Кандай кылсак макул деп.
Кырк качыр жүгүн түшүргүн
Тогуз жолдун тоомуна,
Туш-тушка кеткен чар тарап,
Эл каттачу жолуна.
Жакасы дарак аккан суу,
Бир жерин чектеп алалы.
Бел байлагын, жигиттер,
Белгилеп, мечит салалы.
Эшен кылып Сагынды
Башына селде чалалы,
Дубана болуп башкабыз
Колго тесме алалы.
Мен калпасы болоюн,
Эшен жалгыз калабы?
Аң-таң, калып көргөндөр,
Айтып өттү кербендер
Ак селдечен бардыгы,
Алда кайдан келгендер.
Ордума такты мингизип,
Өкүмүмдү бердим дел,
Жөнүнчө жүргөн жан эмес,
Сөзүнө тоюп келдим деп.
Ал Кулапан сүйлөдү.
Адамдын булар сүйгөнү,
Аралап бүтүн көргөндөй
Аз күнкү жалган дүйнөнү.
Жумшак шайы жибектей,
Абдан жатык тилдери.

Жалган жазык сөз сүйлөп,
Жаман жолго кирбеди.
Бардыгы кырчын жаш бала,
Багардын сайма гүлдөрү.
Барга окшоду булардын
Ойлогон максат бир жери.
Кемтиги жок биринин
Керилген аппак өчүндө,
Сүйлөсө жанды эритет,
Шекери бар кебинде.
Чоң касиет бар окшойт
Жүрсө шаар-элинде.
Ашык болгон нерседей,
Ооруган көөнүн көрүүгө,
Жалганы жок, Көзөлшаа,
Атандын айткан кебинде.
Барып, балам, бата алчы,
Пайдасы тиер өмүргө.
Кылдаттык менен барып кел,
Кызы жөн экен дедирбе! —
Козгоду кызын баргын деп.
Атасы Кулапан хан барып.
Эшенге шаа барат деп,
Элине калды жар салып,
Эрчүүгө нөөкөр кырк кыздын
Эр жакшысы тандалып.
Эшенге сыйлык берүүгө
Бузулбас туюк жамбы алып,
Арасы алыс кыйла жер —
Союшуна мал алып.
Көзөлшаанын көркүнө
Көргөндөр бүт таң калып,
Өзүнчө болгон ордосу,
Көрүчүү эмес жан барып.
Ашык болуп сыртынан
Ар бирөөлөр зарланып.

Атанын сөзүн макул деп,
Кыз падыша камданып,
Жабдыктап нечен аттарды,
Сынына толгон атты алды,
Кыздарга керек, минет деп,
Кырк эки жорго катталды.
(Эр толук кылды Көзөлшаа
Эски пуска шарттарды.)
Хандын жалгыз каралды
Капкага кылды кабарды,
Тотудай боюн таранды.
Ак жибек парда салынып,
Көрсөтпөй чолпон жамалды,
Пардасын алса бетинен,
Жок боло түшөт карангы.
Көчөгө чырак жагылды,
Кымындатып жалынды.
Кызга ылайык нерсенин,
Кыялы токтоо Көзөлшаа,
Алтын тор парда жамынды.
Кандайга кошор экенсин
Ушул кымбат жанымды.
Кырк нөөкөрү жанында
Кыз аттанды ордодон.
Көчөдөгү көп кыздар
Көзөлшаадай болбогон.
Көчөдөн чыкты как жарып,
Көшүлтө минген жоргодон.
Акылбектин билгичи,
Бул ашыктын үлгүсү.
Эрке кыз келе жатат деп,
Эшенге келди бир киши.
Акылбек айда сүйлөдү:
Жолуна килем төшөтүп,
Чачалы түркүн дүйнөнү,
Толкуган колдо ак куунун

Торго түшчү бир жери,
Тотудай болгон Көзөлшаа
Сагындын ашык сүйгөнү!
Көрүндү кыздын карааны,
Жаркылдап бүтүн жамалы,
Тегиз катар тургула,
Колтуктап аттан алалы.
Каркырадай сулуулар,
Калаага кирип келишти,
Ызаттап аттан түшүрүп,
Сылыктык менен көрүштү.
Башына чалган селдеден,
Бир сөзү жок сен деген,
Кармаган теспе колунда,
Кармай турган онунда,
Болжолсуз сулуу кете албайт,
Болбосо жыртык торунда.
Отурду кыздар таң калып
Ажайып көргөн сонунга.
Акылбек кызга мындай дейт:
Жакшы адам экен атаңыз,
Тосуп элди жатабыз.
Тотудай болгон Көзөлшаа,
Кечиргин болсо катабыз!
Адамга кыйын эмеспи
Бир нерсе деп атаныш.
Билбеймин качан жоголот
Ойлогон кайгы капабыз?
Кыздарды көрүп дубана,
Кыйшалаңдап күлбөстөн,
Уктабай таңды атырды,
Уйкуга көздү илбестен,
Ушулардын кабарын
Отурду кыз билбестен.
Таң агарып сөгүлүп,
Тарап жылдыз бөлүнүп,

Чачырап чыккан күн нуру
Чар тарапка себилип,
Асман жердин арасы
Айнектей жарык көрүнүп,
Аттанмак болду Көзөлшаа
Ак маралдай керилип.
Аттанып жөнөп кетерде,
Кыз жолуксам деди эшенге.
Анда Акылбек мындай дейт:
-Мен кирип кайра чыгайын,
Келип жооп кылайын.
Үйгө кирип аяндап,
Кыздын жайын баяндап
Бир азыраак кечикти,
Көрсөттү кызга эшикти.
Келип кызга кеп айтты,
Жалгыз кир, сулуу, деп айтты.
Кирип келсе Көзөлшаа,
Эшендин колу берилди.
Эшен го деп ойлосо,
Сагындын көзү көрүндү.
Башында сүйбөй жүрсө да,
Бул сапар кыз берилди.
Эшен деп издеп келипмин
Өмүрлүк жолдош теңимди.
Анда Сагын мындай дейт:
-Көрүндүң кызыл гүл болуп
Уктап жатсам түшүмдө.
Өңүмдө көзгө көрүндүн,
Дайранын агып жүзүндө.
Кайта бер деп уялттын
Калың кыздын ичинде.
Айлыңа барсам айткан сөз
Алиге жүрөт ичимде.
Анда шаа мындай дейт:
– Айтканың ырас, Сагын жан.

Мен да сени сагынгам.
Гүлбак менен бир барып
Бир көрүштүм шаарымдан.
Аласызбы моюнга,
Сиз элениз жаңылган.
Келеке болуп көп кызга,
Кетиргем сизди жанымдан,
– Башында көнбөй жүрсөм да,
Баш ийдим сиздей балага.
Айласын тапкан ким экен?
Ошого жаным садага.
Мен үчүн мечит салыпсыз,
Мейкин жаткан талаага.
Күн болжоп кетем, барыңыз
Мен турган шаар калаага.
Өтөт, кетет зуулдап
Ар нерсенин убагы.
Ай талаада жүр дешпей,
Адамдын ишин кылалы... –
Жактырбай кыздын кеткенин,
Жаш Акылбек билди эми.
Дагы болбой калды деп,
Жүрөгү күйүп зилдеди,
Тургузган мечит жол бою,
Дубалга кошуп дилдени.
Дубана болуп жер кесип,
Бир кыз үчүн жүргөнү,
Санаасы нечен кубулуп,
Сагынга басып кирди эми.
Эсинен чыккан Сагындын
Ант китеп деген бир кеби.
Ачууланып Акылбек
Сагынга мындай сүйлөдү:
– Канчалык айла тапсам да,
Бир баспадың, илгери.
Бир кыз деп жүрүп солуду

Жаш өмүрдүн гүлдөрү.
Ант китебин ал дедим,
Аны албанан оюча!
Антип-минтип азгырып,
Алдаган сулуу чоюла.
Кыйналып жүрүп өткөздүк,
Кызыктык жалган дүйнөнү.
Кылымда сендей болобу
Кызга ашык болуп сүйгөнү
Башта турат карангы,
Панар жарык күйбөдү.
Кайран эмгек кызматым,
Калганбызбы талаада.
Кабылган экен жаш өмүр,
Айыкпай турган жарага.
Апкелип колун карматсам,
Алдоого кирип жаңылдың.
Алса кызды башка алат,
Чогуна күйдүм жалындын.
Кырк дубана бир калпа,
Кыз үчүн селде чалындым.
Эрчип жүргөн кишим сен,
Эми кимге таарындым,
Алам деген жарыңдын,
Алдаган сөзүн чын дедин
Алам деген жарыңдын,
Акылду болуп тим жүрбөй,
Азаптуу ишке кабылдым!... -
Кырк нөөкөрүн ээрчитип,
Кыз шаа кайтты айлына,
Кара сөз менен балкытып
Кандын уулу Сагындын
Капасын шаа жайды да,
Ант китебин көрсөтпөй
Сагынды таштап кайгыга,
Кеменгер бала Акылбек

Келтирип ишти оңуна,
Түшүндө көргөн кызыл гүл
Түшүрдү эле торуна.
Самап жүргөн сулууну
Карматты эле колуна.
Ашык деп жүрүп биз түштүк
Азаптуу мээнет шоруна,
Алдаттык шаа кызга деп,
Айтабыз кантип чогууга.
Уялбай кантип барабыз
Атаң шаар, эл тобуна.
Акырында тең болдук
Ак кажыр менен жоруга.
Карматып койсоң алдаттың,
Кантип келет оңуна,
Ант китепти унуттун,
Алдаган кыз жообуна
Качырга теңдеп, жүктөшүп,
Каалаган ишти көрөлү.
Эми табылар бекен себеби
Таалайдан, досум, көрөлү.
Андабас Сагын досуна
Акылбек айтты жемени.
Ашуу ашып, суу кечип,
Ар сонунду көрүштү.
Бакты шаар дегенге
Бастырып булар келишти.
Конгонуна пул төлөп
Короо сатып алышты.
Арзыган кызга баш кошсо,
Алганы ошол намысты.
Көпчүлүк тиктейт көчөдөн
Көрбөгөн мындай баланы,
Атайы алган ат тандап
Көмүрдөй эки караны.
Эр Акылбек ойлонуп

Кыз үчүн кылган амалы.
– Шөкүлөлүү кыз кийимин
Базардан таап алалы.
Кыз болуп окшош кийинип,
Кыялына жагалы.
Армансыз болуп ал кыздан
Айылга кийин баралы.
Орундалат дегени
Дүнүйөнүн кенени.
Башкасын таштап бул жерге.
Шаарга барып келели.
Арасы болжол аз күндүк,
Ат менен жүрсө ченеми.
Ат жеткирет намысты,
Жакын кылат алысты, –
Экөө кыздай кийинип
Жасанып кирип барышты.
Букар шаары көрбөгөн
Мындай окшош жандарды.
Көргөндүн баары таң калды.
Эки кыз келип турат деп,
Шаарга жетти кабары.
Бир эне тууган эгиздей,
Экөөнүн окшош жамалы.
Сын-сыпатын көрүштү,
Аты да окшош, өнү окшош,
Айткандай эле эгизби?
Көпчүлүк жандап шатырап,
Ээрчитип кирип келишти.
Акылбек айткан Сагынга:
– Эми, достум, жаңылба,
Тактысынан адашпай,
Кыздын отур жанында.
Өзүндү, өзүн бекемдеп,
Эми шорго чалынба.
Көпчүлүктү көргөндө,

Көз адашып сүрдөбө,
Сураса жообун мен берем,
Сагын, мурда сүйлөбө.
Самаган кызды алалбай,
Сандалбайлык дүйнөдө! -
Аралашып отуруп
Акылбек кепти баштады.
Ата төрдө кыз байкуш
Асыл көзүн жаштады.
-Неге өзүмдү алдадым.
Көтөрдүк башка салганын.
Түйшүгү түштү мойнума
Бошотпос тор чалманын.
Жолдошум жайсыз болду деп,
Тиштеди сулуу бармагын.
Сагынга берип башка кыз,
Акылбекке барбадым.
Билбегенге эки кыз,
Билген кызга баягы,
Билмексен болду Көзөлшаа.
Ошондо Акылбектин баяны:
– Увазирдин мен кызы,
Падышадан бул киши,
Өрдөктү көлгө чүңгүтпөс
Шумкардын кыраан илгичи
Эженин жолун үлгүлөйт,
Эстүү болсо сиңдиси.
Эки ишти кошот бир жолго,
Эбин тапса бир киши.
Эстүү шаа байкасын,
Эрчишип эки кыз келдик,
Эки ашыктын үлгүсү.
Эчтемени байкабайт,
Эски жарым тим киши,
– Деген кезде Акылбек,
Сулуу кыз турду макул деп:

Кабар берсин атакем
Капкалуу шаар элине.
Өтө бышса ак алма,
Үзүлүп түшөт жерине.
Каркыра-турна, келгин куш
Кайрылып барат көлүнө.
Бой кыз жетип чоңойсо,
Кошулат сүйгөн теңине.
Отура албайт өмүрү
Кыз атанын төрүндө.
Кыйналбасын атакем
Кызынын айткан кебине...
Хандыгын элге билгизип,
Шааны асем менен жүргүзүп,
Ким тапкан деп акылды,
Күйөөсүн хан чакырды.
Хан чакырса, макул деп,
Атын алды Акылбек.
Падыша Зара кудан бар,
Анын да сиздей чамасы.
Көтөрүп баккан бу Сагын,
Көргөн жалгыз баласы.
Эзилген кедей өз атам,
Биз бир ээрчип жүргөн арачы.
Түшүндө кызыл гүл болуп
Түйшүктү салган көңүлгө.
Ашык болгон бул Сагын
Алтындай кызды көрүүгө.
Ак шумкар салып жүргөндө,
Айдың көлдүн жээгинде.
Ак куудай сүзүп бир сулуу
Көрүндү күндүз өнүндө
Сагынга таштап шерт жүктөп,
Башты байлап өлүмгө.
Эчен бир сонун жан кетти
Кырчындай жаштык өмүрдө.

– Кабыл алып Кулапан,
Камынды кызды берүүгө.
Ушуну менен экинчи
Жатабыз Букар элинде.
Кыздын жөнүн айткын деп,
Башыма селде чалындым.
Дубанадай ак урдум!
Кулапан, ушул кебибиз,
Самаган сулуу теңибиз.
Алыстагы кырк жолдош
Алдырып бизге бериңиз!?
Кабар берип Кулапан,
Кайта курду ордосун.
Алдырып келди тез эле
Алыста кырк жолдошун.
Кырк жигитке кырк кыз бар,
Кырк жигит уят болбосун.
Биргелешип жүрүшсүн,
Өмүрдү бирге сүрүшсүн,
Эрмектеш ойноп күлүшсүн.
Желбегей жибек, жез оймок
Женелери көрүшүп,
Кайыр кош айтып канчалар,
Камчыдай жашын төгүшүп,
Ойлочу, бала Акылбек
Ойдо жок акыл тапканды.
Айласын таап аткарды,
(Күрбөлдүү шаар капканды)
Колун кармап кызынын,
Кош, аман бол, балам деп,
Кубаныч менен аткарды.
Эбин тапкан ушу деп,
Эр Акылбек макталды.
Жарагы найза, чоюнбаш
Илгеркинин өнөрү
Өскөн Букар шаарынан,

Көзөлшаадай сулуу кыз,
Кош айтышып, элге жөнөдү.
Зарыгын көргөн баласы,
Зарланып Зара турганда,
Аман эсен келишти.
Балдарым аман келди деп,
Падыша Зара кубанып,
Казана оозун ачтырып,
Алтын-күмүш дүйнөсүн
Албай эле чачтырып,
Конок келсе кой берип,
Сүйгөн калкка мол берип.
Акылбектин атасын
Балама балаң жолдош деп,
Балаң кетти алыска,
Байыбасаң болбос деп,
Элегип көп дүнүйө,
Энчи болуп берди эле.

Баласы болду бактылуу,
Атасы үсүр көрдү эле.
Өзүнчө сонун жай салып,
Өрүшү бөлөк жерде эле.
Кызматын билип баланын,
Кымбат Зара падыша,
Кыйыны бол деп калаанын.
Кызматың найза бойлобойт,
Ыракмат, сага карагым!
Аманын сурап жатайын
Сагын шаа баламын.
Болуп өткөн иштерди
Бирин койбой тамамын.
Бала да болсон чыдапсың
Нече бир кыйын сарпыма,
Адам жетип боло албайт
Кызматыңдын баркына.

Кырк эки бала кетти эле,
Барысы тең кыз алып,
Келишти аман калкыма.
Адам таппас иш эле,
Акылбек балам тапты да,
Атаң кедей жыргады,
Балам, сенин бактына.
Сагын болсун вазирин,
Акылбек мингин тактыма.
Акылбек бала хан болду,
Кабарың көпкө айткыла,
Кадимки бир эски убакта
Хандар билип кызматты,
Бала да болсо хан дешип,
Бактылуу бол деп айткыла!
Мейли, кары, мейли, жаш
Мезгилде жетет бактыга.
Хан мактап жапжаш баланы,
Калтырды нуска артына.
Калдайган кыргыз бүтүндөй
Калк жактырды баланы.
Эскиден өткөн бир нуска,
Элдин бир жомок баяны.
Ушуну менен бул сөзүм,
Уксанар ушул аягы...

БУРУЛКҮЛДҮН АРМАНЫ

Таласта илгери уруш болгон. Болуштук талашып, эл эки тарап болуп, жыйырма түтүн торгой деген букара элден бир кедейдин жалгыз баласы өлүп калган. Ошондо өлгөн баланын аялы Бурул-күлдүн кошогу.

Жыйырма үйлүү торгойбуз.
Жылда эле жанды коргойбуз,

Жыйынын жыйнап малың бак
Жыйынчыл болсок оңбойбуз.
Беш алты үйлүү торгойбуз,
Беде чөп чаап малың бак,
Пейлинди бузсаң, оңбойбуз.
Жарды жалчы торгойбуз,
Жан чиркинди коргойбуз.
Жакшылык тийбейт силерге
Жаатчыл болсоң оңбойбуз.
Элибиз торгой букара,
Эси кетип бөлүндү
Алдыга салып урушта,
Кыйратты кедей көбүндү.
Бай-манаптын баары аман,
Кедей башыңа салды өлүмдү.
Алсыз кедей букара,
Аласын кимден кегинди.
Ажыратты өзүмдөн,
Айгашкан курбу теңимди.
Актай башым каралап,
Айдай бетим жаралап.
Ак жүзүмө так салып,
Алмадай башка тул салып,
Асылымдан ажырап
Отурам армандуу кайгы үн салып.
Эл бөлүп түтүн санашып,
Болуштукту талашып.
Баш жарылып, көз чыгып,
Келтектишип, сабашып.
Кедейлер сени эске алып.
Келдиби бири жаны ачып.
Коңурду өрдөп коном деп,
Кожеке, болуш болом деп,
Бир кайнатым чайы жок.
Элди күтөр алы жок.
Эбин таппай эл бузган,

Элде көп тура ары жок.
Атка минсе төрөдөй,
Сакалы бир боо бедедей,
Атка минсе кишидей
Жерге түшсө тим эле
Желмогуздун тишиндей.
Кожоке кайдан келди экен,
Жалгызым кайдан өлдү экен,
Пейлинди бузбаң эмгек кыл –
Калкым, береке байлык жерде экен.
Корелидей Кожоке
Коргон болот дединби.
Аландаган Алыке
Арка болот дединби.
Торпок кулак Акматты,
Калка болот дединби.
Жакшылардын баары аман,
Жардынын каны төгүлдү.
Сагызгандын тушунда
Санаасын элдин бузууда
Эр өлтүрүп кан төккөн
Эң башчысы ушулда.
Жер бети ак кар күн суук,
Жесир болдук кышында.
Жетим жесир кедейбиз,
Жергелүү элим бузулба.
Эрибиз өлдү куну жок,
Нарыбыз өлсө пулу жок,
Элибиз алсыз букара,
Эки ооз сүйлөр тыңы жок.
Жаш жүрөктү каптады
Жалындуу кайгы кызыл чок.
Эскирген кезде ботом деп,
Энеси ыйлайт зыркырап.
Аксакалын жаш жууп,
Атасы ыйлайт буркурап.

Эстеликке жалгыздан
Калбады бала чыркырап.
Бурулкүл мунга чөмүлдү,
Менин бул кайгымды ким тыят.
Кубарып өңдөн кан качып,
Кургабай жашым көзүмдөн.
Кулунчак өмүр соолуду,
Кузгундар кылган кесирден.
Кутулат качан кедейлер,
Куу тырмак ченгел эзүүдөн.
Бири кедей, бири бай,
Жаралыптыр жалганга.
Бурулкүлдүн жүрөгү,
Буулугуп толду арманга.
Айдай бетим жарылды,
Башыма кара салынды,
Айылым кедей букара
Айтамын кимге зарымды.
Ак кайың башы ыргалсын,
Акыйкатсыз байлардын.
Азапка башы чулгансын,
Алардын дагы бири өлүп.
Алганы ыйлап тул калсын.
Кара-Ой башы чырканап,
Кайберен жүрөт кыркалап.
Кесири тийип манаптын,
Кедейдин айлын куйкалап.
Баш көтөрөр киши жок,
Басып коёт уйпалап.
Жазгы баар көктөмдө,
Куркулдап учуп куу келет.
Кумдар агып жер жибип,
Куураган сайдан суу келет.
Курдашынан ажырап,
Куруган бейбак мендейди.
Кубатым кетти ким көрөт.

Каркылдап учуп куу келет,
Карлар эрип күн жылып.
Какшыган сайдан суу келет,
Катарынан айрылып
Капалуу жесир мендейдин,
Кайгырганым ким көрөт.
Кыялуу тескей бадалда,
Кызарган кызыл гүл барбы.
Жарды, жалчы жадырап,
Жарыка чыгар күн барбы.
Азыр дагы басылбайт,
Айылымдын жаңжалы.
Улугу укпайт арыз айтсам,
Убадасы бир болгон,
Бай-манаптын жардамы.
Кедей өлөт келтекте,
Кейип ыйлап алганы.
Акыйкат күнгө туш келип,
Кедейдин арылар бекен арманы.

АЙКҮМҮШ

Илгери Карабек, Малабек, Жаныбек деген үч бир тууган болгон. Үч бир туугандын эң кичүүсү Жаныбектин Айкүмүш деген кызын эң улуусу Карабек болуш асырап алган. Карабек болуш Айкүмүш бойго жеткенче Алайдагы эки байдан бири-бирине билгизбей, бир кызы үчүн эки жерден калың алат.

Айкүмүш ары акылдуу, ары сулуу кыз болот. Коумзду кыйын билгендиктен атасы Карабек өрүктөн чаптырып, үч кулагына күмүштөн жаптырып комуз жасатып берген. Айкүмүш жыйырмага чыкканча эки жерден мал берген күйөөлөрүнүн бирин да көрө элек. Бирок атасынын эки жерден калың алып жеп жүргөндүгүн ушак-айындан угуп капаланат. Ошол убакта Каралтай деген кедейдин баласы бай-

дын жылкысын багат. Каралтай Карабектерге жээнмин деп жүрөт. Канткен менен ал айылга Карабектен коркуп эч ким бара алчу эмес. Бир күнү жылкычылар кошунда отуруп, Каралтайга Айкүмүш таежесинин бойго жеткендигин айтып: «Ой, сен, Карабек болуштун анык жээни болсон, жээн даркан деген биздин кыргызда сөз бар:

Каралтай баатыр бул өзү,
Карабек чоңго жээн экен,
Карып деп болуш чанбаса,
Катташып жүрчү жер экен,
Каркыра сулуу кааласа,
Кадырлаш болчу неме экен,
Баатырды коштоп Күмүшкө
Барганыбыз жөн экен.
Каралтайды алып баралы
Карабектин кызына,
Эрке кызды ойготор
Эптеп жетсе тушуна.

Каралтай жаткан үйүнүн капшытынан түртүп Айкүмүштү ойготот. Тушундагы дүпүлдөгөн добуш менен ойгонуп, Айкүмүш жапсардагы күмүш кулак комузду колуна алып, күүгө келтирип бурап, тушуна келген кишиге айткан сөзү:

Караңгыда дүбүрөп,
Капшытка келген кимсиң дейт,
Катуу согуп жүрөгүн
Кар тепкен аттай түрсүлдөйт,
Кабарың жок, дайының жок,
Кандай иш менен жүрсүң дейт.
Дайыныңды билдирбей,
Талаадан келген немесиң,
Датка атам билсе келгениң,
Ажалың жетпей өлөсүң,
Ажалдуу жерге кол сунган,
Акылсыз кандай немесиң.

Сакчылар кесип башынды,
Сайга таштайт денесин,
Сайдан таап сөөгүндү,
Сандаган иттер жебесин,
Кирген бука өңдөнүп,
Тушумду түртүп челесин.

Каралтай – Карабек кызы таяже,
Кабарың угуп сыртындан,
Карымда кайың укурук,

Азыр келдим жылкыдан,
Капшытыңды түрткүлөп,
Козгодум ширин уйкунан,
Жанына келип турганым,
Жалындуу жаштык курчунан.
Ак канатын далдайтып,
Ак куулар учат көл издеп,
Акырын сызып чабыттап,
Ак шумкар учат жем издеп,
Арытып этин суутса,
Аргымак чуркайт эңиштеп,
Алтындай болгон таяже,
Алыстан келдим сени издеп.
Каз-өрдөк учат калдактап,
Калкыган дайра, көл издеп,
Катуу тер алып суутса,
Карагер чуркайт эңиштеп,
Каркырадай Күмүшжан,
Кайрылып келдим сени издеп.
Арзып келдим айлына,
Алтындай жүзүн көрүүгө,
Жактырбаган кишидей
Кичине жанаты бар кебинде,
Атанды айтып коркутпа,
Мен тике карайм өлүмгө,

Кедейлиги кемчилик
Келген мендей жээнинде.
Айкүмүш: – Капшытымдан кол салып,
Каралтаймын деп сүйлөдүн.
Кедей болсун, бай болсун
Каалайт ар ким сүйгөнүн.
Жакын жээнин болом деп
Жана айтылды бир кебин.
Жакын кылып өзүндү,
Жалган айтып жүрбөгүн,

Жээнсиңби, башкабы,
Жалганбы, чынбы билбедим.
Жүрөгүн түзүк көрүнөт,
Жүзүндү көрбөй ким дедим.
Түндө баатыр, күндүз жок,
Дүлөйдөй болуп жүрбөгүн,
Кычырайсың кыш күнкү
Кырк күнүндөй чилденин.
Күндүзгүдөй болобу,
Күүгүм тарткан түн кебин.
Көнүлүн болсо күндүз кел,
Мен көрөйүн байкап түрлөрүн.
Эскирип кетти Күмүш деп,
Эл айткан ушак айбым бар,
Эскиргенге бир себеп –
Эки жерде кайыным бар,
Өз сүйгөнүм табылса,
Башкага болбойм ыктыяр.
Каралтай: – Айттыңыз,
Күмүш, жээнинди
Жөн-жайыңды билгиз деп
Түрүндү көрөм деп айттын,
Ачылган кызыл гүлдү издеп.
Ак кайың кыйдым тал издеп,
Агартка бардым мал издеп,

Алтындай Күмүш таяже,
Айлыңа келдим жар издеп,
Асылга жетип сүйлөшмөк,
Биздей азамат эрге намыс деп.
Көк кайың кыйдым тал издеп,
Көгартка бардым мал издеп,
Көңүлүм сүйүп таяже,
Көргөнү келдим жар издеп,
Көрбөй сыртта жүргөнүм,
Менин мойнумда бар намыс кеп.
Жакын жээним эмес деп,

Жадына пикир албасаң,
Жаш кезден байга малаймын,
Жарды деп мени чанбасаң.
Айтканга макул десеңиз,
Антташып колун кармасам.
Кол сундум, Күмүш өзүнө
Убададан танбасаң,
Бүгүн макул, эртең жок,
Убарага салбасаң.
Ажал да болсо мен тосом,
Атаңда күнөө аңдасам.
Арылат арман кедейлик,
Айкүмүш сизди жандасам
Айкүмүш – Алтындан колдо тарагым.
Айда чачым тарадым,
Эки жерден мал жептир
Элден угам кабарын.
Башымда эки күйөө бар,
Кимисине барамын.
Кургакка чыккан гүлдөрдөй
Кубарып кетти жамалым.
Өксүгөн ойго табылбайт,
Өзүмдүн сүйгөн адамым.
Эр жүрөгүн бастатпай,

Эртең билдир кабарын.
Эжемден туулган сен болсоң,
Эңсеген кишин мен болсом,
Эртең келбей каларсың,
Эси жарым кем болсоң.
Калп айтпай эртең келерсиң,
Кайратту мыкты эр болсоң:
Эбин таап баш кошуп,
Эрке кызга тең болсоң.
Түнкүсүн баатыр, күндүз жок,
Калп айтарсың келбесең.
Кайсы сөздү сүйлөймүн,
Кандай жансың көрбөсөм.
Эл айтканы чын болсо,
Эки жерде күйөөбүм,
Калыңын берип каттабайт,
Көрө элекмин бирөөбүн.
Кызылы кыял сыпат иренем.
Айыбым жок, күнөөм жок,
Ак үйдө жалгыз камалдым.
Адам көрбөй, күндүз, түн
Эпкинин керем шамалдын,
Байкуштун кызы болсомчу,
Болушка кайдан жаралдым.
Каралтай – Элден угуп мен келдим,
Эрке кыз сиздин дайынды,
Эшиттим жаңы өзүңдөн
Эки жерден кайнынды,
Жашырбай айттым өзүңө
Жардылык, кемчил айбымды.
Эсине алгын, таяже,
Эженден туулган жакынды,
Тирүүндө атаң алыптыр,
Күн катары акынды.
Кыз берем деп мал алса,
Кызыл дилде, зар алса,

Каркырадай Айкүмүш
Анда кара малдай сатылды,
Түндө келдим дебесен,
Түпкүлүгү макулбу,
Эрке кыз, чанбай теңиңе ал,
Биздей эзилген кедей-бакырды.
Айкүмүш – Киши келбейт жаныма,
Кимге айтамын сырымды.
Эрки жок үйдө камалып,

Башыма салдым кыйынды.
Өлтүрүп берген жүрөбү,
Өгүздөй сыйрып тулумду.
Күмүш кулак комузум,
Гүл соолуп күздүн болушун,
Күнүгө чертип отурам,
Күүгө салып мунумду.
Эртең келип көрүнсөн,
Байкайын бала сыйынды,
Ал-жайына түшүнүп,
Анан айтам чынымды...
Убада берди Каралтай
Эртеси күнү келүүгө,
Айылга келсе жээнин
Айкүмүш сынап көрүүгө,
Бейкут жүргөн гүлбарак,
Козголоң салды көөнүнө.
Кайыр кош айтып Күмүшкө,
Каралтай кайра аттанды,
Жүрөгүнүн башында
Сүйүүдөн жалын так калды,
Арына келип Айкүмүш
Ар нерсе ойлоп чакталды,
Каралтай кантип унутсун,
Каалап кел деп айтканды,
Айкүмүш көөнү жок болсо,

Айылга кел деп айтарбы.
Адамды малга теңесе
Айтууга жаман ушул иш,
Кара малдай сатканга
Капа болду Айкүмүш.
«Күмүш эмес бул убакта
Болгон экен коло, мис,
Каралтай келип тушума,
Капшыттан сунду колдорун.
Күмүш кулак комузум

Күүгө кайрып толгодум.»
Айкүмүш билбей калыптыр
Атасынын ойгообун.
Атасы билип жатыптыр
Аңгеменин болгонун.
Түлкү жойлойт түнүндө
Үйү жок тынчып жатканга,
Ач карышкыр тарп издеп,
Абайсыз түшөт капканга,
Таң алдында сары жылдыз
Жарык нурун чачканда,
Сура салып жаркырап,
Таң агарып атканда,
Колун кармап коштошуп,
Келген жээни кайтканда,
Бачайы төшөк, пар жаздык,
Мамыкта уктап жатканда,
Алкым жагы шейшептен
Кичине ачылып жатат көрүнүп...
Каарланып атасы,
Калгандай түрү теригип,
Атасы эрте туруптур,
Ач бөрүдөй жээлигип.
Чаары чыгып бетине,
Чалып салчу немедей,

Кызынын башын кылычтап,
Алып салчу немедей,
Таттуу уйкуда Айкүмүш,
Убайым жок, кенебай.
Кызыл-тазыл гүл жайнайт,
Кыздын төшөк баш жагы.
Баштыктын турат үстүндө
Бардыгы кундуз жапсары.
Айкүмүш жаткан капшытка

Жолотпойт жакын башканы.
Атасы басып барды эми,
Жапсарда турган комузду,
Атасы секин алды эми,
Үч кулактын түбүнөн
Такыр таарып салды эми.
Башка киши билген жок.
Атасынын бул ишин.
Аялына айтты ойгот деп,
Уктаган кызы Күмүшүн,
Аялы да билген жок,
Болуштун ачууланып жүрүшүн.
Кош конгуроо, жеке сан,
Баш жагында шынгырап,
Эрке кыз турду төшөктөн
Адеби ашкан зынгырап.
Дайра сүзгөн ак куудай
Таранып бетин жуунду,
Койкоюп басып аарчынып,
Көшөгө жакка бурулду...
Ак үйдүн эшик сыртына
Аюу талпак салдырып,
Айылынан чакыртып,
Эки-үч киши алдырып,
Кызым Күмүш, комузга
Чеберлигин билинди,

Черттип бер, балам, угалы
Түндөгү черткен күүндү».
Атасы каарына алганы
Айкүмүшкө билинди.
Түндөгү күүгө комузу
Буралган бойдон калыптыр,
Үч кулакты түбүнөн
Таарып кесип салыптыр...
Атасы айткан күү чертпей,
Башка күүгө салыптыр.
Азыркы черткен бул күүм—
Айкүмүштүн арман күү,
Айыпсыз үйдө камалып,
Ата төрдө карган күү.
Жаштыктын көрбөй сайранын,
Жашыл гүл соолуп калган күү.
Кызыл гүл соолуп кыярып,
Кыйноодо кызың калган күү.
— Дүлөй эмес бул атаң.
Балам, түндөгү күүнүн өзүн черт,
Уккан кулак адашпайт,
Убара кылбай өзүн черт.
— Арзыган күүң мына бул,
Айкүмүштүн такылет,
Ай караңгы түн билет,
Айыбын ачтын кызыңдын,
Айылга келген Каралтай,
Атаке, айтпай койсоң ким билет.
Капшытымдан кол салып,
Каралтай деген жээниңиз,
Каймана башка киши эмес,
Карындаш — урук-сөөгүңүз.
Жеген малды кайтарып,
Мени жээниңе бериниз.
Ээн калды, бошоду,
Эрке кыз жаткан төрүңүз,

Айтылмак болду атаке,
Армандуу кайгы кебибиз.
Ат жалын тартып мингени,
Эки жерден мал алдың.
Эркими бийлеп сыртыман
Эки жерге таландым.
Өлтүрүп сөөгүн бербесен,
Денемди эки бөлбөсөн,
Бир башым кайда барамын,
Кош айтышкан акыркы
Сөзү ушул эрке баландын

деп, Айкүмүш комузду жапсарга ыргытып жиберип, эшикти кайра салып, өз атасынын үйүнө кирип кетет. Өз атасы Жаныбек деген Карабек болуштун эң кичүү иниси болот.

Каралтай барды кайрылып.
Отордо жаткан жылкысы,
Оодарылып Күмүштү
Ойлосо келбейт уйкусу.
Бабырашып олтурду,
Өңчөй жалчы сөз кылып,
Тааныштырдык жээнин деп
Таяжесин көз кылып,
Кабарын билсе Карабек,
Кандай шумшук бала деп,
Жаалы келип эл жыйнап,
Жаткан чыгар сөз кылып.
Кобурашып отурса,
Бир жигит келди бастырып.
Карабектин айлына
Караңгыда чаң салган,
Каралтай деген кайда деп,
Камчысын үйрүп шаштырып,
Калтырбай туташ айдады,
Каралтайды баш кылып.
Кыжырланган Карабек

Кызталакты өлтүр дейт,
Кызымды бузган азгырып,
Кара жерге кактырам,
Казыктай сомдоп таш кылып.
Каралтай – Таяжем экен менин деп
Бастырып келгем көрүүгө,
Бакканым байдын жылкысы,
Малым жок айдап берүүгө,
Алып кеткен жокмун го,
Айкүмүш кызың төрүндө–
Кайсы айып менен буйруйсуз,
Мендей бечараны өлүмгө.
Айыпсыз балта чаппаңыз,
Ак талдай кырчын өмүргө.
Катылган кегин бар эле,
Каралтай байкуш жээнинде?...
Чартылдап болуш күүлөнүп,
Чакыртты кызын келсин деп,
Чаптырам башын бузуктун,
Чатакты ачып берсин деп,
Түндөгү келген ушубу,
Тирүүсүндө көрсүн деп.
Кыз бузганы чын болсо,
Кызталак бүгүн өлсүн деп.
Атам деп мени сыйласа,
Аныгын айтып берсин деп.
Айкүмүш келди керилип,
Ак бетинин ажары
Аткан таңдай көрүнүп,
Айлана турган калың топ
Ачыла берди бөлүнүп,
Тал жибектей карачач
Далысын жаап төгүлүп,
Каралтайдын башын кесүүгө
Каңкорлор турат теминип,
Айыптуунун башында

Ажалдын оту себилип.
Карабек: – Алаткактай айнытып
Ак үйдө жаткан кызымды,
Түрткүлөп түшүн ойготкон
Түндөгү жээнин ушубу?
Азгырганы чын болсо,
Алдырам башын ушуну.
Айкүмүш: – Караңгыда темселеп,
Келиптир шордуу тушума,
Кедейдин алы жетеби
Малдуунун кызын бузууга,
Кыпындай да күнөө жок,
Кызың үчүн ушунда.
Калыстык бириң айтпайсың.
Карап турган калың эл
Караманча баркы жок,
Кара таман кедейлер,
Каралтайдын наркы жок,
Оокатын кылсын коё бер!..
Башка жерден кыз алсын
Мал берген эки күбөйүм,
Баланды малча сатпаңыз,
Бактымды өзүм билемин,
Башым аман турганда
Сүйгөнүмө тиемин.
Каралтайды куткарып.
Кайра Күмүш жөнөдү.
Атанын тилин алган жок,
Арачы сөзгө көнөбү.
Эки жерден мал алган –
Эскилердин өнөрү.
Кызы белин сындырды,
Журтуна кыйын немени.
Угулуп калды айлына
Ушул иштин дареги.
Кедейдин уулу Каралтай

Кең Алайда мал баккан,
Айкүмүш араң куткарган
Ажалдуу оор салмактан,
Эски чондор кедейди
Эби жок уруп зарланткан...
Каралтай жүрөт Күмүштөн
Кабар келер бекен деп,
Кармабадым антташып
Кыздын колун бекемдеп...
Кабар берди Айкүмүш
Каралтайды келгин деп,
Карааның көрүп жактырдым,
Каалаган кишин менмин деп,
Кан атама таарынып,
Качып мында келдим деп.
Жаныңа киши кошпостон,
Жалгыз келгин өзүн деп,
Жарыкта келбей түндө кел,
Тосуп алам өзүм деп.
Айта турган абыдан
Аркы-берки сөзүм кеп.
Кабарды укту кулагы,
Каралтай токтоп турабы,
Айылдан келсе жанына,
Эл жатар түндүн убагы.
Кээ бир үйдүн өчө элек
Күйгүзгөн бүлбүл чырагы.
Тотудай болгон түгөнгүр,
Тосуп чыккан бул дагы.
Жүз көрүшүп баш кошту,
Жүрөктүн сүйгөн ынагы.
Арзыган ишке жетпесе,
Адамдын көөнү тынабы.
Аңдыган мерген атпайбы,
Аскада турган текени,
Арбын дары салбаса,

Аткан ок алыс кетеби.
Акылдашып сүйлөштү,
Ай талаада экөөбү:

– Балтыркан жашты кырктырбай,
Башка бир жакка кетели,
Эптеп оокат кыларбыз,
Ээрчишип жүрүп өтөлү. –

Айкүмүш анда мындай дейт. –
Алыска минсе талыбас,
Азуусун жоюп карыбас,
Аркар моюн, кулжа сан,
Эки ат тандап алып кел,
Жылкыңа кайра барып кел...
Барганынан бат келди,
Эки ат коштоп апкелди.
Алып келген аттары
Айкүмүшкө жакты эми.
Кош айтышып эл менен,
Туулуп өскөн жер менен,
Кедей менен качканы,
Келечекке бир нуска
Кеп болсун деп таштады.
Адамды артык баалаган
Арзыды Күмүш башканы.
Акылдуу кыздын бири деп
Алымкулдун жазганы,
Маанисин окуп түшүнсүн
Азыркы күндүн жаштары.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

¹ *Үсөнбаев А.* Тандалган чыгармаларынын бир томдук жыйнагы. – Ф.:Кыргызстан, 1973. – 494–495-беттер. Мындан аркы цитаталар ушул китеп боюнча көрсөтүлөт.

² Көрсөтүлгөн китеп, 518-519-беттер.

³ Көрсөтүлгөн китеп, 526-бет.

⁴ Көрсөтүлгөн китеп, 154-бет.

⁵ Көрсөтүлгөн китеп, 81-бет.

⁶ Көрсөтүлгөн китеп, 81-бет.

⁷ Көрсөтүлгөн китеп, 81-92-беттер.

⁸ Көрсөтүлгөн китеп, 85-бет.

⁹ Көрсөтүлгөн китеп, 86-бет.

¹⁰ Ошондо, 91-бет.

¹¹ *Эралиев С.* Атактуу эл ырчысы/Китепте: *Үсөнбаев А.* Тандалган чыгармалар. – Ф., 1973. – 577–578-беттер.

¹² Көрсөтүлгөн китеп, 126-бет.

¹³ Көрсөтүлгөн китеп, 157-бет.

¹⁴ Көрсөтүлгөн китеп, 208-бет.

¹⁵ Көрсөтүлгөн китеп, 239-бет.

¹⁶ Көрсөтүлгөн китеп, 240-бет.

¹⁷ *Эралиев С.* Атактуу эл ырчысы/Китепте: *Үсөнбаев А.* Тандалган чыгармалар. – Ф., 1973. – 574–575-беттер.

ТОКТОНААЛЫ ШАБДАНБАЕВ
(1895–1978)

Токтонаалы Шабданбаев 1895-жылы Чүй боорунда Кант районунун Жайылма айылында туулган. Калайык журтка белгилүү төкмө акын катары таанымал Кыргыз ССРинин эл артисти.

Автордун «Жеңиш ырлары» (1949), «Өчпөс нур» (1951), «Көргөнүм» (1958), «Айтыштар» (1962), «Алтын дарбаза» (1965), «Золотые ворота» (1973), «Тандалмалуу чыгармалар» (1976)1 деген ыр китептери жарык көргөн.

Болочок ырчы, төкмө акын бала кезинен түйшүккө эрте малынып барчылыктын, жокчулуктун баркын сезе билип, сергек өскөн.

Айыл арасында катардагы ырчылардай эки сөздүн башын улап, жамактата ырдай коюп айлана чөйрөдөгүлөрүнө тез эле таанымал болот. Дээринде идиреги бар үчүн өзүнчө ыр чыгарып, аны обонго салып ырдап жүрүп, элге ырчы, акын болору ошондо эле билине баштаган.

Жетимчиликтин азабында жүргөндө Октябрь таңы атып, көпчүлүк өзүнө окшогон адамдардай зор кубаныч менен эркиндик таңын тосуп алат. Мурда өз башынан өткөргөн азап-тозогун, муң кайгысын, арманын ырдаса эми теңдик замандын келгенин даңазалап ырдап жүрөт. Коомго болгон көз карашы кеңейип, ырдаган ырларынын мазмуну да тереңдейт. Өзү сыяктуу замандаш акындардай эле

Ленин, коммунисттик партия жөнүндө бөтөнчө эргүү менен ырдайт.

Мисалы:

*Кан соргуч манап байлардын
Каруусу кетип басынды,
Кара туман сүрүлүп,
Дүйнөнүн жүзү ачылды.
Эски журттан элибиз,
Жаңы журтка талпынды.
Малайлыктан бошотту
Байланып жүргөн башымды
Кеменгер Ильич атабыз
Кедейлеп ураан чакырды
Уйкуда жаткан элибиз
Умачтай көзү ачылды –*

деген саптарынан көрүнүп тургандай акындын жеке тагдыры жалпы эле калайык журттун көйгө-йүндөгү, тактап айтканда коомдогу социалдык абалы чагылат.

Убагында сергек, сезимтал акын гана болуп чыгармачылыкка бир беткей киришүү менен чектелип калбай, кыргыз элинин от жүрөктүү эр жигиттеринин катарында Кызыл Армияга өз ыкласы менен барып колчактар менен болгон согушка да катышат.

Бул жылдардын окуялары акындын чыгармачылыгында Ата мекенге арналган ырларынын циклын түзүүдө колдонулат.

Лирика жанрына, сүйүү темасына кайрылбаган акын дегеле болбосо керек. Т. Шабданбаевдин репертуарында мындай көрүнүш четте калбады. Жаш кезинде кыял делебесинен жаралган обондуу ырлары жаштар арасына кеңири тарап жалпы элдин жүрөгүнүн түнөгүнөн орун тапкандыгы белгилүү. Адамдын жеке сезимине гана тиешелүү жагымдуу күч, ага болгон бөтөнчө астейдил мамиле сезилет. Элге кеңири белгилүү болуп ырдалып кетишинин бир

жагдай себеби да акындын мукамдуу сыбызгыган таза обону, ырдын текстинин мазмундуулугу, ырдоого элпек ыргагы экенин айтпасак да түшүнүктүү го. «Жигиттик ырлары» деген сүйүү ырларынын циклы дал ушул курч жаштыктын илебинен улам жаралганын айткыбыз келет. Акын кандай гана темага бет албасын элдик каада-салт, поэзия чөлкөмүнө сугарылган обондорду жаратуу менен ал ырларды улам бир жаңы формада жаратуунун үстүндө изденгени көз жаздымда калбайт.

«Токоң жашынан шаңкылдаган үнү менен жакшы обон, ыр чыгарып, ырдап, комуз чертип кол ойнотуп жүргөн өнөрпөз болгондуктан, үнү чыкканда угуучуну көл бетиндей мелтиретип, маашырыканткан чыгаан обончу, укмуштуу комузчуну ырдабай кое алган жок»²,— деп К. Маликов айткандай улуу өнөрпоздун талант шыгы жөнүндөгү жеке пикири, алардын кайталангыс өнөрүнүн күчүн ачып берген ырлары акындын ыр дүйнөсүнүн бир капшытын толуктагандыгы айдан ачык корүнөт. Акындын көкүрөгүндө алардын ар биринин портрети элестүү, жандуу картинада тартылат. Бир өнөрүнүн сүрөткери Т. Шабданбаевдин чыгармачылыгына дагы үңүлүп көргөнүбүздө бул киши жекеле обончу, комузчу, аткаруучу, төкмө болбостон ата сөзүн, элдик салтты, терең өздөштүргөн аны тааал политрада бай арсеналдын негизинде иштеп чыккан, репертуары бай куйма кулак, чечен экени да көрүнөт.

Адамдын жеке тагдырынан тартып, жаратылыш кооздугу табияттын адамга ыйгарган сулуулугу өңдүү көрүнүштөр анын чыгармаларынын негизги темасы деп белгилөө да орундуу. Маселен «Чүй» деген ырын эле алып көрсөк Чүй боорунда отурукташкан айылдардын баарысын атап, Сары өзөн Чүйдүн тарыхый таржымалын баян этип ке-

лип, эмне үчүн Сары өзөн деп аталып калганды-
гын, жер соорусу кенен Чүйдүн жалпы картинасын,
берекеси төгүлгөн жемишин, малга жайык ылайык
жайлоосун, андагы жан жаныбарларды жашыл
дарактарды тамшана сүрөттөгөн, адам менен
сүйлөшүп жаткандай дилин билдирет.

Этеги Көк Ойроктун эки Кемин,
Эченге конуш болгон кайран жерим.
Ал кезде биздин кыргыз Енисейде,
Алыптыр калмак ээлеп Чүйдүн жээгин,
Ак-Бешим калмактардын ордосу дейт,
Бурананын өзүнө курган чебин.
Анчалык ашып кеткен өнөрү жок,
Алар да айдабаптыр Чүйгө эгин.
Чоң-Коңур, Ак-Түз кени,
Сары-Күңгөй Зоокаңды кийик ээлеп адам
жүрбөй,

Зарыгып нечен кылым тумчуккансың
Жаркырап бүгүнкүдөй өмүр сүрбөй.
Жашырып ичиндеги байлыгыңды,
Жаткансың жапайылык доорду сүйбөй.
Ал кезде Ак-Түз деген атагы жок,
Касиет кадырыңды эч ким билбей.
Оордугу турмуштун абдан басып,
Онтодуң Чүйүм, кабак ачып күлбөй

деген саптарын эле алып көрсөк, мында кыргыз-
дардын Енесайды жердеп, кыргыз жерин калмак-
тар басып турган кездеги абалы, ээси жок жай-
дак калган тамдай Чүй боорунун иштетилбей,
байлыгы да, касиети да барк алынбай далай мез-
гил тумчугуп, кабагы ачылып күлбөй» деп акын
өзүнчө бир салыштыруу, өзгөчө кабылдоо менен по-
эзия дүйнөсүнө кошот. Акындын чыгармачылыгын-
дагы бир өзгөчөлүк анын көңүлүндөгү объектиге
алынган нерсенин сөзсүз түрдө ийне жибине чейин
чагылышы болуп эсептелинет. Анын көз алдында

чексиз мейкиндик, убакыт, аралык сызылып өтөт. Мезгилдер аралыгындагы коомдун өзгөрүшү менен бирге аң сезимдин тереңдегени, кеңейгени көрүнүп турат. Жумшак, сыйда элпек келген ыр саптарынан элдик поэзия менен профессионалдык жазма адабияттын поэзиясынын бири-бирине жуурулушуп жиги билинбей калганын байкоого болот. Кандай ыр жаратса да өтүмдүү сөздөрү, таамай баяндоолору конкреттүүлүктү образдуулукту түзөт.

Акындын чыгармачылык өнөрканасындагы талантына ышкысына кайра-кайра ой жүгүртсек, анын төкмө акындык өнөрү басымдуулук кыларына ишеним артабыз. Анткени Т. Шабданбаев элге да ушул жагы менен көбүрөөк баалуу.

Өзүнүн эскерүүлөрүнө караганда акындын өнөрүнүн өсүшүнө, изденүүсүнө өбөлгө болгон Осмонкул жөнүндөгү сыймыктанган баяны буга ачык күбө. «Тунгуч ирет Осмонкулдун оозунан «Курманбек» дастанын угат. Осмонкулдун «Курманбек» дастанын ырдап бериши жаш Токтонаалыга ушунча жагып, ушунча чексиз күчтүү таасир калтырса керек. Осокең баатырдын баянын ырдап бүткөндө:

— Осоке, мен буга чейин ырчы көрө элек экемин го... Осоке, Сиздин «Курманбекти» укканда менин күйгөнүм, өзүнөн өзү эле жоголуп кетти. Өнөрүңүзгө төкмө ырчылык кудуретиңизге кулдук кылам»³,— деп ыймандай сырын төгүп, чоң акындын өзүнө шакирт кылып алуусун суранат.

Жаш жигиттин дилгирлигин көрүп, ырын тыңдап олтуруп табына келгенде жакшы акын чыгарына көзү жеткендей ыраазы болот. Кийин 1931-жылы Осмонкул (иштегенге) филармонияга чакырат. Токоң көпкө ойлонот, чын арзыдымбы деп миң толгонот, филармония ошо кезде жаңыдан уюшулуп кыргыздын өнөрпоз жаштары тартылып жаткан убакта ошолордун жоон тобуна кошулуп ке-

лип кирет. Ошол күндөн тартып театр жашоосунда, сахна өнөрүнүн чеберине чейинки деңгээлде иштеген.

Акындын ыр китептеринин жарык көрүшүнө, дүйнө таанымынын кеңейүүсүнө өбөлгө болгон анын өмүрлүк жубайы Сабира эже болгон экен. Т. Шабданбаев өзү колуна калем алып жазбаса да, эже оозунан чыккан учкул сөздөрүн кагаз жүзүнө түшүрүп, гезит журналдарды окуп берип турчу деп жазат Кубанычбек Маликов. Токтонаалы Шабданбаевдин чыгармачылыгында басымдуу орунду анын төкмөлүгү ээлеген. Эл оозунда ырлары сиңип кетиши, атак алышы да ырчылык өнөрүнүн аркасынан болгон. Төкмөчүлүктүн техникалык жактарын өздөштүрө билген, үнү жагымдуу, тили так көпчүлүктү кайдыгер калтырбаганы анын профессионалдык артисттик белгилерине жатмакчы. Бул жагынан акынды көп кырлуу өнөр адамы катары баалай билүү орундуу. Өзгөчө мындай өнөрү акындардын бир же эки саптан алым сабак ырдаганынан көрүнөт. Бир сап ырдын кийинки сабын улап кетүү күлүк логикалык кабылдоонун натыйжасында теманы өркүндөтүү бардык эле ырчылардын колунан келе берген эмес. Бөтөнчө түштүк жергесине баргандагы, Ысмайыл Борончиев экөөнүн бир эле «коон» жөнүндө ырдашканын мисалга аласак жетиштүү.

Жалпы эле айтыш ырларына көңүл бурсак, акындын салмактуу таамай айтылган сөздөрү, сабырдуулугу тапкычтыгы анын мыкты өнөрүнүн белгиси. Кандай гана теманын багытында ырдабасын учурдагы кырдаалды ыр саптарына батырып угарманга жеткиликтүү тамаша тартуулоо кудуретине ээ болгон.

Бардык айтыштарын сыйдыра албасак дагы суроо түрүндөгү алым сабак айтышында иниси

Бісмайылдын ырчылык өнөрүн элге таанытууда ырчылыктын ички табиятындагы күч сынашуу формасы өтө кеңири жайылган айтышууда ушул жагдайда айтыштары өтө курч маанайда өткөндүгүнө күбөбүз. Токтонаалы:

*Калың жыйын сынасын,
Кара жаак жез таңдай.
Бісмайылдын чабышын,
Узакка салсаң улансын
Улуу десең сен менин
Урматтуу сөзүм угарсың.*

Бісмайыл:

*Жакшы айттың сөздү, жан ага,
Кулак сал кичүү балага
Ар убак ызаат кылчу элем
Ак сакал сиздей агага
Таасындап айткан сөзүңдү
Таштабаймын талаага*

Соңунда:

*Жаздан бери көрүшпөй,
Самачу элем сөзүңдү
Ошондон бери сен деле
Бүгүн көрдүң көзүмдү.
Алды менен сөз баштап,
Аманың кана, Шабданбай?
Ардактачу ага элең,
Саламың кана Шабданбай?
Адамга салам айтпаска,
Антың барбы Шабданбай?
Алалбай жүргөн эски доо,
Карызың барбы Шабданбай?
Элди көрсө ээликме,
Дартың барбы Шабданбай?
деп токтогондо Токтонаалы:
Ээрчип ырдап жакшы айттың,
Этегин бузуп башка айттың.*

*Ар сөзүңдү кечирген
Агадан мендей таппассың,
Абайлабай калыпмын
Айып этпе агаңды⁴...*

Бир эсе тийиштик кылып, тамаша чыны аралаш өткүр ырчы Ысмайылдын ырына бир эки сап менен жооп берип, өзүн да чымчый кеткени эки акындын тең тапкычтыгынын далили. Жогорудагыдай форма айтыштык өнөрдөгү эң бир кеңири жайылган традициялуу ыкма экенин жогоруда да көрсөттүк.

Мындан сырткары акындын ыр дүйнөсүнөн элдик мотивдеги бир нече поэмалары жарык көрдү. Алардын ичинде «Кара жетим» поэмасы тарыхый бир учурду камтыган калмак менен кыргыздардын кагылышы тууралуу окуяны камтыйт. Кара жетим жаштайынан эмгекчил, ары балбан, эр жүрөк жигит болуп чоңоет. Баралына келгенде жолборс чаап алышка жарайт. Анын жандай көргөн тулпары да сымбаттуу татыктуу ээсине куп жарашып, акындын көз алдында төмөндөгүдөй сыпатталат:

*Сууган сайын теминген,
Суулугун басып элирген,
Кулпунат жүнү кундуздай
Кулун сындуу ушундай,
Куу мамыны кемирген,
Марал сындуу тайкы жал
Баш аягы керилген⁵. –*

Мындагы поэтикалык салыштыруу эпикалык чыгармадагы тулпарлардын сындарына үндөшүп турат. Көрүп тургандай ой кыялы, сезими терең манасчылар сыяктуу сүрөттөө албетте таасирленүүнүн илебин билгизмекчи. Жеке эле тулпарды эмес, акын жалпы эле турмуш шарындагы кыймылды көркөм элестетүү чеберчилигине ээ.

Акындын ыр саптарындагы уникалдуу мүнөзгө ээ ыкмалары окуган же уккан адамды кайдыгер калтырбаса керек.

*Буудайлар карыш баш алып
Калаган чийдей керилген*

Же,

*Кулагың уккан суук сөз
Курсакка барып муң болот.*

Же,

*Сырттандын эки буту жер чийип,
Кайкалап Кара Коңур зорго басты. —*

деген сыяктуу саптарындагы жандуу образдуу элес, же макал иретиндеги накыл кеп, болбосо өтмө, каймана маанидеги сүрөттөө өзгөчө акыркы мисалды: «камыш арасынан чаап алган жолборсту атка арта салып алып кетип бара жатканын, жолборстун салмагын ыр сабынын кудурети менен» акын көз алдыбызга тартып олтурат. Мындай көрүнүш акындын көпчүлүк чыгармаларында дайыма кездешкендиктен, анын жекече табылгасына ыйгаруу да туура. Анткени ар бир акын жалпы бир поэзия дүйнөсүнүн мыйзам ченеминде өнөрүн уланткан күндө да мыкты акындардын кайталангыс оригиналдуу изи байкалбай койбойт, ал эми мындай касиет Токтонаалыда жок эмес.

Чыгармачылыкка кеч келген менен Т. Шабданбаев кыргыз элине өз чыйырын өчпөс кылып салып кеткен кыргыз элинин таланттуу уулдарынын бири экендигин белгилөө абзел.

Акындын Ата мекен, эмгек, достук темасындагы ырлары, өмүр белестери циклындагы убакыт, мезгил аралыгындагы коомдук социалдык абал, же терме, санат, насыят элдик үлгү ырларынын тобу, ошондой эле кыргыздын чыгаан таланттарына арналган эстеликтер циклындагы портреттик мүнөздөгү ырларын кошуп, элдик поэзиянын салтын-

дагы үлүшүн, салымын алып көргөнүбүздө эле акындын көп кырдуу өнөрүнөн толук маалымат алууга болот.

Акындын дилинен чыккан ырларынын маңызы адамдыктын башкы белгиси болгон эмгекчилдик, эл журтуна кызмат өтөө:

Бактылуу киши башкача,
Жарашат кандай мактаса.
Жакшы болуп не керек
Жалпы журтка жакпаса
Ойлонгон иши ордунча
Элдик ишке ашпаса
Баркталат жакшы эл-журтун,
Бөлүп жарбай сактаса⁶, –

деген саптарынан көрүнүп тургандай акындын бүт өмүрүн чыгармачылык изденүүсүн ушул көз караштан, критерийден туруп карагандыгын көрөбүз. Бала кезиндеги кайгылуу оор турмушу, совет мезгилиндеги жетилип, эл оозуна алынышы, узак жашап бактылуу карылыкты көргөнү, убагында белгилүү инсандар менен замандаш болуп аларды жакындан тааныган акынга дайыма дем күч болуп берген. Карылыктын да баа жеткис касиети, ырахаты бар экенин, кийинки жаштарга насаат иретинде, насыят ырларында, термелеринде камтып кетет.

Орозобекова Ж.

ЛЕНИН

Эркиндик самап элиңе
Эбактан канча иштедиң.
Бактылуу ушу турмушту
Орнотуу жолун издедиң.
Өлкөбүз үчүн чоң үлгү
Өзүңдүн кылган иштерин.

Караңгы дыйкан элиңе
(Калк уюган кебине),
Жол чапкансың Ленин.
Коммунизм курсун деп,
Ой тапкансың Ленин!
Ордунан чыкты оюңуз,
Оң болду чапкан жолуңуз.

Жесир, жетим, карыпка
Жол баштап алга баскансың.
Азаптанган элиңе
Акыл-насаат айткансың.
Тумчугуп жаткан калкыңа
Туюктан жол ачкансың.
Маркстин айтып, жазганын
Баатыр Ильич атказдың.

Өзүңүз курган бул өлкө
Өркүндөп сонун жаңырды.

Баатырлык кылып балдарын
Өчүргөн кырсык жалынды.

Баатыр өлкө атанып,
Бактыга белден малынды.
Батыш-чыгыш жерлерге,
Бардык улут элдерге
Атак-даңкы жайылды.

Ар улуттун балдары,
Ата дейт Ильич өзүндү.
Партиябыз улады
Бардык айткан сөзүндү.
Акылдуусу адамдын
Эл бактына жаралдын.
Акылман Ильич кемеңгер,
Атасы жыргал замандын!

1963.

ИЛЬИЧТИН БАЛДАРЫ

Жашынан окуп бүтүргөн,
Жүрөгү тунук күзгүдөн.
Акыйкат, жыргал агымын
Терең ойлоп түшүнгөн.
Илимпоз, доктор жазуучу! –
Алар – Ильичтин балдары!

Жер алдынан кен казган,
Колунда чоюн чоң барскан.
Колунан көөрү төгүлгөн,
Ашыра иштеп нормадан,
Кажыбаган кенчилер –
Алардан депутат шайланды,
Алар – Ильичтин балдары!

Заводдон иштеп таанылган,
Алтын жылдыз тагынган.
Болотту жууруп камырдай
Жалтанбаган жалындан, –
Алардан депутат шайланды,
Алар – Ильичтин балдары!

Түрдүү өсүмдүк дан баккан,
Түбүнөн күчтүү кайратман.
Ашырып түшүп дан берген
Эпкиндүү чыкты жер-жерден, –
Алардан депутат шайланды,
Алар – Ильичтин балдары!

Асыл тукум мал баккан,
Кызылча пахта айдашкан.
Эмгектен орден тагынган
Эмгеги менен таанылган, –
Булардан депутат шайланды,
Булар – Ильичтин балдары!

Саан саап сүт берген,
Сары май , быштак бүт берген.
Ириктери күр келген,
Өлкөбүзгө бу күндө
Ак жибек жүндү мол берген.
Уйлары семиз ком алган,
Койлору семиз жон алган,
Эгиздеп козу төл алган,
Алал ниет, ак жүрөк, –
Мындан да депутат шайланды,
Бу да Ильичтин балдары!

Элин жоодон коргогон,
Душмандын мойнун толгогон.
Өлкөсүн аман сактаган,

Адистикке үйрөтүп
Аскерин туура баштаган, –
Мындан да депутат шайланды
Бу да Ильичтин балдары!

Асман, жерди багынткан,
Дүйнөлүк атак алышкан.
Түндүк Уюл Муз деңиз,
Түбөлүк жолун салышкан
Учкучтан депутат шайланды, –
Бу да Ильичтин балдары!

Эмгегин элге арнаган,
Тынчтыктын туусун кармаган.
Калкына калыс сүйлөгөн,
Жыргалдуу күнгө үндөгөн,-
Коммунисттен депутат шайланды,
Бу да Ильичтин балдары.
Кыйналып абдан эзилди.

1963.

ДОСТУК ЫРЫ

Айткым келет, туугандар,
Баягы өткөн заманды:
Ак кагаз бетин көрбөгөн,
Андагы кыргыз карангы.
Кесирдүү хандар ал кезде
Байгеге сайган адамды.
Ар жерге качып кыргыз эл
Жөө-жаландап чубаган.
Өкүмүн көрүп бийлердин
Өксүп элим куураган.
Кыштакташып үй салбай,
Көчүп конуп жашады.

Боз үй тигип мал багып
Бошко өмүр өтүптүр
Болжосоң баба-атаңы.
Ата Мекен жер экен
Ала-Тоонун коюну.
Хан менен бектин кыргызга
Канчалык тийген союлу.

Теңчиликтин жогунда
Тентиген кыргыз балдары.
Каяша айтчу байларга
Кедейде анда ал барбы?
Зордук кылып зулумдар
Ээ кылган эмес мал жанды.

Кылымдар бою кыргыз эл
Кыйналып абдан эзилди.
Калмактын ханы кыргызды
Катуу сурап жеткирди.

Кокондун ханы сурады
Кор кылып кыргыз балдарын.
Алымын берип анын да
Абыдан кеткен дарманын.

Казы, мубту хандардын
Жанындагы жолдошу
Калкка пайда келтирбей
Эзүү жолун колдончу.
Токмок, Пишпек ал кезде
Аскеринин ордусу.
Алымын таап бергенче
Жонуна камчы ойночу.
Карылар айтат: бир кезде
Баскынчылар эзди деп,
Колун берип кыргыздын

Тушоосун орус чечти деп.
Түшүнтүп калкка абыдан
Түшүргөн ханды тагынан,
Орто-Азия элине
Орус келип жаңыдан,
Кыйналган кыргыз элимди
Куткарган хандын каарынан.
Улуу журттун балдары,
Ушинтип тийген жардамы.

Эзилген кыргыз эл элек,
Эми ачылды жолуңар.
Катарга кошту орус эл,
Орундалып оюңар.
Калкыма жардам көп берди,
Бир тууган орус бооруңар.
Орус, кыргыз бир тууган,
Арылды азап-шоруңар.
Урматташып, сыйлашып
Узарган кези колуңар.

Баатыр орус балдары
Кол сунган жарык жылдызга,
Семенов, Тянь-Шаньский
Биринчи келген кыргызга.

Пржевальский кыдырган
Ала-Тоонун арасы,
Чытырман токой-карагай
Тоолорунун сагасы.
Пржевальский жактырган
Атыр жыттуу абасы.
Аюу, жолборс, жапан ат,
Каракулак шерлерден,
Жалтанган эмес карачы!

Саякат кылып ал жерге
Барбаган адам баласы.

Кытайдын чукул чегине
Кыргыздын нечен жерине,
Ыңгайлуу деп токтогон
Ысык-Көлдүн жээгине.

Жыргалаңдын астында
Жазуусу бар ташында,
Эстелиги баатырдын
Ысык-Көлдүн кашында.

Карааны тоодой көрүнгөн
Кадимки Чүйдүн жээгинен,
Тайманбас баатыр Фрунзе
Туулган кыргыз жеринен.
Азамат болуп эр жетип
Ак туйгун куштай теминген.
Акылдашып үлгү алган
Акылман Ильич кебинен.
Фрунзедей баатырдан
Кутурган душман чегинен.

Батыш-Чыгыш фронттун
Бардыгына катышкан.
Орто Азия элинен
Актарды кууп чегинен,
Карайлатып самсыткан.
Жеринен айдап желдетти,
Эл үчүн кылып эмгекти,
Жеңиштүү болуп кайтышкан.

Эркиндик үчүн күрөшкөн,
Ильичтин болуп оң колу,
Каарман баатыр Фрунзе

Калкымдын болот коргону.
Фрунзенин атынан
Аталды кыргыз борбору!

Абалдан бери карата
Атагы бийик орустун,
Асылып келген душманга
Ээлеткен эмес конушун.

Тулпарды минип теминген,
Душманы качып чегинген.
Иштеген иши чындык жол,
Ильичтин чыкпай кебинен.
Кан майданга киргенде
Кылычын жаза чаппаган,
Карсылдашкан чабышта
Кылчайып артка качпаган.
Кең көкүрөк, алп адам
Чапаев чыккан орустан.

Эзилген кедей балдары
Окуп билим алышты:
Инженер чыкты бу күндө
Изүүлдөп кенди табышчы.
Илгерки кыргыз эми жок,
Иштей билди баарысы.
Улуу журттан үлгү алып
Узарган кези арышы.
Союз болду калкыбыз
Санатка өттү даңкыбыз.
Уул-кызы жаштары
Өнүп-өсүп өркүндөп
Өлкөсүн өзү башкарды

Ала-Тоокыргыз эл болуп,
Ар улутка тең болуп,
Ата мекен согушта

Аянбай кирдик бел болуп.
Алтындан жылдыз тагынган
Асылган жоосу багынган,
Эрөөлгө чыгып эл үчүн,
Эрдиги калкка таанылган
Түлөбердиев, Шопоков
Баатырлар чыкты кыргыздын.

Оштонгон кыштак кыргыздын
Ой-тоосунун арасы.
Күнгөй-тескей Ысык-Көл
Күлүп турат карачы!
Саймадан кооз көрүнөт
Сары өзөн Чүйдүн талаасы.
Өксүп келген эл элек
Орустун тийип жардамы
Жайылган кези канаты.

Асмандан учат дечү эле
Дөө перилер илгери,
Далили жок сөз экен
Бабалардын бул кеби.
Азыркы биздин баатырлар
Айга да жетти арышы.
Дөө-пери учат дегени
Жомок сөз экен анысы.
Ильич чапкан жол менен

Илимдин күчү чыңалды.
Конструктор, илимпоз
Корабль жасап чыгарды.
Биринчи жолу учурган
Гагариндей кыраанды.
Николаев, Титов, Попович,
Эрчишип учуп асманга
Жер шарын чарк айланып
Жеткизип турду кабарды.

Мейкинде бара жатканда,
Өлкөбүз турду кубанып
Космостон кабар айтканда.
Дүйнө жүзү таң калды,
Жеништүү эрлер кайтканда!
Жыргалдуу жашап турабыз,
Коммунизм курабыз.

Билимдүү элге кошулуп,
Бирдиктешип кол сунуп
Партияга мин алкыш –
Өркүндөп өсүп, толкудук

1963

ТУЙГУНДАР

Күүдей түшүп басылып,
Күүлөнүп көккө атылып.
Көк жалын оту шыркырап,
Көзгө илээшпей дыркырап.
Канатындын дуусунан
Казандай таштар быркырап.
Боз мунарык чаңыттап,
Болжолсуз учуп алыстап,
Абасыз жерге чыккансын.
Мелтиреп жаткан мейкидин
Берендер жолун бузгансын.

Эрдигиң элди кубанткаи,
Эпкиниң зоону кулаткан.
Көпкө кызмат кылуу үчүн
Учуп чыктың быяктан.
Аркырап учуп баратсаң
Ай жазганды асмандан.
Акылмай Ильич атанын
Осуятын аткарган.

Биринчи учуп, Гагарин,
Ааламдын жолун ачкансың.
Космостун чексиз мейкинин
Эрдигин менен баскансың.
Тегеренип жер шарын
Тетигин туура тапкансың.
Барса келбес сапарды
Багынтып кайра тарткансың.
Кубаты күчтүү өлкөмдү
Кубанычка бөлөп шаттанттың!

Дүнгүрөттү дүйнөнү
Баатырлардын атагы.
Кабыл болду силердей
Каарман эрдин сапары.

Улуу журттун кулуну,
Уялуу элдин тунжуру,
Уядан учту ээрчишип.
Өлкөбүз үчүн улуу даңк,
Өнөр, билим жетишип.
Асман мейкиндигинин
Аралап сырын чечишип.
Дүйнөнүн жүзү таң калды,
Дүбүртүндү эшитип.

Баатырлык кылдың, туйгундар,
Багынтып келип асманды
Толкунун дүйнө чайпалтып,
Толугу менен аткардың
Партиябыз айтканды,
Өмүрлүү болсун өлкөмдүн
Өзүндөй баатыр жаштары!

1963.

ЧҮЙ

Көк-Ойрок, Үч-Алматы Чүйдүн башы,
Өткөргөн көп кылымды узак жашы.
Көлөмүң көк деңиздей мелмилдеген,
Көз жетпей, уч-кыйрыңа боорун жазы.
Замандын караңгылык учурунда
Сары өзөн болгон экен мурунку аты.

Өткөргөн өмүрүнө өкүнгөнсүп,
Өзөндөн күнгүрөнүп суулар акты.
Жылчыксыз жылгын менен боз караган.
Жаканды каман ээлеп, камыш басты.
Көктөмдө көгөргөнсүп бүр чыгарып,
Көп узак үнөмү жок саргыч тарткан.
Кеберсип катуу чаңкап каның катып,
Керимсел боз мунарык каптап жаткан.
Аптаптын сары жели өкүм сүрүп,
Андыктан Сары өзөн деп атап айткан.

Этеги Көк-Ойроктун эки Кемин,
Эченге конуш болгон кайран жерим.
Ал кезде биздин кыргыз Енисейде,
Алыптыр калмак ээлеп Чүйдүн жээгин.
Ак-Бешим калмактардын ордосу дейт,
Бурананын өзүнө курган чебин.
Анчалык ашып кеткен өнөрү жок,
Алар да айдабаптыр Чүйгө эгин.

Чоң-Конур, Ак-Туз кени, Сары-Күнгөй
Зооканды кийик ээлеп адам жүрбөй.
Зарыгып нечен кылым тумчуккансың,
Жаркырап бүгүнкүдөй өмүр сүрбөй.
Жашырып ичиндеги байлыгыңды,
Жаткансың жапайылык доорду сүйбөй.
Ал кезде Ак-Туз деген атагы жок,

Касиет кадырынды эч ким билбей.
Оордугу турмуштун абдан басып,
Онтодун Чүйүм, кабак ачып күлбөй.
Бейшеке, Берикташ-Ата, Кара-Булак
Белгисиз нечен кылым өткөн убак.
Асыл Чүй кадырынды билген эмес
Андагы адилетсиз хандык сурак.
Пайдасын Чүй суусунун эч ким көрбөй,
Кеберсип жаткан элең күнгө куурап.
Кер сары болуп жаткан ошондогу
Элесин көрбөсөм да эсте турат.

Боролдой жел аргы экен Боомдун оозу.
Көк тирейт, булут ойноп бийик тоосу.
Эң татаал, тоскоолу көп тар капчыгай
Бир таман жалгыз аттын жолу болчу.
Эл камын эч убакта ойлобогон
Ал убак карангылык доору болчу.
Окторкой батыш жагың Борду-Кашка,
Жалдырап жаткан жерсин бир убакта.

Кегети оң тарабың кенен Шамшы,
Катарлап кыштак салып түшкөн эл жок,
Кайран Чүй эл орношпой ээн жатчу.

Атактуу Арашан бар, Ысык-Ата,
Адамга эң жагымдуу абаң таза.
Тоолорун толгон токой, карагай чер,
Кыйган менен түгөнгүс кызыл арча.
Өзөнүң күркүрөгөн тунук дайра,
Капчыгай күнгөй-тескей бийик аска.
Айбанат, аркар, кулжа мекен кылып,
Кийиктер ойноп чыгат таштан-ташка.
Келишимдүү керилген кенен өзөн,
Баа берип баркын билсе жерден башка.
Чуңкур-Төр чыгыш жагың Бала-Бартак

Ар жагын кең Суусамыр белинди ашат.
Атынды Арашан деп элдер укпай,
Келгенсин эски убакта өксүп жашап.

Арашан азыр бүгүн жаңы болду,
Мелдешип ат чапчудай асфальт жолу.
Жаркырап күнү-түнү күйүп турат,
Гүлдөгөн сонун шаар тоонун боору.
Ысык суу, ылай-баткак баары дары,
Айыгып аман кайтат нечен оору.
Чоң-Далы, Кичи-Далы, кенен Торпу,
Саржыгач бер жагында Туздун оозу.
Кырка тоо бул Үч-Эмчек, Тоодак-Булак
Бул тоолор эски убакта ээн болчу.
Ар жагы Кара-Булак, Чырканак-Төр
Кең төргө бирин-серин малдуу кончу.
Мен айткан ушул тоонун баары жайлоо,
Бара албай заарканып адам коркчу.
Себеби корккондугу адамдардын,
Тоо, талаасы бүтүн чер токой болчу.
Жалгыз-жарым адамдар түк жүрө албай,
Мергендер чогулушуп зорго кончу.

Беш-Күнгөй Топурак-Бел, Аламүдүн
Көрдүнөр Шөкүлөнүн өскөн түрүн.
Эл барбаган эзелки кенен чары,
«Шөкүлө» совхозу орноп шаар бүгүн.
Ал кезде өтүп кеткен эски заман,
Ачпаптыр адам эмес, жердин гүлүн.

Аларча, Кулун-Жайлоо, Кызыл-Белес,
Көнүлдөн кетпейт экенкерген элес.
Аралап көрүп калдым чет жакасын,
Андагы Чүйдүн түрү мындай эмес.
Арчалуу, Баш-Карасуу, кенен Көнөк,
Ар тарабы кең Чүйдүнжерден бөлөк.

Кең Чүйдү жерден бөлөк деген кебим,
Жер-жемиш бүт өсүмдүк өсүп-өнөт.

Ортосу кенен Чүйдүн Кара-Балта,
Ашуусу абдан бийик жалак аска.
Ар тарабы чалкыган кенен жайлоо,
Кээ жери толгон токой, жапан арча.

Мен жазган ушул тоолор – Чүйдүн сагасы,
Керилген кенен Чүйдүн оң канаты.
Ал кезде канал түгүл арык да жок
Зар болуп тамчы сууга аңкап жатчу.
Бузулуп зоодон мөнгү, дайра ташып,
Өкүрүп өзөндөн суу бекер акчу.
Пайдасын кенен Чүйдүн такыр көрбөй,
Доору экен караңгылык ал убакты.

Аягы Сары өзөндүн Талас экен,
А кезде калмак менен талаш экен.
Алтайдан кыргыз көчүп келген кезде,
Жактырып конуш кылган Манас экен.
Бул Талас күңгөй-тескей кенен өзөн,
Чарбасы төр-төрүндө чардап өскөн.
Кыргызды жыйнап келип мекен кылып,
Эр Манас бир кезекте жердеп өткөн.

Орус эли кең Чүйгө эгин экти,
Кабарын кенен Чүйдүн угуп жетти.
Дунгандар кийинчерээк көчүп келип,
Алар да бал тургузуп күрүч септи.
Кыргыздын чоң шайманы жыгач буурсун.
Калпакка ченеп сээп таруу экти.
Малдууга, жарды-жалчы малай болуп.
Мал багып бошко өмүрү өтүп кетти.
Токмок, Пишпек атагы болгон кезде,
Кең Чүйгө улуу орус келген кезде,

Көк соко, темир мала кийин жетти.
Аркасы улуу журттун анык тийип,
Аянбай кетмен чаап иштеп кирип,
Үйрөнүп улуу журттан, эгин айдап
Жер баркын кыргыздар кийин сизди.
Караңгы жүргөн элим, каткан жерим,
Жыргалга чындыгында эми жетти.

Октябрь өлкөбүзгө жемиш чачты,
Бактысын элдин, жердин тегиз ачты.
Рахмат партиянын эмгегине,
Кеңири, ачык-айкын жолду чапты.
Артылып күндөн-күнгө илим-билим,
Карачы канча түрдүү кенди тапты.
Салтанат социализм доорун куруп,
Калың эл кол кармашып катар туруп,
Коммунизм жолуна кадам басты.

Кенен Чүй эң бир сонун шаарлашты,
Тоо-талаандын баарысы кыштакташты.
Кабарсыз канча кылым жаткан кең Чүй,
Калкыма канча түрдүү байлык чачты.

Капчыгайга суу сактап эмгекчи элим,
Кең Чүйдү аралата канал казды.
Суу жетпей какшыган чөл талааларың,
Сууга тоюп, бу күндө гүлүн ачты.

Башынан Чүйдүн суусун туура бууду,
Керилтип нечен жерге ГЭСтин курду.
Ар жагы капчыгайдын жолун ачты,
Капчыгай чындыгында Чүйдүн башы.
Аркырап капчыгайдан поезд жүрүп,
Ар жагы Рыбачыга жетип кайтты.
Бирдиктүү элибиздин өз күчүнөн,
Бу күндө бийик турат Чүйдүн данкы.

Сары өзөн салтанатка эми кирди,
Баа жеткис байлыгыңды элим билди.
Мурунку куурап жаткан талааларын
Бу күндө кубанышып шайы кийди.
Кенен Чүй кызылчанын кени экенсин,
Айтуу керек кең Чүйдүн берекесин,
Канча иштесе ошончо байлык берген,
Эмгекчи элди сүйгөн жер экенсин.
Айдалган түрдүү өсүмдүк алма, жүзүм,
Биз алдык кызылчадан арбын түшүм.
Катарлап кант заводдон бешөө орноп,
Айланттык гүл бакчага Чүйдүн түзүн.

Кең Чүйдө Кыргызстан борбор шаары,
Кенейип ар тарабың күндө жаны.
Жогорку окуу жайдан билим алып,
Кыргыздын окуп чыкты көп балдары.
Аткарып алдыдагы зор милдетти,
Алгалап илим-билим өсөт дагы.
Алтындай жаштар окуп жетилишип,
Артылат күндөн-күнгө таалай-багы.
Бактылуу жер экенсин кең Сары өзөн, —
Жаркырап тоо-талаанда жайнап турат,
Ильичтин өчпөс кылып жаккан шамы.
Кылымдан-кылымдарга тура тургап
Курулат коммунизм жыргал шаары!

1959.

УБАДА

Атабыз Кошой, Бакайдай
Аппак сакал карыга.
Айта турган бир кебим
Улуу-күчүү баарыңа.
Колхоздун түнгүч съезди,
Болду борбор шаарына.

Ошол болгон съезде
Милдетти таккан баарыңа.

Ак калпак кыргыз наам үчүн
Айтылган анттын камы үчүн
Жалкоолук кылып качпагын,
Жашынып карап жатпагын.
Милдетим деп плапды
Эмгектин жолун сактагын.
Эпкиндүү болуп иштешип
Айтылган антты актагын.

Кара жер балкып жаз келди,
Гүл сайынып жер-жерди.
Сокоңду эрте айдагын,
Арыктап калды дедирбей
Унаанды семиз байлагын.

Кырк бешинчи жыл келди,
Кызуулап ишке чамдагын,
Айыгышкан жоосун талкалап
Алтын туу кармап чалкалап,
Ак жолтой болуп элине
Аз күндө кайтат балдарын.
Эрендер үчүн туугандар
Эмгегинди арнагын.
Эгешкен жоосун жок кылат,
Элим, эрлерге болбос арманың.
Жергеме келет чоң кубаныч
Жеңиштин тоюн камдагын.

Бардык тукум планы
Ашыгы менен топтолсун.
Фармалин менен жуулуп,
Баары тегиз сорттолсун.
Апырылтып калп айтчу,

Жалкоолорго жан тартчу
Аламан актив жок болсун.
Чарбаны жакшы багышсын.
Төлүн аман алышсын.
Малды баккан малчылар
Мелдешип коюп жарышсын.
Эпкиндүү болуп атанып,
Эмгегин элге таанытсын.
Ээсиздик болуп, туугандар,
Быйыл жалгыз улак өлбөсүн.

Арыкты кошуп семизин
Айырбашка бербесин.
Ак ниеттүү колхозчу
Өстүрсүн мыктап фермасын.
Чөбүнөр эрте чабылсын,
Эл ичинен суурулуп
Күжүрмөн эрлер таанылсын
Молотилка, комбайн
Эгин жакка камынсын.
Комбайн жаман чапасын,
Молотилка эгинди
Баш жиберип баспасын.
Бузулуп калды буроом деп,
Комбайн айдап жүргөндөр
Бекер карап жатпасын.
Жалкоолук кылбай колхозго
Быйыл эртелеп ишке барчу жыл,
Эгинден түшүм алчу жыл.
Эрегишкен душманга
Эрендер кыргын салчу жыл
Аппак сакал атамдай
Карыя намыс кылчу жыл
Баш тартышпай жумуштан
Бардыгы тегиз турчу жыл.

1945

ААЛЫГА

Ак мөңгүлүү Ала-Тоо,
Жагымдуу жанга абасы.
Теске баскан шырғыйдай,
Тескейинде карагайын карачы!
Келишкен кенен төрлөрү
Адыр, адыр сагасы.
Ак көбүк чачып күпүлдөйт,
Өзүндө суусун карачы!
Туулган жери кадимки
Чоң Кеминдин талаасы.
Он жетинчи жылында
Өтүптүр ата-анасы.
Кыйындык өтүп башынан,
Жетим калган жашынан,
Кембагалдын баласы.
Жетимдикке жеңилбей,
Балалык кылып чегинбей,
Орто Азия шаарынан
Окууну бүттү карачы.
Башынан күчтүү таланты.
Бала чактан талпынып,
Кызматың элдик, чындык сөз,
Кыргыздын тунук баласы!

Жаркырап турат жазганың,
Жаштарга нуска айтканың.
Оозундан чыккан алтын сөз, —
Том, том китеп жараттың.
Баатырлык кылды талантың,
Байлыкты элге тараттың.

Ар улуттун тилинде,
Басылып чыкты жазганың.
Өспүрүм жашка чоң үлгү,

Кылымдык нуска таштадын.
Эбак унут болду да,
Аалыке, жетимдик кыйноо тартканын!
Ордунан чыгып олтурат
Ойлогон максат, айтканын.
Өлкөгө маалим эмгегин
Өмүрлүк өчпөс данк алдын!

Партия менен өкмөт
Баалап сыйлык беришти.
Аалы аксакал эмгектин
Баатыры болду дегизди!
Куттуу болсун Аалыке,
Эмгегиндин жениши!
Акылман Ильич аганын
Орденин төшкө тактыңыз.
Алыс, жакын, ыраакка
Угулду улуу данкыңыз.
Куттуу кылсын Аалыке,
Жетимиште жашыңыз.
Куттуктады кубанып,
Бүт эмгекчи калкыңыз!..

1974.

МАЛИКОВГО

Өрүшү жайык кенен Чүй,
Өзөнүндө туулган,
Октябрь таңы атканда
Эрк суусуна жуулган.
Партия менен өкмөт
Барчындай таптап туурдан.
Алыска данкың угулган.
Кубанычбек атыңыз,

Урматтап бүтүн калкыңыз,
Элүү жашың кут болсун
Кубанчында ойноп жатырбыз.

Кыргыздын адабиятын,
Кыйла элге тааныттын.
Эстен да чыгып бараткан,
Эскисин таап жаңырттын.
Айчүрөктү учуруп,
Ак-куу кебин кийгиздин.
Айкөл баатыр Манасты
Ак кулага мингиздин.
Кыргыздын адабияты
Бай экенин билгиздин.
Кыргызда кыйын акындар,
Бар экенин билгиздин.
Көркөмдөп жазган эмгегин,
Көп улутка тарады.
Уулусун кыргыз элинин,
Узакка кеткен кабары.
Батыш-Чыгыш элди ырдап
Байлыгы ашкан кенди ырдап,
Кагылышкан жайларда
Кан төгүлгөн майданда,
Кайраты күчтүү эрди ырдап.
Калемин менен жашадын.
Омууроңо толтура
Орден тагып атандын.
Карыдым деп калбагын,
Калемди бекем кармагын.
Баштагыдан бул күндө
Башкача оор салмагын.
Элүүгө чыктым дебегин,
Эми тиет керегин.
Кубанычтуу тоюңда,
Кутуктоо айтып жатамын.

Эми дагы элүү жаш
Бактылуу болуп жашагын!

1961

СЕН БАЛАПАН КЫЗЫЛ ГҮЛ

Өмүрүңдүн ичинде
Өксүбөгүн кулунум.
Акылдуу бала боло көр,
Ак калпак кыргыз уулунун.
Абдан терең ала көр
Азыркы жыргал билимди.
Тартынбай окуп таза бүт,
Окууга кой дилиңди.
Билим – азык түгөнгүс
Экендиги билииди.

Улууларды урматтап,
Изат кылып бергин кол.
Окуп билип өнөрдү,
Абдан кылдат чебер бол.
Артка карай чегинбей,
Алдыга басып сунгун кол.
Тотудай болгон кулунум,
Томогоң алтын туйгун бол.
Эмгегин, жагып турмушка,
Эл ишенчү уулу бол.

Чындыкты сүйлөп таза жүр,
Сен балапан кызыл гүл!
Өлкөңдүн кылып кызматын
Кыйшайбай таза өмүр сүр.
Жакшынын жакшы сөзүн бил,
Билимсизге жолобо,
Билимдүү менен өмүр сүр!

Эки сөздүү болбогун,
Эл жакшысын сыйлап жүр.
Керектүү жыргал турмуштун
Түйүнүн таап чече бил.
Артыкбаш сөз айтпагын,
Ала качат кызыл тил.
Айтылган сөз өөдөкү,
Атаңдын насаат, акылы.
Табийгат сүйүп, кулунум
Кенен кылсын бактыңды,
Узун кылсын жашыңды.
Улгайып калган убагым,
Унутпа мендей атанды.
Ар убакта жакшы бак
Алдейлеп баккан апанды.
Алтындай жалгыз, кулунум
Арнадым ушул казалды.
Куттуу кылсын, Нурзада
Он бирге толгон жашыңды!
Орунду кылсын, Нурзада
Беш-эне жылдыз бактыңды!
Шыдыр кылсын жолунду,
Кабыл кылсын оюнду.
Жүз мертебе өткөргүн
Туулган күндө тоюнду!

5-декабрь, 1972-жыл.

СИЗДЕРГЕ ЧОҢ ЫРАКМАТ

Доктурдун өзү да артык, сөзү да артык
Ооруган жерлериңди салат жазып.
Алдастап абдан катуу кыйналганда,
Көтөрөт көңүлүңдү кайрат айтып.
Ажалга каршы туруп дарылашат,
Адамды сылап-сыйпап, акыл айтып.

Нечен ай больницада ооруп жаттым,
Михаил Борисович жакшы бактың.
Жаным кейип, жанталашып жатканымда
Ажалды алыс айдап, айла таптың.
Кан куюп, дары берди сестралар
Эс алып кадимкидей көзүмдү ачтым.
Айыктың үйүнө бар дегениде,
Кубанып кайта-кайта алкыш айттым.
Белгиси акындыктын чынды жазмак,
Аксакал доктурларга алкыш айтмак.
Үйүнөн катуу ооруп баргандарды,
Доктурлар таза багат абдан баптап.
Оорудан өлүп кала тургандарды,
Өлтүрбөй алып калат аман сактап.
Айыгып нечен адам иштеп жүрөт,
Бу күндө эң бир сонун жакшы жашап.
Доктурлар өмүрлүү бол, бактылуу бол
Эмгегин эстен кетпейт, чоң рахмат!..

1973.

ЫСАБЫ ЖОК

Ар ишти акыл ойлоп билген чечет,
Каласың жалкоо болсоң, элден четтеп,
Эмгек кыл, адал жүрүп түз иштегин
Акыры мурадына ошо жетет.
Бирөөнүн алдап-соолап акын жесең
Бакты, сыймык, мартабаң кошо кетет.
Алып, жулуп жегендер дагы эле бар
Мойнуна күнөө түшүп кийин сезет.
Андай напси бузукка ким жолосун,
Тамыр-сөөк, жакындары жапырт безет.

Эмгек кылсам экен деп, көңүл бербейт,
Эл байлыгын жесем деп күсөп-дегдейт.
Ат мингизип үйүндөн чыгарсаң да,

Кийин көрүп саламга келбей кетет.
Мындайдын пейли жаман, сөзү жаман,
Ченине жолобосун мындай наадан.
Бирөөнүн эмгегине көзүн артат,
Алдыга умтулганды артка тартат.
Жакшылыкты аябай кылсаң дагы,
Сыртыңдан барган жерде ушак айтат.

Эригип эртең менен алдым калам,
Ааламда жаратылат ар кыл адам.
Жай-кышы иштеп тапкан эмгегинди
Жеп кетсе андай шылуун абдан жаман.
Жесем деп эки көзү кызарганды
Жек көрөт акыйкаттуу биздин заман.

Акырын бир момунду алдап жутат,
Жакшы иште деп бир ишке коюп койсон
Ары-бери кагыштырып аны бузат.
Мындайдын арбын болот, тамыр-досу
Билинбей келип турат кымыз-козу.
Али да түк жок эмес мындай адам,
Жоюлсун арабыздан пейли жаман.

Жакшынын ар убакта пейли ток,
Адамга эч убакта зыяны жок.
Жогорку мен көрсөткөн митаамдардын
Тилеги таштай катсын, ысабы жок.

1973.

АК ТУЛПАР

Алыс айдап чабылса,
Алда кайда бөлүнгөн.
Элирии арыш керегени,
Элик сындуу көрүнгөн.
Ак жибектей үлбүрөп,

Жал куйругу төгүлгөн
Кере кулач, кенен төш,
Камыш кулак, кара көз,
Азамат минип шашылса,
Ажыратат өлүмдөн.

Айгыр мүчө Ак тулпар,
Айбандан сыны башкача.
Кубулат көзгө эң укмуш
Кунудай жүнү тап-таза.
Куйма болот кулжа сан,
Жарашпайт бекем мактаса.

Илээшип жылкы жетпеген,
Чаалыгууну сезбеген.
Темине түшүп качырсаң,
Көмө коюп тепсеген.
Сууткан сайын семирген,
Суулугун чайнап кемирген.

Адырга чапсаң талбаган
Арчага аса байлаган.
Балбан мүчө балкайган
Ак булуттай шаңкайган!

Жол жүрүшү башкача
Ылаалап басып, чайпалган
Закымдай учуп жаныбар
Самаган жерге алпарган
Кенен соору, үч чоку
Келишкен сынын карачы.
Капшытынын алдында
Бар өңдөнөт канаты.
Бул сыяктуу жылкыны
Бапестейт адам баласы!

1973.

ҮЛГҮ ЫРЛАР

Жакшынын зыяны жок,
Калптын алалы жок.
Ачуулунун ыйманы жок.
Асан кайгынын жыргалы жок.
Пейли тардын берекеси жок.
Оозу шоктун тынчы жок.
Эки сөздүү элге батпайт,
Ушакчы үйүнө жатпайт.
Обордон обочо жүр,
Жакшы менен өмүр сүр.
Бекерден кудай безет,
Жакшы сөз жан эритет,
Жаман сөз жан кейитет.
Жакшыдан жаның калат,
Жамандан алың калбайт.
Жакшынын раамы тийет,
Жамандын зыяны тийет.
Кара ак болбойт,
Ак кара болбойт.
Жан эриткен жакшы менен бирге жүрсөң,
көнүлүн өсөт.
Калп сөздө касиет жок,
Түбү чындык жеңет.
Басмырттын баркы кыйын,
Жакшы адамдын салты кыйын.
Нускалуу сөздү, уялуу эл уккусу келет.
Суу көрбөй өтүк чечпе,
Аксакалга салам айтпай өтүп кетпе.
Кечүнү мурун чал, кийин чалба,
Оң, колуңдун ачуусу келсе,
Сол колуң менен карма.
Акылдуунун насаатын ук,
Жакшынын сөзү тунук.
Жамандын иши курусун,

Кайда жүрсө жолу туюк.
Уйку, күлкү өмүрдүн жолдошу.
Жакшыны катуу какпа,
Сабыр кыл бекер шашпа.
Капа акылга зыян,
Дүнүйө адамдын көркү,
Кылымдан-кылым өтүп жашай берет.
Жакшынын бир ооз айткан сөзү алтын.
Жакшыны колдон келсе абдан ая,
Карыны кадыр тутуп, желөп-тая.

Илээндинин иши жаман,
Арамзанын ичи жаман.
Булуттан чыккан күн ачуу,
Жамандан чыккан сөз ачуу.
Ырыс качса, тууш жеңет.
Ынтымакка дөөлөт өзү келет.
Ынтымак жүргөн жерде, ырыс кошо жүрөт.
Ынтымагын качса ырысың кошо качат,
Бактың барда басынба,
Дениң соодо жашынба.
Жалкоого жан тартпа,
Жаман көрөт акыл айтса.
Бирөө оокат бербейт,
Көлөкөдө уктап жатса.

КЭЭ БИР ЖАНДЫН МҮНӨЗҮ

Керимсел жүрсө кечкисин
Керилген чынар ыргалат.
Кээ бир адам өзүнүн
Жүргөнүнө кыйналат.
Кыянаттык көрсөтүп
Кырсыкка өзү чырмалат.
Эс-акыл айтсан эч укпай,

Кол жеткис жерди тырмалап,
Ал айыбын түк билбей,
Акылдууну сынга алат.
Эсердин болбойт акылы,
Пейлин көрүп наадандын
Безе качат жакыны.
Үйүнөн жаңжал арылбайт,
Бээжай болот катыны.
Күүлөнүп сүйлөп үйүндө
Өзүнөн өзү күшүлдөйт.
Арбын кылган күнөсүн
Айтып турсаң түшүнбөйт.
Андайларды карасаң.
Аксакалды көзгө илбейт.
Сөзүндө такыр чындык жок,
Артынан ушак үзүлбөйт.
Обочо турат адамдан,
Оозар жандын кыялы.
Апыртып сүйлөп ар убак
Оозардыгын тыябы.
Айланып тийет өзүнө
Апырткан сөздүн зыяны.
Андайлардын ар убак
Ар ишке болбойт чыдамы
Элирме кыял адам бар
Элге пайда кылабы.
Күн-түн арак үзүлбөйт
Андайлардын үйүнөн.
Бардык сырын тааныйсын
Байкап туруп түрүнөн.
Айткан сөзүн укканда
Аттин ай, деп күйөсүн.
Эскирип-карып калса да
Эч убакта таштабайт
Элге жакпас мүнөзүн.

АДАМДЫН АТА-ЭНЕСИ

Жер менен сууда береке,
Жерден чыгат ар нерсе.
Жер менен суудан чыккандын
Баары жарайт керекке.
Жер менен суунун байлыгын
Санат жетпейт ченесе.
Суусуну сууга канбаса,
Жер денесин жайбаса,
Жердин көркү ачылбайт.
Жер береке чачпаса,
Элдин көөнү басылбайт.

Какшып жаткан чөлдөрдүн
Өңүн ачкан кашка суу.
Жер тамырын балкытып

Күч жиберген аккан суу
Калкка чачып береке
Көөнүн ачкан аккан суу
Түрдүү өсүмдүк жер жемиш
Баарысын тапкан аккан суу.

Кара жердин койнунда
Катылган кендер дагы көп.
Сүт менен май, эт болот,
Жерден чыккан жашаң чөп.

Оргуштап кайнайт булагы,
Ооруга дары бу дагы.
Ылайын алып жабасын
Айыктырып оорундан
Канааттанып каласың.
Калк керегин издесе
Кара жерден табасын.

Жер байлыгы жеткирет,
Чындыкта адам баласын.
Түгөнгүс байлык казана
Жерден чыгат эмеспи.
Академик, доктурлар
Элден чыгат эмеспи.
Аккан суу менен кара жер
Адамдын ата-энеси.

Казына кара жерде экен,
Алууга жолу эң бекем.
Бекем жолдун килитин
Окуп, билип ачпасан,
Табылгысыз жерде экен.
Асман, жердин ачкычы
Окуй билсе элде экен.
Акыл менен илимди
Агиндей көрөлү.
Көз менен мээ илимдин
Эң алдынкы жөлөгү.
Ойдо жокту табышкан
Жылдызга чейин барышкан
Илимдин күчү, өнөрү.

КЕТИРДИҢ, ТЫНЧЫН ЖАНЫМДЫН

Күн тийген тоого көчкөндө,
Гүлү жайнайт ошерде.
Куушуп ойноп бир жүрсөн
Гүлдөгөн жанга ылайык,
Күнгөйү салкын өзөндө.

Ай тийген тоого көчкөндө,
Атыр жыт гүлдөр ошерде.
Алышып ойноп бир жүрсөн

Азиз жанга ылайык,
Абасы салкын өзөндө.

Аркырап аккан чоң дайра
Адырга конгон эл кайда,
Акылы тунук болбосо,
Аны сүйүп не пайда.

Армансыз күлүп өтөлүк,
Азыркы жыргал заманда.
Азап чегип мен үчүн,
Анчалык бекер муңайба,
Асылын таап чын сүймөк,
Азамат эрге кумар да,
Ак таңдай булбул көп сайрайт,
Ак кайыңдуу чынарга.

Самадым, сени сагындым,
Кыялын ойлоп жарымдын.
Алыстан эңсеп өзүңдү
Ашыктык отко малындым.

Кыйноосун тарттым көбүрөөк,
Сүйүүдөн чыккан жалындын.
Кейитесиң ойлонтуп,
Кетирдиң тынчын жанымдын.

Ак жибек кийсең теңселип,
Абайлайм сени текшерип.
Адамдан артык мүнөзүң,
Аялда болбос сенчелик.
Кат жаздым сага жүрсүн деп,
Айтканымды эскерип.

Аташкан сөзүң чын болсун,
Анчалык кылба эркелик.

Арылтсак ичтен арманды,
Айтылган жерден кез келип.
Ашык болгон өзүнө
Адамдан чыкпас менчелик.
Азиз жашым барында,
Эмгектин бакча шагында
Кылганмын далай эркелик.

Көк жибек кийсең көйкөлүп
Көз уялтып теңселип.
Көнүлүмдө чын сүйөм,
Көркүндү жаздым текшерип.

Көргөнмүн далай аялды,
Болбоду бирок сенчелик.
Кыялымды толкутат
Кызыл шай кийип басканың,
Убаранды көп тарттым,
Улары болдум асканын.
Урматтап өзүң турганда,
Кереги канча башканын.

Көркүндү сүйөт жүрөгүм,
Көнүлүмдө настадым.
Келберсийсиң буралып,
Келгин куштай аппагым.
Устаты болдуң бу күндө
Урматтап багып пахтанын
Эмгегин менен жүзүңдү,
Эмгекке кылган күчүңдү,
Элестетип жазгамын.
Издесем да эч жерден
Өзүңдөй узду таппадым.

АЧАКЕЙГЕ

Элиңе болуп башкарма
Эмгегинди арнадың.
Асыл тукум төрт түлүк,
Ээси болдуң чарбанын.
Эрээн болбос Ачакей,
Эсендешип алганым.

Кампага батпай эгинин,
Кадырлуу колхоз атанып,
Карды ток бардык элиндин.
Кабарың элге угузуп
Колхозу жакшы дедирдин.
Беш кило буудай, он сомдон
Эмгегине бөлдүрдүң.

Заңгыратып мал үчүн
Сарайды салып таштадың.
Өз элинди башкарып,
Үлгүлүү жолго баштадың.
Партияга жаккансың,
Маанилүү болуп айтканың.
Өкмөткө берген өзүңдүн
Убаданды актадың.

Катар бийлеп тургансың,
«Бейшеке», «Кара-Булакты»,
Тылда тынбай иштеттин
Ал кезде уруш убакты.
Жардамга бердиң эгинден
Жалкоолор чыкпай элинден.
Аскерге бердиң карматып,
Аргымак буудан элирген.
Жылуу мээлей, жылуу тон

Акчадан жардам бердирген.
Ал кезекте «Бейшеке»,
Алдыңкы колхоз дедирген.

Асыл тукум жылкыңыз
Адырга батпай жайылды.
Байлыгы өсүп колхозун
Бардык элге таанылды.
Жылкычы Тообай эмгектен
Кызыл алтын тагынды.

Көк-Ойрок менен Коңурга
Батыра албай малынды,
Жакшы эле кылдың эмгекти
Жалган дебейт аныңды.

Кадырлуу болдуң калкына
Ысымың сыйлуу айтыла.
Эл ыраазы болушкан
Эмгегиндин шартына.
Аял менен эркекке
Акыл-нуска үйрөттүң.
Какпай, сокпой аларды
Жакшы сөз менен сүйлөштүң.
Орок оруп, чөп чапкан,
Жайы-кышы мал баккан
Кишилер менен бирге өстүң.

Отуз жылы колхозду
Ойдогудай башкардын,
Орду менен иштедин
Партиянын айтканын,
Карыя деп сыйлашат
Үлгүндү алган жаштарың,
Бул турмуштун жолунан
Мүдүрүлө баспадын.

Казал жаздым өзүндү,
Айып этпе Ачакей,
Айтып жазган сөзүмдү
Калк карысы деп ойлоп,
Эмгегинди кең ойлоп,
Калемди колго кармадым,
Казал жазып кыскача
Аны сага арнадым.

КОЙ, КАРЫЛЫК, АРЫ КЕТ

...Капталга бээ байласа,
Кадуулап оттойт ыранын.
Кайгысы жок өткөргүн
Кайран жаштын убагын.
Кече эле жаш болчумун,
Азыр карып турамын.
Карылыкка басынбай,
Ден-соолукту сурагын.
Кайрылып келбейт эч качан
Андагы жаштык убагың
Карысам да балдарым,
Куунак болсо көнүлүн,
Узун болот өмүрүн!

Керилген жаштык өмүрдүн
Кеткендигин сагындым.
Атагын айтып ырдадым,
Акыйкат жыргал агымдын.
Ай тийгендей нур кетип
Аксакал болуп карыдым.
Өмүрлүү болсун жаштарым,
Аманын тилейм баарыңдын.

Энишке минчү Карасур,
Элиртип карман токугам.

Элдин көөнүн кубантып,
Эчен сөз чыккан оозумдан.
Эркиндик, жыргал, тынчтыктын
Эсенин тилеп олтурам.

Алыска чапчу Аксурду
Алдырып келип токугам.
Ар түрдүү жаман нуска сөз,

Канчалар чыккан оозумдан,
Балдарымдын кубаты,
Жаштарымдын кубанчы,
Карысам да моминтип
Казал жазып олтурам.
Балдарым, барда карыбайм,
Карыдым деп наалыбайм.
Кой, карылык, кармалбай,
Ары кеткин жаныман!

ИСАКЕГЕ

(1945-жылы Эраливиев Исаке согуштан келди. Өрттөнбөгөн жери жок, бети-колу кирпич-кашынан бери тырык болуп бүтүптүр. Баласынын аман келгенине ата-энеси жетине албай айыл апасына, көңүлү жакын тууган-туушкандарына той берди. Ошондо мен да барып учурашып, женишин куттуктап турган жерим).

Алты атаң конуш кылган жер
Айтылуу кыра жаканы.
Ата Мекен согушта
Айрыкча кылган эмгегин
Айтып казал жазалы.
Аман келди ажалдан,

Ак жолтой болуп сапары.
Таалайдын жолун талашып
Тартынбай кирип майданга,
Жөнөткөн кайткыс сапарга
Жат душмандан канчаны!
Эрөөлгө чыккан эл үчүн,

Эрдигинди айталы.
Эсен көрдүн шүкүр де,
Энең менен атаңды!

Жер майышкан фашистке,
Жетип бомба таштадың.
Учурбай атып өрттөдүң
Учуп келе жатканың.
Ушундай кыйынчылыкта
Акылыңдан шашпадың.
Командирдин буйругун
Айтканыңдай аткардың.
Ант бергенсиң эл үчүн,
Ата Мекен жер үчүн,
Берендик кылып канчалык
Берген антты актадың.
Ак туйгундай сабалап,
Ак булутту аралап,
Аэроплан айдадың.
Асылышкан душмандын
Азабын берип жайладың.
Бел чечишпей жай-кышы,
Берлинге чейин баргансың
Ок тийбеген жериң жок,
Өлбөй аман калгансың.
Жат душманды талкалап,
Түбөлүк жеңиш алгансың.
Өмүрлүү болсун деп тилейм,
Өлкөмдүн сендей балдарың.

Өжөрлөнүп кармашкан
Сендей эрди көрбөдүм.
Көрсөтүпсүң немецке
Ата-баба өрнөгүн.
Куттуу болсун женишин,
Элинди өлбөй көргөнүн!

Кан кечишкен майданда,
Катуу кыйын жайларда,
Кайраттанып чыдадың,
Тепкени тирүү калбаган
Текөөрү болот тынарым.
Каршы чыккан фашистти
Кара канга чыладың.
Кайрылып эсен келипсиң,
Каарман тууган кырааным!

КОЖОМКУЛ БАЛБАНГА

Берендигин башкача,
Жарашпайт бекен баатырдын
Көрбөгөндөр ишенбес
Сын, сыпатын мактаса.
Көрсөтүп сынын айтпаса.
Оргуштап күчү кайнаган,
Беттешсе жаздым сайбаган,
Бет алган жагын жайлаган,
Бетине киши барбаган!
Баатыр мүнөз алп мүчө,
Башкачараак дарманың,
Чоюндан оор салмагың!
Ирмебей сайган найзакер,
Баатырлыгы башкача,
Бар келген эмес далай эр.
Баа беришкен өзүнө,

Байкап туруп калын эл.
Кабагыңды бүркөсөн
Кар, бороондуу булуттай.
Эрдигинди, күчүндү
Эскере жүрөр унутпай.

Адырлуу тоонун сагасы
Ар колундун арасы.
Он эки мүчөң башкача,
Олбурлуусун карачы.
Кере кулач кенен төш,
Кундуз кирпич, кара көз.
Атылып жетип кармаса,
Бул арыстанды коё береби.
Аңыз кылып атайы,
Балбандар келген жер-жерден.
Кимиси буга тең келген?
Минген атын көтөрүп,
Төө-Ашууда жөө баскан.
Өзүнө-өзү жүк артып,
Далай дабан белди ашкан.
Туулган жерин айтайын
Суусамырдын талаасы.
Ачык кыял, жайдары,
Өзү кедей баласы.

МОСКӨӨДӨ

Айткан убактысында байбичем экөөбүз Муратбек-
тикине келдик. Саламыбызды айтып төрдөн орун
алдык. Чакырган кишилеринер али келе элек көрүнөт.

– Азыр келишет, байке. Ата, быякка келип бай-
кем менен сүйлөшүп олтур,-деп Сабира атасын ча-
кырды.

– Салоомалейкум Бекбоосун аксакал, и сиз да
буерде белениз? – деп жөн-жай сураштык.

– Ээ, чакырганынан келдим эле. Маскөөдөн келгенден бери, чоң болдук, сыйлык алдык дешип, көңүлү жакындарын чакырып күйөө кызым ушинтип бүлүнүп жатышат. Эмне деген сыйлык десем артисттин чону дейт, мурун эле чоң эмес беленер деп мен айтам. Айтор булардын чоңдугунун жайына өзүм да түшүнбөйм, Токо,-деди Бекбоосун.

– Муратбекке Советтер Союзунун эл артисти, маган кыргыз республикасынын эмгек сиңирген артисти деген наам берди десем, «мурун эле ошондой эмес беленер, кандай айырмасы бар?» – деп атам түшүнбөй койду, – деди Сабира.

– «Дудуктун тилин энеси билет дейт», – анын сынарындай атаңардын түшүнө турган тилин айтпай жаткан турбайсынарбы. Мен өзүнүн тоюндагыдай кылып айтып берсем, тушунөт да калат атаң эми эле.

Кыргыз элинин маданиятынын Маскөө шаарында декадасы болуп өттү. Бул декадада опера балет театрынын, драмтеатрынын, филармониянын артисттери, жазуучулар, сүрөтчүлөр жана башка улуттук оюндарга катышкан чеберлерибиз сыйланышты. Эки жумага чейин ат салышып күчтөрүн сынашты. Мына ошо чоң сыноодо чабылган күлүктөрдүн ичинен суурулуп марага эң биринчи келген адамдар жөнүндө айтайын. Маскөөнүн Иппадромунун айланасына көз жетпейт. Мелтиреген көп-көк шибер. Жумурткадай аппак боз уйлөрдү катарынан шиберге тиктирип, чамгарагына кыргыздын герби тартылган тууларды желбирете кадап, боз үйлөрдүн бардыгын кыргыздын нукура жасалгасы менен жабдып, көргөндүн көзү тайгылгандай, эң бир асыл буюмдардын баарын коюп, айдын толугундай келген кыз-келиндер меймандарды күтүүдө. Кыргыздын санжыргасын, салтанатын көргөн маскөөнүн эли абдан ыраазы болуп таң калышты. Таман казы чыккан тайларды, куйругу

жаргылчактай болгон козуларды, ат көтөрө алгыс ириктерди союп, кырк кулактуу казанга салып эт бышырганы, конокторго беш бармак бергени өзүнчө эле бир азем болду аксакал.

Кыргыздын улуттук оюндары көрсөтүлдү. Бүркүт салып, түлкү алдырды, Тайган агытып, карышкыр тиштетти. Шумкар салып, каз тептирди. Көкбөрү тартканда өмүрүндө көрбөгөн москвалыктар жана Москвага ар тараптан келген адамдар айран таң калып, таңыркашты. Ошердеги көрүүчүлөрдүн бир катары менен Райкан бирге олтуруп калган экен, алар «бул оюнду атайын мектептен окутабы? Кандай мектеп? Сен дагы кыргызсыңбы? Билсең айтып бер» – деп бир катар суроолорду берген экен.

Төрт-төрттөн эки жаат болуп сегиз киши чаап баратып тай торпоктой чоң эркекти эңип алып, чатына басып, биринен сала бири жулуп алып чиренишип тартышып келатканда:

Тербелип аттар жанашып,
Тең, кармашып талашып,
Кере электер таңыркап,
Катар туруп карашып.
Ат буралып секирип,
Көйнөкчөн баары чечинип,
Сары жаргак шым кийип,
Таасын буудан ат минип,
Атты айлантып чапканда
Ак асфальт жолдо дыркырап,
Эбегейсиз тамаша
Эл кыйкырып чуркурап
Ак бороон жүрүп тургандай,
Улак тарткан балдардын
Баштарынан буу чыгат.
Жаңы көргөн адамдар
Карап туруп тамшанды.

Мунун арткы жагынан
Кыз куумай оюн башталды,

Кыз менен жигит жарышты,
Үзөнгүсү кагышты.

Макмалдай чачы куюлган
Башкача жүзү кубулган,
Алты өрүм чачы жаагында,
Алтындай чачы далыда,
Жекейи бар башында,
Тутам үкү тактырган,
Келишимдүү келбетин
Келген эл көрүп жактырган,
Айдай болгон кыз, келин
Аргымак минип бастырды.

Ала-Тоолук кыргыздын
Ата салты айтылды.

Көрүп турган көп улут
Кыргыздын

Жасалгасын жактырды.

Эң артында кыргыздын
Ат чабыш ойну башталды.

Катар тизип берметтей,
Коё берди аттарды.

Кайырган жерден бөлүнүп,

Карааны башка көрүнүп,

Чылбырынан алдырбай,

Чып этип камчы салдырбай,

Суулугунан алдырбай,

Суурулуп камчы салдырбай,

Бүбүсара, Муратбек,

Сайралар келди бөлүнүп,

Жүзүнөн нуру төгүлүп.

Өлкөнүн калкы кыргыздын

Өнөрүн көрүп жактырды,

Союздук атак тапшырды!

III ЭСТЕЛИКТЕР

ТОКТОГУЛ

Башынан каршы ырдаптыр
Манап менен эшенге.
Баштакы өткөн зулумдар
Баа бербей кордук кылыптыр
Өзүндөй акын, чеченге.

Толкуган калың жыйында,
Торгою элең көрүнгөн.
Арышы күчтүү сөзүндүн,
Аргымактай бөлүнгөн.
Ойлосом сендей боло албас,
Оозундан каухар төгүлгөн.
Канчалык кыйноо көп тартып
Калгансың далай өлүмдөн.
Калкына тирүү кошулуп,
Кайгың кеткен көнүлдөн.
Бактылуу акын экенсиң,
Бал тамган кызыл тилинден.
Терең эле сөздөрүн,
Деңиздей чалкып иримден.
Тоту куштай шаңкылдап,
Тор жорго элең чайпалган.
Конгуроодой үн менен
Комузга колун кайчы алган.
Башына топу ойнотуп,
Бардык жыйын тамшанган.
Аныгын айтсак Токтогул
Акындардын чыгааны.
Алтындай нуска сөздөрүң,
Асканын тунук булагы.
Алымкул, Калык бир жүрүп

Үлгүндү алган бу дагы.
Нускалуу айткан сөзүнө
Жаштардын канды кумары.

Артык эле Токомдун
Алым сабак ырлары.
Аралап жүрүп ырдаган
Анжиян, Арка кыйланы.
Чебер экен сөзгө бай,
Дениздей толкуп кыялы.
Салмагы күчтүү Токомдун
Союзда билет кадырын.
Кымбат баалайт Токомду
Кыргызстан айылың.
Кыйналып жүрүп Сибирде
Кыяргансып карыдың.
Токтогул элдик улуу акын,
Булбулу кедей табынын.

Райондо, борбордо
Ысмың турат жазылып.
Театрда, кинодо
Үлгүн жүрөт айтылып.
Ар улуттун тилинде
Китебин чыкты басылып.
Баш бербей жаткан суу эле,
Багынып күчкө буулду.
Толкуну күчтү Нарынга
Токтогул ГЭСи курулду.
Дүнгүрөп жаткан бул атак,
Дүйнөгө бүгүн угулду.
Калк акыны Токомду,
Кадырлап улуу партия
Током эми кайра туулду!

ТОГОЛОК МОЛДО

Абалдан берки конушун
Нарындан берки аралы.
Калем кармап жазганын,
Катасыз тамсил айтканын,
Канча жерге тарады!
Калкыбыз эстеп унутпайт,
Тоголок Молдо абамы.
Казал жазган бир канча,
Кажыган эмес карганча.
Чегинген эмес Молдокем
Сексенге жашы барганча.

Бай-манапты сүйбөгөн,
Башынан таасын сүйлөгөн.
Бардык кедей-дыйканды,
Казал жазып үндөгөн.
Эркиндик турмуш келет деп,
«Эркин Тоо» деген ыр жазган.
Калк ичине тараган
Канчалык мурун кол жазман.
Көпчүлүк окуп жүрсүн деп,
Көрсөттүң нуска сонунду.
Көрүнүктүү эмгегин,
Унутпайт сени элдерин –
Көчөнүн аты коюлду.
Жашың жүзгө чыкканда
Жалпы Союз чогулду.
Ат чаптырып өткөрдү
Ак-Талаада тоюнду.
Байкасак нечен мектепке,
Байымбет атың коюлду.
Унутпайбыз Молдоке,
Нускалуу терең оюнду.

УЛУУ КОМУЗЧУ

Абасы таза аркайган,
Айтылуу Кемин конушу.
Ак калпак кыргыз элимде
Мукем алдыңкы улуу комузчу
Кыяк, комуз, чоорго
Кылдат киши болучу.
Казалдан ырдап шаңкылдап
Жаш кезинде Мукемдин
Кардыкчу эмес добушу
Сүйлөп берсе нускадан,
Мукем терең киши болучу.
Өз атасы Күрөнкөй,
Өрүктөн комуз чаптырган.
Өзүмдөн артык болор деп,
Өнөрүн бүткүл тапшырган.

Таланты кайнап ташыган,
Таасын экен жашынан.
Толгоп черткен күүлөрү,
Тоту куштай шаңшыган.

Күүлөнүп комуз черткенде,
Күүсү кайнап ташыган.
Мукамдуу күүсүн укканда
Мундуулар ыйлап жашыган.

Казакты көрсө казактай
Домбурасын сүйлөткөн.
Казактан чыккан Жамбулга
Кадырлашып бирге өскөн.
Токтогул менен олтуруп
Толгоп комуз күүлөшкөн.
Толкуган кыйын жыйында
Комузун таптак сүйлөткөн.

Тоголок Молдо курдашы,
Сагынбай, Шапак Куйручук
Урматташып сыйлашчу.
Кыяк менен чоорго
Кыргыздан чыккан кымбаты!
Кошо жүрүп үйрөнгөн
Карамолдо, Чалакыз,
Комузчунун кыйласы.
Ак калпак кыргыз балдары
Мукемди, аксакал деп сыйлашчу.
Өлкөмдө калды өнөрү
Күүлөрүнүн кыйласы.
Карыя болуп кыргызга,
Калкыбызга алынган.
Жетимиш өткөн жашында
Декадада чабылган.
Калинин менен өбүшүп,
Талыкпай иштеп карганча,
Алтындан орден тагынган.
Союзга данкы таанылган.

Мукендин күүсү эле деп,
Чалакыз чертти күүндү.
Карыбыз жүзгө келди деп,
Келгенинди белгилеп
Уул-кызын сүйүндү.
Урматтады партия,
Кылымга толгон күнүндү!

Элесин ойлоп ыр жаздым
Элден чыккан аганын,
Күүлөрү маалим кыргызга
Муратаалы абамын.
Карыя Мукем калтырды
Канчалык үлгү сабагын.
Казак, кыргыз укту эле

Кадимден берки кабарын.
Өнөрү калды кыргызда,
Өзү кетти аганын.
Өз көзү менен көрдү эле,
Өлкөнүн жыргал заманын.
Эченди көргөн карыя,
Эзелден Кемин конушу.
Күнгөй-тескей ак калпак,
Баарына маалим болучу.
Казалдан ырдап жашында
Кардыккан эмес добушу.
Эстелик болуп эл үчүн
Кыягы менен комузу.
Өлкөбүз өзү сыйлаган
Мукем улуу комузчу!

САГЫНБАЙ

Бала күндөн бер жакка,
Айтып келген Сагынбай
Баатыр айкөл Манасты.
Эрлерди айтса сүрөттөп,
Эл таңыркап карашчу.
Салмак менен жай таштап
Алакан жайып байкастап,
Шаңшыган үнү жарашчу.
Айтканы таасын эң. кылдат,
Алдыңкы улуу Манасчы.
Чоң казаттан баштаса,
Чарчаган эмес обону.
Алты ай айтса бөксөрбөйт,
Айкөл эрдин жомогу.
Шаанисин туура келтирген,
Уккандын көөнү эзилген,
Кыргызда кыйын жомокчу

Сагынбайдай болобу.
Чоң казатта күрөштүн,
Келтирип айтчу сүрөтүн.
Элестетип көрсөтчү
Эр Манастын мүнөзүн.
Айтып турса Манасты,
Аралашып баргандай.
Кырк жигитти сүрөттөйт,
Кыркынын түрү ар кандай.
Чабуулга кошо баргансып,
Чалгынды бирге чалгандай.
Кап-кайда жерди сүрөттөп,
Кагазга жазып алгандай.
Макмалдай кара сакалы
Башкача эле жайкалып.
Бой келбети келишкен,
Боз туйгун, куштай байкалып.
Өзгөчө сүрдүү киши эле
Баатырларча шаңкайып.
Манасын уккан адамдар,
Бали рахмат дечү эле,
Дагы уксак деп тамшанып.
Кызматы калды Сакемдин,
Кылымдык болуп аталып.

САЯКБАЙ

Кызматың чындык, Саякбай,
Кыргызда улуу Манасчы.
Оозунан чыккан жомогу
Океандай карачы.
Ошончолук эң күчтүү
Жаралган экен таланты.
Элди эритип айтканда
Элестетет Манасты.

Чогулушта өзү айтат
Чоюкеден алгам деп,
Жаш кезимде сабакты.
Сагынбайдан кем эмес,
Саякбайдын салмагы.
Атам Манас эрдиги
Ала-Тоо элин шаңдады.
Элдик болдуң Саякбай,
Эмгегиндин ардагы.
Таң калтырат адамды,
Тайторуну чапканың.
Каңырыкты түтөтөт
Каныкейди айтканың.
Сүрөттөйсүң келтирип,
Куураган чөлдү кулачтап
Тайтору келе жатканың.
Нечен улут тилинде
Китепке чыкты дастаның.
Кымбат баалайт өзүңдү,
Кылымдар калчу сөзүңдү.
Кыйырын көрдүң канчаның,
Эрдигин айтып элиңе
Айкөл Манас атаның.
Бактынын жыргал дайрасын,
Манас менен кечтиң го.
Баалап жатат партия
Максатыңа жеттиң го.
Ойлонбой карып калдым деп,
Ошончо жашка бардым деп,
Ордунда акыл эсиниз.
Куттуу болсун, Саякбай
Кубанычтуу жетимиш!

БАРПЫ

Кыргызда кыйын акындын
Кыйласы калды айтылбай
Кымбат баалуу сөздөрү
Кошо кетти жазылбай.
Аксакал акын көп болчу,
Аты чыккан Барпыдай.

Сөзү калды жазылып
Барпыда арман калган жок
Китеби чыкты басылып.
Сүрөтүн койдук Союзга
Барпы акемди тарттырып
Атагы чыккан башынан
Аксакалдын бири эле.
Артык айткан сөз эмес,
Акындыгы ири эле.
Өлкөбүздө Барпынын
Өнөрү калды жазылып
Аты турат айтылып.
Көркүнөн өчкөн чырагы,
Көкүрөгү туптунук
Көп акындын улааны.
Көрүнүктүү өнөрүн
Берип кетти бу дагы.

КУЙРУЧУК

Кыргызга маалим Куйручук
Кыйын экен жашынан.
Кыйналып жүрүп өткөргөн
Жетимдикти башынан.
Чындыктан тилин тартпаган,
«Чымчылабай» айтпаган.

Эркеси тура кыргыздын
Эч ким сөгүп какпаган.
Күлкүлү нуска сөз менен
Күлдүрүп элди шаттаган.
Кыйын сынчы киши экен
Кылдаттык менен байкаган.
Калк куудулу Кукемди
Кадырлап элим настаган.
Тилдүү чечен киши эле
Тизгинин эч ким тартпаган.

Айтканы эки болбоптур
Эл чогулгаи жыйында.
Аксакал Током баш болуп
Сыйлачу экен чынында.
Эл эрмеги Кукемдин
Эмгеги калды кылымга!

КАЛЫККА

Өзөгү алтын Тянь-Шань
Өлкөгө даңкы угулган.
Керилген жайык кең өзөн
Тунук булак, таза аба
Кең Жумгалда туулган.

Алтын жаак, жез таңдай
Акындардын асты эле.
Оозун ачкан кезинде
Ойдогу сөздү тапчу эле.
Катасы жок сөзүнө,
Калк рахмат айтчу эле
«Жаныш-Байыш», «Курманбек»,
Какем «Кедейканды» жазды эле.

Анжиян, Арка тарапты,
Кетмен-Төбө, Кабакты
Токтогулдан алдым деп,
Өзү айтчу эле «сабакты».
Алмадай бала чагынан
Абдан күчтү таланты.
Айтканы жанды эритип,
Эл таңыркап карашчу.

Ырдап чыккан жашынан
Көөдөндөн ыры ташыган.
Пейли бузук манапка
Берилген эмес башынан.

Курсагында кек ойлоп,
Куткарап бекен деп ойлоп,
Зарлап, тилеп жүрчү элен
Залимден жеген камчыдан.
Эркиндик күндө кутулдун
Эскиликтин дартынан.

Толук жигит чагында
Токтогулду жандаган.
Толкундап ырдап олтурса
Сөзүнө киши канбаган.
Таасын акын болуучу
Таңдайы сөздөн талбаган.

Эшмамбет менен ээрчишкен,
Алым сабак айтышып
Ар жыйында кезиккен.
Барпы менен ырдашкан,
Баа беришип сындашкан.
Улуусуз ага менден деп,
Урмат кылып сыйлашкан.

Алайдан көрдүм дечү эле
Айтылуу Каракурманды.
Женижок менен Нурмолдо
Сиз көрбөгөн ким калды.
Эсенаман, Майлыбай
Эскирген кезде көрүпсүн
Эки бирдей тууганды.
Элди эриткен сөзүңүз,
Эчендерди сугарды.
Өзүбек, Тажик тууганды
Өзүң кердүң буларды.
Акын Жамбул аксакал,
Айтканыңа кубанды.

Эрчитип кыргыз балдарын
Эчендерди үйрөттүң,
Куйручук, Муратаалыга
Кучакташып бирге өстүң.
Калк акыны Осмонкул
Казанана түнөттүң.
Өнөрүң мендей болсун деп,
Өзүңдөн артык үйрөттүң.
Тарыхтан ырдап олтурсан
Таң калдырчу адамды.
Жүрөгүң менен ырдадың
Жыргалдуу ушу заманды.
Көп жыйындын ичинде
Көргөндөй айтчу жан эле
Көркөмдөп айткан жамагың
Көк деңиздей бар эле.
Көрсөткөн нечен үлгүңүз,
Көнүлдөн кеткис даана эле.
Комузду толгоп күүлөгөн,
Кишиден таптак сүйлөгөн
Уккан элди кубантчу
Конгуроо дабыш үн менен.

Кызыктырып эритчү
Кыякка тарткан күү менен.
Башына топу ойнотчу
Байкасаң нечен түр менен.
– Бали рахмат, Какел-деп,
Барган жери гүлдөгөн.

Партия болчу башынан
Балдай сөзү татыган.
Урган таштай сөздөрү,
Улам күчтүү артынан.
Көөдөнүндө тунук сөз
Көрөңгө болуп ачыган.

Эл атасы Ильичтин
Элестеттин эмгегин.
Эркиндик жыргал турмуштун
Туусун алып бергенин,
Помещикти жоготуп,
Падышаны жеңгениң.
Бактысын айтып ырдадың
Бардык улут жергенин.
Кыргызда калды аксакал,
Кыйла сонун эмгегин.

Берилген киши болуучу
Букара кедей табына.
Канчалык үлгү сөз айткан,
Колхоз, совхоз айылга.
Калк үчүн кызмат көп кылдың,
Катасы жок анында.
Алтындан орден тагындын
Атактуу Москва шаарында.
Жергелүү элге коштоштун,
Жетимиш ашкан маалында!

Орчундуу айткан сөзүндү
Өз элин мактап, караткан.
Акыйкат жыргал турмуштун
Агымын жазып даана айткан.

Ачык кыял, жайдары
Алтындан оор болуучу
Айтканынын салмагы.
Эстешет Какө өзүндү,
Элди эриткен сөзүндү,
Эмгекчи кыргыз балдары.
Өлкөмдө калды сабагы,
Өкмөт менен партия
Унутпайт Калык аганы!

КАРАМОЛДО

Күүсү таасын болуучу
Күнгөйлүк Карамолдонун.
Эмгеги калды белекке
Элден чыккан жоргонун.
«Сынган Бугу», «Камбаркан»
Сыздатып таптак сайраткан.
«Тогуз-Кайрык», «Насыйкат»,
Токсон кайрык күүлөрү.
Конгуроодой чыкчу эле
Комузунун үндөрү.
Карамолдо, Чалакыз
Катар жашы бирге өскөн.
«Кара-өзгөй», «Шынгыраман»,
Адамдан таптак сүйлөткөн.
Алмадай балдар үлгүндү
Алышып өсүп жетилди.
Оркестрге күүлөрүн
Азыркы күндө чертилди.

Үлгүлүү нечен күүлөрүн
Чалкыган деңиз шекилдүү.
Күжүк үндүү шаңшыган
Күүлөрүндүн дабышы.
Кызыгышып тамшанчу
Кыргыздын кыйла карысы.
Айтылган нечен күүлөрүн
Акыйкат жолдун багыты.
Пластинка табакта
Күүлөрүндүн баарысы.
Таң калтырат адамды
Молдокемдин кош добуш күү чалышы!

МОЛДОБАСАН

Атбашы, Тогуз-Торону,
Ар жагы Черик, Чорону.
Аксакал Молдобасанды
Айтпаганым болобу.
Күйгөндөн ырдап олтурса
Күжүктөй таңшып обону.
Күнү-түнү ырдаса
Бөксөрчү эмес жомогу.
Сагынбайдай чыкчу эле,
Салмак менен обону.
Нускалуу сөзгө даана эле,
Өзү сыпаа жан эле.
Жагалданып басканы
Жаш баладай дагы эле.
Айтуучу эле Калтарды
Үлгү берип үйрөтүп,
Өзүнө тартчу жаштарды.

Ойдогудай киши эле,
Отурган жери тамаша.

Ордолуу күлкү каткырык,
Өрнөгү калды айтылып,
Манасы калды жазылып.
Сексенден жашы ашканда
Аттанды кайтпас сапарга.

АЛЫМКУЛ

Абдан басмырт сабырдуу,
Кымбат сөздүү жашынан.
Термелип ырдап олтурса
Деңиз эле чалкыган.
Атка минип ырдаса,
Аргендей үнү шаншыган,
Көрүнүктүү акын деп,
Көп жыйын эстеп настаган.
Абдан сыпаа киши эле
Адамды катуу какпаган.
Акыны болчу турмуштун,
Ак калпактуу кыргыздын
Адал тузун актаган.

Толук жигит чагында
Токтогулдан үлгү алган.
Акындан үлгү алсам деп,
Аксыга чейин бир барган.
Токтогулга кошулуп,
Тойдо бирге олтуруп
Акбаарыны ырдашкан.
Көргөндүрсүн туугандар,
Алымкул жазган жыйнактан.

Айтуучу эле Алымкул,
Токомдун айдоодон кайра келгенин.
Унуткан жок Токомдун

Үлгү, нуска бергенин.
Өзү айтчу эле Токомо
Биринчи салам бергенин.

Убайга жетти акындын
Уул-кызы балдары,
Колхоз, совхоз эл үчүн
Канчалык сөзүн арнады.
Каткырып ыкшып күлчү эле,
Өзү ошондой жайдары.
Алтындай нуска сөзүнүн
Оор эле салмагы.

Салтанаттуу жыйынга
Саянада ырдаган,
Аял-эркек, жаш-кары
Аны барктап сыйлаган.
Ашепке сөзү такыр жок,
Айтканынан жылбаган.
Теңиз киши болуучу
Текебердик кылбаган.
Депутат болуп шайланып,
Жыргалдын ырын ырдаган.
Бактысы кенен бир мүнөз,
Каркырасы сынбаган.
Партия менен өкмөт
Баа беришип сыйлаган.
Алыкем арабыздан кеткенде,
Асасын күттүк кыйла жан!

ШАРШЕН

Айтылуу Шаршен дечү эле,
Атаңдын аты Термечик.
Айтканын угуп калсак деп,

Аял-эркек дегдешип.
Формонду көрүп каткырчу,
Борукканча тер кетип.

Айтканындын баарысы
Адамга кызык күлкү эле.
Адырайган түзүнө
Эл шатырап келчу эле.
Казак, кыргыз, өзбек,
Калк каалашып сүйчү эле.
Күлүстөн Шаршен кайран эр
Күлкүнүн чындык мүлкү эле.

Башкача болчу маркумдун
Мурду менен кабагы.
Элде калды айтылып
Эчен күлкү сабагы.
Элди эриткен күлкүнү,
Эми кайдан табалы.
Күлкүнүн кыйын кызыгы
Күйөө жолдош болгонун.
Көпчүлүккө айтчу элен
Көргөнүңдүн болжолун,
Кайран Шаршен ойронум,
Эртерээк кеттиң дүйнөдөн,
Элүүгө кенен толбодун.
Эмгегин айтып жүрөбүз,
Эстегенде күйөрбүз,
Элден чыккан жоргонун.

Эбегейсиз күлкү эле
Энесинин кошогу.
Элесин ойлоп Шаршендин
Эми муунум бошоду.
Аралап жүрүп күлдүрдүн
Ак калпак кыргыз ортоңу.

Ак болоттой алтын тил
Ажал жетип мокоду.
Асыл Шаршен өткөндө
Ак калпак кыргыз жоктоду.
Бирок сени унутпай
Жүрөгүндө сакташат
Кыргыз элиң ак калпак.

АКТАН

А дүйнө кеткен Актанга
Айтып жаздым эстелик.
Катасы болсо сөзүмдүн
Окурсунар текшерип.
Туулган жери Тянь-Шань
Долондун аркы эңиши.
Туурдап өткөн жергеси
Оттуктун чыга бериши.
Көңүлдө турат айтканы,
Сөзмөр киши негизи.

Көпчүлүктү күлдүрүп
Көп айтчу эле кадимки
Көкөтөйдүн сөзүнөн.
Арибине келтирип
Ашык айтчу өзүнөн.
Карандай сөзү эң кызык,
Кара тили көшүгөн.
Кыйла сыпаа киши эле,
Кызыктырып эриткен
«Кыз ойготор» күүлөрү.
Таңшытып комуз күү черткен,
Күүлөрү элди эңсеткен.
Барган жерде баштачу
Байыркы нуска чоң кептен.

Бир уккан киши экинчи
Дагы уксак деп дегдешкен.
Устаты эле нускалуу
Сөз менен сонун дастандын.
Эр Табылды китеби
Элде калды Актандын.
Куудулданып кубантып,
Сүйлөп өттү канчаны.
Жетимишке жеткенде
Жергелүү элден аттанды.
Ала-Тоо кыргыз эстешээр
Аттиңай, чиркин Актанды!

АДАМКАЛЫЙ

Ата-энеден жаш калып,
Манаптын казын кайтарып
Жапа тарткан жашынан,
Малайлыкта көп турган
Кедейликтин зарпынан.
Оордугун турмуштун
Көп өткөргөн башынан.
Ойноо бала чагынан
Орусча тилге машыган.
Кыяк тартып күү ойноп
Кыйын эле шаңшыган.

Жыргалдын таңы атканда,
Жыйырмадан жаңы ашканда,
Партизан болуп катышып
Парт билет алган колуна.
Адамкалый аганын
Эмгеги сиңген киши эле
Эркиндиктин дооруна.
Эл тамшанчу көргөндө

Сүйлөткөн куурчак ойнуна.
Оозуна тиштеп какчу эле
Ошол темир комузду.
Онду-солду кол ойноп
Ошондой кылдат болуучу.
Элди эритчү ышкырса
Комузунун добушу.
Темир комуз жагына
Тендеши жок болуучу.

Казакча өлөң айтканда
Кардыккан эмес дабышы.
Өзүбекче ырдаса
Уккандар таң калычу.
Татарды көрсө татардай,
Кыягын тартып орусча
Ырдачу, бийлеп такалбай.
Жагалданып ойночу
Жарменкелуу базардай,

Арабыздан кетээрде
Алтымыш ашкан жашта эле.
Аңгемелүү сөздөрү
Ар улутка жакчу эле.
Адамкалый аганын
Айтчы эмгеги аз беле!
Артык айткан сөз эмес,
Артисттердин асты эле.

МУСАГА

Өрүктөн кызыл комузу,
Өлчөмсүз кыйын добушу.
Айтканы таттуу мейизден,
«Бали рахмат!» дегизген.

Кыяк менен кошулуп
Кыналуу үнү келишкен.
Кыргыздан Муса жаш кетти,
Кызматы жанды эриткен.

Бай көнчөктөн туулуп,
Ак-Талаадан эр жетти.
Келген жери Мусанын
Кетпегин деп дегдечү.
Жаштык менен сүйүүгө
Жакшы эле кылды эмгекти.
Обонундай Мусанын
Азыр чыкпайт теңдеши.

Жаракөр деп ырдачу
Жаңырган добуш үн менен.
«Сагынамды» айтканда
Жок эле пенде сүйбөгөн.
Кырчындай Муса жаш кетти
Кылчайбай кызык дүйнөдөн.
Эркиндик күнгө туулган,
Эмгегин артык көрсөтүп,
Шайыры шандуу замандын
Эрк суусуна жуулган.
Кылдаттап айткан обону,
Кыяктан кооз кубулган.
Ар түрдүү обон ырдаса
Аргендей үнү жаңырып,
Калын, кыргыз биз эмес
Казакка даңкы таанылып,
Калкына жагып кызматы
Катарлап орден тагынып.
Таалайлуу кыргыз эл эстээр
Таңшыган үнүн сагынып.
Булбул элең бурулуп
Мукам-мукам сүйлөгөн.

Отурган жерин тамаша
Оюн, күлкү гүлдөгөн.
Кебин угуп калсак деп
Келген жерин, дүрбөгөн.
Кесирдү өлүм ушу экен,
Кеттинби, Муса, дүйнөдөн.
Айтылып калды Мусанын
Обону менен ырлары.
Элдин көөнүн эриткен
Элинде калды жыйнагы.
Кайраным Муса өнөрүң
Калың кыргыз сыйлады.

АТАЙ

Конгуроолуу туйгундай,
Комузу колдо шаңшыган.
«Ой булбул», «Күйдүм чокту» айтса,
Обону башка таңшыган.
Ар түрдүү күүсүн укканда,
Адамдын көөнү балкыган.
Атайдай кымбат эң чебер
Аз чыгаар кыргыз калкыман.
«Ак тамак» менен «Көк тамак»,
Кол ойнотуп черткенде
Көргөн киши тамшанат.
Оң колу шумдук болуучу
Жалган деп кимдер айта алат.
Кыргызда калган ыр-күүсүн
Кыйла жаштар аткарат.
Өөн жок эле кебинде,
Өнөрү калды элимде.

«Маш Ботой», «Колхоз Камбаркан»
Баалуу нечен белеги.

Колдорунун мууну жок
Комузчунун терени.
Конкурстарда чабылып,
Көп улутка таанылып,
Сайраган күүсүн укканда,
Залдын нчи жаңырган.
Кыргыздын баркын көтөрүп,
Кызматы менен алынган.
Жай баракат шашылбай,
Сайышка түшчү баатырдай,
Карыга жеңин түрчү эле.
Кайчылантып кол ойноп,
Каткырган шаңдуу күлкү эле.
Карандай күүсү, обону
Казыналык мүлк эле!

АЛЫКУЛ

Ашмаранын бер жагы,
Кум-Арыктын ар жагы.
Эстелик жаздым азыраак,
Ыраазы болсун ал дагы.
Туулган Каптал-Арыктан,
Жетимдиктен чаалыккан.
Ата-энеден жаш калып
Эзилип жүрүп торолгон,
Детдомдо жүрүп чоңойгон.
Жашынан окуп бүтүргөн
Жазуунун жолун түшүнгөн.
Эл баалаган Осмонов
Эмгегинин күчүнөн.

Жашынан даңкы айтылып,
Таланты кайнап артылып,
«Таңдагы ыр», «Чолпонстаны»

«Жылдыздуу жаштык», «Мухабат», —
Китепке чыкты басылып.
Эртерээк кеттиң, элинден,
Эмгегинди калтырып.

Жазганың таасын, эң кылдат,
Жаздым сөзүң жок болгон.
Баатырлардын женишин,
Кийгизип жолборс терисин
Кыргызчага которгон.
Көркөмдөп жазуу жагына
Көнүл берип токтолгон.
Ордолуу Совет өлкөнө,
Окулуп калды котормон!

РАЙКАН, МИДИН

Кайран Мидин, Райкан
Катар экөө жаш кетти.
Каткырткан күлкү, курч сөзүң,
Калкыбыз окуп эстешти.
Азыр экөө элде жок,
Айтылбай нечен кеп кетти.
Орду менен сүйлөгөн
Опуттуу күчтүү жан эле.
Калем кармап жазганың
Катасы жок даана эле.
Элди эриткен сөзүңдү
Энсейбиз ойлоп дагы эле.

Райкан жазган эмгектин,
«Жинди суу», «Жердин термесин»
Радиодон угабыз.
Куу-шумдарды сындаган
Куйкумдуу сөзүң туябыз.

Искусство жагына
Ушулар келип эн мурун
Уюштура баштады.
Кол ойнотуп, күү чертип
Комузга колун маштады.
Үлгү алышты кыргыздын
Ушулардан жаштары.
Улуу-кичүү ичинде
Унутулбайт аттары.

БҮБҮСАРАГА

Алыскы Чыгыш элинен,
Кең Ала-Тоо жеринен
Москвага кыргыз аттанды.
Куттугун айтып кыргызга
Михаилов каршы алды.
Көрсөтүүгө ошерге
Жорго, күлүк алпарды.
Тандап алып барышкан
Торпоктон улак тартканды.
Көкбөрүнү Маскөөдө
Көрө элек эл көп экен,
Көрүп алып тамшанды.
Оодарыш менен кыз куумай
Ошо жерде башталды.
Мүнүшкөрлөр ээрчитип
Бүркүт, тайган алпарды.
Жасалгалуу боз үйдү
Жайнатып тигип таштады.
Кыргыздын салты турмушу
Мына ошерде байкалды.

Калктан чыккан чеберлер
Карамолдо, Осмонкул

Кары барды Москвага.
Ыбырай менен Алымкул
Дагы барды Москвага.
Баатыр Москва шаарында,
Чон театр залында
Кыргыздын ойну башталды.

Бүбүсара, Муратбек
Эл кубанчу ролду
Адистик менен аткарды.
Ошончо элдин баарысы –
Жашы менен карысы,
Сахнадан кетирбей,
Кол чабышып шаттанды.
Кече көргөн бүгүн жок
Өмүрүн кыска жазганбы.
Жаш кетти десек береби,
Жан айланып келеби.
Жалпы кыргыз унутпайт,
Кызматы кыйын чеберди.

Ала-Тоолук кыргыздын
Алдыңкы кызы өзү эле
Ашырып айткан сөз эмес,
Сахнанын көркү эле.
Кырчындай кезде жаш кетти,
Кандай кырсыктуу өлүм өч эле.
Сандаган кызды ээрчитип
Сахнага чыкканын.
Шаңдуу кызык көч эле.
Түрдүү кызык бийлерин
Түгөнгүс баалуу сөз эле.
Абдан күчтүү таланты
Абайласан жаштардан
Айдай кыздын ролун
Артыкча кыйын аткарган.

Кылдат чеберчилигин
Кыйла жан көрүп тамшанган,
Бали рахмат, жаша! – деп,
Баа беришкен канча жан.

Түрлөнүп бийлеп көрүнүп,
Түпкүчтөй бели ийилген.
Кызматыңдын кымбаты,
Кыйла улутка билинген.
Экинчи Уланова деп,
Ак жибек кийип бийлесен,
Көрүүчүлөр сүйүнгөн.
Ак марал эргип баскандай.
Көпчүлүк элге түшүнтүп,
Көрсөтүп айтып жаткандай.
Кара чачың куюлуп,
Кундуз менен макмалдай,
Тишиң тизген берметтей
Дагы бийлей түшсө деп.
Сахнадан эл кетпей.
Ажыратып өлүмдөн
Алалбадык, кол жетпей.

Башкача кыял акчыл түз,
Мамыраган мүнөзүн.
Эл унутпайт, эч качан
Музейде турат сүрөтүн.
Кадырыңды эстейбиз,
Унутулбай жүрөсүн,
Түпкүрундө жүрөктүн.

Бүбүсара эл кызы,
Жаңы эле кырктан ашты эле.
Гулбарам менен Гулжаке
Ажыратып калууга
Аракет кылды жакшы эле...

Өлкөнө сиңип эмгегин
Өз элине жакты эле.
Өкүнтүп кеттиң кантелик,
Кандай, өксүгүрөөк бакты эле!
Апакелеп жоктоду
Артында жалгыз кулунун.
Арманда кеттиң жаш элең,
Акылга терең тунугум.
Эстейбиз дайым элесин
Бүбүсара жылдызым!
Алдыңкы кызы болуучу,
Ак калпактуу кыргыздын!

МУРАТБЕК

Алтымыш бешке барганда
Ажалдын тору кармады.
Арачалап ажалдан
Алып кала албады
Атакелеп жоктоду,
Уул-кызы балдары.
Башына кара салынып
Күйүтүн тартты алганы.
Кыргызда жүрөр айтылып
Кызматыңдын салмагы.
Кадыр – баркы, кызматы
Кымбат эле билгенге.
Калкка суук көрүндү
Казадан кепин кийгенде.
Кайгырып турду калың эл,
Кайран эрдин көз жумуп
Жаткандыгын көргөндө.
Кол барбай турду аргасыз,
Боз турпакка көмгөндө.

Болкулдап катуу ыйлады
Ботаалыдай курдашың.
Эл унутпайт эч качан
Эмгегиндин кымбатын.
Кейиди сизге келген эл,
Керектүү чынар сынбасын!

Ачык кыял, кең пейил
Абдан шайыр жаркылдап.
Аткарган түрдүү ролун
Жактыруучу жалпы калк.
Эмгегин жүрөр ар качан
Эл ичинде айтылып
Унутулбай кызматы
Элде калды нускасы.
Кыйын-катуу кейиди
Кызматташың Көбөгөн.
Баатырлардын ролун
Башкача сонун аткарып,
Кубанычка бөлөгөн.
Өнөрү күчтү кургурду,
Өмүрүн кыска төрөгөн.
Талантыңды партия
Толук билип баалады.
Көп жашаса болбойбу
Өлкөнүн сендей балдары.

Ак калпак элге коштошуп
А дүйнө кеттин жайдарым.
Амалсыздан чыдады
Алганың менен балдарың.
Эсинен сени чыгарбайт
Эли-журтун, чарбагың.

ОСМОНКУЛГА ЭСТЕЛИК

Байлыгына баа жеткис
Байкасаң Чүйдүн талаасы.
Түштүк жагы Ала-Тоо,
Адыр-адыр арасы.
Аламүдүн, Кең-Төрдүн
Карагайын карачы.
Атырдай жыты буркурайт
Жагымдуу жанга абасы.
Чоң-Далы менен Ичке-Суу
Чоң Норустун сагасы.
Туулуп өскөн жериниз
Жайылманын талаасы.
Ала-Тоонун булбулу,
Башынан күчтү таланты,
Жанды эриткен сөз менен
Жаштарга берген сабакты.
Кыйла кымбат сөзүңдү
Ырдап жүрөт бу күндө
Кыргыздын нечен баласы.

Ак маңдайың жаркылдап,
Ак туйгундай шаңкылдап,
Аралап топко ырдаган.
Келген жери кетирбей
Кайта-кайта сураган.
Өзбек, тажик, түркмөн
Урматташып сыйлаган.
Кадырлуу акын болуучу
Каркырасы сынбаган.
Деңиздей терең сөздөрү,
Текебердик кылбаган.
Күнү түнү ырдаса
Күүсүнө келчү, бөксөрбөй,
Кызыганда сөздөрү

Кыян жүрүп өткөндөй.
Акындыгың башкача
Ак таңдайын, жаныган.
Эңсеп уксак экен деп,
Эл кетчү эмес жанындан.
Үлгү алгансың жашыңда
Айтылуу Калык карыдан.
Эркиндик таңы атканда
Эмин-эркин ырдадын
Өмүрүңдүн ичинде
Эмгектин көрдүн жыргалын.
Баалады улуу партия
Тагыңдын ыйык сыйларын.
Аралап далай улутту
Кыйырын көрдүн кыйланын.
Унутпайт кыргыз балдары
Эл менен жашайт ырларын!

КАРА ЖЕТИМ (Поэма)

1. КАРА ЖЕТИМДИН ТУУЛГАНЫ

Адамдын чырагы дейт эки көздү,
Акылман байкап билет чындык сөздү.
Досунду душман кылат бир заматта
Жорголоп чагым айткан эки жүздүү.
Замандын караңгылык учурунда
Кедейдин бай-манапка күнү түштү.

Байларга малы жоктор малай болуп,
Бай-манап, кедейлердин канын соруп.
Оо, чиркин, ойлоп турсак, азап күчтүү!
Ал кезде байга койчу Төлөкабыл,

Бул байдып коюн багып, отун жагып,
Кор болуп аялы экөө тарткан жабыр.
Эмгекке баа бербеген ал заманда
Кедейде болгон эмес эч бир кадыр.

Бакканы миңден ашык байдын кою,
Кой чууртуп күүгүмдө зорго келет.
Сууктан тоңуп келет бүткөн бою,
Кар кечип, кой кайтарып кечке журет,
Кара-Төр, жалак аска тоонун боору.
Бутунда жырттык чокой, колдо таяк,
Тамтыксыз үстүндөгү кийген тону,
Кой менен кошо түнөп зоодо калып,
Сууктан чолок болгон бир жак колу.

Дүнүйө бирде суюк, бирде коюу,
Эскинин эч туура эмес чапкан жолу.
Кедейге бир рахим кылган эмес
Кесирдүү залым байдын эски доору.
Кутулар малайлыктан күн болсо деп,
Көп эңсейт эртели-кеч ушул ойду.

Бир баш кой чыгым кылбай аман багат,
Аялы бай кирип жууп, отун жагат.
Акысын сурап барса Тулөкабыл
Үйүнөн кууп чыкты уруп-сабап.
Сабырбай райымсыз ушунчалык,
Бечара Түлөкабыл бүттү жадап.

Эзилип келген экен кедей шордуу,
Шал болду атасынын буту-колу.
Жаңыдан жалгыз бала көргөн кезде
Кор кылды ал байкушту тажаал оору.
Зарыгып көрбөй жүрүп, акыр көргөн.
Уулуна Сагындык деген атты койду.

Төшөктө Түлөкабыл ооруп жатты,
Сагындык эки жашта там-туң басты.
Оорунун туткунунан кутула албай,
Ойлонуп Түлөкабыл кайгы тартты.
Акыры жалгызынын күнүн көрбөй
Атасы бул оорудан каза тапты.
Атадан эки жашта жетим калып,
Апасы жесир болуп, болду карып.
Байлардын күң катары ишин иштейт,
Баласын аркасына таңып алып.
Колдо жок куу оокаттын азабынан
Ушунча кыйналышты азып-арып.

2. ЖЕТИМДИН ЗАРЫ

Малай жүрүп, оорудан атасы өлдү,
Жаш калып жетимдикти эми көрдү.
Жалгызы үчүн жанын сабап иштеп жүрүп,
Жетиге чыккан кезде апасы өлдү.
Айрылып ата-энеден жетим калып
Кайгынын азабына кантет, көндү.

Туулган эне-атадан жалгыз бала,
Башына кыйын кайгы түштү санаа.
Баягы байкуштардып белеги деп,
Боору ооруп, жаны күйбөйт эч ким ага.

Жетимдин жандан өтөт зарлаганы,
Шордууга ата-энеден мал калбады.
Сагынып ата-энесин боздоп ыйлап,
Саргайып, санаа тартып ал калбады.
Бар эле атасынын туугандары,
Балага эртели-кеч баш-көз болуп,
Тийбеди кыйындыкта бир жардамы.

Атасынын үйү жыртык кара алачык,
Чор болду буту-колун, кычы басып.
Суу жылытып жуунарга чамасы жок,
Сууктан сыздап үшүйт жалгыз жатып.
Кээ күнү оокат ичпей ачка калат,
Жаш шордуу жаман болду өңдөн азып.
Жанында кошунасы бир бечара,
Балага кыштай турду каралашып.

Сагындык кыштан чыкты өлбөй аман,
Калбасын бала жетим эне-атадан!
Жаргак шым, жыртык чапан, жылаңайлак,
Келгенсийт бул жетимге акыр заман.
Көк чыгып жер бетине, жаз да келди,
Боз торгой көккө чыгып сайрай берди.
Ак чөлмөк ыргытышып балдар ойнойт,
Сагындык балдар менен ойноп койбойт.
Ата-энелүү балдардай болбодум деп,
Арманы көп ичинде ушуну ойлойт.
Айылды бут кыдырып тамак сурап,
Байкуштун жайы-кышы карды тойбойт.
Жетимге боорукер дейт Чынык кары,
Ошого барсамбы деп оюнда ойлойт.

Төрөлүп өскөн жерден бала безди,
Ким менен акыл сурап кенешмекчи?
Коштошуп туулуп өскөн жери менен
Алыскы узак сапар жолго кетти.
Көрбөгөн жер, көп ыраак жолду басты,
Көз кайкыган нечен бир белден ашты.
Таманы такыр жадап, буту канап,
Олтуруп көз чаптырды эки жакты.
Созулуп балтыр эти кеткен дарман,
Мандайдан бала көрдү көзү жайган.
Кеч кирип, бешим маалы болуп калды,
Койчуга берки жетим жакын барды.

Жетимдин түрүн көрүп чочугансып,
Ал бала аң таң калып көзүн салды,

Сагындык өзү бала өнү кара,
Кийими тамтыгы жок далаа-далаа.
«Ушунча кыйындыкта калыптырсын,
Жөнүндү айтып бер» дейт тигил бала.
-Сурасаң мен бир куурап жүргөн жетим,
Айрылып эне-атадан калган кезим.
Кайрылып каралашаар жакыным жок,
Каржалып каруум кетип сага жеттим.
Чыкканмын Чынык байдын айлын издеп,
Эгер билсең таштабай ала кеткин.
Байкасам менден чочуп тургансыйсын,
Бар чыгаар айлынарда мендей жетим.

– Сөзүндү баятадан турдум угуп,
Менин да жөнүмдү уккун көңүл буруп.
Өз атым Тургунаалы, атам Чынык.
Талаага таштабапмын сени кыйып.
– Жакшылык колдон келсе кылам сага,
– Жүр эмесе, алпарайын эне-атама.
Ээрчитип Тургунаалы кошуп алды,
Айдашып козу-улакты жолго салды.
Түзүндө кең жылганын аппак боз үй,
– Бул үйлөр кимдики,– деп сурап калды?
– Сурасаң, биздин айыл ушу болот,
– Керилген ар тарабы кенен колот.
Аркайган анча татаал аскасы жок,
Жайлоосу абдан кенен, түзөң болот.
Эзелден мал жайлатып ээлеп келген,
Атамдын бир жайлоосу ушу болот.

Көрсөттү, «жайлообуз» – деп нечен жерди,
Таанытты бул жетимге элди-жерди.
Тоолору төшүн керип салаа-салаа,

Өзөнү күркүрөгөн тунук дайра.
Жетимдин көргөн кезде көөнү толкуйт,
Мээримдүү жүрүп турган салкын аба.
Козуну чубуртушуп айдап алып
Айылга кирип барды эки бала.

Башында чоң калпак чачы таккан,
Күмүштөй сакалы төшүн жапкан,

Кыр мурун, кызыл жүздүү, сөзү терең,
Мандайы кере карыш, пейли кенен
Калдайган калың жыйын дөңдө олтурат.
Сүйлөшүп Чынык кары эли менен.
Ал кезде хандык, бийлик абдан күчтүү
Эл тарап кечке жакын жыйын бүттү.
Калкы менен сүйлөшүп калган чарчап
Карыя үйүн көздөй дөңдөн түштү.

* * *

Аппак үй алты канат жумурткадай.
Аксакал басып келет үйүн карай.
Каш карайып калган кез, шам убакты,
Атакелеп баласы эшик ачты.

Сагындык баш шылкыйтып бул арада
Олтурду салам айтып улагага.
Айылда жок эле деп мындай неме,
Чынык бай суроо берди бу балага.

Ээ, балам жөнүндү айтчы, кайдан келдиң?
Баласы эмессиң го биздин элдин.
Жабыгып жапа тартып калыптырсың,
Ким болот, эгер билсең ата-тегиң?

– Аксакал, мен бир шордуу жаш балапан,
Жашымда жетим калып жапа тарткам.
Жалгызмын бир атадан, жакыным жок
Жаны күйүп өзүмө каралашкан.

Алтын-Төр, Аламүдүн келген жерим,
Алыстан атагыңды угуп келдим.
Өлбөсөм өз балаңдай кылам кызмат,
Балаңдай көрүп мага жардам бергин.

– Жетимим келиптирсиң азып-тозуп,
Өз балам апкелиптир жолдон кошуп.
Байбиче, Тургунаалы жалгыз уулун,
Жек көрбө бул жетимди байкап турмун.
Сен аны асырап ал көзүн кысты,-
Күчү бекер эмеспи бизге мунун,
Кудай айдап үйүнө өзү келди.
Кулу болот түбөлүк өз уулундун.
Куйту чал байбичеге акылдашты,
Бала кылып алууга макулдашты.
Үйрүп салар үстүндө эчтеме жок,
Эң ылаасыз кургурдун үстү-башы.
Эски-жаңы үстүнө кийим кийип,
Көксөп жүргөн бу жетим көөнүн ачты.
Айттырбай отун алып, отун жакты,
Тоюнуп аш-тамакка болду жакшы.
Илгиртпейт жумшаганда чунук жетим,
Бир жыл бою тынбастан козу бакты.
Элеси эр болчудай мүнөзү бар,
Эмгеги Чынык менен элге жакты.
Күүлөнүп күндөн күнгө күчү да ашты,
Башында Сагындык деп койгон атын
«Кара Жетим» болсун деп Чынык айтты.

Көтөрөт төө теиндей кыйып арча,
Бакжайып бара жатса кейпи башка.

Кара сур калбыгый ээк, сыны бөлөк,
Толгондо алп болчудай азыр жаш да.

Аты болду баланын Кара Жетим,
Карыя таанып койду бешенесин,
Көргөндөр көз айрыбай тиктей берет,
Көркү сүрдүү баланын кебетесин,
Көп ойлонуп ар убак эстеп калат,
Бул жетим өзүнүн ата-энесин.
Кызматы элге жагып, козу багып,
Акыл-эсин жыйнады Кара Жетим.
Кыраакы аксакалдар абайлашат
Баланын ар жоругун, ар мүнөзүн.

3. ЧЫР БАШЫ

Күнүгө козуларды айдап барат,
Берилген кең аралга жайып салат.
Жайыкта алар оттоп жаткан кезде,
Адырдан арча кыйып отун алат.
Уюшуп бир топ балдар акылдашты,
Урууга бул Жетимди макулдашты.
Оюнан такыр кеткис кылалы деп,
Бир бирден союл алып ага басты.
Кекенип издеп барган ондой бала
Жетимди ортого алып союлдашты.

Ачуусу абдан келип, каны кайнап,
Арчанын, бир бутагын жулуп кармап,
Андай эмес мындай— деп Кара Жетим
Алдына келгендерин жыга чапты.

Калганы качып берди айлын көздөй,
Кара Жетим артынан кууп барат.
Туш-туштан балдар сабап чапкан кезде

Жетимдин башы айрылып калган канап.
Балдарды үйлөрүнөн сууруп чыгып
Абдан кызыл-ала кылды сабап.
Таяк жеген балдардын ата-энеси
Ажыратты балдарын арачалап.

Өзү тийген балдардан өчүн алды,
Шашпагыла, энчинерди беремин деп
Кара Жетим козуга кайтып барды.

Төө тениндей арча отун бүт көтөрүп,
Козуну жыйнап айдап жолго салды.
Башынан аккан каны жаагын жапкан,
Бай байбиче көргөндө чочуп калды.

-Ээ, балам, бул эмне аккан каның,
Бирөөнүн уурдадыңбы баккан малын.
Ким урду мынча сабап башынды айрып,
Жашырбай айтып берчи иштин жайын,
Сени мынча сабаган кайсы акмак,
Күлүн көккө сапырып түз кылайын.

Атаке, жашырбаймын чындык сөздү,
Балдары тиги айылдын абдан көптү.
Күрөшөм деп келгенде баарын жыккам,
Андыктан алышмакчы менден өчтү.
Кериде козу жайып турат элем,
Кекетип, боктоп-тилдеп алар сөктү.
Тентиген-тербиген деп тилдешкенде,
Ошол сөз жаныма абдан өттү.

Баарынын колдорунда бирден союл,
Ортого алып камынтпай чаап кетти.
Жаагымдан каным чууруп, жаным күйүп,
Кайырып этегимди белге түрүп,
Арчанын бир бутагын жулуп бастым,

Алдыма келгендерин жыга чаптым.
Калгандары дыркырап качып берди,
Айлына кийре кууп, кайра тарттым.
Аксакал абдан укту ишти таасын,
«Баласы» баяндады чырдын баарысын.

«Шашпагын көпкөндөргө көрсөтөм» деп, –
«Энеси» жуумуш болду анын башын.
Чыр чыгарган балдардын аталарын
Чакыртып Чынык кары укту – арзын.

– Айылдагы балдарды бүткүл сабап,
Ал эмес, кемпир чалды үйгө камап,
Көрүндү жетим уулун көзүбүзгө.
Эмитен эч жалтанбайт кары-жаштан,
Эртелеп Чынык аба мындан сактан.
Менин уулум таяк жеп колу сынды.
Көрбөгөн биздин айыл мындай чырды.

– Алымбай аксакалсың айыл башчы,
Жектебейлик «жетим» деп чындык жакшы.
Айылдагы балдарын бүт кеңешип,
Өз уулундан чыгыптыр чырдын башы.
Тентиген-тербиген деп кордоп айткан,
Уулундун оозун баскын ушул баштан.

Ошентип үйлөрүнө эл тарады,
Чынык бай чыккан чырды жымсалады.
Жакыны жок жалгыздыктын кейиштери,
Жетимдин жаш жүрөгүн куйкалады.

4. КОЙ КАЙТАРУУ

Кайтарып козу эки жыл,
Кара Жетим торолду.

Алмадай кара бала эле,
Азамат болуп чонойду.
Асырап баккан атасы
Акыл насаат кеп айтты.
– Азамат болдун жетимим,
Кой баккын эми деп айтты.
«Атасынын» сөзүнө,
Макул болду «баласы»,
Жаңыдан бала кой бакты.
Бөөдө сөзү такыр жок,
Бөтөнчө кыйын салмактуу.

Мөлтүр булак, шар суулу
Керилип төрлөр чалкалап,
Кара Жетим койлорду
Кокту-кырга кайтарат.
Абыдан семиз койлору,
Жибектей жүнү жайкалат.
Күн батып күүгүм киргенде
Короого кайта алпарат.
Күндүзгүсүн кой жайып,
Түнкүсүн короо кайтарат.
Ай караңгы, күн бүркөк,
Түнөргөнсүйт чар тарап.
Чыкыроон аяз болсо да
Чырма этпей Жетим сактанат.
Жетиген жылдыз эңкейип
Үркөр түшкөн жанбашка.
Жээктей салган таш короо,
Үстү жагы кара аска.

5. СЫРТТАНДЫ ЧАПКАНДА

Бир түнү ай караңгы, шамал жүрүп,
Ышкырып кара бороон өкүм сүрүп...

Короону сак кайтарат Кара Жетим,
Бай үчүн аябай күч-аракетин.
Түн узун, ал кезекте кыш убакты,
Таңга жуук жаш жигитти уйку басты.
Короодон каңырт-күнүрт чыкпаган сон,
Короого карышкырлар жакындашты.
Иттерге жыт алдырбай улам жылып,
Карышкырлар эми тийди кой короого.
Калдайып жуушап жаткан калың койду
Кубалап кырмак болду ойго-тоого.

Үйүндө уктап жатып билди кары,
Жарым түн болгон кезек түндүн маалы.
Кыйкырып үйдөн Чынык тура келди,
Кайдасын, Кара Жетим, «уулум» деди.
Алыстан арсылдашып иттер үрүп,
Карышкыр айдап кой үркүп, ашты белди.
Катуу чочуп Кара Жетим көзүн ачты,
Короодо кой калбаптыр, эми шашты.
Артынан карышкыр айдап кеткен койдун,
Кубалап кыроолоду белден ашты.
Тамактап карышкыр кырып кеткен койдун,
Өлүгүн бирин-серин жолдон тапты.

Арал жарга камалды койлор качпай,
Дүргүтүп караңгыда үркө берип
Шайы кетип, акыры калган баспай.
Карышкырдын ошончолук кыйын сүрү,
Сүрүнөн коркуп калган иттер батпай.
Карышкырдын сырттаны чоң торпоктой,
Азуусун анда-санда шакылдатат,
Алыстан эки көзүн жаркылдатат.

Артынан Кара Жетим эми жетти,
Кой камалып турганын көрүп сизди.
Баланы ээрчип барган Каблан дөбөт,
Сырттандан коркуп кайра безип кетти.

Балбан качып, жигит жалгыз калды,
Айлантып эки жакка көзүн салды.
Чондугу чоң торпоктой бир көк дөбөт,
Комдонуп кой жеп жатат, көрүп калды.
Кабарып катуу ачуусу келген Жетим
Карышкырдын маңдайына тике барды.
Ыркырап эки көзү оттой күйүп,
Жазганып адамдан ал тайманбады.
Комдонуп жеген коюн таштай коюп,
Жетимге даярданды тиш салганы.

Карышкырга бала жетти эми чурап,
Кармашып, бой тирешип жан аябай,
Карышкырды кекиртектейт, мойнун бурап.
Жарадар болгонуна карабастан,
Жанбашка салып туруп ташка урат.
Карышкырдын башы ташка таасын тийип,
Тостоюп эки көзү, мээси чыгат.
Короого кирген зулум сенсинби деп,
Кокосун, кекиртегин бүткүл жулат.
— «Атаке» коюң аман, баарын таптым,
Жетеси жок Жетим деп жаман айттың...
Жетим атым эч убак өчпөйт экен,
Кантейин а да болсо таалай-бактым.
Асылып келген жоону тындым кылып,
Ажыратып малыңды, кайра тарттым.
Каруулашты канчалык бир көк дөбөт,
Күчү жетсе мени да жеген жүрөт.
Карышкырбы, дөбөтпү тааныбадым,
Кокусун сууруп алып, кайра кайттым.
Кыйналып кызыл-ала болду жигит,
А Чынык кейип дагы койбойт ага.

Өлгөнү канча экен деп, чебеленип,
Каарданат Жетимге кайта жана.
Канчалык эмгегимди билбеди деп,

Жетимге түштү катуу кайгы-санаа:
– Анчалык кырылган кой көргөнүм жок,
Өзүң көрүп өлгөнүн эртең сана.
Эмгегим чындыгында сизге адал,
Эми акарат кылбаңыз «ата» мага.

Аксакал Мадамбекти чакыр деди,
Айлынан эки киши чаптырды эми.
Кара Жетим кармашкан карышкырды,
Өцөрүп экөөң барып апкел деди.
Макул деп эки жигит кетти сабап,
Боюнан Арал-Жардын барып табат.
Каруулашкан жерлери короо ордундан,
Карап туруп ал экөө айран калат.
Капырай карышкыр эмес, сырттанбы деп,
Титиреп муундары турду карап.
Калтырап корккон аттын бутун тушап,
Арта салып сырттанды араң артты.
Сырттандын эки буту жерди чийип,
Кайкалап Кара бышты зорго басты.
Быштышы жөө жетелеп, карды жиреп
Адырдан-адыр ашып араң жетти.
Карышкырды көрөбуз деп турган элдер
Сырттанды көргөн кезде чочуп кетти.
Жалтанбас берендин өзү экен деп,
Жетимдин баатырдыгын эми сезди.
Сырттандын териси да бир тогуз деп,
Чынык кары зорго араң, пейлин чечти.
Жетимим деп бөйпөңдөйт кара күчкө,
Айталбай баштагыдай суук кепти.

6. ЧЫНЫКТЫН СЫНЫ

Сырттан чапкан Жетимден
Чындыкта кары чочуду.
Баа жеткис баатыр экен деп,

Ойго батып отурду.
Кемпири экөө сүйлөшүп,
Кеңешин Чынык козгоду.
Чыныктын сөзүн кемпири
Жактырбай турат окшоду.
– Баатырдыгы болбосо,
Бул сырттанды чабабы?
Койду кырган сырттандын
Кокосун сууруп алабы?
Күнүлүк кылба, байбиче,
Чын баатырлык а дагы.

Атка минип бастырса,
Алачыктай карааны.
Көзү күмүш чөйчөктөй,
Көмкөрүлөт кабагы.
Шынгаал бойлуу кең далы,
Уктап жатса түнкүсүн
От күйгөндөй ажары.
Өгөйлүк кылбай балага,
Оңдоп колго алалы.
Ойдогудай иш кылып,
Жетимдин оюн табалы.
Эртелеп көөнүн таппасак,
Эс кире түшсө окустан
Элине кетип калабы.
Малайларга баш кылып,
Жылкы артына салалы.
Жаралуу кызыл чалышты,
Карматып алып келели.
Карагер бээнин кулунун,
Кажыбас тулпар ушу деп,
Ат кылып мин деп берели.
Карыя мендей атаңдын,
Картайып калган апандын
Ушу дейли белеги.

Кайраты-күчү тайбаган,
Найзасын жаздым сайбаган.
Каары келсе кокустан
Муштумдай кыл чайнаган.
Баатырдыктын шаңы бар.
Кыр аркада баланын
Жаш кулундун жалы бар.
Жүрөгүндө калы бар,
Түспөлү шумдук сыны бар.
Адамдын ушу сырттаны
Баралына келгенде
Бар келбейт буга душманы.

-Элирбечи, абышка,
Ээгинде сакал агарды.
Эстебейсиң таптакыр
Өзүндүн жалгыз балаңды.
Тенейсиңби балаңа
Тентип келген арамды?!
Элиртип чалыш мингенде,
Эси жок кулду карап тур,
Эми эле кылат залалды.
Атасы жок Жетимди
Абдан сынап калыпсын.
Телмирип келген Жетимден
Деги коркуп алыпсын.
Жетимиң, аттан айлансын,
Жетелетип бербеймин
Баламдын минчү чалышын.

– Кеңеш айтсам кирбейсин,
Келжирек деп тилдейсин.
Акыл айтсам кирбейсиң,
Алжыган деп тилдейсин.
Абдан чукул мүнөзүң
Алдоо жолун билбейсин.

Алдында Кара Жетимди
Абайлачы ким дейсин?
Көп жектесек Жетимди,
Көнүлү бизден калбайбы.
Көбүрөөк менин душманым,
Көкүтүп койсо кокустан
Бирөө бузуп албайбы...
Көрсөтүп бир ат мингизип,
Көнүлүн ачып жайлайлы.
«Балам-ботом» деп айтып,
Баланы бекем кармайлы.
Амал менен, байбиче,
Алдоо керек андайды...

6. КЕҢЕШ

Карыя Чынык эл-журтун
Кабар айтып чакырды.
Айлы менен сүйлөшүп,
Токтотмок болду акылды.
«Кара айгырдын үйрүнөн,
Кармап туу бээ апкел» деп,
Жылкычысын чаптырды.

Кабар менен эл келди,
Кары-жашы тең келди.
Кадырлап аттан түшүрдү
Кабар угуп келгенди.
Элди билген эрендер,
Мен билемин дегендер,
Сөзгө дыйкан чеберлер,
Аппак сакал карылар...
Эл чогулуп келишти,
Эл карысы Чыныкка
Тегиз салам беришти.

Чыныктын жакын курдашы,
Сыр жашырбас мундашы,
Булан сөздү баштады.
Эченди көргөн карыя,
Эки болбойт айтканы.
– Куттуу болсун, Чыныгым,
«Балаңдын» сырттан чапканы.
Бастырып келдик кубанычка,
Бүгүн куттук айтканы.
Аныгын айтсам, туугандар,
Алакандай эл элек,
Ала-Тоого жамынган.
Аттанып душман жоо келсе,
Аргасыздан багынган.
Медер болор, бел болор
Чыкса экен баатыр айылдан.
Баатыр чыкса ошондой,
Душмандын мизин кайырган,
Карында арман болобу?!
Калкыңды коргоп, кек алса,
Баарында арман болобу?!
Баатыр болсун Жетимин,
Кыбыланы түз карап,
Бата берип коёлу!

Ай туягын чалышты,
Бата берди балага
Улуу-кичүү баарысы.
Дөңгө шырдак жайдырып,
Көлдөлөндү салдырып.
Каркырадай карылар
Катар келип олтурду.
Самоорлорду кайнатып,
Дасторконун жайнатып,
Алды менен чай сунду.
Санжыргалуу жыйынга

Сабадан кымыз куйдурду.
Кымыз ичип болгондо
Аксакал Булан кеп айтты:
– Кайда жүрөт Жетимиң?
Кары-жашка таанышсын,
Апкелгин бери,– деп айтты.
Көрбөгөндөр чуркурап:
– Абамкы туура! – деп айтты.
«Карылар кел» – деп чакырса,
Кара Жетим турабы.
Алдына келип топ элдин
Амандашкан убагы.
Олчоюп жакшы толгон ксз,
Он сегизде курагы.
Булгаары өтүк, сары шым,
Булчун эти аяктай.
Бука моюн, эр көөдөн
Эки бети табактай.
Калбыгый ээк, кара сур,
Кара сыны Манастай.
Копшоп койгон болоттой,
Колдорунун арышы.
Темирдей катуу чыңалган,
Денесинин баарысы.

Эл чуркурап жигиттин
Саламын алик алышты.
Тулку боюн көрүшүп
Аң-таң болуп калышты.
Карыя Булан чакырып,
Баланын колун кармады,
Козголгус чоюн көрүндү
Колдорунун салмагы.
Далайды көргөн киши эле,
Толтурду сынга ал дагы.
Манаштын кызы Карачач

Башкача сүйүп жактырып,
Ичинде сызып баратат.
– Кара Жетим дебесе,
Хандардын кызы жаратат.
Кайран башым кор болуп
Күнү үстүнө баратат.
Ачылса бакты-таалайым,
Күнү-үстүнө кантип барайын.
Арачы салып а көрө,
Жетимден кабар алайын.

8. ЖЫЛКЫ КАЙТАРУУ

Ой-Кайыңды, Текестин,
Он эки канрык Кептештин,
Төрүндө жайлайт бу элдин
Эки миңдей жылкысы.
Отордо жатат багышып,
Он бешке жакын жылкычы.
Асый, бышты алтымыш
Алты айгырдын үйрү бар.
Аралап жүрүп жылкыны
Айгыр, атын таанып ал.

Аттанып келчү душман көп,
Акылым ушу эсине ал.
Көөдөктөр көп ал жерде,
Көзүндүн кырын тегиз сал.
Көп жылкычы багышат,
Көңүлүн таап колуна ал.
Насаатын айтып атасы,
Эки уулун бирдей атказды.
Тургунаалы – өз уулу,
Кара Жетим – бакмасы.
Жылкыга таштап инисин

Агасы кайра кайтмакчы.
Жаңыдан балдар ашты эми
Ашуусу бийик Ак-Ташты.
Жаман-Кыя, Жар-Ташты.
Ар жагы жайык кең өзөн
Кептештен жылкы тапмакчы.
Ашуудан ашты бешимде,
Кептешке келди кечинде.
Айрык-айрык Кептештин
Ар өзөнүн карачы,
Ар тарабы келишкен,
Адыры менен талаасы
Жылкыларга жык толгон,
Жылгасы менен саласы.
Жылкыга жетти кечинде
Чыныктын эки баласы.
Эки, үчтөн отор уй
Тескейди тиги карачы.
Келгенин көрүп алардын
Жылкычы тозду жолунан.
Эсендешип, сүйлөшүп,
Бек кармашып колунан.
Ээрчишип алар жөнөдү
Жылкычынын соңунан.
Кара Жетим келди деп,
Келгендигин белгилеп,
Жылкычынын бардыгы
Ушундай жакшы сүйүндү.
Үй-үйүнө чакырып
Конок кылып жүгүрдү.

«Агасы» кайра жөнөдү
Жылкыларын тапшырып.
«Иниси» калды жылкыны
Тегерене бастырып.
Түнкүсүн жылкы кайтарып,

Күндүзү оюн каткырык,
Көңүлү өстү Жетимдин
Көтөрүлүп ачылып,
Колдон-колго тийгизбей.
Улам бири чакырып,
Маектешет жигитке
Тилешкени – жакшылык.
Басмырт, токтоо Жетимдин
Бар мүнөзүн жактырып.
Асый, бышты азоо көп
Адам кармап минбеген,
Укурук, ноктоо тийбеген.
Азоосун кармап куйруктап,
Асыйын минип суулуктан.
Аркар аяк, тайкы жал,
Адам даап барбаган
Азоонун көбүн үйрөттү.
Таасын болду Жетимдин
Эрдиги менен мүнөзү.
Жайнаган Кара Жетимин

Жашка толуп такшалды.
Жакшы көрөт өзү да
Жаа тартып, мылтык атканды.
Балкайып толуп жигиттин
Башкача болду элеси,
Жаздым тийбейт эч качан
Тартса жаанып жебеси.
Жылкычылар андагы
Кадырлашат Жетимди
Жагып акыл-кенеши.

9. ЧАКЫРУУ

Көргөндө Кара Жетимди
Көйкөлгөн сулуу Карачач

Жалындап ичи чок болуп,
Жанындай сүйүп жаратат.
Ушунча эңсейт жете албай,
Убакты өтүп баратат.
Айласы кеткен Карачач,
«Айланайын жеңе!» деп,
Ачылын сырын ага айтат:
– Жеңеке уккун сөзүмдү,
Жаман көрбө өзүмдү.
Аксакал чалга берем деп
Атакем кылды өкүмдү,
Таалайымды жараткан,
Тарыраак жазган шекилдү,
Кайран башым кор болуп,
Өтөмбү көрбөй үзүрдү.
Көргөндө сүйгөн болчумун,
Көнүлүм түшүп Жетимди.
Текеске кетти деп угам
Жеталбай жүрөк эзилди.
Оторго кеткен Жетимди,
Ошончолук самадым.
Түйүнүн чечер күн болсо,
Түйшүктүү кайгы-санаанын.
Кабарын алып бер, жеңе,
Кара Жетим баланын.

– Кагылайын кыз бийкеч,
Капаланба, алтыным.
Кайнимден кабар айттырсам,
Бүгүндөн калбай чакырсам,
Кейибечи анчалык
Келип калар ашыгың,
Сырыңды айтпа башкага,
Сызылып ичке жашыргын.
Кайниси сүйөт Батманы,
Батманын толук жаш чагы.

Эркелетип кайнисин,
Эми сөздү баштады:
– Кадырлаш кайним сен элен,
Кадимден женең мен элем,
Оюмдагы сөзүмдү
Орундатат дээр элем.
Карачач ашык Жетимге.
Эгерде сен мен десең,
Эртең аны быякка
Болбойт алып келбесең!
– Алса тилди Жетимин
Апкелейин,-- деп айтып,
Атына минип бастырды.
Калын эл менен олтурган,
Карачачтын атасы:
– Кайрыла кет!-деп чакырды.
Бура тартып жыйынга
Салам айтып токтоду,
Аттан түшүп бул жигит
Эми сөздү козгоду,
Уккан сөзүн бүт айтып
Чаңдатмак болду ортону.
Айбын ачат жакшынын
Жигиттин акмак – коркогу.
Кабарчы жигит бул элге
Катуу салды чатакты.
Каарданды Чыныкка
Карачачтын атасы.
Угайын деп «уулунан»,
Бул ушак чынбы элдеги,
«Атасы» менен «энеси»
«Жетимди алып кел деди».

* * *

Артылма кыя бел менен,
Адам жүрбөс жер менен

Аркырата бастырып,
Чалышынын оозунан
Ак көбүгүн чачтырып,
Аягын сынап атынын
Анырдай оозун ачтырып,
Күүгүм кире күн бата
Элдин алды жуп жата,
Кирип келди айылга
Желе-жорто бастырып.
Бая эле келмек эле деп
Отурган экен «атасы»
Арчадан отун жактырып,
Казанын койгон астырып.
Эшигин ачып үйүнө
Эсендешип кол берип,
Кирип барды ашыгып.
Чакырган «ата эненин»
Санаасы тынды басылып.
«Атасы» айтты: – Жетимим,
Ырас болду келгенин.
Азыр айтып беремин,
Чакырганым себебин.
Калыңы бүткөн Карачач
Канына чатак салыптыр...
Жетим «уулун» бузду деп,
Жергелүү тууган агайын
Бизден көрүп алыптыр.
Башында сөзүң бар беле?
Сени сүйүп калыптыр.
Айтылган сөз чын болсо
Алперейин дегенмин.
Андай болбос деп айтсам
Ага-ини сөзүм уккан жок
«Атаң» менен «Энеңдин».
Кебиңер эгер бекисе,
Калыңын төлөйм дегенмин.

Ошондуктан ачыгын
Айтып бергин сен эми.
– Карачачын кандай кыз?
Капкайда жүрсөөм жабышкан.
Билбеймин андай немени,
Бир кызым жок таанышкан.
Ичинен сүйсө сүйгөндүр,
Өзү каалап жүргөндүр...
Калыңы бүткөн бирөөнүн
Кайыңдуу кызын бузамбы,
Калп айтсам, «ата» узаймбы...
Ашыкпаймын, «атаке»
Албаймын азыр аялды.
Болбогон бир иш менен
Жектебечи «балаңды».
Эби жок жерден иш кылып,
Сизге салбайм залалды. –
Бардык болгон ушактан
Бала келип акталды.
Күйүттүү болуп Карачач
Күнү үстүнө аттанды.
Баланын алал экени
Бардыгына байкалды.
«Аял албайм» дегенге
Арамза Чынык кубанып
Абдан кыйын шаттанды.
Баарын билген куу киши
Малын аяп жатпайбы.
– «Ата-эне» ушу айтаарым,
Арадан эки-үч күн өттү,
Улуксаат бер кайтамын.
Алыс сапар узак жол,
Эки-үч ашуу ашарым. –
Амандашып, коштошуп
Атына минди бурулуп.

Өзөк сөздү укканга
Өнгөчө жүзү кубулуп.
Жаралуу кызыл жаныбар
Жал куйругу куюлуп,
Жагалданып басканда
Чаткаяктан суурулуп,
Токтобой Жетим келатат
Тыным албай бурулуп.
Текеске жетти бешимде,
Калың жылкы жатчу эле
Кайыңдынын бетинде.
Отордогу өргөлөр
Он жактагы секиде.
Ээрин алып атынын
Эми киймин чечинди.
Көбүрөөк узак жол басып
Көлпүгүп тердеп келди эле
Көйнөгүн чечип желпинди.
Жайылган жылкы көрүнбөйт,
Жаныдан бала шекшинди.

* * *

Ат чалдырып олтуруп
Ар тарапты карады,
Жылгалуу төрдөн көрүнбөйт
Жылкылардын карааны.
Бир шумдук болгон экен деп,
Бүркөлдү эрдин кабагы.
Тегерете көз салып
Текестин боюн карады:
Абдан шашып сабалап
Келаткандай көрүндү
Бир адамдын карааны.
Жете келип сүйүндү

Жетимди көрүп а дагы:
– Кагылайын Жетимим,
Качан келдиң буерге?
Жетип кабар айтканы
Баратканмын силерге.
Тоо ылдый салкын жол жүрүп
Таң агарып атканда,
Аздан кийин күн чыгып
Ааламга нур чачканда,
Адырды ашты калың, кол
Кара жер бетин чандатып.
Кайындынын бетинде
Калың жылкы четинде,
Келаткан душман экен деп,
Жылкычылар чогулуп
Карап турдук жардашып.
Ал аңгыча болгон жок,
Бирпас токтоп койгон жок,
Жылкыга тийди кыйкырып.
Мылтык атып, жаа тартып
Качырыштык бет алып,
Калың, колго айкашып.
Жылкыны тийип айдады,
Колунда найза, айбалта
Баарынын даяр шайманы.
Каруулаштык чабышып,
Канчабызды байлады.
Качып чыктым мен жалгыз
Силерден кабар алганы.
Бараттым эле мен жетип
Элге кабар салганы.
Өчөшкөн калмак көрүнөт,
Өзүн тап, баатыр, айланы.
Айылга кабар айтайын,
Жетип кайра тартайын.

10. ЖЫЛКЫНЫ АЖЫРАТУУ

– Капкайдан келген калмактын,
Кабарын айттың, курбалым.
Калмакка жылкы алдырып,
Кантип чыдайт куу жаным?..
Эми суук кабар угуздун,
Эминеге турайын.
Манаттай кызыл жоолукка
Башымды бекем бубайын.
Барып апкел найзамды
Бачымыраак чыгайын.
Таалайыма жазгандыр,
Кандай да болсо чыдайын.
Мен-менсинген калмакка
Беттешпей кантип тынайын.
Жайдак минди жыланач
Жаралуу кызыл бууданга,
Абдан сүрдүү көрүндү
Башына жоолук бууганда.
Карылуу-күчтүү колуна
Найзасын да кармады,
Сүрдөөнгө салды, жылкыны
Ажыратып калганы.
Калың жылкы баскан жер
Кара жол болгон казылып.
Изине түщүп жылкынын
Иргелбей келет шашылып.
Туягынан буудандын
Данкан октой атылып.
Жар-таштан ылдый жылкыны
Кеткен окшойт ашырып.
Жаралуу кызыл жаныбар
Жан аябай жүгүрүп,
Эшик-төрдөй аң келсе
Эликтей учат түйүлүп.

Эңкейиш татаал жолдордон
Тизесин буктөйт сүрүлүп.
Жар-ташты ашты аркырап,
Жаадай бели бүгүлүп.
Калың туман баскандай
Чаң көрүндү түрүлүп,
Караанын көрүп жылкынын
Кайратын жыйып күүлөнүп,
Калмакты көргөн кезинде
Күнгүрөнүп сүйлөнүп,
Алгыр кыраан бүркүттөй
Ачуусу келип түрлөнүп...
Кууп жеткен экен деп,
Колунда найза кылкылдап,
Кошундуу кол токтоду.
Куугун келген экен деп,
Эми сезген окшоду.
Бука моюн, кең далы
Ат көтөргүс салмагы.
Калмактан чыккан Ханжо дейт,
Баатыр экен ал дагы.
Жайыттан жылкы айдаган,
Найзасын жаздым сайбаган,
Белгилүү баатыр бу Ханжо,
Бир кыйланы жайлаган.
Кыргызды чаап жылкы алып
Кынык калган башынан,
Күүлөнүп жүргөн неме экен
Күчү суудай ташыган
Жекеге чыкты бу Ханжо
Жетимди тосуп астынан.
Бөрү тилдүү найзаны
Бөтөнчө кармап качырды.
Арыстандай күүлөнүп,
Ажыдаардай сүрдөнүп
Жетим да келе жатыры.

Жакын калган кезинде
Найза сунар мезгилде,
Ханжо көрүп чочунду
Жыланач Жетим баатырды.
Жаралуу кызыл чалышка
Жаныдан Жетим камчы урду,
Менменсинген баатырга
Курч найзасын түз сунду.
Каарынан Жетимдин
Ханжо баатыр көз жумду.
Эки көзүн ирмебей
Эрөөлгө чыккан баатырды,
Кара Жетим кайран эр
Кабыргасын кыйратып
Камгактай аттан учурду.

Найзасы тийип Жетимдин
Беттешкен баатыр кулады.
Канчаны сайган бу Ханжо
Кан жөткүрүп сулады.
Баатыры аттан түшкөндө
Башкасы тегиз качырды,
Кылкылдап найза колунда
Кыйкырып келе жатыры,
Жетим бала баатырга
Туш-тушунан асылды.
Он беш ууру, ал жалгыз
Кырчылдашып сайышты,
Эрегишкен калмакка
Эрдигин Жетим таанымты
Кандай шумдук неме деп
Кайра качты баарысы.
Алды менен качканы
Айлын көздөй чубады,
Эси чыккан коркогу
Эт-бетинен кулады.

Аттарына таңылып,
Жарадар болуп камыгып
Эсинен танып далдырап,
Жылкычынын далайы
Колго түшкөн жалдырап.
Колу-буту чечилди,
Жетимдин тийип жардамы.
Куугунга кеткен жылкыны
Куткарып кайра айдады.
Кара-Төр менен Тепшилүү
Төргө жетип жылкылар
Жайытында жайнады.
Камынып келген калмакты
Каңтара сайып бүтүрдү.
Ханжосун баштап калмактын
Канчасын колго түшүрдү.
Жетимдин баатыр экенин
Ханжо эми түшүндү.
Кыйкырып жылкы алам деп,
Кыргыздын элин чабам деп
Кызыккан Ханжо багынды.
Өйдөсүнөм деп келип
Өз атына таңылды.
«Өлтүрбөй тирүү койгун!» деп,
Жетимге ал жалынды.
Өзгөчө басмырт бу Жетим,
Өзү ошондой сабырдуу.
– Эсен коюп бошотсон
Элиме жаям баркынды.
Аянбасмын өзүндөн
Күмүш менен алтынды.
Аныгын айтып берейин
Жакшылап уккун жайымды.
Акыреттик достошуп
Аман кой, Жетим, жанымды.
Атайы барып көрүп кел

Мен турган ошо айылды.
Келип-кетип жүрөлүк
Достошолук түбөлүк!
Ханжонун айткан сөзүнө
Кара Жетим түшүндү.
Оройлук кылсам бекер деп,
Опсуз наадан экен – деп,
Элдик жумуш кылбасам
Элине айта кетер,– деп
Олчойгон Ханжо баатырды
Отор үйгө түшүрдү.
Мейман кылып калмакты
Көрсөттү Жетим үзүрдү.
Кайгылуу көңүл ачылып,
Сабыркаган Ханжонун
Санаасы тынды басылып.
Кабыргасын тандырды
Карыш казы тарттырып.
Күнөмдөр болгон Ханжонун
Күлкүсү чыкты каткырып.
Ханжо, Жетим дос болду
Кылычты жалап ант кылып
Анан Жетим, Ханжону
Кадырлап атка атказды.
Жолдоштору бошонуп,
Чогуусу менен жол тартты.
Канчалык жерге узатып,
Кол беришип эки дос
Бир бирине кош айтты.

11. КАБАР

Эчтеке менен иши жок
Эл жаткан болчу жайында
Аты чарчап чабарман

Ак-Иримдин сайында,
Элге жетти зорго араң
Эртеси шашке маалында.
Аксакал Чынык олтурган
Ак үйүнүн жанында,
Карыя Чынык чочуду
Кабарчы жеткен чагында.
Салам айтып жылкычы
Аксакалга кол берди.
Түшүнтүп айта баштады
Эмине үчүн келгенди.
Төкпөй-чачпай Чыныкка
Түгөл айтып берди эми.
Аерден жигит чаптырды
«Айылды жыйнап кел», - деди,
– Ачуусу келип калчылдап
Муруттары сербейди.
Булан баштап Чыныктын
Алдына келди бастырып,
Артынан келе жаткан көп
Андан бетер шашылып.
Аксакал Чынык кеңешти
Айлын бүткүл чакырып.
– Калкыма жаккан кеп болсо,
Кары-жашка эп болсо
Камынгыла баралы.
Тиктеген калмак жылкыны
Тийип кетип калабы?
Кара Жетим кетиптир
Же ажыратып алабы?
Жардамдашчу киши жок
Жалгыздык кылып салабы? –
Жылкычынын мага айткан
Ушу болду кабары.
Аттангыла, жигиттер,
Артынан куугун салалы.

Булан баштап барууга
Макулдашты жаштары
Таңдап алды найза уруп
Тайманбай кылыч чапканды,
Жаа тартып, мылтык атканды
Аксакал Чынык баш болуп
Алтымыш киши аттанды.
Текести көздөй бет алып
Текши жүрдү баарысы.
Жолду баштап келатат
Керчил Булан карысы.
Дүңгүрөгөн көп киши
Тоо жаңыртат дабышы.
Ашуусу бийик Ак-Ирим,
Ар жагы Текес багыты.
Адам жүрбөс дабандын
Белине чыгып барышты,
Белге токтоп азыраак
Текеске дүрбү салышты.
Ыргалган шибер, бетеге
Жылкынын жаткан жайыты,
Көрүндү жылкы төр-төрдөн
Топтошуп оттойт чалышы.
Куугунга кеткен жылкыны
Куткарып калган экен деп,
Кубанышып калышты.
Эми, Булан, аттангын
Эртерээк жетип баралы.
Элден мурда кайрылып
Жылкы жакты чалалы.
Толуп жаткан калмакка
Тайманбай жалгыз сайышса,
Кандай шумдук болду экен
Жетимден кабар алалы.
— Айтканыңыз акыл деп,
Сиздики ырас макул деп,—

Карынын сөзүн укканда
Калдайып атка миништи.
Бүркөлгөн кабак ачылып,
Санаасы тынып, басылып
Жылганы бойлоп этектеп
Жылкыны көздөй жүрүштү.
Жайытта жаткан жылкыга
Жаңы келип токтоду.
Отордо жаткан жылкычы
Ошондо сезген окшоду,
Атка минип эки-үчөө
Топтошкон элди тозгону.
Карыя Чынык экенин
Кашына келип таанышты,
Саламдашып кол берип
Учурашты баарысы.
Үзүрлөшүп, сүйлөшүп
Үйүнө алып барышты.
Үйгө кирип олтурду
Чынык, Булан карысы.
Ханжо калмак келгенин,
Каңтара сайып калмакты
Кара Жетим жеңгенин,
Болгон ишти болгондой
Айтып берди Байбегин:
– Бактылуу Чынык байыбыз
Жакшы болду келгенин.
Балаңыз Кара Жетимдин
Унутпайбыз эмгегин.
Кабыргасын кыйратып
Ханжону сайып жеңгенин.
Бирок да калдык жактырбай
Ханжо менен достошуп
Кайта коё бергенин.
Кара Жетим баатырга
Канчалык кеңеш кеп айттык,

Карыя келет, Ханжону
Бошотпогун деп айттык.
Айтсак тилди албады,
Сөзгө кулак салбады,
Кылычты жалап достошту,
Ханжону кайра бошотту,
Карындашын алганы.
Жетимиң кетти узатып
Кош айтып жолго салганы.
Айтып оозун жыйгыча
Амандашып баарына
Салам айтып карыга
Кашкайып кирип келди эми
Кара Жетим жайдары.
Капшыт жакка балкайып
Кара Жетим олтурду,
Көрбөгөндөр Жетимди
Эми көрүп чочунду.
Эрдигине таң калып,
Элдин көбү Жетимди
Купулуна толтурду.
-Душманыма достошуп,
Тууган болуп алыпсың.
Карындашын алууга
Макулдашып калыпсың.
Жан досум деп узатып
Жарым жолго барыпсың.
Жарыбай өлгөн кысталак
Кулдугунду тааныттын,
Элди чапкан калмакты
Эмине үчүн агыттын.!?
Кул кылат элем калмакты,
Куураган Жетим бошоттун.
Арсыз кедей теги жок,
Ага эмине достоштун?
Өмүрүнчө кул кылып,

Өзүнө аны кошмокмун...—
Анык зулум бул Чынык
Өңү түзү бузулуп,
Сакалдары сербейип
Таноосу калган кыпчылыш.
«Ханжону коё бердин,» деп
Каарданды кыйкырып.
Жетимдин эмгек, эрдигин
Эч качан Чынык билбеди,
Адам укса чыдагыс
Суук сөз менен тилдеди.
Угуп-уккан сөзүнө,
Жетимдин көөнү кирдеди,
Манаптардын, байлардын
Зулумдугун билди эми.
— Жардылыктан жабыгып,
Жашымда тентип келгенмин,
Жайы-кышы келгенден
Малыңды багып бергенмин.
Кызматыңды көп кылдым,
Көрүнбөдү эмгегим.
Балаңмын деп жүрчү элем,
Башка экеним билинди.
Кейиттиң жанды кашайтып,
Келтирбегин жинимди!
Тарта сүйлө жетишти
Таарып таштайм тилинди!
Он сегиз жыл колунда
Малайлыкта жашадым.
Орду жок катуу күйгүздүн
Оруска барсам батамын.
Учурунда көрөрсүн
Ушу тилдин азабын
Кул кылат элем деп коёт
Бир калмактын баласын
Сендей зулум кас кылат

Эл-журтунун арасын.
Жакыныңды кас көргөн
Кедейлерди пас көргөн
Башынан сенин адатың.
Бу заар тилди жойбосон
Адатынды койбосон
Бир балээге каласың.
Кутурган чал кеп айтат
Кулумсуң сен деп жатат
Кул кылчу какбаш сен эмес,
Кул болуп калчу мен эмес
Бир айтасың «уулум» деп
Бир айтасың кулум деп,
Калыс болсун ушул эл
Кайсы сөзүн чындык кеп?
Бошоттуң деп Ханжону
Болбос жерден кылдың кек.
Ыраазы болдум Ханжонун
Азаматтык пейлине
Абдан жакшы дос болуп,
Аттандырдым элине.
Тынчтык жакшы эл үчүн
Аман барсын жерине.
Аман болсом аз күндө
Айлына мен да барамын,
Араздыкта пайда жок
Менин мындай талабым:
Калмак менен кыргызды
Бир тууган кылып аламын.
Караанын көрбөй каларсың
Кашыңда мендей баланын.
Кайрылып келип шашпагын,
Сага бир бүлүк саламын.
Карап турган эл айтсын,
Канчалык тийди залалым?
Актадым сенин тузуңду,

Аталыгын ушубу?
Артындан ушак кеп айтып,
Же айылынды буздумбу?
Кекетесиң турасын, же
Кеңешинди буздумбу?
Өз уулундай кайтардым
Өрүштө жаткан малынды.
Өзөлөнүп тилдедиң,
Өрттөдүң бекер жанымды.
Өчүң бардай калчылдап
Өгөйлүгүн таанылды.
Кой дегин Булан карыя,
Мындай,
Кутурган какбаш чалыңды.
Айдап жүрүп бакканмын,
Аргымак чалыш малыңды,
Баятан бери аянбай,
Азапка салдың жанымды.
Атасы башка деп айттың,
Алыстыгын таанылды.
Ат арытып издеймин,
Анда эмне кыласың
Антташкан Ханжо тамырды.
Көрүшөрбүз, куу чалым,
Калтырдың көңүл-кадырды.
Аз күндө, Чынык, көрөрсүң,
Үйүңдөн өрт-жалынды...
Кайтарбайм өзүң көздөп ал
Мындан кийин малыңды.
Баятан бери кеп угуп,
Экөөнүкүн тең угуп,
Кадимки Булан карыя
Калыс сөздөн козгоду:
– Аксакал Чынык, сага айтам,
Экөөбүз тентуш-курбубуз.
Ойлонуп чечкен кишиге

Обу жок кетти бу жумуш.
Оозундан чыккан сөздү угуп
Уялгансып турубуз.
Айлыңда толуп жатпайбы,
Ошо Ханжодой болгон кулунуз!
Уулумдан жакшы деп,
Балдарымдын асты деп
Айтчы элең Кара Жетимди
Эми кул болдубу уулунуз?
Айткан сөздө «уул» экен,
Ачууң келсе «кул» экен,
Оолугуп сүйлөп жатасың
Оозарлык сөз бул жумуш.
Алдында турган кары-жаш,
Сизди айыптуу деп турубуз.
Чындыгында, карыя,
Айтаар сөздү таппадың,
Ашык сөздөн баштадың.
Жазыксыз Кара Жетимдин
Жанына батты айтканың!
Кергиштедин аксакал,
Керектүү кепти айтпадың,
Кереги тийчү Жетимди,
Кейишке салып таштадың.
Жоо келип тийген жылкынды,
Жолдон жетип кайырды.
Капкайдан келген калмакка
Кара Жетим таанылды.
Теңдеши жок Жетимге
Темселеп калмак багынды.
Коломолуу кол менен
Коркпой жалгыз сайышты.
Атайы келген калмактын
Арам канын агызды.
Аралашып тартынбай
Ай балта менен чабышты.

Беттеше албай калмактар
Бет алды качты баарысы.
Ханжосун баштап канчасын
Жансогалатып багынтты.
Туугалуу Жетимин
Душманга күчүн таанытты.
Жайнаган калың, көп жылкы
Жайытка келди баарысы.
Узарганы эмеспи
Уулунуздун арышы.
Батасын берет Жетимге
Көргөн элдин баарысы.
Жетимге тарткан сөз эмес,
Чындыкта сөздүн калысы.
Эл көөнүнө толбосо,
Кажарлуу күчү болбосо,
Кайрылып жылкы келеби?

Калмакты Жетим жеңеби?
Элде турат көп калыс
Чындыкты сүйлөп берели:
Алдына түшүп жыгылгын,
Айып сенде деги эми.
Бүгүнкү болгон жумушту
Сенден көрүп турамын.
Имерилип сөз айтып
Ичин жылыт уулундун.
Карыдан чыккан чатактын
Калысын сүйлөп турумун.
Жазыгы жок Жетимге
Жаман айттын, аянбай.
Жаман карып калыпсың,
Арт жагыңды карабай,
Өжөрлөнүп сүйлөйсүң
Өлөөрүндү санабай.
Аксакал десе көөпсүң,

Алды-кийнин карабай.
Жарды, жалчы, кедейди
Бекеринче жекирбе.
Калыс болсон, болбойбу
Карып калган кезинде.
Баш ийебиз чындыкта
Баатыр Кара Жетимге.
Алакандай кыргызга
Айбаты бар Жетимдин,
Асылган жоого момундай
Кайраты бар Жетимдин.
Аттай арка, чон тоодой
Медери бар Жетимдин,
Эчен кыйын иштерге,
Кереги бар Жетимдин.
Кысылса кыргыз элибиз
Кыйын арка, бел ушу,
Кырчылдашып сайышып
Кызыл кан кеччү эр ушу.
Асылба бекер Жетимге
Арка, медер, бел ушу.

12. ХАНЖА БАЯНЫ

Текебердик кыйын да,
Текесте жаткан кыргызга
Тентектик кылдым чынында.
Кыйкырып жылкы тиём деп,
Кыргыздын түштүм колуна.
Куугун жетип сайышып,
Кабыргам канын агызып,
Желим чыгып желпинген
Жетимдин түштүм колуна.
Жеткениме шүкүрлүк
Жергелүү тууган тобума.

Ажалымдын жогунан
Аман калдым өлүмдөн.
Найза тийип кабыргам
Үч-төрт жерден бөлүнгөн.
Кызматы Кара Жетимдин
Канткенде кетсин көөнүмдөн.
Орунсуз ишти кылыпмын
Ойлондум колго түшкөндө.
Умачтай көзүм ачылды,
Кабыргам найза талкалап
Каршытымды үзгөндө.
Жанымдан күдөр үзгөнмүн
Кор болуп колго түшкөндө.
Аяды Жетим жалынып
Жансоога деп айтканда.
Жанымдан үмүт кылганмын
Жарама казы жапканда
Катуу уялдым жер карап
Кара Жетим урматтап
Атамдан бетер бакканда.
Акыреттик дос болдум
Аман-эсен кайтканда.
Алтымыш нарга дилде артып
Акысына берсем да
Аздык кылат деп ойлойм
Мени ошончолук бакканга.
Абалымды үч убак
Сурап турду Жетимим
Мен, төшөктө жатканда
Абдан кыйын ызаттап,
Канчалык жерге узатып,
Жарым жолдон коштошту
Мен жергеме кайтканда.
Шүкүрлүк кылам ага-ини,
Жүзүңдү көрүп моминтип
Үйүмдүн тузун татканга.

Кечирим кылып Жетим дос
Кетирди мени элиме,
Ыраазы болдум мен анын
Азаматтык пейлине.

13. АК БЕРМЕТТИН ТҮШҮ

Ай, женеке, мен сенин
Үлгүндү алып торолдум,
Адам болуп чоңойдум.
Бир жагынан жеңесин,
Бир жагынан энесин
Ошондуктан, женеке,
Түндө жатып түш көрдүм,
Ошону жоруп берерсин:
Ай чыгып келе жатканда
Ааламга нурун чачканда,
Түн мемиреп тынчтыкта
Эл уйкуга батканда,
Жоргону минип чайпалып,
Торкону кийип жайкалып
Тоого чыгып баратам.
Айдап тукум сепкендей,
Кол менен тигип кеткендей
Адырдын гүлүн карасаң!
Абдан көөнүм толкундап
Аралап гүлдү баратам.
Буркурап жыты аңкыган,
Булбулу сайрап таңшыган,
Көңүлдүн кири арылып
Бүткүл денем балкыган.
Байкабай калган экенмин,
Алтын казык жылдыздай
Бир жигит чыкты астыман.
Ылаалап басып элирген,

Суулугун чайнап кемирген,
Кулун жалдуу, кулжа сан,
Кенен соору, уч чоку
Келишимдүү чоң боз ат
Алдындагы мингени.
Кара кашка ныпча экен
Үстүнөн баса кийгени.
Учу болот сыр найза
Карысына илгени.
Ак болот кылыч байланган,
Ачык күндөн шаңкайган,
Алп мүчөлүү бир баатыр
Карама-каршы токтоду.
Жалт карасам өзүнө
Анык баатыр окшоду.
Асталап сыпаа кеп айтты,
Амансызбы деп айтты.
Кыса кармап колумду
Сүйүүгө бурду оюмду.
Колумдагы шакекти
Сууруп салдык колуна.
А өзүнүн шакегин
Берип кетти колума.
Айландырып карасам
Алтын шакек эң кымбат,
Алмаздан салган көзү бар.
Арапча жазган шакекте
Мухабаттын сөзү бар.
Карасам көзгө илинбей,
Кай кеткени билинбей
Көзүмдү жумсам колтуктап
Бирге басып жүрөмүн.
Ошону сүйөт жүрөгүм!
Өнүмбү десем түшүмбү
Айланайын, жеңеке,
Жакшылап жоруп бере көр,

Түндөгү көргөн түшүмдү
Түшүмдө көргөн ишимди.
Белек кылып шакегин
Берип кеткен кишимди.
Уктап жатып түш көрсөн,
Түшүндө сонун иш көрсөн
Мен жоруюн түшүндү
Таалайыңды кеңейтип
Ондогон экен ишинди.
Ачкан экен бактыңды,
Көрүптүрсүн түшүндө
Күйөө болчу баатырды.
Ак боз ат минип келгени –
Тилегиңди бергени.
Ал кыяматтык сырдашың,
Кыйышпай турган курдашың.
Ааламга нурун жеткирген
Айды көрсөн түшүндө –
Айтканы журтка эм болгон,
Начарга арка, бел болгон
Асылды көргөн экенсиң.
Таалайы кенен, жолу кең,
Өз эли үчүн төрөлгөн
Баатырды көргөн экенсиң.
Кедейлер менен гүлдөгөн,
Кесирдүүнү сүйбөгөн
Беренди көргөн экенсиң –
Жоргону минип чайпалып,
Торкону кийип жайкалып,
Тоого чыгып жүргөнүң –
Гул бакчадай турмушту
Аралап өмүр сүргөнүң.
Раатын көрөт экенсиң
Ушу жыргал дүйнөнүн.
Алтын шакек бергени –
Ашыктыктын себеби.

Атайлап ашык болбосо,
Анчалык жерден келеби?
Адамды сүйүү шаштырат,
Сүйгөнүн ар ким жактырат.
Жакшы адамдын кыялы,
Жан дүйнөндү мас кылат,
Кадырына, баркына,
Калктан уккан даңкына,
Келип кеткен турбайбы.
Жанган каухар көзүнө,
Жаны көрүп өзүнө
Эрип кеткен турбайбы.
Жоруп өтүм кыз бийкеч,
Жогорку көргөн түшүндү.
Алганын менен баш кошуп
Армансыз сүргүн үзүрдү!
Агандын досу өзүндүн
Жолдошун болот шекилдүү,

14. ЖЕТИМДИН ЖОЛГО ЧЫГЫШЫ

Кызгалдак гүлүн ачканда,
Боз торгой сайрап асманда,
Каркыра катар кыйкырып
Батышка коошун тартканда.

Эл жакадан серпилип
Жайлоого көчүп жатканда
Булбулдар таңшып мин түрдүү
Жаздын күүсүн тартканда
Алма, жүзүм, жер жемиш
Шуру бермет такканда.
Кара жер бети казы алып,
Байлыгын чачып жатканда
Кайрылып элге коштошуп

Шыдыр кыл деп жолумду,
Кабыл кыл деп оюмду
Жолго түштү баатырлар.
Күүсүнө келген тулпардай,
Күүлөнүп учкан шумкардай,
Агини менен коштошуп
Айланган ала барчындай.
Алыска сапар жол тартты,
Айкөл Манас баатырдай.
Алп кайраттуу эр жүрөк
Айылдагы балдардан,
Ташты жара муштаган
Таасын күчтүү балбандан,
Тандалышып кошула
Сапар тарткан кошунга.
Адыр-адыр белди ашып
Адамсыз мейкин чөл басып,
Жайнап күлүп сырдашып
Бара жатат жол тартып.
Уч-кыйрына көз жетпейт
Сары кумдун талаасы.
Курт-кумурска, чаяндан
Жүрө албайт адам баласы.
Ок жылаан учуп ойногон,
Сары жылааны сойлогон,
Кербендер өтчү кара жол
Ала-Тоонун сагасы.
Жыйырма күндүк жол экен
Сапарынын арасы.
Көргөн жолун түшүнтүп,
Каттап берген абасы.
Колунда Кара Жетимдин
Буландын берген кагазы.
Адашпай туура баратат
Улам карап кагазды.
Алыстан көргөн кишиге

Абдан сүрдүү шаңдары,
Ак калпактуу кыргыздын
Алдынкы баатыр балдары.
Айбалта, кылыч, сыр найза,
Жасалга, жабдык алганы.
Чоюн сындуу денеси,
Калбыгый ээк, кара сур
Башкача шаңдуу элеси.
Булчуң эттин катуусу
Букардын ташы эмеспи!
Ок өтпөс олпок кийгени,
Ар киминин жанында
Ак болот кылыч илгени.
Саны кучак түрүлгөн,
Эшик төрдөй аң келсе
Эни менен түйүлгөн,
Таза кандуу тайкы жал
Таасын күлүк мингени.
Адам жүрбөс сары кум
Артына кала берди эми.
Кыйын жолдон кысылбай,
Баарысы баатыр кырчындай.
Көз кайкыган көк өзөн
Көк ирим көлгө келишти.
Өрөө салып аттарын
Жашанга коё беришти.
Жан казанды асышып
Жайланып конуп калышты.
Эки күнү суу таппай
Чаңкаган болчу баарысы.
Көркөмү сонун көк мейкин,
Көрүнүшүн карачы.
Атырдай жыты буркурайт
Абдан тунук абасы.
Толкуган токой тим эле
Тоолорунун арасы.

Калдайып жаткан кара адыр
Камандынын талаасы.
Түштүк жагы эң жакын
Ала-Тоонун сагасы.
Тетиги көрүнгөн тоо токойдо
Мекен кылып жатышат
Ууру, бөрү каракчы.
Уйкусу канып баатырлар
Жакшы эс алып таң атты.
Аттарын кармап токунуп
Жолго түштү карачы.
Канчалык жолду өткөрүп
Калың киймин бөктөрүп,
Жеңилденип аттанып
Сергиген көңүл шаттанып,
Жолго түштү берендер,
Эрдиги күчтүү эрендер.
Эрегишкен душманга
Эрөөлгө чыгам дегендер,
Карты чыккан душманга
Кан жуткурам дегендер,
Кара жол менен баратат
Каарман тууган чеберлер.
Ханжого барып жолугуп
Кайра тартам дегендер.

15. КЫРК КАРАКЧЫ

Кечке жакын болгондо
Намаздигер болжолдо
Боз адырды ашканда,
Артылып түшүп белестен
Узак жолду басканда,
Кабарсыз бара жатканда
Каршы чыгып жолунан

Каракчылар токтотту.
Жигиттерди курчашып
Сез көрсөтүп топтошту.
Жолоочулар шек ойлоп
Катар баары токтошту.
Каракчынын карысы
Сөз баштады анысы:
– Кай жактан жол тарттыңар,
Жөнүнөрдү айтыңар?
Чыккан жерин кайсы жер?
Барар жерин кайсыл эл?
Жөн жайыңдын баарысын
Жашырбастан айтып бер.
Кайсыл элдин уулусун?
Каарден келип турусун?
Мындан ары кыргыз жок,
Калмактабы жумушун?
Аркар аяк тайкы жал
Аргымактан минипсиң.
Эрөөлгө чыкчу эрлердей
Баарың соот кийипсиң.
Канжыганда айбалта
Кыңгырап кылыч кынында,
Кайыңдан кылган каскакты
Карууңарга илипсиң.
Кана жайын айтып көр
Каарден чыккан жигитсин?
Текши баатыр экенсиң
Теги-жайын билгизгин.
Жортуулчу болсоң жообунду айт,
Жөн жайыңды түшүнтүп
Андан кийин бизден кайт,
Оозуна келген сөздү айтып,
Орунсуз кептен козгоду.
Чыр баштачу немедей
Пейли бузук окшоду.

Тозоку кырк каракчы
Тооруп турат балдарды,
Кылган ишин карачы.
Ары өткөндү алышкан,
Жалгыз-жарым адамды
Жаздым кылып салышкан.
Жансактоосу уурулук
Баарысынын адаты.
Күүлөнүп коёт карысы,
Күпүлдөп коёт баарысы.
Ачуусун абдан келтирип
Акмактын бул айтканы,
Кара Жетим каардуу
Карап кебин баштады:
– Болор болбос кеп айтып
Былжырайсың, болбойсуң.
Айланамдын баарысын
Тегеректеп тордойсуң.
Зарыл ишин бар беле,
Деги эмне ойлойсуң?
Келе атырбыз жогорку
Кыргыздын Ала-Тоосунан.
Келжирейсин жөнү жок,
Жакшы сөз чыкпай оозундан.
Салалы сага тийдиби
Менин кийгеним менен мингеним,
Дүнкүйөсүн жөнү жок,
Түз чыккан жок бир кебин.
Карактасак деп турсун
Аны айтпасаң да билгенмин.
Сенин кардыңды жарып кеттиби
Менин каруума каскак илгеним?
Өткөндөрдү өөнөгөн,
Кезиккенди кекеткен
Кесирдүү ууру экенсин.
Жазыксызга катылып

Жарылып өлөр бекенсин.
Тийишчү болсоң көрөсүн,
Тикенден көмөм өлөсүн!
Калтырба бекер жолумдан,
Эчтеке чыкпайт оюндан.
Келе койбойт каракчы,
Бу балдар сенин колундан.
Коркутасын коржондоп,
Обу жок сүйлөп ормондоп.
Теги-жайды тергедин
Арам санаа ойду ойлоп.
Баатыр болсоң чыга кой,
Чабышалы жер болжоп.
Баш кесер акмак каракчы,
Кекетип жолду тозбогун.
Баатырсына бербегин,
Башыңа тийет токмогум!
Кантээр экен деп койсо,
Капкайда жинди козгодун!
Каары келип Жетимдин
Кармады колго чокморун.
Кашына жакын жолотпой
Жыга чапты тозгонун.
Кара Жетим чапты эле
Кан жутуп бирөө кулады.
Баягыдан чыр арбып
Чатакка чатак уланды,
Жолдоштору Жетимдин
Качырбай карап турабы.
Туш-туш жактан сайганда,
Топ-тобу менен сулады.
Алдына келе түшкөнүн
Айбалта менен жайлады.
Жарадар болуп кулады
Найза менен сайганы.
Алам деп келген каракчы

Акыр заман куурулуп
Арам каны чачылды.
Желпингени жоголуп,
Желиккени басылды.
Качканын кууп кармады,
Эки колун артына
Тырыштыра байлады.
Кызыгып тозгон каракчы,
Кызыл канга боёлду.
Ооздорун көптүрүп
Ормондошу жоголду.
Асыранды шайтаны
Абдан кетип соо болду.
Кап, катылбай койбой деп,
Канчасы ичтен наалышты.
Кайгыга түштү кан жутуп,
Каракчынын баарысы.
Кайран Кара Жетимин,
Ким экенин таанытты!
Он атын таштап, отузун
Олжо кылып айдашты.
Басмачыга көрүндү
Баатырлардын кайраты.
Бейбаштарды бүтүрүп
Берендер сапар жол тартты.

16. ЖОЛБОРС МЕНЕН КАРМАШКАН ЖЕРИ

Эрлер кетип баратат
Эки конбой бир жерге,
Алар белги коюшат
Ашып түшкөн белдерге.
Ай кыярып батканда
Элдин алды жатканда,
Адам жакын барбаган

Баргандар тирүү калбаган,
Кармашкан нечен баатырдын
Башын жара чайнаган,
Адамдын канын ичсе да
Бир суусуну канбаган,
Кансоргуч жырткыч жолборстун
Мекенине жолукту,
Ошол жерге конушту.
Күркүрөгөн үнүнө
Тоо жаңырып козголгон.
Жолборстун угуп кабарын
Жолоочу жүрбөй токтолгон.
Кармашкан нечен балбандын
Соо кеткени жок болгон.
Айланасы жолборстун
Адамдын сөөгү жык толгон.
Кармашкан жери кан болгон.
Таң сөгүлүп атканда,
Тараза жылдыз батканда,
Асканын башы жылтырап
Күн нурун жаңы чачканда,
Камырабай баарысы
Жыргап уктап жатканда,
Каарман Кара Жетимин
Чочугандай ойгонду.
Туталанган сыяктуу
Жан-жагына толгонду.
Тоо жаңырып дүркүрөп
Жыт алып жолборс күркүрөп
Жылып келе жатыры.
Көркөө жырткыч экенин
Көрө коюп камынды.
Баса кийип соотун
Белине канжар тагынды.
Алдынан тосуп чыгууга
Аярлабай камынды.

Асылса жолборс өзүмө
Алкымын сууруп алайын,
Азуу тишин чагайын.
Кан ичмеси кармаптыр
Канжар менен жарайын.
Корканачы шүмшүктүн
Тентектигин жоёюн,
Терисин тетир соёюн.
Ажал каршы келсе да
Артыма кадам баспаймын.
Аты жолборс болбосо,
Ар жагы иттин баласы
Акылымдан шашпаймын.
Эсебин берип жолборстун
Эл милдетин актайын.
Деп ошондо Жетимиң.
Келе жаткан жолборстун
Тозуп чыкты жолунан.
Баатыр Кара Жетимдин
Чоочунуч жок оюнда.
Бир жолдошу Жетимдин
Ээрчий чыкты соңунан.
Каршы чыккан Жетимди
Көрүп жолборс комдонду,
Тиштерин кайрап ырылдап
Ыкыс берип оңдонду.
Беттешип жакын барганда,
Эшик төрдөй калганда
Күркүрөп жолборс качырды
Кара Жетим баатырды,
Оозун ачып Жетимдин
Бетин көздөй асылды.
Бет алдырбай береним,
Белгилүү баатыр чеберим,
Абалак саптуу айбалта
Оордугу бир канча

Оңдой кармап имерди,
Оңкойгон жырткыч жолборсту
Тумшукка тартып жиберди.
Оңкосунан сайылып
Кучактады шиберди.
Керилип туруп чапканда
Кеңилжери быркырап
Кесирдүү жолборс жыгылды
Жер кучактап ыркырап.
Байкап туруп чапканда
Башы кетти быркырап,
Баатырсынган жолборстун
Жаны чыкты чыркырап,
Таарый сайып жүрөгүн
Кабыргасы сөгүлдү,
Тууралгандай жырткычтын
Тумшугу, башы бөлүндү.
Душманын жайлап баатырлар
Ушундай сонун көңүлдүү.
Жолдоштору Жетимди
Куттукташты сүйүнүп,
Жиреп сойду жолборсту
Билектерин түрүнүп.
Ыраакы жактан келгендер,
Токтоп жаткан кербендер,
Жүгүн артып ташынды
Жол дангырап ачылды.
Капкайдан келген жолоочу
Коркпой-үркпөй бастырды.
Алкыш берип ошончо эл
Көргөндө таң калышты
Кара Жетим баатырды.
Далайды жуткан бу жолборс
Жетимден каны чачылды.
Кишичи жолборс өлдү деп,
Бир баатыр келип көмдү деп,

Эл чочунчу басылды.
Жергелүү калың көп элден
Жетимге рахмат айтылды.

17. ХАНЖОНУН ЭЛ-ЖЕРИНИН КӨРҮНҮШҮ

Гүлү жайнап ачылган,
Күкүгү сайрап басылган.
Дүйүн чөптөр гүлдөгөн
Булбулу таңшып сүйлөгөн.
Көк тукуба жапкандай
Көгөндүнүн талаасы,
Көк кашка булак суусундай,
Алып учат көңүлдү
Абдан тунук абасы.
Гүлдун жыты буркурап
Кубанат адам баласы.
Мелтиреген түзүнүн
Көркөмдүгүн карачы!
Көгөндүдөн өткөндө
Жекендини жээктеп
Жерине жетти Ханжонун.
Кадуусуна мал толгон,
Катар боз үй шыкырап
Жайлоого чыгып эл конгон.
Ханжону чабам деп келип
Канчалык душман кор болгон.
Басынган эмес жашынан,
Бактысы кетпей башынап,
Күкүктөй болуп күүлөнүп
Күчү суудай ташыган.
Басташканга багынбай
Касташканын качырган,
Канын суудай чачтырган.
Кажыбас баатыр Ханжонун

Жашынан данкы айтылган.
Кара Жетим достусун
Келип кет деп чакырган.
Кектешкенден кек алган,
Өчөшкөндөн өч алган
Өзүнчө жаткан шер экен.
Жергеси текши чарбалуу
Телегейи тең, экен.
Ашык сөзду айтпаган,
Адамды бекер какбаган,
Айыгышкан жоо келсе
Акылынан шашпаган
Абдан басмырт бек экен.
Кара-Төр менен Көгөндү
Ханжонун тууган жер экен,
Калдайып жаткан көп калмак
Ханжонун билген эли экен.
Эчкилүү менен Көбүктү
Кара-Төрдүн жээги экен.
Билимдүү да акылдуу,
Жадырап күлүп жайнаган
Эчен кыйын кысымда
Эс-акылдан тайбаган.
Эрдиги башка Ханжонун
Эченди чаап жайлаган.
Багынбасты багынткан.
Эр Жетим менен береги
Кең Текесте сайышкан.
Кыргыздан чыккан Жетимге
Кыяматтык достошкон.
Жетимден башка баатырлар
Кылычынан Ханжонун
Чымын жан менен коштошкон.
Көбүктү деген кенен сай,
Күнгөйү менен тескейи
Бетеге, чытыр малга жай.

Көбүктүнүн дайрасы
Кирген кезде пай, пай пай!..
Аттай ташты аңтарып
Толкун уруп чайпалып,
Өзөндөн агып өкүрүп,
Күркүрөгөн дабышы
Капчыгайды көчүрүп.
Ак көбүктөп жулунуп
Таш агып ташка урунуп,
Кечемин деген адамдын
Заманасы куурулуп.
Карагай, кайың, шилбилер
Тамыры менен суурулуп.
Аңтарылып ылайлап,
Атайлап кечем дегендер
Амалы кетип кудайлап.
Батынып киши кечпеген,
Мандайга тирүү жетпеген,
Атырылган аңги суу,
Абалдан берки кандуу суу.
Эңиштеп аккан дайрага
Эрендер эми жетишти,
Кылкылдап аккан дайранын
Кыйындыгын сезишти,
Токтолуп турчу эрлерби
Тобокел деп кечишти.
Сууту канган буудандар
Суулугун чайнап жулунуп,
Ыкыс берип теминип
Күчөнүп аккан дайрага
Күүленүп кирди бурулуп.
Ат соорусун жашырып,
Аккан таштар урунуп.
Арышын керип буудандар
Аралды көздөй суурулуп,
Балыктай сүзүп зымырап

Аттарынып тумшугу
Араң чыгат бырылдап.
Көрүп турган адамдын
Көңүлү тынбай зырылдап.
Кебелбеген берендин
Кемеринен суу ашып.
Эти каткан бууданды
Эликтей кылып чуратып,
Кан жыттанган дайрадан
Аман чыкты баатырлар
Каркырадай чубашып.
Жөн сурайлы деп келди
Калмактын эки карысы.
Карап турду баатырды
Чогулган элдин баарысы.
Жанына келген карыны
Жакшы кабыл алышты.
Кол беришип, кол алып
Баш ийкешип таанышты.
-Жоо жарагын асынган
Жолуң болсун, балдарым.
Жаман көрбө, чырактар,
Жөнүндү сурап алганым.
Эрөөлгө чыкчу баатырдай
Эң сүрдүү экен шандарың.
Каяктан чыккан баатырсың?
Кайда бара жатырсың?
Биердеги калмактын
Кимиси менен жакынсың?
Кайдан келген беренсиң,
Чоочун экен элесин?
Айтып бер, уулум, тегинди?
Аттанып чыккан жериңди?
-Аксакалдык жол менен
Ал-жайды сурап турусун.
Каршы көрбөйм аныңды,

Карыясын, улуусун.
Кабар берип чакырткан
Ханжодо менин жумушум.
Алды менен озунуп
Жанымды жакшы сурадын..
Атагы кыргыз ак калпак
Элден келген убагым.
Керилип жаткан кең Текес
Жерден келип турамын.
Эң биринчи келишим
Көрөлөк элем быягын.
Эч киминде доом жок,
Эрегишкен жоом жок.
Аксакал бизден чочунба,
Аралап келдим калкыңды
Антташып жатып дос болгом,
Издеп келе жатырмын
Айтылуу Ханжо баатырды.
Аман болсоң кел деген,
Тосуп алам мен деген,
Келип кет деп чакырды.
Кадырын сыйлап келатам
Кадимки Ханжо баатырды.
Карыялар шашылып
Ханжого жигит чаптырды.
Досун келе жатыр деп
Кабарчыдап айттырды.

18. КЫРГЫЗ, КАЛМАК БАШ КОШТУ

Кабар жетти бешимде,
Ханжо баатыр үйдө экен
Кабарчы барган кезинде.
Кабарын угуп Жетимдин
Сүйүнүп Ханжо шашылды.

Жигиттерин ээрчитип,
Тозуп чыкты баатырды.
Отузга жакын атты айдап,
Ошончолук катуу айдап
Астынан чыкты шаңданып.
Көпчүлүк эл туш-туштан
Көз салышты таңданып.
Эки досту кездешти, .
Эсендешип беттешти.
Аттан түшүп көрүштү,
Кучакташып өбушту.
Аярлабай эр Ханжо
Айлына алып жөнөдү.
Карай калды жардашып
Калың калмак өрөөнү.
Арчадан мамы кактырган,
Аркандан керме тарттырган,
Келгин куштай баатырлар
Кермеге келип токтоду.
Салам айтып бүгүлүп,
Атын алды жүгүрүп.
Кудасы келген немедей
Кубанчка батты эр Ханжо
Ушунчалык сүйүнүп.
Жасалгалуу боз үйгө
Жаяндарды киргизди,
Ичинде кылдай арам жок
Алалдыгын билгизди.
Нечен кыйын белди ашып
Чаалыккан эрлер жол тартып,
Жай олтуруп жайланды.
Тазторконун жайнатып
Дөбө кылды бал, нанды.
Суусап келген баатырлар
Суусуну канып жайланды.
Баатырлардын түрүнө

Көргөн калмак таң калды.
Төрүнө катар олтурду
Алты баатыр ак үйдүн,
Көз тайгылган жасалга
Ичи толо ал үйдүн.
Кыранда жаткан жылкыдан
Кысырак семиз сойдурду,
Келгенине досунун
Келишкен сонун той кылды.
Кемчилиги жок кылып
Сыйласам деп ой кылды.
Кечке жакын Ханжонун
Билгичтери чогулду.
Алдыңкы кыйын чечени,
Акылдуунун нечени
Көптү көргөн карысы
Бүт чогулду баарысы.
Аксакалга жол берип,
Салам айтып кол берип
Баатырлар менен таанышты.
Көптү көргөн карынын
Көңүлдү бөлдү айтканы,
Эли-жерин кыргыздын
Эми сурай баштады:
– Ханжонун досу келди деп,
Бүгүн уктук кабарды.
Кары – жашы элиндин
Малы башы аманбы?
Азиз мейман экенсиң,
Айттык урмат саламды.
Ал-жайды сурап жатырмын
Айып этпе абанды.
Көңүлүм толкуп кубандым,
Аман-эсен өлтүрбөй
Узатыпсың, ырахмат
Менин Ханжо баламды.

Өбөлгө болгон экенсин
Өзун жетип аралжы.
Түшүрсөң да колуңа
Ойлобосун залалды,
Узатыпсың колуңдан,
Чыгарыпсын торундан,
Ошол кылган жакшылык
Кимдердин кетсин оюнан.
Ал жайындын баарысын
Айтып келген досуңуз.
Атыңды угуп жүрчү элек
Дидаарлашып олтурбуз.
Акмактын түшсө колуна
Алда качан мууздамак,
Ал түгүл Ханжо баатырды
Өрттөп салмак куйкалап.
Акылдуу киши ойлонуп
Аман-эсен куткарат.
Кенен акыл, кең пейил,
Кеменгер киши журт алат! –
Аксакалы калмактын
Сөз сүйлөдү нускалап.
– Ханжо, Жетим экөөңдун
Досчулугуң кут болсун.
Калмак, кыргыз баягы
Кекенгенин коюшуп
Кекти такыр жоюшуп
Мындан ары журт болсун.
Эл көрөт эрдин пайдасын
Досчулуктун аягы
Эми, сөөк жакка айлансын,
Кыз алышып, кыз берип,
Кыргыз, калмак жайлансын.
Карынын айткан кебинен
Сөз килити ачылды,
Отурган эл бу сөздү

Орунду деп жактырды.
Кыргыздан барган баатырлар
Элдик сөздү укканда
Эми көөнү ачылды.
Эл болушту куттуктап
Эн, алдыңкы калмактын
Чечендери сүйлөдү,
Эл башкарган акылман
Нечендери сүйлөдү.

19. КАЛЧАНЫН КАБАРЫ

Аден баатыр аманбы,
Айтайын сизге саламды.
Кандай неме деп ойлоп
Болбосун көөнүң алагды.
Арам киши ойлобо
Кабарчы Калча аганды.
Алдыртан киши жиберип
Айтып жаздым кабарды.
Тилегим бирге сиз менен
Ойлобоймун залалды.
Катымды жакшы окугун
Таасындап жазып олтурмун.
Берметке күйөө табылды,
Береним эрте озунгун.
Бекер сөз экен дебегин,
Бербес болду Берметти
Сиз жиберген жуучуга.
Тил эмизген эмеспи...
Калкы менен сүйлөшүп,
Ханжонун ушу кеңеши.
Ханжого жакпайт калмактын
Өзүңдөй нечен баатыры.
Кыргыз менен сүйлөшүп,

Капкачан бүткөн акылы.
Башын аттап калмактын
Кыргызга берген жатыры.
Алты баатыр Ханжонун
Азыркы кезде үйүндө
Ажыдаардын сүрү бар
Баатырлардын түрүндө.
Оңой олтоң колундан
Келе койчу неме эмес.
Опозондон чочунуп
Бере койчу эр эмес.
Оңойлук менен чындыкта
Колдон келчү шер эмес.
Аскерди мыктап алып бар,
Айлыңа барып чабуул сал.
Айласын такыр түгөтүп,
Айтылуу сулуу Берметти
Ажыратып алып кал.

20. АК БЕРМЕТТИН ЧАТАГЫ

Болгон иштин абалын
Берметтин угуп кабарын,
Асманды булут жапкандай
Бүркөлдү Аден кабагын.
Каны качып сурданып
Каар басты ажарын.
Жер-жердеги аскерге
Жеткиргин деди кабарын.
Күн күркүрөп басылып,
Чагылган огу чачылып,
Кара булут айланып
Мөндүр төгүп жаткандай,
Каарданды ушунча

Калкын душман баскандай.
-Кыргыздан келген баатырдын
Кыз алганын көрөйүн,
Карчылдашып сайышып
Кызыл канын төгөйүн!
Ак Берметти тарттырып
Айылга куру келгенче
Сабырлык кылбай тобокел,
Сайышып жатып өлөйүн.
Тагдырда жазуум бар чыгаар,
Не да болсо көнөйүн...
Калк жүрчү кара жол менен,
Канчалык калың кол менен,
Ханжонун айлын чапканы
Каардуу кыйын ой менен
Аден келип токтоду
Кара адырдын бетине,
Бейкут жаткан Ханжонун
Айылынын четине.
Ханжо коркчу эр эмес
Адендин кылган сөзүнө.
Күн чачырап шашке убак,
Карыя келди Ханжого
Жаны калбай жүгүрүп,
Эси да чыгып калганбы
Эс алалбайт күйүгүп:
-Ханжо балам, кулак сал,
Менин айтаар сөзүм бар
Карааны арбын көрүнөт,
Калың кол келип токтоду.
Тууган минтип келчү эмес,
Анык душман окшоду.
Сыр найза, кылыч байланган,
Колдорунда чокмору.
Атайлап келсе алыстан
Айылды чапай коркобу?

А көрө, балдар, кабар айт,
Чогулткула ортону.
Жаа тартып, мылтык атканды,
Жаадымсыз кылыч чапканды,
Чакыргыла, балдарым!
Кол каптаса, кор кылат,
Шашылгыла, балдарым!
Эрөөлгө чыкчу жайгарды,
Ат көтөрчү балбанды
Чакырып кошуп алгыла.
Жоонсунган душмандын
Жолун тозуп баргыла.
Каяша кылса көп душман
Качырып найза салгыла!
Атчан киши чаптырып,
Таасын нечен балбанды
Тандап алды чакырып.
Устүнө соот кийишип,
Жер таянгыс буудандан
Жетишти текши минишип.
Эки жүздөй балбаны
Бардыгы текши камданды.
Эл бүлүнүп жатканын
Жетим көрүп таң калды.
– Ханжо досум, бери кел,
Чын сырыңды айтып бер,
Кайда барат калың эл?..
Катпагын менден сырыңды,
Айтып бергин чыныңды.
Айлыңа душман кол салса
Аттанып бирге барайын,
Бөлөк, бөтөн эмесмин
Бөлүнүп кантип калайын.
Абийир берсе арбактар
Ажыратып алайын.
Ээн коштоп коё бер

Эрөөлгө мурун чыгайын,
Суктанып келген душмандын
Жүлүнүн кармап жулайын.
Чыр салса душман айлыңа
Кантип чыдап турайын.
Күдүрөйгөн душмандын
Күч, абалын сынайын.
Желеге чыгып келейин,
Жеңишин алып берейин.
— Жамандык түшсө башыма
Жашырбайын сырымды.
Далай сөздү козгодун
Эми айтайын чынымды.
Айлынан чыккан кангайдын
Аден баатыр бар эле,
Кең көкүрөк, кем акыл,
Начарыраак жан эле.
Ак Берметти бергин деп,
Суратканы бар эле.
Берметтен кабар уккан го.
Пейлин курган Калча акен
Кангайды көздөй сызган го.
Берметти тартып алам деп,
Бээжайланып бу наадан
Айлын кырып чабам деп
Аскери менен чыккан го...
Жалкыны жазы ак болот
Алып Жетим асынды.
Алып кел деп бууданды,
Жигиттерин чакырды.
Учу болот сыр найза
Чыканакка илишти.
Бир Жетимден башкасы
Баса соот кийишти.
Атам Манас, колдо деп
Аттарына миништи.

Алдына түштү беш берен
Коркуп, колоп сезбеген.
Айыгышкан душманы
Жетимди көрүп сестенген.
Жардашкан калың душманга
Жакын жетип токтоду,
Ханжо, Кара Жетимдер,
Каңгайындан коркобу.
Эрээндерди көргөндө
Эт жүрөгү козголду,
Кайра качып кеталбай
Намызына токтолду.
Эки жагы тең келип
Эл тирешип бет болду.
Келишимдүү чоң тору ат
Астындагы мингени.
Учуна темир аштаган
Карысына илгени.
Алп кайраттуу эр жүрөк
Баатыры чыкты тыяктан.
Бадана жибек жоолукка
Башын бекем буудуруп,
Муштумдай кара кыл чайнап,
Сурданып өңү кубулуп,
Жекеге чыкты Жетимиң
Эл ичинен суурулуп.
Найзасын алып колуна
Кыргыз деп ураан чакырды.
Чочунду калмак көргөндө
Кара Жетим баатырды.
Эрөөлгө чыккан калмакты
Эр неме мелтирете качырды.
Карама каршы келгенде
Калмактын өңү бузулду.
Кайра тартчу Жетимби
Камгактай аттан учурду.

Эми Кара Жетимдин
Каары келген убакты,
Жекеге чыккан төртөөнү
Ыргыта сайып сулатты.
Жер майышкан калмактан
Жекеге чыккан токтоду,
Төрт баатыры жыгылып
Ыза болгон окшоду.
Аскер башчы Адени
Аламан деп бакырды,
Жайнаган калмак турабы,
Жапа тырмак качырды.
Аралашып сайышты,
Аянышпай чабышты.
Кыйкырык кулак тундуруп,
Кан агып, чымын жан учту.
Кыргыздын алты баатыры
Ким экенин таанытты.
Топтошкон калмак чачылды
Тозо албай Жетим баатырды.
Көгөндүнүн балдары,
Карылуу нечен балбаны
Каңгайдан келген калмакты
Кара таандай айдады.
Айлына келген душманын
Адебин берип жайлады.
Ханжону Аден качырды,
Как жүрөктөн сайганы.
Туйгуи Жетим көрдү да,
Качырып сала берди да,
Айдалынын кенчирин
Аябай сайды Жетимиң.
Найзанын учу кылтыйып
Чыга түштү алкымдан,
Канаты тонгон жорудай
Учуп түштү атынан.

Ак Берметти талашып
Ажалы жетти Адендин
Кара Жетим баатырдан.
Кол башчысы өлгөндө
Коркуп калды калганы.
Аденден мурун өлүптүр
Туу кармаган балбаны.
Кыз талашам деп келип
Кыйланын жетти ажалы.
Кырчылдашып сайышып
Кыйын болду абалы.
Өлгөнүн атка өнөрдү,
Калганы качып жөнөлдү.
Кара адыр канга боёлду,
Кангайлык качып жоголду.
Качканын кууп кармады,
Кармашууга алардын
Кенедей алы калбады.
Колуна түштү Ханжонун
Жыйырмага жакын балбаны.
Калчаны Ханжо чакырды,
Апкел деп жигит чаптырды,
Күнөөсүн коюп мойнуна
Даргага тарткан жатыры:
-Алдыңдан тартып алдымбы
Минип жүрген атыңды?
Эмине мынча бүлүнттүн,
Бейкут жаткан калкымды.
Зыяны жок нечен бир
Момундун каны чачылды.
Капчыгай ичин кан кылып,
Калын, элди дал кылып
Каршы чыкчу сен белең?
Каргадай кезден бирге өстүк,
Сенин каршыккан жоон мен белем?
Айылга кыргын салдырбай,

Акылдашсаң болбойбу
Андан көрө эл менен.
Канчалык таптың абийир
Кангайга берип кабарды?
Айылдын баары кырылса,
Ошондо табаң канабы?
Бети жок жигит экенсин
Ичине каткан арамды.
Сен көрүнөө болдун чыккынчы
Көрөйүн сенин чаманды!
Киндик кесип, кир жууган
Жерге ойлойсуң залалды,
Каны бирге туушкан
Элге ойлойсуң залалды.
Алмадай башын кактырсам,
Даргага сени астырсам
Анда келип кангайлык
Ажыратып алабы?
Алды менен кеңешип
Ал-жайынды айттынбы?
Кеңешке келген кезиңде
Кет нары деп кактымбы?
Калкка кылып чон зыян
Кангайдан баар таптынбы?
Жоготкону олтурсун.
Өмүрүн, менен бактынды.

21. КАРА ЖЕТИМ, АК БЕРМЕТ

Көйкөлүп баскан Ак Бермет
Карачы мындай сулууну.
Кайырма жака тиктирип
Кийиптир таза кунуну.
Бала бар айткан сөзөндө,

Кемчилик жок өзүндө,
Сулуулардын тунугу.
Сүйүштүр аны кыргыздын
Ашкан баатыр бир уулу.
Айдай сулуу Берметтин
Айтайынчы баянын:
Кол менен жазап койгонбу
Кашы менен кабагын.
Ак шоокуму тийгенсийт
Абайласаң ажарын,
Ак Берметтей болсо экен
Акыреттик аларын.
Эстүү аял тийгизбейт
Эч убакта залалын.
Агасынан угуптур
Жетимдин Бермет кабарын.
Байкап сынап олтуруп
Баатырды Бермет жактырды.
Барган сайын сөз кызып
Сүйүүнүн жолу ачылды.
Жашырып жаппай ичине
Жакшы сөздөр айтылды:
-Түшүмдө көргөм өңүндү,
Бергенмин сага көөнүмдү.
Алганы жакшы жигиттин
Ачык болот көңүлү.
Айкалышып, сүйүшүп
Өксүбөй өтөт өмүрү.
Табалбадым мен сизден
Кемчилитди, өөнүндү.
Ачууң келсе кеп айтып,
Баспа менин баркымды
Калмактын кызы деп айтып.
Далай баатыр асылган
Ашык болуп артымдан,
Эч кимине барбадым.

Өмүрүмдү түбөлүк
Өзүнүзгө арнадым.
Атадан жалгыз агамды
Аман коё бергенсин.
Агинин айтса тилалбай
Артынан өзүң келгенсин.
Качан келер экен деп,
Канчалык сизди дегдедим.
Кангайдан келген Аденди
Кан жуткуруп жеңгенин,
Баатыр Ханжо досундун
Намызын алып бергениң,
Унутулгус мен үчүн
Ушу кылган эмгегин
Кайгырган көңүл басылды,
Бүркөлгөн кабак ачылды,
Ажыраттын зордуктан
Алмадай менин башымды.
Көп рахмат айтылды
Көп жашаган карыдан,
Көгөндүнүн баарынан.
Көрүнөө чыгып куткардын
Душмандын чачкан заарынан.
Сүйгөнмүн сизди, сүйөмүн,
Түбөлүк бирге жүрөмүн.
Кадырын көрсөң теңиндин
Кызыгы ошо дүйнөнүн!..
Баардашып сүйлөшүп
Бардык сөздөр айтылды.
Толкундап жүрөк сүйүшүп,
Жаркырап көңүл ачылды.
Асылдар макул болушуп
Бирин бири жактырды.
Бактыга жетип кулачы,
Бирине бири ыраазы!..

22. АК БЕРМЕТТИ УЗАТУУ

Алтындай жалгыз Берметтин
Агасы Ханжо тартынбай
Аракетин жеп жатат.
Учтан түпкө унутпай
Көргөндөрдүн баарысы,
Жашы менен карысы
Айтып калсын деп жатат.
Борумдап кылган боз үйдү
Бордотуп жатып жаптырды.
Жабыкбаштын четине
Төрт эли кундуз бастырды.
– Килем-килче, туш кийиз
Капшытына тарттырды.
Кызга керек буюмдун
Кыйласын койбой таптырды.
Кымбат баалуу ушунча
Жасалгасын арттырды.
Ак Берметтин үбүнө
Алтын, күмүш зарп кылды.
Сайдырып жатып кашка атка,
Абай үртүк жаптырган,
Булгаары тердик ойдуруп,
Бурчуна күмүш бастырган.
Жүгөн, куюшканына,
Көмөлдүрүк, үзөңгү
Жабдыгынын баарына
Таасын зергер устага
Уютуп күмүш чаптырган.
Көрпөчөсү жибектен,
Тогосу күмүш басмайыл
Жаркырата тарттырган.
Алыска чапса талбаган
Алдына жылкы салбаган
Куйругуна кашка аттын

Тутам үкү тактырган.
Алыс, жакын көргөндөр
Ат жабдыгын жактырган,
Кызыл жибек ноктоону
Кылдаттап согуп даярдап
Жүк арткан нарга каттырды.
Эки нарга Берметтин
Үйүн, үбүн арттырды.
Козголбой аман жетсин деп,
Котондун кооз килемин
Сеп устуне жаптырды.
Күмүш самоор, жез чайдоос
Жүк үстүнө бастырды.
Салтанаттуу чоң тойдо
Сурнай, чоор тарттырды.
Ак Берметтин тоюна
Аймагын бүткүл чакырды.
Кыз алышып, кыз берген
Өз өрнөгү айтылды.
Көз тайгылган жасалга,
Көргөндүн баары жактырды.
Ардактап багып чоңойтуп
Акыл, эс айткан жеңеси,
Энесинен кем эмес
Жеңесинин элеси.
Кыз да болсо уялаш
Кысылсаң акыл табуучу.
Эркелетип бер кел деп,
Акылдашып алуучу.
Кыйналып турган кезинде
Кыйын арка өбөгү.
Уялашы Ак Бермет
Урматгачу жөлөгү.
Кабагын Ханжо бүркөсө
Баралчу эмес астына
Ак Берметтен бөлөгү.

Оюнда ишти тапаса,
Орунду сөз айтпаса
Айтканына көнөбү.
– Алтындан сөйкө желбирек,
Таккан жерге барасың.
Ай тийгизбей өзүндү
Баккан жерге барасың.
Күмүштөн сөйкө желбирек,
Таккан жерге барасың.
Күн тийгизбей өзүндү
Баккан жерге барасың.
Аттанарда Берметтин
Женелери көрүштү,
Ажырашпай ыйлашып
Көзүнүн жашын төгүштү.
Айкалышып кучактап
Ак бетинен өбүштү!..
Куюлган чачы кундуздай,
Эки көзү Берметтин
Асманда чолпон жылдыздай.
Мойнунда шуру, бермети,
Келишимдүү келбети,
Жүзүнөн нүрү төгүлгөн.
Башындагы шөкүлө
Башкача кооз көрүнгөн.
Атактуу күлүк кашка атка
Ак Берметти мингизди.
Жаркыратып үстүнө
Жаннат ичик кийгизди.
Жасалгалап кыз берип
Ала-Тоолук кыргызга
Агарганын билгизди.
Кызыл-тазыл көч болуп,
Кыйлага үлгү сөз болуп
Ак Берметти жөнөттү.
Желеси бийик кызыл туу,

Жергеси болгон ызы-чуу.
Аймагы бийик кызыл туу,
Айылы болуп ызы-чуу.
Ак Берметтей сулууну
Ала-Тоолук кыргызга
Аман бар деп коштошуп,
Аттандырган күн ушу.
Агасы Ханжо Берметти
Абдан сонун аткарды,
Орундатты эр Ханжо
Оозунан чыгып айтканды.
Ала-Тоонун балдары,
Айтылуу Жетим балбаны
Ак Берметтей кыз алып
Кубанч менен аттанды.
Ордунан чыгып тилеги
Ошончолук шаттанды.
Ханжо баатыр баш болуп
Калың кол менен жөнөттү.
Чоордун үнү шанкылдап,
Сурнай үнү бапылдап,
Шаани менен жөнөштү.
Туулуп өскөн жерине
Калмак, кыргыз чегине
Аман жетти кайран эр.
Кучакташып коштошту
Ханжо, Жетим эки шер.
Кол кармашып коштошуп
Кайра тартты калың эл..

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

¹ Акындар чыгармачылыгынын тарыхынын очерктери. – Ф.: Илим, 1988. – 218-бет.

² *Шабданбаев Т.* Тандалмалуу чыгармалар. – Фрунзе.: Кыргызстан, 1976. – 324-бет.

³ *Шабданбаев Т.* Тандалмалуу чыгармалар. – Фрунзе: Кыргызстан, 1976. – 320-бет.

⁴ *Шабданбаев Т.* – Фрунзе, 1976, 328-бет.

⁵ Ошондо.

⁶ Акындар чыгармачылыгынын очерктери. – Фрунзе: Илим, 1988. – 224-бет.

ЫСМАЙЫЛ

ЫСМАЙЫЛ БОРОНЧИЕВ

Кыргыздын көп кырлуу төкмөлүгү кылымдап калыптанып, муундан муунга өтүп келе жаткан өзгөчө оригиналдуу, бардык эле элдерде кездеше бербеген уникалдуу өнөр. Ошол себептүү бул өнөр дүйнөлүк маданиятта сейрек кездешүүчү искусство катарында таң калуучулук менен жазылып, изилденип келүүдө. Элибизде эмнени ырдабасын сөзгө сөздү шурудай тизип, ойдун тереңдигине, тизмектердин учкул, логикалык тактыгына маани берип, калк алдында мөндүрдөй төккөн нукура ырчылар гана төкмө аталган. Айтканда оозго толо айтылчу андай ири устаттар сандаган ырчылардан саналып калган.

Дал ошондой, олтурган элдин оюн таап ырдаган, айтыша келсе алдырбас, өнөрүнө өзү, өзүнө сөзү бап келип, уккандын кумарын кандырган, көргөндүн көңүлүн тындырган, ошондоюнан барып төкмөлүктүн төрүнөн орун алган классик ырчылардын эң сүйкүмдүүсү жана соңкусу – Ысмайыл.

Ысмайыл Борончу уулу Чүй областынын Бурана деген жеринде 1910-жылы туулуп, 1978-жылы азыркы Бишкек шаарында көз жумат. Ысмайыл деле чыгармачылык чыйырын алгач сабак алуу, чоң ырчыларды көрүп тажрыйба топтоодон баштайт. Анын ырчылык туура жолго түшүшүнө үч жагдай түрткү болгон. Биринчиси, жугумдуу сөзгө, ырга, күүгө, дегеле өнөргө маани берген ошондогу элдик чөйрө. Экинчиси,

филармонияга киргенге чейинки мезгилдеги Адамкалый, Осмонкул, Шаршен өңдүү чоң өнөрпоз айылдаштарына кездешкен жагымдуу учурлар. Бул күндөрдө Ысмайылдын өзү да азыраак ырдай коюп жүргөн өңдүү. Үчүнчүсү, 1936-жылы кыргыздын тунгуч филармониясына артист болуп кабыл алынышы. Ысмайылдын тубаса талантынын жетилишине, кадимкидей калыптанып, ажарына чыгып толук ачылышына кыргыз үчүн бир келген андагы тандалган залкарлардан түзүлгөн филармониянын тийгизген таасири өлчөөсүз болгон. «Ошол кезде кыргыз өнөрпоздорунун бир уюткулары келгенин байкадым»¹ деп эскерет бул учурду өзү дагы. «Шаршен айткандай, бул бала акын болчу, ар нерсеге жакын болчу бала экен...» деп Атайдын айтканына караганда Ысмайылдын чыгармачылык уугу, тирикараактыгы ошондо эле байкалган окшойт.

Талантың болсо тартынба,

Таянчың болом артыңда.

Акындык деген кен болот,

Агып жаткан майга окшоп.

Маалында жутуп калбасаң,

Батып кетет айга окшоп.

Эл таанысың артыман,

Ээрчип жүр кунан-тайга окшоп —

деп Ысмайылдын келечегин көрө билип, таза тилегин билдирип, чыгармачылыгына ак жолду алгач атактуу Калык ырчы каалаптыр. Чынында эле ырчылардын ичинен Ысмайыл айрыкча Калык менен Осмонкулга катуу таасирленген, ошол себептүү бул экөөнү ал өмүр бою устатым деп өткөн. Бул эки ырчыга деген улуу урматын ал «Эстелик», «Элиңдин кетпейт оюнан» ж. б. ырларында жетик далилдеген. Ал Шаршенден да көптү үйрөнгөн. Натыйжада, кайсыл жерде жүрсө да тайсалдап калбай бетке чаба, тайманбай түз ырдап, айтышууга уста болууну Калыктан алса, көзүнө эмне

көрүнсө, оюна эмне келсе анын баарын мурдатан жазып, жаттап алгандай чоң чеберчиликте тизмектей билүүнү Осмонкулдан, ар кыл жагдайдан күлкү таба билген куудулдукту Шаршенден алган. Андыктан Ысмайылдан биз Калыктын, Осмонкулдун, Шаршендин да таасирин көрөбүз.

Ысмайыл көргөнүн көңүлүнө сактаган, укканын унутпаган куйма кулак адам болгон. Албетте ал элден, башка эл шайырларынан да сезилерлик даражада көптү үйрөнгөн. Бирок чыгармаларына үңүлүп көргөндө жана өзүнүн эскерүүлөрүнө, арноолоруна караганда биз белгилеген далилдердин тууралыгына ынанууга болот.

Ошентип өзгөлөрдүн өрнөктүү жолун үлгү тутууну өзүндөгү тубаса талантка чыгармачылык менен туура жалгаштыра билүүнүн натыйжасында ал өздүк, Ысмайылдык ыкма, стиль тапкан. Ал төкмөлүккө куудулдукту ширетип алган. Ырчылыкта Ысмайылга чейин эле карандай шум, куудулдук, чебер аткаруучулугу менен элге алынган Айдаралы, чечекейдей ырдаган куйкум тилдүү Корголго окшогон ырчылар болгон. Айдаралы кыска ырдап, комузду маштап чертип, анча-мынча ырчыларды ооз ачырбай жолго таштап кетип, элди шумданган кылыгы, туурамчыл-пародистиги чебер артистиги менен күлкүгө карк кылган. Корголдо кумарды жазган куудулдук, өзүнө гана тиешелүү өткүрлүк күчтүү. Антсе да Корголдо куудулдугунан да төкмөлүгү басымдуулук кылса, Ысмайылда төкмөлүккө куудулдукту ширетип жиберген оригиналдуу өздүк чеберчилик көрүнүп турат. Ысмайыл төкмөлүк менен куудулдукту чогуу ала жүргөн кыргыздагы бирден бир ырчы. Ал көп кырлуу талант. Ысмайылдын чыгармаларынан

Бурамалуу булактан,
Муздак тунук суу аккан.

Түнкүсүн кыштак балбылдап,
Түрлөнүп турат ыраактан –
деген өңдүү эң сонун лирикалык тизмектерди та-
бууга болот. Бирок төкмөнүн:

Куу жыгачтын башында,
Кузгун жашайт миң жылдап.
Ошол, кузгунчалык болбогон,
Куу дүйнөнү ойлоном.
Жаратылыш тилди алса,
Жаш кошуп турса жашына.
Жаман кишиден бирди алып,
Жакшы кишилер тим калса –

деген өңдүү юморлуу, терең философиялык маанайда-
гы ырлары арбын. Бир эле тематикадагы ырлардын
бир нече кайталангыс варианттарын шыдыр жара-
та салуу Ысмайыл Борончу уулуна жеке тиешелүү
төкмөлүк сапат десе болот. Анын өлүм, ажал туу-
расындагы ар үлгүдөгү көптөгөн ырлары буга далил.
Мындай ыкманы ал курбулук азилдешүүлөрүндө да
чебер колдонот. Алсак Токтонаалы:

Калыктардай калыбың,
Осмонкулдай омогуң,
Ошолордон кем түшпөйт,
Оозундагы жомогуң -

деп көтөрө чалып мактап коюп, кайра эле:

Кайран Током уй болсо,
Жапырак мүйүз көк болмок.
Жайган кирин чайнатып,
Жалккан аял көп болмок.
Болжоосу келсе атыңдын,
Боо-чуусу оттоп, жеп коймок.
«Эңди жуткур экен...» деп,
Элде лакап кеп болмок –

деп төөгө, койго, эчкиге, атка салыштырып, жа-
гымдуу юмор, курбулук какшыкка салып төгө бе-
рет. Башка замандаштарына арнаган азилдерин-

де деле алар ушундай тамашалуу мотивде, курч, образдуу, ары таамай тизмектелет.

Төкмөлүктө Ысмайылды Ысмайыл кылып турган артыкчылык анын – куудулдугу. Анын куудулдугу, тамашакөйлүгү, болгон акындык табитин түзүп, чыгармачылыгынын негизги чордонун ээлейт. Ысмайылдын Мураталы, Калык, Молдобасан, Осмонкул өңдүү эл шайырларына:

Жогор жакта чоң Токмок,

Чүйдөн келген баламын.

Чоң жыйында сөз сүйлөп,

Үйрөнбөгөн баламын –

деп алгачкы саламдашуусунда эле айрыкча куудулдукка жакындыгы байкалат. Ошол себептүү, ал такшалган эл шайырларынын көзүнө дароо эле илинген. Бул туурасында К. Маликов берегиче эскерет. «Бөрү атаар уулду бөркүнөн тааныйм» дегендей Ысмайыл филармониянын босогосун адеп аттап киргенден эле, аны сүрөөнгө алган даңшаарлуу сөз кошо кирген». Ысмайыл да Шаршендей болуп жайынча окуяны жандуу күлкүгө айландырып жибергенге уста:

Калк атасы Каапырбек,

Ыраактан келген меймандар,

Ырахаттанып тойсун деп,

Тоок берип ийиптир.

Карамолдо отурат:

«Мойну, башы жылтылдайт,

Кооз балапан экен» – деп,

Адамкалый отурат:

«Жаткан жерден былк этпейт,

Жоош балапан экен» – деп.

Турдалиев отурат:

«Буту-колун тарта албайт,

Бооз балапан экен» – деп.

Аңгыча буту чечилип,

*Балапан учту «бырп» этип,
Кармамак эле ким жетип.
Чапанын чечип жиберип,
Алдынан чыкты имерип.
Адамкалый аксакал,
Артынан улам жүгүрүп.
Оңбогон тоок, оңбо! – деп,
Отуруп калды күйүгүп.*

Мында, эл артистерин тоок менен меймандаган Каапырбектей активди кебез менен мууздап, келтире сындаган келекелөө, какшык жатат. Ысмайылдын чыгармачылыгына кимдин болбосун кемчилдигин бетине айткан ачыктык, беттешкенин ык таап сөзгө жыга билген өткүр, чечендик мүнөздүү. Казактын акыны Кенендин сексен жылдык тоюнда кечиктирип сөз берген той ээлерин Ысмайыл:

*Чакырган элдер бүт келди,
Чамасы жанга күч келди.
Үч күндөн бери сөз тийбейт,
Эмне, үстүмдөн арыз түшкөнбү -*

деп жүйөөөлүү тамашага чалып сөзгө жыгыптыр.

Ысмайылга бир сапар коноктон карыган койдун башы тартылып калат, анын жөнүн мындайча кылып ырга салып үй ээсинин уятын чыгарган экен:

*Жетимиш чайнап бир жуттум,
Желим белем, таш белем.
Же, жергеңде малың аз белем.
Элет жерде бактырган,
Эс-акылы кеткенде,
Эт союзга тапшырган,
Бул, эченди көргөн баш белем.*

Куйкумдуу мындай саптарды анын дээрлик чыгармаларынан тапса болот. Акындар поэзиясында «Карылыкка» арналган ар кыл ырлар көп. Бирок Ысмайылдын «Карылыгы» аянычтуу көрүнүш-

тү күлкүнүн күчү менен бере билген юмордуулугу менен өзүнө гана жекече таандык болуп турат.

Мени капа кылып баратат,
Карылык деген бир нерсе.
Кайгырбайт элем тим келсе,
Белгилүү жерден белди алды,
Мерчемдүү эчен жерди алды...
Алыс калды бүлбүлдөп,
Андагы сонун убагым.

«Алтыным» деген сөздөрдөн,
Ажырап калды кулагым.
Жаш кезде көрдүк жыргалды,
Жалындуу ырлар ырдалды.
Балпайып төрдө олтуруп,
Баш мүлжүй турган жыл калды.

БСмайылдыкындай, чыгармачылыкта мынчалык жыш кездешкен абдан жагымдуу маанайдагы тамашалуу ырлар башка ырчылардын чыгармачылыгында бирин-экин, болгон болсо да мынчалык кеңири, ар кыл тематикада, өзгөчө түскө ээ эмес. БСмайылдын кандай ырчы болгондугун төкмөнүн өзүнүн стилине салып Байдылда Сарногоев минтип таамай сүрөттөгөн:

БСмайыл деген ким эле?
Ырчынын залкар бири эле...
Ырында токсон толкун бар,
Ысык-Көл болчу тим эле.
Калемпир эле, мурч эле,
Куудулдук жакка курч эле.
Куудулданып ал бирде,
Куйручук болуп турчу эле.

БСмайылдын ыр китептерин барактап отуруп анын өз чыгармаларын кагазга түшүрүүсү 30-жылдардын экинчи жарымына туура келерине күбө болдук. Ырчынын «Саламдашуусу», «Фрунзе», «Коштошуу» ж. б. ырлары 1936-жылы эле жазыл-

ган. Демек ал жазуу ыкмасын дайыма төкмөлүк менен катар ала жүргөн.

Төкмө башка ырчылар сыяктуу эле көзү менен көрүп, аралашып жүргөн коомдук ар кыл жаңылыктарды, өзгөрүүлөрдү өз милдети катары калкка пропагандалаган. Алар аталыштары эле айтып турган: «Жакшы колхоз», «Фашисттерге өлүм», «Улуу майрам», «Ленинге», «XX съездге», «Советтик армия», «Чабан кыз», «Гагаринге» ж. б. ырлар. Ысмайылдын жаңылыкка жарды, көндүм салтуу ыкмадагы кунарсыз чыгармалары деп ушул өңдүү ырларын айтууга болот.

Ырчынын кыргыз жергесинин кереметтүүлүгүнө, жайлуу, сулуулугуна суктана ырдаган ырлары арбын. Мындай ырлардын катарына «Кыргызстан», «Кең Алай», «Наукен», «Семиз бел», ж. б. эсептеген оң. Ошондой эле Ысмайылдын «Селки», «Угуңуз», «Чабан кыз», «Зууракан», «Ак маңдайга» окшогон жугумдуу ашыктык ырлары бар.

Жарк этип мени карасаң,
Жаныма кубат болгондой.
Тура калсаң беш мүнөт,
Туурума туйгун конгондой,
Ушунчалык адамды,
Убара кылдың ойлонбой.

Береги ырлар саал юморлуу келип, бирок автордун оюн, ички сезимин билдирип турган ачык-айрымдыгы, ыр тизмектеринин элестүүлүгү менен окуганда оюңда калат.

Ысмайылдын чыгармаларынын ичинде сынчыл мүнөздөгү ырлар көп. Мындай багыттагы, турмуштук залакалуу адат-салттарды келекелеген сындар Токтоналы экөөнүн «Чалканга арыз» аттуу айтышында жана өзү жазган «Адвокат менен сопу», «Ата-эненин тилеги» өңдүү айтыштарында да кездешип, ошондогу идеологиянын талабына туура келген.

*Жайлап-кыштап келгенсип,
Жаннат бар деп сүйлөйсүң.
Өтө жакшы жай болсо,
Өзүң неге кирбейсиң.
Көчүрүп алып кетчүдөй,
Көрүнгөндү үндөйсүң².*

*Бирок Ысмайылдын сындары курулай көшөкөр-
лөнбөгөн, турмуш чындыгынан алынып, адамдын
кемчилдигин бетине айткан акыйкаттуу сындар:*

*Кээ бир начар активдер,
Көтөрүлүп асмандайт.
Жалгыз өзүм билем деп,
Көпчүлүктөн жазганбайт.
Катасын айткан кишиге,
Камчысын сүйрөп, чакчаңдайт³.*

*Ысмайыл ар нерсенин түйүнүн чече, жүйөөсүн
таба билген өтө чебер, ак тандай ырчы болгон үчүн
сындын канчалык күчкө ээ экендигин тимеле көзүңө
көрсөтө ырдайт:*

*Сын деген чыны жакшы сөз,
Кириңди жууп алгандай.
Алдын алып оорунун,
Аман-эсен калгандай.
Жолдошторуң сындаса,
Жогуңду таба баргандай⁴.*

*Кандай оригиналдуу чыккан. Бул, Ысмайылдын
ар нерсеге өз алдынча мамиле кыла билген, анын
өздүк «менин» аныктап турган жекече табылга-
сы. Ырчынын жагымсыз көрүнүштөрдү, кылык-жо-
руктарды сындаган бул багыттагы ырларынын
бүгүнкү күндө да тарбиялык мааниси зор.*

*Ысмайылга айрыкча тиешелүү дагы бир
өзгөчөлүк, анын чебер портретчилиги, б. а. ар та-
рабын төп кылып, образын кайталангыс жарата,
тарта билген таасын художниктиги. Ал кимди
болсун өзү каалагандай түргө келтирип сүрөттөй*

билгенге абдан чебер экендигин дээрлик арноолорунан улам билебиз. Ысмайылдын эң чебер портретчилиги, чоң сынчы, анык художниктиги «Кош, Алымкул» аттуу даңазалуу жоктоосунда көзгө артыкча бадырая көрүнгөн.

Калк аралап көп уктум,
Каны кыргыз деп уктум,
Казактан өткөн Чөжөнү.
Кыргыздан ооп казакка,
Кыйналгандан жөнөдү.
Каардуу заман болбосо,
Карыптын күнүн көрөбү?
Ар кимден уктум Чөжөнү,
Артык экен өнөрү.
Ала-Тоолук энелер,
Алптардын алпын төрөдү.

Мында бүткүл чыгармачылыгы казак жергесинде өткөн, каны кыргыз Жөжө акындын артыкчыланган алп таланты, өмүр таржымалы бар тарабынан таасын чагылдырылган. Портреттердин көпчүлүгү кыска келип жеткиликтүү баяндалат.

Таластан Атай чыкты эле,
Таңшытып комуз чертишке,
Таасын эле, мыкты эле.
Күңгөйдөн Карамолдо эле,
Күүнүн алпы болду эле.
Карамолдо өлгөндө,
Кайышып турдук көмгөндө.
Комузчу Атай өлгөндө,
Кордугу кыйын шум ажал,
Кол барбай турду көмгөнгө.
Жарашыктуу жакшы мүлк,
Кыргыздын кыл кыягы.
Күрөңкеев абамдын,
Күүсүн Маскөө сынады.
Кайра-кайра тартса да,

*Канбай турду кулагы,
Толгон токой күү менен,
Тоо көчкөндөй кулады.*

Мураталы, Карамолдо, Атай туурасында көптөгөн портреттер жаралды, бирок Ысмайылдыкы зор таланттуу төкмөлүгүнө айкашып, чын дилинен эргип чыккандыгы, ар залкарды кайталангыс кылып сүрөттөгөн портрет түзө билүүдөгү дасыккан чебердиги, тизмектеринин көңүлгө жат болуп калчу табигый учкулдуулугу менен башка акындардын портреттеринен артыкчаланып турат. Бул жоктоодо ал кыргыздын өзү көргөн, атын уккан алтымыш алты шайырынын оригиналдуу портреттерин адам тамшанарлык даражада элестүү тартып берет. Өзү жакшы билген портреттер (айрымдарын жалпылаштырып берген) дээрлик мыкты чыккан. «Кош, Алымкул» эл ырчыларынын жоктоо ырларынын ичиндеги кыргыз эл шайырларын тегиз камтыган кеңирилиги, маалыматтарынын арбындыгы, сүрөттөөлөрүнүн чебердиги, салыштырууларынын баптыгы менен күчтүү чыккан эң соңку классикалык жоктоо болуп калды.

Ысмайыл Борончу уулу өзүнүн айтыш өнөрүндөгү күчүн, сөзгө чукугандай жооп таба билүү чеберчилигин ар качан көрсөтө алган ири төкмөлөрдүн бири. «Токтоналы менен Ысмайылдын айтыштары» Совет доорундагы айтыштардын ичиндеги эң мыктылары деп эсептөөгө болот, өлкөдөгү, же чарбалар аралык жаңылыктарды көбүрөөк баяндаган жарлык мүнөзүндөгү башка айтыштардан бул экөөнүн айтышы жайынча эле көрүнүштү жагымдуу күлкүгө айландырып жиберген күлкүлүүлүгү, бири-бирин ыктуу чымчышкан, какшыкташкан (айрыкча Ысмайыл тарабынан) тамашакөйлүгү, айтыштын жалпы өзөгүнүн юморго сугарылган кайталангыстыгы менен учурдагы

көрсөтмөлүү маанайдагы бардык башка айтыштардан кадимкидей эле айырмаланып турат.

Бир айтышта Токтоналы «Билимдин жолун сүйлөгөн, жигиттерге айтам саламды» деп ырдаса, Ысмайыл ошол замат угуучулардын оюн башкага буруп:

Экиге бөлүп бул жерде,
Эркектерге айттың саламды.
«Кыздын кырк чачы улуу» дейт,
Унутуп кеттиң аларды.

Аял-эркек аралаш,
Ардактуу журтум аманбы? -

деп чымчып, атайы тийиштик кылат. Токтоналы таланты ири төкмө болгон үчүн:

Кыздарды айтпай кетти деп,
Кыйыктап жатат агасын.
Ажыраткан жерим жок,
Аял-эркек арасын.

Акындык менен бурмалап,
Ар кайсы жолго саласың.
Ашык кетип калабы,
Айтып койсоң чаласын.

Кой-кой десем болбойсуң,
Кыздарды улуу ойлойсуң.
Бабаңдан энең улуубу?
Байкап көрчү мунуңу.

Атаңдан апаң улуубу?
Абайлап көрчү, мунуңу? -

деп жүйөөлүү, так кесе жооп кайтарат. Туура жоопко Ысмайылдын жыгылышы керек эле. Айтыкени Балык: «Айлыңдан киши өлбөсө, атаң кана, Айтыке? Элиңден киши өлбөсө, энең кана, Айтыке?» деп, жүйөөсүн таап жеңип кеткен. Эгер сөз оңутун билбеген ырчы болгондо Ысмайыл деле жеңилмек. Бирок Ысмайылдын амалы көп, жообу даяр, какшыгы тилинин учунда, оң сөздү бурмалап, жу-

мурткадан кыр таап кайра Токтоналынын өзүн
жүдөткөнгө маш:

«Эне тил» деп китепте,
Эненин аты жазылган.
Эрөөн көрүп жатасың,
Эчтеке өтпөй башыңдан.
«Кыздын кырк чачы улуу» деп,
Кылымдан бери калган кеп.
Эл айтып келген жобону,
Ээликпе Токо, жалган деп

Токтоналынын берген соболунан так кутулуп
алып, эми өзүн мазактоого өтөт:

Сөз билбеген кишиден,
Соолуйт экен кайран кеп.
Кылымдан берки кыргыздын,
Сен таптыңбы катасын?
Элдин сөзүн бурмалап,
Эмине деп жатасың?

«Уурусу күч болсо – ээси доого жыгылат» деген
ушул.

Эл катары эсепке,
Албайт окшойт апасын.
Ак сүтүн берген апандан,
Анча неге качасың? -

деп келип, оңутун таба, өнөктөшүн мындайча чым-
чийт:

Жек көрө берсең аялды,
Жеңеме кантип батасың?
«Кайыр кош!» деп жүрбөсүн,
Ээрчитип бала-чакасын.

Үңкүйүп калба үйүңдө, өзүн жууп көйнөк жакасын.
Айтыш ык, жол тапкычтыкка, жүйөөгө багы-
нат. Айтышты тамашага, кулкүгө айлантып
көркүнө чыгарып жиберген да Ысмайыл. Экөөнүн
айтышы дайыма Ысмайылдын үстөмдүгү, көп учур-
да жеңиши менен аяктаган.

Албетте, Токтоналы да сөздөрү салмактуу, чымчыганга уста, айтышта чебер чоң ырчылардын бири. Бирок айтышууга келгенде Ысмайылга окшоп элди ала билген жугумдуулук, какшыкчылдык, бир туруп калпты чындай айтып жок жерден амал, ык таба билүүчүлүк, куйкум тилдүүлүккө окшогон айтышууга эң зарыл сапаттар, мүмкүнчүлүктөр чектелүү. Дагы бир сапаркы айтышта Токтоналы:

Абайлагын чамаңды,
Айтышсам сенден каламбы.
Кара жемсөө, ак каптал,
Көрбөдүм сендей адамды.
Жашыңдан бүткөн адатың,
Кошо келди айыкпай,
Ээгинде эки кылың жок,
Кум чайкап кеткен арыктай -

деп, Ысмайылды сөзгө жыккысы келсе, Ысмайыл ага берегине ынанымдуу жооп кайтарып, Токтоналыны сакал туурасында экинчи ооз ачкыс кылат:

Салттуу акын деп жүрсөм,
Сөз баштадың сакалдан.
Сакалы жок кишини,
Кууйт бекен катардан.
Эки боо кылы ээгинде,
Эчкилер байге ала элек,
Эки кулагы узун деп,
Эшекти эч ким чаба элек.
Көп сакалдуу кишилер,
Көрсөтмөгө бара элек.
Сакалыңа мактанба,
Ошондон жаман неме жок,
Оокат ичип жатканда.
Онунан келген сөздөр көп,
Оозум да барбайт айтканга.

БІсмайылдын айтыш өнөрүндөгү күчтүүлүгү анын Осмонкул, Алымкул, Молдобасан, Абдылда Көкөнов о. э. казак акыны Кенен менен жаакташкан беттешүүлөрүнөн да айкын билинип турат. Ошентсе да Барпы, Калык, Осмонкул сыяктуу алп ырчылар менен чоң айтышка мүмкүнчүлүк болуп атайы өнөр салыштырып түшүп көргөндө БІсмайылдын айтыш өнөрүндөгү ири артыкчылыгы ачылмак. Ошого карабай «БІсмайыл менен Токтоналынын айтыштары» Совет мезгилиндеги тамашалуу айтыштардын мыкты үлгүлөрүнөн болуп калды. Ушул жерден бир кызык фактыны айтпай коюуга мүмкүн эмес. Эки ырчынын кара сөз менен күч сынашкан «Жөө айтышы» бар. Мында БІсмайылга Караганда тескерисинче Токтоналынын кара сөз жагынан артыкчылыгына болбогонду болгондой ишенимдүү, ары элестүү кылып сүрөттөй алган көркөм фантазиясынын күчтүүлүгүнө, окуяны окуяга куюлуштура кызыктуу кылып, бирде көзүндөн жаш чыгара күлчү даражада күлкүлүү, кудум чечендерче жогорку чеберчиликте баяндай билген жорго сөзгө устаттыгына таң бербей кое албайсың, БІсмайыл ырга чебер болсо, Токтоналынын ошондо эле кара сөзгө устаттыгына ынанысың.

БІсмайыл элге алымдуу төкмөлүктү гана аркалагандыгынан уламбы, же филармонияда иштеп эл кызматында жүрүп, буга кошумча өзүнүн жекече иштери менен алектенип убактысы чектелүү болгондуктанбы, айтор дастандарды айтууга, жазууга анча далалат кылбаптыр. Анын бар болгону «Шамбет» деген поэмасы жана «Абыл менен Мейиз» аттуу дастаны бар. Ал эми жыйнагында поэма деп берилген «Кызыл кырманы» берекелүү күздөгү колхозчулардын бир түнкү күжүрмөн аракеттерин чагылдырган жөн гана көлөмдүү баян.

«Шамбет» БІсмайылдын Октябрь революциясынан мурунку учурдагы бай-манаптарга шерик-

теш болуп алып карапайым калкты каалашынча эзип, алдап, кордогон динчил кыянат кожого каршы күрөшүп, акыры жеңип чыккан, Эсиркеп, Байтеке өңдүү ишеничтүү достору бар Шамбет аттуу элдик патриот жигиттин аягы кайгылуу бүткөн аянычтуу тагдырын төкмөлүк ыкмада баяндаган поэмасы. Ырчынын тили жатык болгон үчүн чыгарма абдан жагымдуу.

Ысмайылдын мыкты чыккан көлөмдүү эпикалык чыгармасы катары уламыштан алынып жазылган «Абыл жана Мейиз» дастанын эсептеген оң. Мында чыгарманын негизги сюжетин түзгөн уламыштын өзү кызык. Алсак, баш каарман Абылдын ата-энеси теңсиздик доордун тепкисинен өлүшөт. Томолок жетим Абылдын өзү да ошол байга кыйла жыл малай болуп жүрүп, акысына жаман тай алат. Ал ашкан күлүк чыгып, бай кайра талаша баштаганда Абыл башка жакка ооп кетүүгө аргасыз болот. Ушундан баштап, башында кырсыктап барып шыдыр кеткен Абылдын бактылуу күндөрү башталат. Ал Данаке аттуу ак сакалдын кеңеши менен Азар, Тозор деген баласыз зарлап жүргөн кең пейил эгиз кишилерди издеп табат. Алар да, байбичелери да ымалалары келишип Абылды өз баласындай чексиз урмат менен кабыл алышат. Жигитке дагы оңдой берди болуп, өзүнө тагдырлаш Мейиз аттуу перизат туш болуп, экөө бирин бири сүйүшүп баш кошушат. Кыздын жоголуп кетип, сары оору кылып жүргөн апасы менен бөбөгү да табылат. Абыл ар улуттан ар өнөрү бар досторду күтүп, айрыкча орус досторунун көмөгү менен айлына там үйлөрдү курдуруп, үй канаттууларын багып, ар кыл дүйүм жемиш, көчөттөрдү отургузуп, бал челектерди коюп «Абылдын айлы» атандырып бейпилдикте жашоосу өтөт. Кай жерде чоң той болсо «ак чабдары» чыгып келип эл оозу-

нан түшпөй, баласыз жүргөн Азар, Тозордун тилеги орундалып, кенедейинен кейиштүү күндөрдү башынан көп өткөргөн Абыл тагдыр буйруп кең пейилдүү ата— энелүү болуп, күтүүсүз жерден аянычтуу жазымышка туш келе жаздаган Мейиз кыз өз бактысын таап, айтор окуя жомоктогудай аяктайт. Дастандын соңунда Абылдын мынчалык ири ийгиликтерге жетишкендигине ичтери күйүп, байманаптар Абылдын көзүн тазалоону ойлоп жүрүшкөн тапта Октябрь революциясы чыгып калгандыгы айтылат.

Бул дастанды жазган учурунда төкмөнүн чыгармачылык тажрыйбасы кыйла артып калгандыктан окуяларды бир бүтүндүккө баш ийдирүүдө, образдарды типтештире билүүдө, чыгарманы жетик баяндоодо Ысмайыл өзүнүн эң чебер сүрөткер, таланты күчтүү төкмөлүгүн айкындаган.

Азар чал Абылды таап алганын байбичесине жар салып, аны өз баласындай телип алууга үндөйт:

Эмчегиңди чыгарып,
Ээрдине тийгизгин.
Эсинде жүрсүн энелик,
Мээримиңди билгизгина.

Дастанчы эне болуу бактысынан ажырап, бул жазымышка жатса— турса жалынсыз түтөп, дегеле «апа» деген сөздү укчу бактылуу күнгө жетүүнү өмүрүнчө көксөп келген азалуу аялдын бар кубанычын төрт гана сапка сыйдырат:

Эгиз козу көтөрүп,
Кой аралап баспагам.
Эркек бала көтөрүп,
Той аралап баспагам.

(102-б.)

Тозор чалдын күйүттүү кубанычы да буга үндөш:
Туйгун конду туурума,
Туш болдум Абыл уулума.

*Капкайдан черим жазылып,
Кан жүгүрдү муунума.*

(104-б.)

Ал эми бул тизмектерден карөзгөй талоончуларга олжолонуп бараткандагы Мейиздин аянычтуу үнү угулат.

*Апамдан кантип айрылам,
Апамдан тирүү айрылсам,
Арманда өлөм кайгыдан.
Бөлүнбөймүн калкымдан,
Бөбөгүм калды талпынган.*

(108-б.)

Мында, берегидей табигый чыккан табылгалуу тизмектер да көп:

*Издегени мен экен,
Изимди таптың берекем.*

(101-б.)

*Суулар агат мелмилдеп,
Сурабайт кайдан келдиң деп.*

(102-б.)

*Атамдын жүргөн мекенин,
Атамдай кымбат сеземин.*

(108-б.)

*Көп түрүн көрсө куштардын,
Көңүлү өсөт кыздардын.*

(114-б.)

Дастанда ар кыл көрүнүш, мерчемдерди кыскача гана, бирок таасын, ар тарабынан жеткиликтүү кылып тартып кеткен бул сыяктуу тизмектер арбын. Кыскасы чыгарма өз максатына жеткен. Ал түгүл БГсмайыл Борончу уулу «Абыл жана Мейиз» аркылуу чоң эпосторду айтса кудурети келчү Сарыкунандай эле чоң масштабдагы ири сүрөткер экендигин далилдеген. Окумуштуу Ш. Уметалиев бул чыгарма туурасында: «БГ. Борончиевдин «Абыл жана Мейиз» аттуу поэмасы революцияга чейин-

ки кыргыз турмушун эпикалык жанрда поэзия менен туура жана реалдуу көрсөткөн барандуу чыгарма»⁵ – деп калыс оюн билдирген.

Ысмайылдын ар кыл тематиканы камтыган куйкумдуу, бирде кадыресе олуттуу, терең философиялуу ырлардан, көлөмдүү поэма, айтыштардан турган бир нече ыр жыйнактары бар.

Анын айтыштары, ар кыл тематикадагы жагымдуу юморго, чымчыкей какшыкка сугарылган ырлары, күйдүргү окуялары, улуу устаттарына, замандаштарына, өнөрлөштөрүнө берген таасын баалары, дегеле сүйлөгөн сөздөрүнө чейин учкул айтымдарга, афоризмдерге, лакапка айланып уламышталып айтылып жүрөт. Ушунун өзү анын даңазалуу акын, тегин адам болбогондугунун күбөсү. Ырчынын чыгармалары эли үчүн көөнөрбөс мурас болуп кала берерлигин: «Анын чыгармалары көркөмдүк жагынан да, мазмун жагынан да эл мүдөөсү менен ар дайым тыгыз баланышта»³ деп адабиятчы Ж. Абдраимов туура байкаган.

Жыйынтыктаганда кыргыз акындар поэзиясынын өнүгүүсү үчүн Ысмайыл Борончу уулу чоң салым кошту. Биринчиден, төкмөлүккө куудулдукту ширетип төкмөлүктүн ажарын ачты. Экинчиден, тамашалуу айтыштын (Токтоналы менен бирдикте) классикалык үлгүлөрүн жаратып кетишти. Үчүнчүдөн портрет түзүүнүн кыска, кайталангыс, элестүүлүгүнө төптүгүнө б. а. көп кырдуулугуна жетишти. Мына ушул артыкчылык касиеттери, өзгөчөлүктөрү менен ал кыргыз ырчылар поэзиясынын тарыхында калды.

Обозканов А.

ЖЕҢИШ КҮНҮН КУТТУКТОО

Кырк биринчи жылында
Кыйын болду алаамат.
Желдеттер жүрдү төрт жылы
Жерибизди аралап.
Өлчөөсү курган фашисттер,
Өрттөдү далай жайларды.
Киши десен киши эмес.
Киши экен деп ойлосоң
Кишинин кылчу иши эмес.

Отко таштап ойноду
Балапандай балдарды.
Кырманга конгон таандай
Кырды кемпир, чалдарды.
Кара түтүн, кызыл өрт
Кан төгүлгөн жайларда,
Эрегишип тирешип
Эр сынашкан майданда,
Көмдүк далай жолдошту.
Көөдөнүн тоскон Шопоктой
Көрдүк далай жолборсту.
Басып алып далайды
Желдеттер жүргөн чалкалап,
Атасынан калгандай
Алманы жеген талкалап.
Жеңилбес эл жолугуп
Желдеттин баары соолугуп,

Желаргы кууган камгактай,
Жерине качты самсаалап.
Кырк бешинчи жылында,
Фашистин тили байланды,
Бардык иши бузулуп,
Башына булут айланды.
Желесин кыркып желдеттин
Жетти совет түбүнө.
Ырдап келген фашисттер
Ыйлап барды үйүнө
Бактыга адам тойбосо,
«Бардык элдин тагдыры
Мен билем» – деп ойлосо,
Байкатпай жүрүп акыры
Баштарын жутат дүнүйө.

Совет эли бирдиктүү
Эл экени билинди.
Солдаты жоодон кайтпаган
Кылычын душман сунса да,
Кыйын күндө турса да,
«Багындым» деп айтпаган,
Эр экени билинди.
Тартиптери темирдей
Бек экени билинди.
Кол салса душман биздин эл,
Коргой билет мекенин.
Кол салып келген фашистин
Колуна берди эсебин.
Сонун гана көрсөттү,
Согуштун кандай экенин.
Андан бери карата
Отуз жыл өттү арадан.
Айта турган бир чоң сөз:
Аялдар ишке жараган.
Күч кубат берип аялдар
Кутулдук ошол балаадан.

Тогузунчу май күнү
Тосуп алдык женишти.
Берендер айдап душманды,
Берлинге барып келишти.
Эзилген немис калкына
Эркиндикти беришти.
Жардамы тийип аларга
Жашасын совет дегизди.

Согушка барып келгендер,
Согушуп жүрүп жеңгендер,
Кармашып кан төккөндөр
Өрт аралап чок кечип,
Чоң сыноодон өткөндөр,
Ракмат, алкыш баарына
Каармандары өлкөнүн
Карызбыз төккөн канына.

Советтин баатыр уулу деп,
Салгылашкан душмандын
Сазайын берип кууду деп,
Бүт дүйнө билди баркынды.
Кылымдардан кылымга
Кыйкырат тарых данкынды.

ЭЛ СИЛЕРДЕЙ УУЛУ МЕНЕН МАКТАНАТ

Кубанычбек, кубанычтуу жылында,
Кубанычымды айткым келет жыйында.
Кыргыз эли адабият жагынан,
Өркүндөдү, өнүп-өстү чынында.
Элдин уулу, «Эл акыны» болдуңуз,
Эки замна ажырашкан кылымда.

Жетим өсүп жетилипсин жашыңан,
Жеке далай иш өткөрдүң башыңан.
Кичиненен бүткөн талант өзүнө,
Күчкө толуп кирген суудай ташыган.
Түбөлүккө жолдош болуп келатат,
Түнт токойдой түгөнбөгөн казынан.

Элиң сени эркин доордо төрөдү,
Заманыбыз салтанатка бөлөдү.
Калемине канат бүтүп калкылдап,
Атак-данкың ай ааламга жөнөдү.
Такаланып таасым болгон кезинде,
Дагы-дагы сонундарды көрөлү.

Залкар-залкар эмгектерди жараттын,
Эмгегинди эл ичине тараттын.
Элдин оюун элге таап тартуулап,
Сагындырып сахнага караттын.
Ал эмгектер дайым жашайт эл менен,
Мөлтүрөгөн мөмөсүндөй дарактын.

Сенин ишин, сенин күчүн эл менен,
Эл акылман, эл жылдыздай жер кенен.
Элдин уулу партиянын солдатты,
Азаматсың айга колун сермеген,
Адабият майданынын ишмери,
Арымдай бер, алкыш алып жергенден.

Ала-Тоонун алп акыны Аалы бар,
Асыл-асыл эмгек кылдың баарыңар.
Түгөлбайлар, Чыңгыз деген жигиттер,
Дүйнө элинин көп жерине таанымал.
Ала-Тоонун азаматтары, рахмат,
Кыргыз үчүн кыйын сыймык аныңар.

Өмүр жолу өтүп кеткен аттамак,
Кимдин кандай атташынан ат калат.

Эмгегинер араласа ааламды
Эл силердей уулу менен мактанат.
«Ала-Тоолук кыргыз жазып кеткен» деп,
Кылымдардан-кылымдарга даңк калат.

Алтымышка быйыл толду жашыңыз,
Албан-албан иш ойлоду башыңыз.
Эмгегиниз эч талаага кеткен жок,
Элге жетти эркин жазган катыңыз.
Өмүрлүккө, түбөлүккө дайыма,
Өрүшүндө өлбөйт, жашайт атыңыз.

КЕНЕНГЕ

*Кенен акындын токсон жылдык
тоюндагы саламдашуу.*

Аксакал Кенен карыбыз,
Ардактайбыз баарыбыз.
Эки агайын эл экен
Эзелтен бирге каныбыз.
Сагынып келдим көрсөм деп,
Саламды кабыл алыңыз.

Токсон жашка толдуңуз,
Казак, кыргыз элинин
Жашап калган кезинде,
Карыясы болдуңуз.
Жакшы атакка кондуңуз.
Казактын жыйындарына,
Катышып жүрдүң баарына.
Кыргыздын жыйындарына,
Кыйкырып ырдап шаңкылдап
Кызмат кылдың баарына.
Кыяктай үнүн угам деп

Кыз-келин толгон жаныңа.
Сайрап жүрдүң талыкпай
Заманың келип багыңа.

Аксакал Кенен, бул күндө
Алыска кетти кабарың.
Казактан Жамбул чыкты эле,
Кайран киши мыкты эле.
Оодарылбай-чайпалбай,
Орунун бастың агаңын.

Партия менен өкмөт
Өткөрдү мыктап тоюңду.
Токойдон калың үй тигип,
Тоюна миң кой союлду.
Көп акындар өтүптүр
Көргөн жок мындай оюңду.

Сакалың кардай ак болду
Салабаттуу чак болду.
Кенекемдин башына
Кетпес дөөлөт бак конду.
Жүз отузга жетиңиз,
Жүрөгү элең казактын
Жүрө түшүп кетиңиз.

Тагдыр жетип бир күнү,
Тайгалансаң шатыдан,
Кымбатым, Кенен ага деп
Кыйкырам кыргыз атынан.

БЕРЕКЕ – ЖЕРДИН БЕТИНДЕ

Сугатчыларга ырдам,
Суусунум канат ар качан.

Суу болбосо жер кургак
Жер кургак болсо – эл кургак.
Каарман биздин сугатчы,
Кандыра сугар сугатты.

Кулагын бекем байлагын
Кур кетирбей майнабын,
Көп жылдап кургак жатканын,
Көлкүткүн жердин катмарын,
Көк карганын түрүндөй
Көк-жашыл кылып таштагын.

Кышында катат жер бети,
Жайында жайнайт бермети.
Аккан суу жердин мүрөгү -
Ар түрдүү жаныбарлар көп,
Суу болбосо жүрөбү.
Жашатып турган ааламды
Жаратылыштын түгөйү.

Береке жердин бетинде,
Бергенин багып алалы,
Ме деп турган кезинде.
Өткөн күн келбейт кайрылып,
Өкүнөбүз кайгырып
Оозун кимдер кармабайт,
Олжодон калса айрылып.
Көчөнүн баарын аңдатып,
Сугарбай жакшы сугатты
Жүргүнчүлөр токтошуп,
Жүрө албай калат топтошуп.

Кар жатып тоонун башында,
Каймак болот жазында.
Калкып агып каналдар,
Жатканын көрчү азыр да.

Кетмени түшпөй колунан,
Кетпей суунун боюнан
Сугатчы тосуп барганда,
Каналдан бөлүп алганда
Өзүнчө бир ыракат
Өстөнгө сууну салганда,
Сугарган жери жайкалат.
Тамчысын, текке кетирбей
Сугатчы сууну кайтарат.

Суу касиет, суу сыймык,
Береке берет түшүмгө.
Кызылды кырдай сапырып
Кыйын жениш күзүндө,
Кырманчыларга мал союп
Ал жетпесе үстүнө,
Кызыл эмди тай союп.
Талаа жерде чоң кырман
Дасторконду жайдырып,
Казандарды, чөмүчтү
Калкыган аппак май кылып,
Кадырлуу дыйкан баба деп
Сугатчыны алдырып,
«Аксакал төргө өткүн» деп
Алдына килем салдырып,
Колхоз-совхоз казына
Бардарлыгын билдирип.
Баба дыйкан үстүнө
Баалуу кийим кийдирип,
Үстүнө чапан жапканда
Үйүлгөн эл, көпчүлүк
Кол чабышып жатканда.
Сугатчы биздин баатыр деп
Эркелетет башкарма.

Баба дыйкан ушундай
Ырыскы төккөн жерине,

Калктан алган алкышы,
Кадыр эмей эмине,
Элүү жылдап, кырк жылдап
Эмгеги синген элине.

ЭЛ КААЛАЙТ УЗУН ӨМҮРДҮ
(Аалы Токомбаевге)

Сары өзөн Чүйдүн баш жагы,
Салкын төрдө туулдун.
Жаш чыбыктай кезинде
Жашыл көлгө жуундун.
Союзга даңкың угулган,
Залкары болдун уулдун.

Октябрь таңы атканда,
Залимдерди кулатып,
Салгылашып жатканда,
Калеминдин илеби
Кайкалап учту асманга.
Үйрөтүп жазуу жолдорун,
Үлгүндү бердиң жаштарга.
Башыңдан өткөн доорунду,
Басып өткөн жолунду,
Баарысын камтып чогултуп,
Тил жетпей жатат айтканга.
Жай аккан суудай мүнөзүн,
Жай-кышы бирдей жүрөсүн.
Кыжырланчу ишке да,
Кыйналбайсың, күлөсүн.
Казак, кыргыз элинде
Кайраттуулардын бирөөсүн.

Өрүшү жайык Ала-Тоо,
Өстүң кыргыз калкынан.

Түгөлбай, Чыңгыз эки инин
Чыга келди артынан.
Адабияттын бүркүтү
Айланып зоодо шаңшыган.

Ала-Тоо деген бир жакшы,
Жер экенин билгизди.
Ак калпак кыргыз бир улут.
Эл экенин билгизди.
Балиден башка сөзүм жок,
Пайдасын элге тийгизди.

Салтанаттуу, жыргалдуу.
Замандасың көңүлдүү.
Ойноп-күлүп Аалыкем,
Ортобузда болсо деп,
Эл каалайт узун өмүрдү.

АЯЛДАРГА

Илгерки өткөн заманда,
Аялдан ырчы болбогон.
Андагы элдер аялды
Үй кушундай ойлогон.
Заманы колго тийгенде,
Сайра чыкты шаңшыган.
Сайраны көрүп кыз-балдар
Сайрап чыкты артынан.

Жазуучудан Майрамкан,
Жаңы доордун жаштары.
Калкыбызга таанылып,
Калеми курчуй баштады.
Ар киминерге белгилүү
Айтпасам да башканы.
Сабира, Бакен, Даркүлдөр.

Сахнанын чебери.
Эчен жыл бою келатат,
Элге тийип кереги.
Бул эмеспи аялдар
Эмгектин нанын жегени.

Кантип көңүл унутсун,
Кайран Бүбүсараны.
Карлыгачтай учкан кыз,
Кайгырса кыргыз табабы?
Санаадан кетпейт элестеп,
Сахнанын фанары.

Чечейбаева ырдаса,
Чериндин баары жазылат.
Уйкуда жатып укканда,
Умачтай көзү ачылат.
Көркөмдүгү дагы бар
Көзү чолпон жылдызы.
Ай тийген тоодой жаркырап.
Ал дагы
Ала-Тоонун бир кызы.
Илгерки өткөн заманда
Аялдан такыр молдо жок.
Илим-билим жактарын
Изденүү деген ойдо жок.
Ал доор өтүп кеткенде,
Аялга теңдик жеткенде,
Өзүбүздүн нечен кыз.
Өсүп чыкты жаңыдан.
Өсө турган кыздарга
Өрнөк болуп абыдан.
Өзүбүздөн чыккан кыз,
Өзүбүзгө баркы бар.
Ала-Тоонун кызы деп,
Алыскы элге даңкы бар.

АЛТЫ АКЫНДЫН АЙТЫШЫ

1942-жылы алты акындын айтышы болду. Ага Осмонкул Бөлөбалаев, Абдылда Көкөнов, Ысмайыл Борончиев бир жагында Алымкул Үсөнбаев, Молдобасан Мусулманкулов, Токтонаалы Шабданбаев бир жагында болуп, эки жаат айтышкан. Биз төмөндө ошол алты акындын айтышын жарыялайбыз.

Осмонкул:

Айтышмакка баш кошуп,
Отурабыз алты акын.
Биринен бири кем калбайт,
Алтообуз бирдей жалпы акын.
Айтышат десе артыкбаш.
Этекти эпсиз жыртышпай,
Эби жок катуу чымчышпай,
Салмактуу сөздөн айталык,
Сакалыбызды кыркышпай.

Алымкул:

Эмне дебейт жез тандай,
Эки эли тилдин барында.
Эл алдында беттештик,
Эки балаң жанында.
Өзүңдү кантип теңейин,
Өпкө менен карынга.
Ишенип туруп балдарга
Илинип калсаң таарынба.

Көкөнов:

Элинде жокпу Алымкул,
Биз өңдүү ини-уулунуз.
Өпкө-боор, карын деп
Өзөккө тийди мунунуз.
Өпкө-боордун кадырын
Өзүңүз бизден угунуз.

Курматтуу жайда боор деген
Куйруктун болот жанында.
Сарамжалдуу энелер,
Сары-май сактайт карынга.
Өпкөсүз кандай жашоону,
Өзүн эле баамда.
Көк ала менен боз кунан,
Көп атты баскан тайында.
Молдобасан, угуп тур,
Аксакалсыз-карысыз,
Атабыздан кем көрбөй
Ардактайбыз баарыбыз.
Али да болсо кеч эмес
Айткан тилди алыңыз.

Молдобасан:

Абдылда иним, байкагын,
Ал эмес сенин айтарың.
Асылбагын карыга,
Асылар болсоң карыга
Осмонкул менден жаш эмес
Отурбагын жанына.
Аппак экен сакалы,
Абайлап көрчү атаңы.
Одонолуктун белгиси,
Оор сөз чыкса баладан.
Ойлобогун, Абдылда
Озомун деп агаңан.
Арышым керип женөсөм,
Адашасың талаадан.
Далай сендей тайларды,
Даңканым уруп сабаган.
Каталыгың эскерип,
Кантесиң ага деп келип,
Куландай соо тынч гана,
Кутулуп кал балаадан.

Ысмайыл:

Күжүктөй үнү шаңкылдап,
Ак шумкардай атагы.
Алда кайдан жаркылдап,

Осокемдин сакалы.
Көп сакалдын асты экен,
Колдон келсе сакалдын,
Бир өңчөйү жакшы экен.
Алдында ырдап жатабыз.
Акын Молдобасандын
Алдыңкы күнү бар эле,
Актары кайда сакалдын?
Көз алдында айталы,
Күжүгүм Молдобасандын.
Көпчүлүккө айтыңыз,
Көктөрү кайда сакалдын?
Агынын баарын терипсиң.
Карасы менен келипсиң,
Көк аласы көп эле,
Куп жазасын берипсиң.
Айтчы, Токо, агаңа
Агарганын албасын,
Жарганаттын боорундай,
Жалаң, ээги калбасын.

Токтонаалы:

Теңтушундай, Абдылда,
Теминбе Молдобасанга.
Тегеретип ойлоп көр,
Теңгелбейт тайлак-атанга.
Жөөлөшүп алып атанга,
Жөнү жок жерден такалба,
Салмагы оор алтындай,
Салттуу сөздөр атаңда.
Күн чыккан жерден Ай чыгат.

Күн кыскарса, жай чыгат.
Таманы кызый түшкөндө,
Сары таман ат чыгат.
Молдокемдин оозунан,
Сабак-сабак кат чыгат.
Тоодой, таштай кишини,
Тооруй бербе тантырап.
Молдобасан, Алымкул,
Алтын жаак капкандар,
Далайды кырча чапкандар.

Осмонкул:

Кой, Молдоке, тил алгын,
Колун жетпейт сакалга.
Осмонкул чындап бет алса,
Отургузбайт катарга.
Мааниси жок сөз болду,
Токо, сенин айтканың.
Алтын жаак капкан деп,
Агаларыңды мактадың,
Капкандан башка буларга,
Караандуу сүрөт таппадың.
Карайлап өзү баргандай,
Капканга түшүп калгандай.
Суур эмес Абдылда,
Сөз билсең эми сактагын.
Учурдум эки шумкарды,
Укмушту баштайт жеткенде,
Тегеренип каласың,
Текөөрү тийип кеткенде.

Алымкул:

Ой, Осмонкул, аксакал,
Кыраан экен балдарың.
Кыйын айттың салмагың.
Кыргызда болбойт дегендей
Кыялаттың ар жагың.
Барчын экен балдарың,

Башкача айттын салмагын.
Балдары күчтүү болгондо.
Басмырлайт бекен карганын.
Кадырлабаса карганын,
Карыган кулжа өңдөнүп,
Кагуу жеп сен да калбагын
Балдарым шумкар кыйын деп
Башкабызды көрбөдү.
Мандайымдагы Молдокем,
Өрдөк бекен көлдөгү.
Коңулга кире качкыдай
Коён бекен чөлдөгү.

Көкөнөв:

Алеке, чоң сөз козгодун,
Адашып айттын окшодун.
Ойнойлу деп чогулсак,
Обу жок жолго коштодун.
Каршы чыктын сөзүмө,
Молдобасан, аксакал,
Кайта асылдын өзүмө.
Күч атасын тааныбайт,
Көрүнүп коёт көзүнө.
Сакалыңдын агында,
Салабаттуу чагында,
Салгылашам деп жүрүп,
Запкы жеп калсаң таарынба.

Молдобасан:

Көкөнүн уулу Абдылда,
Көп асылып калдың да.
Көк ала сакал кишини
Көрбөгөнсүң го айлыңда.
Ак калпак кыргыз тааныган,
Акын Молдобасанмын
Асылкечимин атаңдын.
Сенин атаң Көкөбай,
Көп акылдуу киши эле,

Көнүлдөшү биз эле.
Атасын тартпай Абдылда,
Айныңкырап калганбы,
Каздарды көлдөн көтөргөн,
Кайран шумкар Көкөмдөн,
Карга туулуп калганбы,
Кайда айтабыз арманды?

Ысмайыл:

Молдоке, сага таң калдым,
Момундукка чыккың бар.
Мойнуна коюп бул жерде,
Балдарыңды жыккың бар.
Баркыңды айтып баштагы,
Мактанганың белгисиз,
Балдардан кордук көрдүм деп,
Даттанганың белгисиз.
Заки түлкү өңдөнүп,
Сактанганын, белгисиз.
Эне-атаң курдаш эле деп,
Эзелкини козгодун.
Абайласам, Молдоке,
Алжып калган окшойсун.
Калбыр өпкө жез билек,
Казанат жарайт алыска,
Карыганда тер басып,
Жарабай калат жарышка,
Карылуу жаштар булкушса,
Кантер экен абышка?
Кант салган кара чай ичип,
Камыңгын жанды багышка.
Күйүкпөгүн Токо, сен,
Күн өткөн жерден Ай өтөт,
Күн узарса жай өтөт.
Өлүү калган жоргодон,
Өспүрүм кунан тай өтөт,
Ташка чыгып такылдап,

Тамтыгы калбай бакылдап,
Өз атын өзү айтканды,
Өпкөсүн керип жатканды,
Өнөр көрөт кекилик,
Асмандан шумкар көрүнсө,
Ташка кирет бекинип.
Токоңдун кээ бир кыялы,
Кекиликтен кем эмес.
Кетирген каталыгына,
Кейип да койчу неме эмес
Туура сөзгө жыгылбайт,
Тура эле кайта дырылдайт.
Өз башыңа ээ болгун,
Эки чал сага сыйынбайт.

ЭЛДИК ӨНӨРДҮН БАШАТЫ

Мен 1936-жылы май айында келип артист болдум. Анда бир гана театр бар эле. Келип аксакалдарга учураштым. Муратаалы, Калык, Карамолдо, Осмонкул, Атай, Шаршен, Муса, Карымшаковдор бар экен. Ошол жылы көргөн окуяларым эч эсимден кетпейт. Октябрь айында Элдик театрдын 2-олимпиадасы болуп, ага кыргыз жергесинин бардык өнөрпоздору чакырылды. Түштүктөн Ниязаалы комузчу келди. Ал комуз жагынан Токтогулдун устаты болгон киши экен. Камчыбек, Байыш деген кыякчылар да катышты. Барпы акын, Кетментөбөдөн Бекназар деген куудул чакырылыптыр. Кочкор өрөөнүнөн Шапак манасчы, Ак-Талаадан Калмурат, Ат-Башыдан Жумамүдүн Шералиев, Таластан Алымкул келди. Бул олимпиадага Москвадан белгилүү музыковед Затаевич аксакал да келип катышты. Комиссиянын председатели Шубин, Калык, Карамолдо жана башка аксакалдар олтуруш-

ту. Ушуну менен олимпиада башталды. Шапак аксакалдын Манас айтканын уктум. Ниязаалы аксакал комузун ийнине салып алып суу көтөрүп келе жаткан келинди туурап, басып жүрүп комуз чертти. Бекназар аксакал короо кайтарган келиндердин баштаң кылып, тамак жасап жатканын элестетип, камыр жууруп, бири от жагып, суу куюп жатканданын туурады. Өзгөчө камыр жууруган келиндин терин шыпырып, колун жамбашына жанып алып, камырды жуура берейин, «жеген эл жеп эле жатат», «ичкен эл ичип элс жатат» дегенин туураганы кызыктуу болду.

Шекербектин комузга кол ойнотуп черткенин, Калмураттын үнүнүн бийиктигин, Жумамүдүндүн созулмасын ырдаганын элестетем. Ошол кезде кыргыз өнөрпоздорунун бир уюткулары келгенин байкадым.

Алымкул аксакал олимпиадага эки күн кечигип келди. Сахнага чыгып элге салам берип ырдады:

Ала-Тоолук акындар,
Акындардын ичинде,
Албан-албан акын бар,
Комузчу бар, ырчы бар,
Кубулжуган үн менен,
Конгуроодой күү менен,
Кубантып элди турчулар.
Күлкүлүү сөздөн салчулар,
Гүлдөп жаткан көп элдин,
Күлдүрүп көөнүн алчулар.
Тобуна айтам саламды.
Залда турган калың эл,
Жонуңа айтам саламды.
Келипсиздер шайырлар,
Кең Фрунзе шаарына.
Кадыр менен келдиңер,
Кабар жетип баарыңа.

Сапар келип атайын,
Саламдашпай каламбы,
Бактылуу элдин шайыры,
Баарына айтам саламды.
Калык менен Осмонкул,
Катарлашым, замандаш
Кучакташып тең өскөн
Курбуну киши таба албас,
Курбуларым аманбы?

Кубанып айтам саламды, — деп ырдады.

Ошондо Калык акын залда отурган эле. Алым-кулга карап колунда комузу жок эле атчан туруп ырдагандай, элдин арасынан тура калып Алымкулга ырдады:

Алымкул иним рахмат,
Айтып өтгүң саламды.
Эсендешип алалы,
Эли-журтуң аманбы?
Келе албай неге буйдалдың,
Кеч алдынбы кабарды?
Же кылчактап үйдө жаттыңбы?
Кыя албай катын, балаңды.

Алыс деп угам абыдан,
Алай-Куу, Лейлек, Баткенди,
Алар деле кечикпей,
Алымкул сенден бат келди,

Тогуз-Торо, Чаткалдар
Толук келди кечикпей,
Тоо башында жаткандар,
Келдин бүгүн жаңыдан.
Кечигип келдин абыдан.
Келген өнөрпоздордун
Кечирим сура баарынан.
Акынсың элди аралап,

Ак-караны тааныган,
Кеп салып элге түшүндүр,
Кечигип келген жайыңан.
Карыш турган Таластан,
Кандай болуп кечиктиң?
Ошону айт, Алымкул,
Отурган эл ишенсин.

Барпыны башта көргөн кишим эмес эле. Залдын оң тарабында отурган экен. Караанын байкасам карыя киши, үстүндө кийгени боз чапан башында топу, белинде шайы оромол. Колундагы таягына жөлөнүп Алымкулга сөз узатты:

Алымкул мага карагын:
Айтканын уккун аганын.
Аксакалдардын үстүнөн
Аттап кетти саламың.
Осмонкул менен Калыкты
Оозуңа алдың да,
Олтурган төрт-беш чал барбыз
Бизди унутуп салдың да...
Ниязаалы, Бекназар
Шапак турат алдында.
Топ жыйында жолукса,
Токтогул берчү саламды.
Токтогулдан чонсунбу?
Тоотподун агаңды.
Гүлдөрдүн гүлүн аралап,
Тандап жүргөн чагымда,
Жаккан оттой алоолоп,
Жайнап жүргөн чагымда.
Бекназардын тобуна
Барып жүргөн чагымда.
Билегиме бет аарчы,
Алып жүргөн чагымда.
Саадагым чаян чок беле?
Санатым сенче жок беле?

Жоолугум чаян чок беле?
Жолуң болгон Алымкул,
Жомогум сенче жок беле?
Барпы деген мен элем,
Балдар, мен кимден кем элем?
Түндүк-түштүк акындын
Түзүктөрүнө тең элем.
Калык иним билесин
Кайсы акындан кем элем?
Эртеби, кечпи ким билсин,
Эчкиникиндей жаш калды.
Кача турган куш дагы,
Карай берет асманды.
Качуучу куштай убагым,
Кааласан балдар келгенде
Кадырымды сурагын.
Карыганда түшөт оюңа,
Убайым санаа узун жол.
Заманың келди тилеген,
Сайранда жаштар аман бол, — деп токто-
ду. Ошондо Алымкулдун кечирим сурап турган жери:
Кечирип кой, Барпыке,
Кетирген кемчил күнөөнү.
Аксакалдар кечиргин,
Алымкул бүгүн күнөөлүү.
Алып кетпей ичине,
Айткан жакшы мүдөөнү.
Сахнага чыкканда,
Санаам санга бөлүндү.
Салтанаттуу чоң жыйын,
Залдагы көп эл көрүндү.
Айта албадым сүрдөнүп,
Аркы-берки жөнүмдү.
Калык «чымчып» өткөндө,
Кара тер баштап тогулду.
Кечигип артта келгенге

Кетенчиктеп токтодум.
Айтайын деген оюмдан.
Адашып калдым окшодум.
Баарынан катуу урунду
Барпыке сенин «токмогуң».
Артта калган себебим,

Алымкулдан дебегин.
Кыймага окшош бир нерсе,
Чыга калып колума
Кырсык болду жолума
Асылып жатып догдурлар,
Араң салды оңуна.
Кечигип калдым абыдан,
Кечирип сурайм баарынан.

Ошондо Калык, Осмонкул, Карамолдо аксакалдар Шаршенди чакырып алып, «Барпыга салам айт, көңүлүн жайка» дегендей болду. Шаршен сахнага чыгаар алдында Осмонкул: «Эл күлсүн, баягы куудул сөздөрүндөн аралаштырып, күлкү менен Барпынын таарынычын унуткар»,— деди. Осмонкул менен Шаршен бала кезинен бирге өсүп, катуу тамашалашкан асылкечтер экен. Шаршен сахнага чыкканда эле эл күлө баштады. Атайылап жасатып алган экен, комузунун бир жак бети комуз, экинчи бети домбура. Эл аны көрүп андан бетер күлдү. Шаршен ырдай баштады:

Айткандар айтып салабы?
Мендейлер карап калабы?
Аныктап таанып алайын,
Акын Барпы аганы.
«Акын болсом» деп жүрөм
Барпыке,
Абайлап көргүн баланы.
Чогулушта, жыйында,
Чоң жорголор салабы?

Мендей
Чобурлар карап калабы?
Жолугуп таанып алайын,
Жолоочу келген аганы.
Термечиктин баласы
Шаршен деген акынмын.

Улуу киши келди деп,
Учурашып жатырмын.
Барпыкеме айтам саламды,
Бала-чакан аманбы?
Эли журтуң аманбы?
Амандашсам жаманбы?

Саламдашып ырдадым.
Барпыке өзүң байкачы,
Салмактуу бекен ырларым?
Кандай экен ырларым?
Көп эле жерде ырдадым.
Көбөйбөй жүрөт ырларым.
Ар кайсы жерде ырдадым,
Арбыбай жүрөт ырларым,
Ырчылыгым бар бекен?
Ырымды бүгүн сындагын.
Айтаарыма келгенде,
Айтып коё бергенде,
Ырдаарыма келгенде
Ырдап коё бергенде,
Уйкашына карабайм.
Уккан элди кубантып
Ушундай катуу сабалайм.
Угуп тургун Барпыке,
Төгөйүнчү жамгырдай.
Кудайдын берген жел сөзүн,
Куюлтайын жамгырдай,
Катуу төгөм жамгырдай.

Кошокко апам мыкты эле
Атам маркум өлгөндө.
Кошокчу болуп чыкты эле,
Андан ооп маа келди,
«Энесин тарткан булбул» – деп
Көргөн билген айылда
Көп кемпирлер баа берди.
«Баракелде, Шаршен» деп,
Байбичелер баа берди.
Калк аралап көп жүрөм,
«Калыктай болсом» деп жүрөм.
Чогулушта көп жүрөм,
«Чон, ырчы болсом»-деп жүрөм.
Калыктай акын боломбу.
Ойлонуп айтчы, Бапыке.
Осмонкулду «согомбу».

Эл кыраан-каткы күлүп калышты. Акыры олимпиада бүткөндөн кийин бир канчаларына баалуу сыйлыктарды берип жөнөттү. Алардын ичинен айрымдарын тандап алып калып, Шубин аксакал оркестрге кошо турган болду. Нота окута баштады. Кышы менен үйрөтүп, 1937-жылы майдын аягында командировкага алып чыкты. Алма-Ата, Жамбул, Чымкент, Ташкент, Анжиян, Кызыл-Кыя өндүү шаарларда концерттерде жүрдүк.

Ташкентте концерт койгондо Өзбекстан филармониясы али нота менен ойноого кирише элек экен. Бизге кубанышты.

Сиздердин филармония нотаны эрте баштаптыр деп куттукташты.

1938-жылы оркестрдин бүт мүчөлөрү Москвага пластинкага күү жаздыруу үчүн бардык. Көп күүлөрдү жаздырдык. Биздин филармониянын оркестри ноталашып тез эле өнүгүп кеткенине Шубин аксакалдын салымы зор. А жылы өтүп, 1939-жылы декада болот деп, оркестрди буга камдап жатты.

Биринчи декадада оркестрдин концерти жогору бааланып, филармония Эмгек Кызыл Туу ордени менен сыйланды.

Москвалык эл бизди абдан жакшы кабыл алды. Чоң театрда концерт берип жатканыбызда, Муратаалы Күрөңкеевдин тарткан кыягын, Адамкалый Байбатыровдун ооз комузун, Атайдын комузда кол ойнотконун, Бекмуратовдун кыяктын коштоосу менен «Паризатты» ырдаганын, Карамолдонун залкар күүлөрдөн чертип беришин залдагы отурган эл жакшы кабыл алып, кол чабуулар залдын ичин дүңгүрөтүп жиберди.

Оркестрдин коштоосунда Мусанын ырдаганы азыр да кулагыма угулуп, көзүмө көрүнүп турат. Филармонияны Крымга концерттик жүрүшкө жиберди. Ялта, Сочи, Кисловодски шаарында болдук. Кавказдын тоолорунун арасында концерт коюп көп жүрдүк. Ушуну менен бир айдан кийин Фрунзеге кайттык.

Биздин азыркы Кыргыз Мамлекеттик филармониясынын эл аспаптар оркестринин уюшулганынын алгачкы жылдары ушундай болгон эле. Азыркы кезде эл аспаптар оркестринин составы профессионал музыканттар менен толукталып, улуулардын эстафетасын жаштар бийик көтөрүп келе жатышат. Азыр оркестр элдин сүймөнчүлүгүнө айланды. Мына ушул эл аспаптар оркестринин алгачкы катышуучуларынын бири катары азыркы жаштардын ийгилигине кубанамын. Алардын чыгармачылыгына зор жетишкендиктерди каалайм.

АКМАТ СУУГА АККАНДА

1942-жылы филармониянын 30 кишиден турган хордун составы болуп Ош областындагы Өзгөн

районунун өйдө жагындагы, Жазы дайрасынан суу кирип жаткан кезде кечтик. Өзбектин чоң дөңгөлөктүү арабасы менен суучул жигит өткөрүп жатты. Арабанын артынан атчан эле өтүп кетем деп семетейчи Акматтын аты жыгылып, суудан акты.

Суучул жигит кармап, Акматты наркы өйүзгө алып чыкты. Биз дагы ага удаалаш суудан араба менен кечип чыктык. Акмат өң-далааттан кетип, сапсары болуп коркуп калыптыр. Кечинде бардыгыбыз жайлангандан кийин, Эшмамбетов Асылбек:— Ысмаке, Акамдын сууга акканын айтып, бир кошпойсузбу деп калды:

Жазынын суусу деген суу,
Жайылып акса кенен суу.
Кандуу суулар деп угам
Кара-Кулжа, Алай-Куу.
Жазынын суусу киргенде
Жай агып жатпайт бир жерде.
Бара түшүп бурулуп,
Жайнай түшүп төгүлүп,
Акмат агып жөнөдү
Агын сууга чөмүлүп
Кээ бир жерде көрүнүп,
Кээ бир жерде көмүлүп,
Ачып көздү жумганча
Акмат кетти бөлүнүп.
Карап калдык заматта
Кабыргабыз сөгүлүп

Кыздардыш баары кыйкырыш,
Балдардын баары бакырыш.
Баяке деп чакырып
Ар жагынан Акматтын
Суучул кетти ашыгып.

Бермет деген кыз ыйлайт:
– «Алты күн ооруп жатсачы,
Алты күнү суу берип
Апакем байкуш баксачы.
Апакеме жарыктык
Акчасы кайда айтсачы,
Айтып берип акчасын
Андан кийин кайтсачы.
Беш эле күнү жатсачы
Бейиши болгон жарыктык,
Бекиткен жерин айтсачы,
Ушундай жерге каткам деп,
Угузуп коюп кайтсачы».
Бошкоев Маймыл боздоду,
Ак кепиндеп аруу жууп,
Айтпай-ааламга угулуп,
Ага-тууган көмсөчү.
Атайы бирге чыкты эле
Алайды барып көрсөчү,
Акчасы көп киши эле
Арак алып берип өлсөчү.
Биз көргөндү көрсөчү
Бир туугандары көмсөчү.
Бир топтон бери жыйды эле
Пиво алып берип өлсөчү.
Ак куржун толгон мүлк кетти
Алты жүз сом акчасы
Насмайы менен бүт кетти.
Эшмамбетов сүйлөдү:
– «Башынан мөнгү бузулуп.
Баладай ташты учуруп.
Эшектей дүмүр эрбеңдеп,
Торпоктой дүмүр токтобой
Топо акканга окшобой.
Аттай дүмүр арбандап,
Ала салып дардандап.»

Алар да кетти жайнаган
Андан да Акмат оор экен
Акпай калды дайрадан.
Өгүздөй, уйдай дүмүрлөр
Өтүп жатты жайнаган.
Баарыдан Акмат оор экен
Басып чыкты дайрадан».
Жазынын суусу кеп эмес
Жалгыз кечкен Нарындан.
Жакамы кармап таң калып,
Жаратканга жалынгам.

Жетелеген суучул жок
Жеке кечкен Нарындан.
Жети нан берип кудайы
Бабединге жалынган.
Байкабай балдар бакырды,
Акмат суудан аккан жок.
Куржун кууп бараткан,
Куу дүйнө курсун тапкан жок.

Куураган киши акчасын
Кол куржунга катчу эле.
Жайы-кышы башына
Жазданып алып жатчу эле.
Ичинен кара кан өтүп
Илгери бир кайгырган.
Көрсөтпөй катам деп жүрүп
Көп акчадан айрылган.
Эстүүлүк кылып акчасын,
Ээн талаага катыптыр.
Эртеси барса ал жерди,
Трактор айдап жатыптыр.
Жаргак ороп сыртынан,
Жарга да барып катыптыр.
Койчунун ити таап алып

Коктуда тытып жатыптыр.
Андан жыйнап таап алып
Чатырына катыптыр.
Караңгыда бир күнү
Катуу шамал болуптуп
Чириген чатыр бузулуп
Акчасы менен камышты,
Аралаштыра учуруп,
Түн ортосу оогондо,
Жаканын баары жамгырдап,
Бөксөнүн баары мөндүрлөп,
Эртең менен караса,
Жер темирдей катыптыр,
Туман түшүп тумчулап
Тунук ак кар жатыптыр.

Акмат деп айтып жатканым,
Асылкечтик тамашам
Ошондой жорук көп болду
Өткөн доорду карасам.

Замандар өттү сандаган
Сактык касса элде жок.
Көмгөн жерин кар басып.
Көчкү көчүп жар басын
Койгон жерин таба албай
Кокуйлап өткөн далай бай.

Балан жерге көмдүм деп,
Балам аны көргүн деп.
Айтпай жүрүп балага
Арамзалардын табылбай
Алтыны калган талаада.

АКЫРКЫ КОШТОШУУ

Курдашым, замандашым Токтонаалы Шабданбаевди акыркы сапарга узаттык. Кедей-дыйкан үй-бүлөсүндө туулуп, жашында жетим калып, байларга малай болуп, көп кыйынчылыктарды тарттым дечү эле кийин бой тартып азамат болгондо.

Октябрь таңы атканда,
Өрт асмандап жатканда,
Каруу-жарак байланып,
Солдатта жүрдүң, көп жылы.

Капалдын тоосун айланып,
Жаңыча кылыч байланып.
Актар менен атыштың,
Алааматка катыштың.
Айыгышкан душманды,
Кытайга чейин сүргөнсүң,
Кыйын жолдо жүргөнсүң.
Андан кайра келгенде,
Кулактар менен кармаштың.
Башкарма болуп колхозго
Куулар менен арбаштың.
Басмачы менен басташтың,
Бала кезден мындайдың,
Баарысы менен касташтың.
Андан жүрүп артында,
Артист болуп ырдадың.
Анда дагы ойлосом,
Оңой кызмат кылбадың.
Токтогулдун ырларын
Отуз жылы, кырк жылы
Тоо аралап ырдадың.
Азуусу бийик белдерде,
Ат өтпөй турган жерлерде.

Куруну чалып мойнуңа
Ак карда жүрүп ырдадың.
Арзан-кызмат кылбадың.
Шаңшыган ырчы сен элең,
Жанында курбуң мен элем.
Каркылдаган кайран эр,
Кайсы акындан кем элең?
Бир акырдан жем жеген,
Арабанын атындай
Жайы-кышы бир жүрдүк,
Жадабай, андан тартынбай.
Күлкүлүү кээ бир сөздөрүн
Күмүштөн кымбат алтындай.
Кээ бир сөздөн кейишип,
Таарынып калмаң бар эле,
Беш-алты күн көрбөсөн,
Сагынып калмаң бар эле.
Отуз, жылы, кырк жылы,
Ойнодук, далай ырдадык.
Кошулуп бирге басышып,
Комуздун бетин тырмадык.
Тууруң калды жеринде,
Туягың калды элинде.
Нурзаадаң турат жаркырап,
Ыраазы болсун арбагың.
Үйлөнтүп келин албай деп,
Ушу болду арманың.
Кош курбалым, кош эми:
Ай тийбес жердин алдында,
Асылкечим калдың да,
Күн тийбес жердин алдында.
Күкүгүм, Током, калдың да.
Топурактын алдында,
Торгой элең калдың да.
Боору суук кара жер
Кимдерди койнуна албаган.

Бозоргон талаа, асман, жер
Кимдерден кимге калбаган.
Ботосунан ажырап,
Боз ингендер зарлаган.

Ар ким коркот өлүмдөн,-
Атадан бала бөлүнгөн.
Жаш ымыркай балдардын
Жамгырдай жашы төгүлгөн. .
Эчендер күйгөн өлүмдөн
Энеден бала бөлүнгөн,
Эмчегинен сүт агып,
Алар да жерге көмүлгөн.
Аз күндүк дүйнө жалганга,
Адамдын баары арманда.
Алтының аттай болсо да,
Айла жок мында калганга.
Он күндүк дүйнө жалганга
Ойлосом көп эл арманда,
Оендун зору болсок да,
Орун жок мында калганга.
Жергелей жаткан көп мүрзө
Жетпегенинен өлгөн жок.
Жек-жааттары, эл-журту,
Жектегенинен өлгөн жок
Жеткен ажал баарына,
Кууп ажал жеткенде
Колунан күч кеткенде,
Эсил далай адамдар
Ээ болбой кеткен жанына.
Бийладым Токо, сиз үчүн
Ажалга айла жок экен
Бираазы бол биз үчүн.

КОШ, АЛЫМКУЛ

Кош, Алымкул дүйнөдө
Өлүм деген бар экен.
Аласасы келгенде,
Абыдан алды тар экен.
Алыбыз жетпей ажалга,
Айрылдык сизден, Алыкем.
Табигат берген күч менен,
Таалайлуу өсүп-өндүңүз
Убактылуу өмүрдүн
Учу-кыйрын көрдүңүз.
Ала-Тоонун байлыгын,
Ырдап жүрүп көрдүңүз.
Арасында чалкалап,
Жыргап жүрүп көрдүңүз.
Ар бурчуна Советтин
Барып жүрүп көрдүңүз.
Албан түрлүү сыйлыкты,
Алып жүрүп көрдүңүз.
Ак шумкардай булутта
Айланып жүрүп көрдүңүз.
Ар шайлоодо депутат,
Шайланып жүрүп көрдүңүз,
Ажалга айла жок экен,
Амалсыздан көндүңүз,
Аягы Талас, башы Чүй,
Эл чогулду сиз үчүн.
Эзилип ичи кайгыда,
Эмгеги сиңген киши үчүн.
Ыйласак укпайт шум ажал,
Ыраазы бол биз үчүн.

Туулуп-өскөн жер калды,
Туугандар калды, эл калды.
Кучакташып тең өскөн,

Курбу-курдаш тең калды.
Асмандан тийген ай калды,
Ажалдын огу ушундай,
Алаксытууга шай барбы?

Аркайган зоо төр калды,
Чалкайган деңиз көл калды.
Каналдан суусу кылкылдап,
Кайкалаган чөл калды.

Келгиндер келет жазында
Кээ бирөө бактын башында.
Топурак ысып, гүл жайнайт
Толгон токой куш сайрайт.
Биз да ошондой дүйнөнүн,
Келгиндери экенбиз,
Келипбиз, бир күн кетээрбиз.

Санап-санап отурсак,
Замандар өткөн экен да.
Залкар-залкар нечен бир,
Адамдар өткөн экен да.

Көрбөй калдык далайын,
Көп акындар өтүптүр,
Көнүлүнөргө салайын.

Келдибек менен Тыныбек,
Чоюке, Шапак, Дыйканбай.
Тарыхын кыргыз эл билет,
Караңгылык доорунда,
Калкта билим жогунда,
Баатыр Манас жомогун,
Байыртан айтып келди деп,
Ырчы, жомокчуларга
Ыраазы болдук буларга,

Айкөл Манас деген сөз,
Алтындан баалуу чыгарма.

Сурамжылап көп уктук,
Сурнайчы деп уктук.
Дөнөнбай менен Турапты,
Дөгүрсүгөн ал кезде,
Манаптар билген убакты.
Казана болмок кыргызга,
Казыр уксак күүлөрүн,
Кагазга чийген киши жок.

Кай доордо жүргөнүн,
Капаста кеткен булбулдар.
Карангысында дүйнөнүн.
Акындыгы зор экен.
Ак-Кыялык Нурмолдо,
Аргендей үнү шаңкылдап,
Ак сакалы жаркылдап.

Карганда өттү дүйнөдөн,
Эски динге алданып.
Эзилип башы айланып,
Эчен мындай акындар,
Арманда өттү дүйнөдөн.
Кыйла жылы мурун өтүптүр,
Кызыл-Кыя, Баткенден
Кыйын акын эле деп,
Кабарын уктук арткы элден.
Ичкиликтин Курманы,
Илгерээк өткөн бул дагы.
Окуу-билим жогунан,
Оозуна кетти ырлары.
Казыркыларда арман жок,
Кагазда турат сырлары.

Анжияндык Муса ырчы,
Бекназар кетти Жийдеден.
Түрү суук өлүмдүн
Алыке, түрткүсү кимге тийбеген.
Ошолор жүргөн доордо,
Окуу-билим болгондо
Берендей сөздөр жазылып,
Белектер калмак миндеген.

Жалал-Абаддын жанында,
Жакшы, ырчы экен маалында.
Көзүнөн майып болуптур
Күкүктөй шандуу чагында.
Салам айттым аба деп,
Сан жыйындын алдында.
Балам бери кел деди,

Барпы деген мен деди.
Ачык экен кулагы,
Аксакалдардын бүт бойдон,
Амандыгын сурады.
Арт жагында жарыктык,
Батасын берди балпылдап,
Барган экен көп жашка,
Башы турат калтылдап.
Сөзүнө сөөгүм эриди,
Көзүнө көөнүм кейиди.
Барпылар кетти Таштактан,
Баасы кымбат сиздейдин,
Алыке, баарысын өлүм аксаткан.

Өзгөндүн өйдө жагынан,
Өзү шайыр абыдан.
Кебин уккан кишилер
Кеткиси келбей жанынан
Күнү-түнү бирге жүргөндөр,

Күлкүдөн жаагы талыган.
Ылай -Талаа мекени
Ырдап жүргөн кечээги,
Кочкорбай кетти элинен.
Кочкорбайды көргөндөр,
Коргошундай эриген.
Өзгөчөлүгү өзүнчө
Өткөрбөйт өмүр чегинен.

Алкынып суусу ташыган,
Алайкуунун башынан,
Жолокондун жонунан,
Кышы-жайы шаңшыган
Кыягын үзбөй колунан,
Улардын үнүн туураган
Улуу тоонун шайыры,
Узап кетти дүйнөдөн,
Угулбай жүрүп дайыны.
Алайкуулук Чалырга,
Абыдан ооруйт кабырга.

Ниязаалы, аксылык,
Комузга колун маш кылып.
Өзү кетти дүйнөдөн,
Өнөрүн элге тапшырып.
Батырган экен кара жер,
Барысын соруп жапшырып.
Кутулуп кайда кете алат,
Кууп жүрсө шаштырып.
Кетмен-Төбө кең жерден,
Түндүк менен Түштүктүн,
Баарысына тең жерден,
Толкуну көлдөй Токтогул,
Торгою экен адамдын.
Эшмамбет кетти эртерээк,
Эркинин көрбөй замандын.

Каракурман ырчы өттү,
Катарлашы алардын.
Жаңыбай, Коргоол, Бекназар,
Жанында Жолой баш болуп,
Ошонун баары бир катар.
Таңшыган зоонун булбулу,
Алыке, тамашаң элди суусатар.
Жеңижок деген бир ырчы,
Жетим калып Таластан.
Жек-жааты жок карашкан,
Аксыга барып чоңоюп,
«Ала» деген оорудан,
Арандан зорго оңолуп,
Таластын манаптарынан,
Жаш кезде качкан жалтанып,
Аксынын манаптарынан,
Карганча жүргөн калтаарып,
Тик сүйлөсө ошолор
Тилин кесип алышмак.
Тирүүлөй көргө салышмак
Арманда өттү көп ырчы,
Андагы турмуш табышмак.
Карыялар көп мактайт,
Казак менен кыргызга,
Кадамы жеткен деп мактайт,
Эсенаман, Чондуну.
Эртедир-кечтир өлүмдүн
Алыке, эчен тиет кордугу.
Умөтаалы, Сулайман,
Айдыраалы комузчу,
Ар кимиси Таласта,
Алынча шайыр болушту,
Алар да кетти Капкадан,
Көөдөндөн ысык жан кетип,
Алыке, көз сүзүп кимдер жатпаган.
Таластын аяк жагынан,

Таланттуу ырчы абыдан.
Женижок менен беттешип,
Жети уруу Сол тааныган.
Ырчы жене Ырыскүл,
Алыска даңкы чыкпаган.
Аялга теңдик жогунан,
Арбын иш келбей колунан,
Айланып үйгө ыктаган.

Калк аралап көп уктум,
Каны кыргыз деп уктум.
Казактан өткөн Чөжөнү,
Кыргыздан ооп казакка
Кыйналгандан жөнөдү.
Каардуу заман болбосо
Карыштын күнүн көрөбү

Ар кимден уктум Чөжөнү,
Артык экен өнөрү.
Ала-тоолук энелер,
Алптардын алпын төрөдү.

Манасын айтса түгөнбөй,
Маңдай-тескей эки өзөн.
Кошулуп аккан үйөрдөй,
Жайы-кышы айтса түгөнбөй.
Жанаша дайра көк муздар,
Жарылып аккан үйөрдөй.
Баласы экөө тең ырдап,
Балык кетти калкынан.
Айныбай тарткан атасын,
Айманбай кетти артынан,
Куу өлүмдөн алар да,
Кутулбаптыр карзынан.
Эркиндиктин таңынан,
Элдик кыймыл жагынан.

Эч кабар жок буларда,
Көз каранды болушкан.
Көбүнчө залым кууларга,
Ээрчишкен эки бүркүттөй,
Тумчугуп өткөн туманда.

Жазгы келген булбулдай,
Жаңыдан үнүн ачканда:
Аттан озгон кунандай
Алыс келе жатканда
Бөрүбөй уулу Жаманкул
Бөлүнүп учту булуттай,
Көрүп-билип калгандар,
Көп айтып журөт унутпай.

Абдыкерим, Мысакан,
Аз көрүп калдым Борбуну,
Ысаканга ич күйөт,
Ирдентпей сокту шордууну.
Сумсайып ажал жеткенде,
Алыке, сунуптурсун мойнуну.
Сары Өзөн Чүйдүн башынан,
Санжыргалдуу сөздөрү.
Сайдагы суудай ташыган,
Жашыл-Көлдүн жанынан.
Кайран Ысак Молдону
Казак-кыргыз тааныган.
Кандуу жылдын маалында,
Кашкардан бери ырдаган.
«Кайран эл» деп ошондо,
Каламы экөө ыйлаган.
Көп өнөрү бар экен,
Көөдөнүнө сыйбаган.
Омурулган чынардай,
Ошонун баары кыйраган.

Көл боюнда туулуп,
Көп жерге данкы угулуп.
Күү чалган темир комузга
Күнгөйдөн чыккан чон уста
Күндө оюн, селкинчек,
Күлкүсү элге бир нуска.
Бурулча жүргөн буластап,
Кала берди а дагы
Кара жерди кучактап.
Ысык-Көлдүн жээгинен
Канча бир күн-түн ырдаса,
Калк тажабай кебинен,
Оргочордун жанынан.
Солтобай кетти Бугудан,
Солуган гүлдөй шалкайып,
Сонундун баары куруган.
Көөдөнүнө Алыке,
Көп алтын кетти уюган.
Сагынбай кетти Кочкордон
Таңдайын таттуу жараткан,
Сайрагысы келгенде,
Санаты бүтпөй таң аткан.
Салмагы элден кем эмес,
Сайрандаш эли Ала-Тоо
Сагынбай койчу ал эмес.
Кудайберген айрыкча,
Кубултуп черткен комузду.
Жактырбай, жаман көрчү экен,
Бай-манап эски болушту.
Андыктан элге батпаган,
Эшигинди ачпа деп,
Эки жакка баспа деп,
Үстүртөн бийлеп манаптар,
Үй түрмө кылып таштаган.
Өнөрүн элге чача албай,
Өрттөнүп ичи шакардай,

Өнөрүнүн баарысын,
Өзөгүнө сактаган.
Кадыры элге байкалбай,
Каалаган сөзүн айталбай,
Музооке өткөн мунданып,
Элдин залкар акыны.
Эмгегин окуп турбадык.
Кала берди ар жерде,
Карыштай бөзгө чулганып.
Азыркы доорго кез келсе
Ачпайт белек кендерин,
Албайт белек бергенин,
Жакшы да билбей калышкан,
Жаратылышка келгенин.
Акындыгы бар экен,
Аванга өтө даана экен.
Ат-Башылык Боогачы,
Арбын аял алам деп,
Азапка кетти өз башы.
Бай-манап билген заманда,
Баш ийбей туура сөз сүйлөп,
Пайдасы тийген далайга,
Карыптарды жактаган.
Кандан, бектен, аалимден,
Калтаарып жаздым айтпаган.
Оозунан чыккан сөз үчүн,
Ок келатса кайтпаган.
Көкөтай кетти Нарындан,
Көкөндүн сөзү куулардын,
Көзүнө тийген чагылган.
Көкөтөй жөн жүрсүн деп,
Көп жыйынга салынган.
Өлбөсүн Көкөм, бали деп,
Өксүгү барлар жалынган.
Көкөтайдын дүбүртү
Көп эле жерге таанылган.

Алы келбей жанына,
Ажалдын түшүп кайырмагына,
Алар да бир күн чалынган.
Токсонго жашы толгончо,
Томуктай маалы болгончо
Токтобогон калеми,
Толук билет Ала-Тоо
Тоголок Молдо абамы.
Тооруп жүрган ажалдын,
Торуна кирген а дагы.
Кубантып элди күлдүрүп,
Кучакташып бир жүрүп,
Куйручук менен кошулуп,
Айдаке кетти Жумгалдан,
Ажалдан буйтап ким калган.
Кубулжутуп күү чалган,
Куу жыгачка тил салган.
Курман болуп согушта
Кулмамбет кетти Жумгалдан,
Куу өлүмдөн ким калган?
Жашында ырдап жаркылдап,
Жар чакырса заңкылдап,
Жамбыл көрүп жактырган,
Тойдо, ашта, көп жерде
Токтогул менен бастырган.
Тоорушам деген ырчынын
Тогузун жалгыз шаштырган.
Узун Кабак, Жумгалдан,
Ушул биздин доордо
Улуу куш эле бир албан.
Калык кетти катардан
Кайран сонун асылдар
Кайрылбас болду сапардан.
Калк унутпайт эмгиче,
Калмурат, Сыртбай, Мусаны,
Алтындан баалуу нечен бир

Асылдар колдон узады.
Калк тааныган сонундан,
Канчалар колдон узады.
Каз-өрдөктөй кулпунуп,
Карганча кооз жасанган.
Салмагы да ошондой,
Салттуу кары атанган.
Карыганда коштоштук,
Кайран Молдобасандан.
Жорголордун далайы
Жоголуп кетти катардан.
Куйма кулак, кара тил,
Укканы жерде калбаган.
Улуу нуска сөздөрдү
Улап сүйлөп жалгаган.
Көкөтайдын кептерин,
Көкөтөйдөй кыргызда,
Кимдер сүйлөп кеткенин,
Көңүлүнө жаттаган.
Бирге жургөн эмедей,
Бир сөзүн жаздым айтпаган.
Тың сүйлөгөн киши эле,
Тыныбектин Актаны.
Кайда барса кетирбей,
Калк үйүлүп жатканы.
Калк түгүл кара чымын жок,
Кабар алар ыгың жок,
Караңгы көрдүн түбүндө,
Кала берди баштары.
Эмгекке өлүм жок экен,
Элинде калды жазганы.
Таластан Атай чыкты эле,
Таңшытып комуз чертишке,
Таасын эле, мыкты эле,
Күңгөйдөн Карамолдо эле.
Күүнүн алпы болду эле.

Карамолдо өлгөндө,
Кайышып турдук көмгөндө.
Комузчу Атай өлгөндө,
Кордугу кыйын шум ажал
Кол барбай турду көмгөнгө.
Жарашыктуу жакшы мүлк,
Кыргыздын кыл-кыягы,
Күрөңкеев абамдын
Күүсүнөн Маскөө сынады
Кайра-кайра тартса да,
Канбай турду кулагы.
Толгон токой күү менен,
Тоо көчкөндөй кулады.
Жетим калып жашынан,
Жекечелик доордо,
Жетилбей сөөгү жашыган
Эркиндик тийип адамга
Эл катары а дагы,
Ээ болгон теңдик заманга
Кыягы колдо каркылдап,
Кыялы ачык жаркылдап,
Телегейи тең эле.
Темир комуз жагынан,
Теңдеши жок эр эле.
Куурчагын ойнотуп,
Кубанычка элди бөлөгөн.
Кууп ажал жеткенде,
Колунан күч кеткенде,
Курдашың Адамкалый да,
Куюндай сызып жөнөгөн.
Атын укса ашыгып,
Залга күлкү толчу эле.
Эңсеген суусун табылып
Эс алгандай болчу эле.
Сүйлөгөн сөзү адамга,
Сүйүктүү эле, курч эле.

Сахнадан кетирбей,
Зал жадыртып турчу эле.
Гүлдөгөн Чүйдө туулду эле,
Күлкүгө бүткөн уул эле.
Термечиктин Шаршени,
Тендешсиз кетти кантели.
Кыялы менен өнөрү,
Кызарып күйгөн чок эле.
Орто Азия элинде
Ойлосом андай жок эле.
Кыргыздын далай булбулун,
Алып ажал тойбоду.
Элге керек экен деп,
Эч бирөөнү койбоду.
Сурансак ажал тыншабай
Суулуктап жатат жоргону.
Күтпөгөн жердей алдырып,
Күйүгүп көп эл кайгырып,
Күндө жаны, гүлдөн кооз,
Күлкүлүү сөздөн айрылып.
Бийлап туруп жөнөттүк,
Райкан менен Мидинди.
Амалы канча жүрөктүн,
Ачышып жүрүп түнүлдү.
Алыке, кош бол, турабыз,
Айлана курчап үйүндү.
Дүнгүрөтүп жатырбыз,
Дүйнөдөн өткөн күнүндү.
Кадырын билген кишиге,
Калкыган көлдөй сары алтын,
Кайран Жоомарт, Жусуптар,
Кадамынын баары алтын.
Алар да кетип жоголду,
Адабият жагынан,
Аябай катуу коромжу.
Эмгеги турат, өзү жок,

Элеси турат, сөзү жок.
Элебайдын эркеси,
Элин шаңга болөнтүп
Эми бир кайра келсечи.
Жазайын деп колуна,
Жаңыдан калем алганда,
Таланты курчуп жетилип,
Таасын болуп калганда.
Аралай албай дүйнөнү,
Ачылбай эч бир гүлдөрү,
Алыкул кетти арманда.
Жыламышта туулган,
Жылаажындай ак келин.
Эркинче жашап Нуркамал
Эл көрбөй калды эмгегин.
Кадам шилтеп басканда,
Калем шилтеп жазганда,
Көлдөн учкан бууга окшоп,
Көрүнбөй синди асманга.
Көзүң аккан шум өлүм,
Көрмөксөн болсо жаштарга.
Сезбейт элек анчалык,
Сексенден ары ашканда.
Тоголок Молдо, Токтогул,
Томдор калды артына.
Сагымбайдын Манасы,
Залкар байлык калкына,
Шаршендин шайыр сөзүнүн,
Баа жетиш кыйын баркына.
Ыраазы болдук алынча,
Ысак менен Барпыга.
Сыймыктанабыз алардын,
Сыр дайрадай данкына.
Кыргыз элин дүйнөгө,
Кыйкырып өткөн каркыра.
Ошолордой сизди да,

Жүрөккө дайым сактайбыз.
Алымкул деген атыңды,
Ааламга айтып даңктайбыз.
Жетимишке жеттиниз,
Жети жүз жылга татырлык,
Ыракат көрүп кеттиниз. —
Ыраазы болгун баарына
Эчен кылым тургудай
Элиң эстелик коёт жанына.

АКТИВДЕРГЕ

Активдердин ичинен
Айткым келет ферманы,
Аныктап акын унутпай,
Айта турган жерлери:
Асырап малды өстүрүү,
Алдыңкы милдет сендеги,
Сарамжалдуу ферманын
Жайдын күнү көбүнчө,
Сарай болот эрмеги.
Алыс эмес ышкырып,
Ак бороон кыштын келмеги.
Арык-торук кайда деп,
Алдыма салып айда деп,
Ачылып келчү ченгели.
Кырк бешинчи жылында,
Кыш кетпей жуттун чырында
Кыйла жерден сермеди.
Кыш камын мыктап жеп жүргөн,
Кыйындар бир мал бербеди.
Санаанда болсун чарбанын
Сакчысы сенсиң элдеги.
Секретарь, бухгалтер,
Сен экөөң да көңүл бур.

Мекеме менен тим болбой,
Керектүү ишке кошо тур,
Беш жылдык план курулду.
Дүйнөгө данкы угулду.
«Кагазды эле билем» деп койсон,
Калк эп көрбөйт мунунду.
Күн санап алга арыштап,
Гүлдөткүн мекен туурунду.
Баалуу белек койнунда,
Бардык милдет мойнунда.
Улуу жолдун ачкычы
Ушунча элдин башчысы
Эсиңе алгын башкарма,
Эки бир ооз сөзүм бар,
Эби келди айтканга.
Үлгүлүү нуска сөзүңдү,
Үйрөткүч бол жаштарга.
Толугу менен көңүл бур,
Тоюткорду арбын чапканга.
Алдыңкы ошол кыш эмес,
Ашып калсын, көп камда
Жооп айткыч болбой, чынчыл бол,
Жогортон буйрук жазганда.
Бали, ыракмат дедирип,
Баркынды көтөр асманга.
Кел башкарма десе эле,
Төр жакка өтө чаппагын.
Барбай да койчу жер болот,
Баркынды баалай сактагын.
Кары, картаң, жесирдин,
Калтырбай уккун айтканын.
Жетилгенче көз салып,
Жетимди сурап мактагын.
Билесин атам партия,
Кайсыны – айт деп жатканын.
Эл ишенип шайлаган,

Эмне дээр экен деп,
Оозунду тиктейт айланан.
Ойлонуп туруп бир сүйлө,
Ордунан чыксын айтканың.
Калыс жүргөн активдин,
Кадыры болот калкында.
Ушунусу кыйшык деп,
Ушак болбойт артында.
Көзүң жеткен иш болсо,
Көпчүлүк үчүн тартынба.
Эби жок жерден чоң сүйлөп,
Элдин көөнүн калтырба.
Аймагыңды гүлдөтүп,
Ушул элдин ичинде,
Ак боз аттай жаркылда.
Көкүрөгүн өргө айдап,
Көгөрө берген эр болбойт.
Көөнүңдө болсун активдер.
Көп менен жүргөн кем болбойт.
Жалкоо киши кыйшандап,
Шашылыш иште, бел болбойт.
Эси жок актив кулкулдап,
Эки бир тоёр жемди ойлойт.
Акылдуунун белгиси,
Эмгекте жүргөн элди ойлойт.
Кээ бир начар активдер,
Көтөрүлүп асмандайт.
Жалгыз өзүм билем деп,
Жалпы журттан жазганбайт.
Катасын айткан кишиге,
Камчысын сүйрөп, чакчацдайт.
Элдин баркын биле албайт,
Эл таарынса өчөшүп,
Эч кимиси тил албайт.
Эртеңки күнү андайлар,
Эки үйгө басып кире албайт.

Эсиң болсо активдер,
Акыл айтып жол көрсөт,
Эси начар адамга.
Түшүнө элек бирөөгө,
Түнөрбө да караба.
Кайда жүрсөн түз сүйлө,
Калыстык сыймык адамга.
Элдин иши ыйык иш,
Эң жогорку кыйын иш.
Оюн, күлкү, тамаша -
Ичкиликке сатпагын.
Көпчүлүктүн милдетин,
Көңүлгө бекем сактагын.
Бүтпөй турган иш болбойт,
Бирдиктүү болсо баштарын.
Колхоз, совхоз, өлкөнүн,
Оргуп аккан булагы.
Кайраттуу актив деген сөз,
Коммунизмдин куралы.
Өз-өзүн сыноо активдин,
Оң көзү, оң кулагы.
Кайраты элге билинбейт,
Колхоздун ишин чыңабай,
Касиет болбойт активде,
Бирин-бири сынабай.
Сын деген чыны жакшы сөз,
Кириңди жууп алгандай.
Алдын алып оорунун,
Аман эсен калгандай.
Жолдошторун сындаса,
Жогуңду таба баргандай.
Чын коммунист көтөрөт,
Чычалабай, арданбай,
Эси жок актив сын укса,
Безилдейт безге сайгандай.
Бири кенен, бири тар,

Жан болот экен ар кандай.
Билгендер иштин кемтигин,
Бетине айтса түнүлбө,
Жашырбай ачык айткан сез,
Жаман болбойт түбүндө...
Жаатчылыкка айланат,
Жашырын айтса үйүндө.
Жетишпеген жетишкен,
Иш болот актив барында.
Кемчилигици айтканга,
Кейибе да, таарынба.
Жетпеген жерин бек айтса,
Жеке сенден деп айтса,
Жетилет ошол маалында.
Далыга чаап дүпүлдөп,
Май, чайынды ичип жегендер,
Эл эчтеме түшүнбөйт,
Сен билесиң дегендер,
Жолдош экен дебегин,
Жоготуунун камында.
Өз-өзүн сыноо чоң курал,
Өзгөчө актив кадырла.

ОСМОНКУЛГА АРНОО

Агып жаткан дайралардай өнөрүн,
Ченеп айтуу кыйын болоор көлөмүн.
Сан жылдыздай салмагы оор сөзүндү,
Сайрап жүрүп тугөтө албай жөнөдүн.

Улуу тоодон улар сайрайт жайында,
Булбул таңшыйт июнь, июль айында.
Элестерин эске түшөт ошондо,
Эми деле жүргөн өндүү айылда.

Октябрда өсүп өнүп көрүндүн,
Өтө катуу өкүнүчтүү бөлүндүн.
Өлбөскө айла жоктугунан чыдадык,
Өкүмүнө өтүнүч жок өлүмдүн.

Өлкөбүздүн көрүнүктүү адамы,
Өмүрүнчө өксүбөгөн кадамы.
Өзүмдү тарт өнөрүмдү алгын деп,
Курдашындай урматтаган баланы.
Амал барбы жашың жүзгө толбоду,
Ажал чиркин анчалыкка койбоду.
Эчен жылдап ырын ырдап жүрсө да,
Элиң ширин сөздөрүно тойбоду.

Унутпайбыз улуу нуска кебинди
Ардактайбыз асыл эмгектеринди
Тарбиялап таштап кеткен балдарың,
Таңшый берет эриктирбей элинди.

ТОКТОГУЛГА ЭСТЕЛИК

Ала-Тоодо туулуп
Алтындай сөзү чубуруп,
Үлгүсүн алып колунан
Үйрөнүп өскөн канча жан.
Кайран Атай өңдөнгөн
Чеберлер өсүп аркандан.
Өнөрүңдүн далайы
Ошолордон таркаган.
Эсил Током айла жок
Көрсөк эми кайтадан.
Комуз алып күү менен
Коңгуроодой үн менен,
Топ жыйында ырдаса
Толкуп эли кубанган.

Кабары бар ырчы экен
Казак, Тажик, Өзбек
Канатташ далай туугандан,
Өзбекче ырдаса
Өзбектин өзүндөй.
Казакча ырдап отурса
Как эле кара көзүндөй.
Уйгур менен дунганды
Укмуштай билген буларды.
Татарды көрсө татардай
Орусча ырдап күү чалса
Ойночу экен такалбай,
Оргуган экен өнөрү
Жүрөгүнө бата албай.
Анжияндын ар жагы
Намангендин бер жагы,
Эски Жийде шаарында
Өзбек эли шайыр эл
Ойноп жаткан чагында.
Жолоочу жүрүп жолуккан
Жолой ырчы жанында,
Өзбектин акыны
Молдо Тойчу кол берген,
Өнөрлүү өткүр экен деп
Өздөрү сүйүп жол берген.
Өзгөндүн жайык түзүндө
Конур салкын күзүндө,
Сегиз ырчы баш кошкон.
Накен чал бар ичинде,
Ошондо Накен аксакал
Алтымышта чал экен
Сакалы кардай ак экен.
Жанындагы ырчылар
«Карысын» деп жектептир
«Катарыбыздан кет» дептир.
«Үкүдөй болбой кайт» дептир.

«Үйүнө барып жат» дептир.
Ошондо акын Токтогул
Таңшыган сонун үн менен
Калыс сөзүн сүйлөгөн:
– Карыга катуу айтпа деп
Кадырлап баркын сакта деп,
Улууга катуу айтпа деп
Урматтап баркын сакта,– деп
Жакшы-сөз менен жайкаган.
Тегирменчи Кармышак
Теңтуш экен башында,
Каргадай кезден катышып
Кадырлашкан жашында,
Жакын экен Токтогул
Жарды менен жакырга.
Мусапыр менен мундашкан
Мундуулар менен сырдашкан.
Алсыздарга айланган,
«Арам жемсөө сүткор» деп
Алыс жүрчү байлардан.
Казы, мупту, молдону -
Каракчыларды коргоду.
Ал өңдөнгөн куулардын
Бирине жолдош болбоду.
Кууратып элди жеп жүргөн
«Кузгунсуң» деген манапты.
Керимбайлар артынан
Кекенип жүрүп карматты.
«Кесири тийчу ырчы» деп
Келбес жакка айдатты.
Агынан Током айдалып,
Артына колу байланып,
Сыздаган экен нечен жыл
Сибирден бери айланып.
Сибирге Током барышта
Барышня

Ачкалыктан сактаган.
Торгойдой тили сайраса
Токомдор кимге жакпаган.
Өзү чапкан комузга
Обон салса орусча.
Иркуттун эли кубанган,
Жез кишен бутта жүрсө да
Жем таап жеген булардан.
Казактын элин бет алып
Качып чыккан кишенден.
«Калбасмын жолдо» деп ойлоп
Кара боюна ишенген.
Мусаапыр болуп жол басып,
Муз аралап бел ашып,
Айлана деңиз, көлдөрдө,
Ак кебер шорлуу чөлдөрдө,
Ак балтыры созулган,
Эки жылы жөө басып
Элге келип кошулган.
Камакта жүрүп жети жыл
Кайрылып басып эки жыл,
Тогуз жылда көрүштүр
Туулуп өскөн туурду.
— «Артымдан кууп келет деп,
Бирөө кармап берет» — деп
Баштагыдай жүрө албай,
Ачык ойноп күлө албай
Эчен жылы муунду,
Октябрь таңы атканда
Зулумдар колун тартканда,
Токомдун шору жуулду.
Ошондо Током ырдаган:
«Кандай аял тууду деп,
Лениндей уулду».
Эриктин таңы атканда,
Өксөгөн элдин баарысы

Өз жайында жатканда,
Ошондо Током ойлогон
Чаптырбасмын деп капканга,
Керимбайдан кек алган.
Элинен өткөн акынды
Эли айтат унутпай,
Көп эмгегин бүгүн да
Көкөлөп учту булуттай,
Эмгегицдин баарысын
Элиң сүйүп жаратат,
Калк менен бирге эмгегин,
Коммунизмге баратат.

ТОКТОНААЛЫНЫН ҮЙҮНДӨ

1945-жылдар. Кыш айы. Кемин районуна караштуу Бейшеке колхозунун башкармасы Ачакей деген киши он чакты активи менен Фрунзеге келип Токтонаалынын үйүндө отуруш болду.

Ачакей: Ысмайыл иним, мындан мурун көрүшбөпүз, аңгемелешип отуралык, үнүндү угалык. Жакшыны көрмөк деген, жаш болсоң да жаңы келе жаткан элдин шайыры экенсин, комузунду ала отур, — деди.

Токтонаалынын аялы үйүндө жок экен, а киши келгиче Токтонаалы казан-аякка, аш-дасторкондорго алаксып жатты. Ошондо баштап ырдаганым:

Ачакей аманбы,
Айтканым жакшы саламды,
Ушул келип олтурган,
Улуу-кичүү аманбы?
Өзүм бала болгон соң
Урматтап айтам саламды,
Келипсинер аралап
Кең Фрунзе калааны.

Көрбөпсүнөр көзүмдү,
Угалексинер сөзүмдү.
Тамашага аралаш,
Таанытайын өзүмдү.
Жогор жакта чоң Токмок
Чүйдөн келген баламын.
Чогулушка көп ырдап,
Үйрөнбөгөн баламын.
Өзүмдүн атым Ысмайыл,
Борончунун уулумун.
Чалкайганга чалкайган
Сыйлашкандын кулумун.
Айттырыпсың келсин деп
Амандашып турумун.
Токтонаалы аксакал,
Жашы улуу жан курбу.
Ээрчип жүрүп чоңойдум,
Алымкул, Калык булбулду.
Акын Током үч жылы,
Ашказанынан ооруган,
Асылып жүргөн ажалдын,
Араң чыкты торунан.
Алаксып атат отурбай,
Аялынын жогунан.
Айт десенер сөзүмдү
Аяйт белем тобунаң,-

деп ырдап жатсам Токтонаалы келип:

– Ээ Ысмайыл, мени тике жаманда, же ачык айтып макта, антпесең сөз ачылбайт, – деди. Айтамын, ырдаймын – десең жалаң үй салтанатымды айтсан, да сага окшогон тилдүү, ооздуу ырчыга толгон токой сөз эмеспи, – деп кырдана сүйлөдү. Менин ырым бул кишинин кулагына толбой турган экен го деп, буга тетири ырдап тамаша кылайын деген ойго келдим. Токо, сизди «мактайм» деп дагы комузду алдым. Көз чаптырып карасам үйүндө бир карыш-

кырдын териси, куйругу чолок бир суусар илинип
турган экен, ошондо ырдап баштаган жерим:

Ала-Тоо кыргыз элинде,
Акын Токтонаалысың.
Түндүк-Түштүк кыргыздын,
Түгөл көрдүң баарысын.
Алымкулдай арымын,
Калыктардай калыбың,
Осмонкулдай омогун,
Ошолордон кем эмес
Оозундагы жомогун.
Мына ушул Токомун
Мейманы келген чагында,
Тогуз кою бар эле
Такыр-Төрдун сайында,
Өлбөй-житпей бар болсо
Араң келет жайында.
Согулга деген атыңды,
Берип койдун калыңга.
Током жаңы үйлөндү,
Быйылкы август айында.
Бере койбос кайыны,
Меймандар өзүн байымда.
Үй турмушун айталы,
Үлгүлүү акын болгон соң
Аны да айта кайталы.
Илинип турган суусарды
Быйылкы өткөн жайында,
Июнь-июль айында,
Шамшынын аркы кырында,
Бай колхоз болот Кайырма,
Ыйманбектин Сыдыгы,
Сыйлык кылып берди деп,
Эшиттим эле кабарын.
Жогору жактан келди деп,
Калп айтса кара башына

Ыбырай айткан белгилеп.
Илинип турган карышкыр
Самансурда мойлу Ысак
Карыядан алыптыр,
Током жүрөт сырттан деп
Бул Айтбайдын кара дөбөтү
Уктум эле куйругун
Уурулугунан кырккан деп,-

деп токтогонумда Токтонаалы отурган элге карап:
Туугандар, өзүңөр калыс болгулачы, ушуну кантип
ит дейсиңер, бул карышкырдын эле териси. Ысмай-
ыл тилиң уу сенин, тамашаңа мен гана чыдаймын.
Ушул сөзүңду башкаларга ырдасаң ыза болор эле.
Мен тамаша көтөргөңгө бир пил эмесминби, — деп
балдарга чай сундуруп дагы башка оокаттарга алак-
сып кетти. Тамаша кызып, эл күүлдөп, күлкү ар-
быды. Отургандардын бири Токтонаалы менен көп
ойногон курдаш көрүнөт. Мага көзүн кысып: — То-
ком пилмин дейт, кайдан пил болсун, бели катуу
атан же буура чыгар төөгө салыштырып бир ыр-
дап көрчү, — деп жакындатып атат. Анткени, Ток-
тонаалы кыргыз ичинде, Ак Буура деген уруудан
экен. Мен аны башта билбейт экенмин, ошондо
төөгө салыштырып ырдап турган жерим:

Кайран Током төө болсо,
Ээси буйласынан каккылап,
Анда да Током жөн чөкпөй,
Тизеден ары чапкылап,
Бакырчаак кара төө болмок.
Асан кайгы ачуулу
Бир кирекеч ээ болмок.
Кээ бир төөнүн комун жеп,
Кээ бир төөнүн чомун жеп,
Алып жүргөн ээсинин
Айласын такыр кетирмек.
Асанкайгы ээси жүк артса,

Алысыраак жол тартса,
Тайгак жерде тартынып,
Такымга чапса бакырып,
Буйладан мурду жырылмак,
Тар кыяда жөн өтпөй,
Тайтайып Током жыгылмак.
Жүктүн ээси бечара,
Жүгүнө күйүп чырылдап,
Жүгүн жөлө кокуй деп,
Жүргүнчүлөр жыйылмак
Арам өлгүр экен деп
Алардын баары зырылдап.
Жүгүн чечип алышмак,
Асанкайгы ээси токмоктоп
Бир жаккы көзүн агызмак.
Калың төөнүн артынан
Араң жүрмөк чалыштап,-

деп токтодум. Токтонаалы; – Мен мал болсом төө болот белем, сага караганда келбети келишкен, көрсө көз тойгудай, жал куйруктуу, жалпылдап басаган, дубанга байге бербеген, эшик-төрдөй элдин намысына жаралган карагер ат болбойт белем, – деп карсылдап күлдү. Отурган эл дуулдап кошо күлүп, Током ат болсо чынында эле жакшы болчудай. Атка салыштырып бир ырдап көрчү деп Ачакей башкарма сүрөп калды, анда мен:

Кайран Током ат болсо,
Каңкайган кара кер болмок,
Белиндеги өлүү жоор,
Өркөчү менен тең болмок.
Жем баштыгы чаначтан
Жегени урпак, жем болмок.
Токомдун минген ээси,
Капкан салып түлкү алган
Жер кыдырып тоо чалган,

Бир ошондой эр болмок.
Капкандарын артынып,
Кадуулап ээси бастырып,
Бир жерден ээси тушмөкчү
Капканга орун тазалап,
Бошонсо Током жөнөмөк,
Өзү безе качанаак.
Кайгырып ээси отурмак
Кашайгыр качып кетти деп,
Капталдап Током жөнөмөк,
Капкандын баарын тепкилеп,
Үшкүрүп ээси жөө келмек,
Ушунуку өттү деп
Койбой жүрүп кармашып,
Короого кийрип тостуруп,
Калдырап капкан үстүндө,
Карматпай турмак кошкуруп
Майда-чүйдө балдарды,
Чылбырына тийгизбей,
Чычалаак болмок абыдан
Минээрде мөңкүп мингизбей.
Анги болмок сорондоп,
Агыта берсең карматпай,
Атчан кишиге айдатпай,

деп токтодум эле эл күүлдөп күлүп чай аралаш тамаша кызыды. Чет жакта отурган сары сакал киши: – Кой-эчкиге да келсең кандай болор экен? – деди. Токтонаалы: – Башка малды айтсаңар жөнү бар, койдун кордогонунардан эби жок деди эле, Ачакей: – Кой болсо сүмөсүндүү ак чулаң, боз кой болгон турат. Койго салыштырып бир ырдап көрчү, – деп мага көзүн кысты. Тетири жагынан айта бер, тең-туш эмеспи, күлөлүк, – деди.

Кайран Током кой болсо,
Баштаак болмок токтобой.
Башка койдун ичине,

Байыр алып такыр оттобой,
Балакет кылмак күнүгө,
Марчаны көздөй жүгүрүп,
Бир картаң койчу артында
Кайралбай жүрмөк күйүгүп.
Таш менен урса жеткирбей,
Так секирип түйүлүп,
Байралып койго токтобой,
Бадалдуу жерден оттомок.
Капталдарында жүн калбай,
Жарганатка окшомок.
Картаң койчу бечара
Бир күндө төрт-беш жоктомок.
Кырка жонунда дакысы бар
Кылчык кызыл кой болмок.
Караган кармап бир күнү,
Карышкырларга той болмок, —
дегенде, — эчкини да айт, айланайын, — деп сары
сакал шашып турат:

Эчки болсо Шабданбай,
Эртели-кеч сүзүшүп,
Козу-улакты муунтмак,
Көгөөндүн баарын үзүшүп,
Жайытка чыкса жарга ойноп,
Жапызыраак үй болсо,
Жабыгын тепсеп анда ойноп,
Мындан айдап жиберсең,
Бузулган эски тамга ойноп
Эчкилерди баштамак,
Эрмен издеп сай бойлоп.
Талаага түзүк оттобой
Тал-терекке асылмак.
Аппак кылып аарчымак,
Андан кийин кашынмак,
Дыбыр деп жамгыр жааса эле
Үйүндө турмак бакылдап.

– Ырахмат айланайын, ыракмат, – деп сары сакал киши абдан күлдү. – Мал менен өскөн окшойсуң, бардык сырын билет экенсиң. Уйдан башкасын бүтүрдүң, уйду калтырбай уйду да айта кет айланайын, – деди. Токтонаалы этин оодарып, казанын сапырып, бирин укса бирин укпай кала берип атты.

Анда мен:

Кайран Током уй болсо,
Жапырак мүйүз көк болмок.
Жайган кирип чайнатып,
Жалккан аял көп болмок.
Болжолу келсе атыңдын
Боо-чуусун отоп жеп коймок.
Эңди жуткур экен деп,
Элде лакап көп болмок.

КЫРГЫЗСТАН

Жайлоосу салкын малга жай,
Жакасы кенен данга бай.
Оболтон бери даңкы бар,
Ош, Жалал-Абад, Кең-Алай,
Ала-Тоону кыдырып,
Арпаны айтсан, бир далай,
Жери сонун кыргыздын.
Актуз менен Кадамжай,
Аймагы кыргыз деги бай.
Топурагы сары алтын,
Тоо-ташынын баары, алтын,
Жер байлыгы өтө шай,
Кени сонун кыргыздын.
Текеси чубап аркайган,
Телкиси семиз чалкайган.
Түрдүү кийик жайлаган,

Дүрбөтүп мерген айдаган,
Тоолору сонун кыргыздын.
Кайкалай түшүп шаңк этип,
Канаты көктө жарк этип,
Барчыны шаңшып асмандан,
Калтары качып капталдан,
Болжосоң башы асманда
Борчук кара таштарга,
Кайберен жеткис кыялап,
Каза шумкар уялап,
Зоолору сонун кыргыздын.
Ак кардуу тоодон чубуруп,
Ар кайсы ташка урунуп,
Күркүрөп аска өзөндө
Шаркырап үнү угулуп,
Көкөмерен, көк дайра,
Оштукундай суу кайда?
Блайы жок таптаза,
Сымаптай өңү көк кашка,
Суулары сонун кыргыздын.
Кадыресе булактан
Кайнап ысык суу аккан,
Кадырын билип, жан үчүн
Канчалар келет ыраактан.
Черин жазып балкайтып,
Өңүн ачып шаңкайтып,
Көңүлүндү кубанткан
Кой-Сары менен Арашан,
Тоолорунда ошондой,
Толуп жатат санасаң -
Булагы сонун кыргыздын.
Толкуса жээги шарп этип,
Топтошуп каздар заңк этип,
Куркулдап куулар аралап,
Куушуп өрдөк сабалап,
Ысык-Көл, Соң-Көл, Чатыр-Көл,

Көлү сонун кыргыздын.
Арыктап баспай барган ат,
Алты эле күндө даң салат.
Адамдын көөнүн кубантып
Аяк, башы чалкалап,
Аксай, Арпа, Суусамыр
Төрү сонун кыргыздын.
Ээликкен атка алышып,
Эки колу карышып,
Каргадай балдар ээрге
Кадагандай жабышып,
Ээликкен атка ээ болгон
Жаштары сонун кыргыздын.
Илбээсин издеп ойносо,
Шабырлуу келдү бойлосо,
Шаштырып машке жойлосо,
Жылт этип учса алдырат
Көнөктөй болгон көк тунжур
Жылаажыны шыңгырап,
Куштары сонун кыргыздын.
Кең СССР жери бар,
Ээсибиз ошол конуштун,
Ала-Тоо кыргыз элине
Аркасы тийди орустун.
Тап душмандар жоголуп,
Таалай бакка оронуп,
Мурдагыдан оңолуп
Феодалдык жоголуп,
Өрүшү кеңип кыргыздын,
Өскөндүгүн ырдайлы.
Урушта намыс бербеген
Улуу орус эл менен
Айкалышкан эл болуп,
Айыгышкан жоодо бел болуп,
Кан төксөк бирге төгүшүп
Качпай чогуу көрүшүп,

Уул уйлөп, кыз алып,
Ошентип арыш узарып,
Жыргалдуу доорго кыргыздын -
Көчкөндүгүн ырдайлы.
Кең СССР болгону,
Кеңеш атка конгону,
Алты область Ала-Тоо,
Фрунзе болуп борбору,
Гүлдөбөгөн жер калбай,
Ачылбаган кен калбай,
Алкыш айтпас ал калбай,
Аймагы өстү кыргыздын.
Билимге чындап ээ болуп,
Эл камытын ойлонуп,
Өкмөттү өзү башкарды,
Өлкөбүз совет күжүрмөн
Өнөрлүү кылды жаштарды.
Барчындай жаштар айланып,
Багынты жерди, асманды.
Инженер чыкты жаштардан
Изилдеп кен карашып,
Догдурлар чыкты адамды,
Ажалдар менен талашып,
Бардыгына ээ болуп,
Балдары өстү кыргыздын.
Көк асфальт көчө күзгүдөй
Көк айкын көлдүн үстүндөй
Автобус өтүп аркырап
Электр күйүп жаркырап,
Кабаттап үйлөр салынып,
Кайра баштан жаңырып,
Көңүл ачып басаарда,
Көчөнүн баары жасалга.
Көгүчкөндөй кыз-келин
Көшүлүп басып катарда,
Айнектей жүзү жаркылдап

Ак жибек кийген сулуулар,
Алты область кыргыздын,
Ар жерден келген уулу бар.
Көрө элек киши таң калып
Көз уялтып шаңданып,
Шаары оңолду кыргыздын.
Кыштакташкан эл болуп,
Кыйла улутка тең болуп,
Камкор болуп калкыбыз,
Кат тааный билип жалпыбыз.
Союз болуп Ала-Тоо,
Санатка кетти даңкыбыз.
Жаштары гүлдөп жасанып,
Карысы кайра жашарып.
Колхоз, совхозду айталык,
Баары оңолду кыргыздын.
Баалуу чоң-чоң жаңылык
Фабрика-завод салынып.
Өксүткөн нечен суроолор
Өзүбүздөн табылып,
Байлыгы өстү кыргыздын.
Бардык жактан камынып,
Айчылык жердин кабары
Аш бышымда алынып,
Ак калпак кыргыз элибиз
Ар жерге дайны таанылып,
Колу узарды кыргыздын.
Самолет ашып бел менен,
Сабалап поезд жер менен,
Паравоздун жолдору,
Ырдасын жаштар оюнча
Ызгытып кара жоргону.
Сурообуздай жасалды:
Суусамыр, Көгарт, Капчыгай,
Мелтиреген жол болду
Мелдешип күлүк чапчудай,

Батыш менен чыгышта,
Байланышып турушка
Жолу узарды кыргыздын.

ЭЛЕТТИК АБЫШКАНЫН АЙТКАНЫ

Май айы ойноп басып кара бактан
Аралап станцияга бара жаткам
Үлпүлдөп улуу тоодон шамал согуп,
Күн кылкылдап кызарып жаңы баткан.

Шаарды шаңга айлантып кубулжутуп
Электр ай жылдыздай жайнап жаткан.
Бет алдымдан жолукту ошол кезде, –
Бир булбул отурганын көрдүм шактан.

Булбулга имерилип бардым карап,
Бир канча ойго түштүм терең санап.
Бул кезде эки жагымды абайласам,
Отурат бир аксакал андан араак.
Жанына салам айтып басып келсем,
Көзүнөн анда-санда жаштар тамат.
Бул жерде эч нерсеге түшүнө албай
Билсем деп бир канчалык турдум самап.

Бул аксакал ким деген ойго кеттим,
Кайсы эл, кайсы жерлик биле элекмин.
Санаа чиркин мындайда өтө күлүк,
Заматта жерден учуп көккө жеттим.
Боруму кайсы элге окшошот деп,
Таппадым өз ичимден тегереттим.
Келбети келишимдуу сулуу киши,
Кызарып нуру жайнайт эки беттин.
Аксакал жашыганын дароо басып,
Чыйрады боюн жыйнап, жашын аарчып.

Балам сен, чалга капа болбогун деп,
Отурду колун берип, амандашып.
Кайгынын тоодойлорун тарткан башым,
Толкундадым бир ишке өтө шашып,
Өрөпкүгөн жүрөктү токтото албай,
Бир кыйын кубанычка турдум жашын.

Балам сага айтайын ал-жайымды,
Көрбөгөн соң билбейбиз кандайымды,
Тоо аркасы Токтогул деген жерден,
Токтобой ашып келдим далай кырды.
Жаш кезимде бир келип көргөн элем,
Өткөрдүк андан бери далай жылды.
Түштө чыгып бул жерге кечке жеттим,
Түшүмбү дейм али да калпы, чынбы.
Ким ойлоп, ким сагынбайт сүйгөн жерди,
Келе замат аралап чыккым келди.
Илгерки жапалак тал жаман тамдан,
Жакшы эле абайладым, калбайт белги.
Аска-зоодой үйлөргө көңүл салып
Канча сонун курулуш жайга барып,
Оюм менен кыдырып жаздым черди.

Мал баккан тоодо жаткан элден элем,
Баламды окууга алып келген элем,
Элибиз жакын болуп жаш кезимде,
Жоомартты эчен жолу көргөн элем,
Ким жумшаса жок дебейт, кичи пейил,
Бала эле кабагы ачык, пейли кенен,
Жанында жасалгалуу гүлдөр жайнап,
Туш-тушунда дүркүрөп куштар сайрап,
Туруштур эстелигиң кайран берен.

Эчен бир эмгектериң элге жаккан,
Гүл эле күндө жайнап келе жаткан.
Калемги курч, таланты таасын болуп,

Акын эле айттырбай ойду тапкан.
Амал жок ажырадык кайран Жоомарт,
Булбулсуң мезгили жок эрте кайткан.
Жасаган устасына айран калып,
Отурдум кетким келбей кара бактан.
Укчу элем Токтогулду, Баимбетти,
Алып бүткүс алтын кен келди-кетти.
Карышкырдай аңдышкан эски куулар,
Ал кезде айткан да жок жылуу кепти
Эчен жылдап унутпай эсине алып,
Эмгегинин баркына эми жетти.
Эстелик деп Жоомартка кылган сыйы
Эриксизден муунуму титиретти.

Жоголбойт бул эстелик турат дайым,
Жоомарт деп кийинки эл да билет жайын.
Али да кучакташып бир жүргөндөй,
Курбулар эскерет көргөн сайын.
Тирүүсүндө түз баштап жолго салган,
Өтүп кетсе эмгегин эске алган,
Элинден, бирдигинден айланайын.

Балам мен жол жолоочу келген чалмын,
Жайы-кышында жанында болот малдын.
Аксакал бир ойноп кел деди ферма,
Бир чети жаңкы иш менен келип калдым.
Түбүнөн түрө козгоп олтурбайлы,
Түгөнбөйт бул сөзүмдүн ар жагы арбын.
Жол үстүндө жолугуп кечиктирдим,
Кош балам капа болбой жакшы баргын.

КЕҢ АЛАЙ

Бир кезде бул жерлерге жеткен жетип,
Жетпеген азабын жеп жолдон кетип.

Асканда ак кар, как муз өкүм сүргөн,
Кылымдар кыймылдабай жаттың бекип.
Муңдуунун жашын аарчып, үнүн бастык,
Сергитип сен өңдүүнүн көөнүн ачтык.
Кең Алай жаткандырсың баарын сезип,
Аркайып ай жашынган улуу зоодон,
Аскалар быт-чыт чыкты биздин колдон.
Алайдын ак мөңгүлүү зоосун басып,
Автобустар зуулдайт сызган бойдон.
Куп тамаша түнкүсүн карап турсан,
Кубулуп от балбылдайт улуу жолдон.
Кош чыгыпсыз жакшы бар деген өңдүү.
Өтүшөт көз ымдашып оңдон-солдон.
Кең Алай чынында да кең экенсиң,
Кенири келишимдүү жер экенсиң.
Катарлап колхоз, совхоз элиң жайлап,
Төрлөрдө төрт түлүктүү малың айдап.
Чарбанын чардап жаткан кени экенсиң,
Күркүрөп өзөнүндө улуу дайран,

Жаркырап күн тийгендей алда кайдан.
Дүйнөнүн бир кызыгы сен экенсиң
Алайдын ак көз бүркүт дегендери,
Асмандап алачыктай берендери.
Асманда бийик учуп сабаалаган,
Советтик ак шумкардай чеберлери.
Күжүрмөн салтанаттуу совет эли,
Күн санап жасалгалайт Алай сени.
Миллион жылдап капаста келген Алай,
Миң кызыктын башынан кирдин эми.
Ала-Тоо нурга айланды гүлүн ачып,
Оргуп билим кайнады суудай ташып,
Кыргыздын кыздары учуп ак булутка,
Белсенет мелтиреген белдерди ашып-
Канаттуулар жетпеген кай бир зоодон,
Жагалмайдай жаркылдайт кубалашып.

Акындыгым жетишсе мындайлардын,
Айтар элем калтырбай баарын жазып.
Адырдан ак кебездей койлор жайнап,
Түрүлтүп түздөрүнөн уюн айдап.
Кулун-тайы, куландай эркин өскөн,
Женемдер желе тартып, бээсин байлап.
Капшытта кара сабаа кайкалаган,
Жанында радио турат сайрап.
Алайдын бул көрүнүш ырахаты,
Эркисизден толкутуп турду кармап.
Кең Алай керилген түз бийик аска,
Келатат далай жыргал даты шашпа.
Көк жашыл мелтиреген талааларың,
Гүлдөгөн курорт болор башка-башка.
Сар каймак кызыл кымыз суудай агып,
Сайрандап совет эли ойноп жатса,

Келечегин кенири айтып жеткис.
Кең Алай жаңы толдуң отуз жашка,
Кең Алай сен көрбөдүң эмнелерди,
Өткөрдүң далай кылым, далай элди,
Миллион жылдап эч кимге сыр алдырбай,
Сактапсың жүрөгүңө далай кенди,
Гүлдөп өсүп Ала-Тоо күндө жениш,
Билим жолу мындайдын баарын жеңди.
Жаркырап кулач жазып, кабак ачып,
Кең, Алай сыр айтышар мезгил келди.
Кош эми сен экенсиң Алай деген,
Ат эмес асманда учуп далай келем,
Кең Алай келип көрүп көңүлүм тойду,
Алыстан атыңды угуп жүрчү элем.
Ак калпак кыргыз элге айкалышкан,
Ала-Тоо ак карлуу зоо сенсиң энем.
Күн санап гүлдөөчү кез эми жетти,
Койнундан өсүп чыкты далай берен.
Кыргыздын каламы курч акындары,

Акындын Алайдай кең акылманы,
Бактыга бирге жеткен мекеним деп,
Баркынды дүйнөгө айтаар дагы-дагы.
Кең Алай сен да жаны, эл да жаны,
Жаркырап жаныланды бүтүн баары.
Тарыхта далай бороон өткөн экен,
Таалайдын жаңы жайнап күйдү шамы,
Ильичтин жыргал шамы дайым күйөт,
Жарыгы жер асманга тегиз тиет.
Ардактап улуу көсөм кемеңгерин,
Кубанат бүт эмгекчи баары сүйөт.

НАУКЕН

Агарган таңда жел жүрсө,
Ак пахта башын ыргаган,
Кетменин алып суу бойлоп,
Мураптар өтөт ырдаган.
Күкүк булбул талында,
Күн-түнү таңшып тынбаган,
Гүлдөгөн Наукен сыртыңдан
Көрсөм деп самайт кыйла жан.
Пахтасы баалуу ак алтын,
Жердеген киши байыган.
Телегейи тегиз жай,
Суулары оргуп сайынан,
Бак-дарагы башкача
Жемиши жайнап шагынан.
Айланып көрдүк көп элди,
Артык жер Наукен абыдан.
Берекелүү Наукендик,
Белестей үйөт пахтаны,
Көргөнүмдү айтпасам
Көңүлүмө батпады.

Эмгектин көркүн чыгарат,
Эпкиндүү Наукен калктары.

Ошо жерди түбөлүк,
Мекен кылган башынан
Колхоздору жетилип
Байлыгы ашып ташыган.
Кайраттанса бир ишке,
Карысы калбайт жашынан.
Айланасы жаткан кең,
Айта жүрчү жер Наукен,
Алтыны арбын ташынан.
Түнкүсүн оту балбылдап,
Түтүнү оргуйт адырдан.
Көөдөнү болот трактор
Көк жолборстой чамынган,
Женемдер айдап башкарат,
Катарлап орден тагынган.
Батыра чапса кетменди
Артык жер Наукен түшүмгө,
Көк булуттай айланып
Комбайн жыйнап түзүндө,
Жасалгалуу кызыл үй,
Ар түрдүү китеп ичинде.
Көңүл ачып атайы
Көрчү жер Наукен күзүндө.
Ар жагы Кыла, Бүргөндү,
Элестейм тынчтык жөнүндө,
Эл чогулган түндөрдү.
«Жашасын бирдик, тынчтык» деп,
Жалындуу сөздөр сүйлөндү.

Күн чыгарбай таң менен
Күлкүсү чыгып угулуп,
Арстанбаптын суусуна
Акактай жүзүн жуунуп,

Калкылдап жайнап пахтада
Кыргоолдой кубулуп.
Кыйласын көрдүм ал элдин,
Кыздары шандуу Наукендин.
Булчуну катуу темирдей
Эмгектен колу талбаган,
Алышса адам жеңе албайт,
Арстандай кыса кармаган.
Кызматка чыкса алгалап,
Кыраандай көзү жайнаган.
Баарысын көрдүм ал элдин,
Жигити шандуу Наукендин.
Пахтада жүрсө койкоюп.
Балырдуу көлдүн куусундай,
Эркектер менен жарышып,
Эмгекке баатыр ушундай.
Көп жерин көрдүм ал элдин,
Келини шандуу Наукендин.
Түшүмүн төмөн албаган,
Түк баары иштен калбаган,
Энемдер жүрөт чалкалап
Буланы багып жайнаган,
Ак булут уюп жаткандай,
Пахтага толгон айланам,
Салтанаттуу Наукендик,
Сагынып жүрөм кайрадан.

ЭСТЕЛИК

Калыктын туулган мекенин,
Билемин Кабак экенин.
Кабактан көрдүм бир сонун
Карыянын чеченин.
Узун бойлуу, ак жүздүү,
Сакалы аппак көшүлгөн.

Салабаттуу элеси,
Кетпей турат көзүмдөн.
Кармап калдым бир тобун,
Карыянын сөзүнөн:
– Атасы Акы бир кедей,
Кой кайтартты жашынан.
Коңгуроодой үн салат,
Кой жаткан зоонун башынан.
Жокчулуктан байлардын
Жылкысын бакты жашынан.
Жылаажындай үн салат
Жылгалардык башынан.
Отун-сууга баргандар,
Ойногон-күлгөн балдар бар.
Кадырлашат Какен деп,

Калык деп айтпай атынан.
Бшкырыктай үн менен
Ырдап берчү аларга.
Ырынын түпкү мааниси,
Ыраазы эмес заманга:
– «Кудайдын кайда тендиги,
Кул болсо адам адамга.
Өпкөсү жоон байлар бар,
Өрүшкө батпайт малдары,
Мандайынан тер чыкпай,
Майга бышкан балдары.
Кыргоол менен жорудай,
Куу турмуштун жоругу ай.
Кыз ала коёт чалдары»,
Деп ырдаган аскада,
Деги ушундай ырларды
Көп ырдаган аскада.
Ой жүгүртөт дүйнөгө.
Ошондо Калык жаш бала.
Акынын уулу Калык деп,

Акындыгы анык деп,
Бечаралык айыбы,
Беш энеси жарык деп.
Мактагандар көп болду,
Ырчы кылып алсак деп,
Кайын-журтка күйөөлөп,
Каада менен барсак деп.
Таппагандар көп болду,
Кабак менен Сары-Камыш,
Кай бирөөнүн айлы алыс.
Кайдан-жайдан ат келет,
Кадырлап издеп баланы.
Калык акын деген сөз,
Калк ичине тарады.
Ошо кезде бир күнү,
Бай келиптир малына.
Акыңа баалап алгын деп,
Абыдан майда салдым деп.
Кебеги менен беш пуддай,
Талканы бар жанында.
Ошондо Акы сүйлөдү,
Ыза болуп күйгөндөн
Коңгурап чыкты үндөрү.
«Аш болобу адамга
Арпанын күйгөн кебеги?
Тегирмендин бут эле,
Тешилген беле элеги?
Мусапырларды кудурет
Мынча эмине ченеди?
Азаптын жеткен чеги экен.
Адам эссе адамды,
Болбосо оокат болбосун,
Бошотуп бер баламды.
Каржы тапсам окутам,
Калбасын балам караңгы».
Баламды бошот дегенге,

Бай көбүрө баштады,
Камчысы менен Акыны,
Каарданып жаскады.
Кедей болуп жүргөнүн,
Кесири чоң турбайбы.
Кесирдүү болсо адамды,
Кечирбей кудай урбайбы.
Албасаң кара жерге кир,

Каңтарып кедей кармады.
Кабымдын оозун бууп кой,
Кардынды тешсе алдагы.
Тенирге жакпай мүнөзүн,
Теридей катып жүрөсүн
Тоюнбай жүрүп нан тандайт,
Тоо-ташты сүйлөп тамтаңдайт.
Томаяктардан күйөсүн,
Ошондо Калык сүйлөдү.
«Жарыктык бай коюңуз,
Жакшы эмес экен оюңуз.
Картайып калган кезинде
Катуу сөз айтпа атама.
Кордук көрүп каласың,
Колум тийсе жакана.
Уялбай кантип ал дейсиң.
Итке салган шагынды,
Иче албайбыз аныңды.
Өлбөй-житпей баары аман,
Өткөрүп ал малыңды
Азоолорун үйрөтүп,
Айгырыңа сүйрөтүп,
Андан сынды бармагым.
Колтукка чаап шишиди,
Кор болуп турса кишини,
Көөнүңө да албадың,
Бел ашып барып Беш-Көлдөн,

Туз артып кел деп айдадын
Жөн-жөнүнөн болобу,
Кереги жок калбанын».
Бай жулунду Калыкка
Ачуусу келип абыдан
«Айланып кет малыман,
Жобурап башты оорутпай,
Жогол Калык жаныман.
Атаң жинди кутурма,
Ак жыгачты кажыган.
Акын болбой жерге кир,
Атаңдан жуккан ажынаң.
Кара жин тийип өкүрүп,
Кабактын ичин көчүрүп,
Жүргөн тура жаңыдан.
Бакпасаң кара жерге кир,
Башка киши табылды.
Бая күнү бир кемпир,
Баламды ал деп жалынды.
Далай киши багам деп,
Талашып жүрөт малымды».
От жанында кумганга,
Обу жок бай күүлөнүп,
Обдулуп колун сунганда,
Данаке деген мерген чал
Дал ушундай кордуктун,
Далайын көрүп келген чал.
Аюу, жолборс алган чал,
Аябаган балбан чал.
Каршы чыгып жолунан,
Кантесиң бай, токто – деп,
Кармай калды колунан.
Жакшы сөз менен Данаке,
Жайгаштыра баштады,
Араңа түшүп калдым деп,
Акыңар болсо алгын деп,

Аман, эсен экөөнү,
Ажыратып таштады.
Ууру тиш чыккан тай берди
Ушуну ал деп акына,
Жайы-кышы оңолбой,
Жара чыккан башына.
Каңырык түтөп кайгырып,
Кармап туруп ошону,
Атасы Акы көргөзбөй,
Ар жакты карап бошоду.
Анда бир койчу сүйлөдү:
«Асылкеч курбум, Калыгым
Алтындан баалуу бир кесип,
Алдыңда турат тааныгын
Аксакалдар жактырат,
Акындардай калыбың.
Жылас алсын байыңды,
Жылкыларын ташта деп
Жыйыңга жүрө башта» деп.
Кабакта бирге жүргөндөр,
Калыкка жаны күйгөндөр,
Кайрат берип сүрөдү,
Ырчылыкты Калыктын
Ылайык көрөт жүрөгү
Атасы Акы кубанды,
Элдин айткан сөзүнө,
Эртеңки күндүн элеси,
Көрүнүп турду көзүнө.
Балам, талабың болсо тартынба
Акынын уулу дедирип,
Ал сөзгө атаң семирп,
Арманым жок дүйнөгө,
Атагым калса артымда,
Эстүү бала уулун деп,
Элдик кылып туудун деп,
Элдин мактап жатканы,

Эмгегиндин кайтканы.
Кетпес дөөлөт башыман,
Кебелбес алтын казынам,
Баламдан кантип аяйын,
Колумда бир коюм бар,
Жеп кеткиле агайын.
Атасы Акы Калыкка,
Кунан таап мингизип,
Куба төбөл кийгизип,
Комуз берди колуна,
Кошул деп элдин тобуна.
Аралап жүрдү Жумгалдын
Ашы менен тоюна.
Саламдашып Кочкордо,
Сагынбай көрүп сынады.
Салттуу акын экен деп,
Санатын уккан бу даты.
Дүбүртүн уккан дүүлүгүп,
Кабарын уккан каалады.
Кай бир манап колуна,
Алгысы келет баланы.
Ага Калык болбоду,
Болбой мойнун толгоду.
Байдан көргөн кордуктун,
Бийден көргөн зордуктун,
Баары-жогун ойлоду.
Жүлүнүмдө арман бар,
Жүрөгүмдө тамгам бар,
Жүрбөймүн манап, бай менен,
Жүдөп тилин укканча,
Жөө баскан жакшы сай менен
Эмгектүү адам ачка өлбөйт,
Эминеден кемим бар.
Калык ары кет дебейт,
Калың кыргыз элим бар.
Деген ойдо турганда,

Деп ушундай өзүнчө,
Кенен ойдо турганда,
Тогуз болуш баш кошкон,
Той болуп калды Жумгалда.
Калыкты жолдон тостуруп,
Карматып алды Мырзабек.
Карсылдата сабатты,
Кайдан чыккан мырза деп,
Атаң Акы жыгаччы.
Мен кишини теске саламын.
Батпаса киши тесиме,
Башын кесип аламын.
Жошосунун ордуна,
Каны менен боёймун.
Калган-каткан кемчилин,
Камчы менен оңоймун.
Жубарымбек куу кедей,
Жугунду ичип чонойдун.
Ырчы деген дубана,
Жигит бол десем болбойсун .
Каңкылдап ырдап жүргөндү,
Касиет деп ойлойсун.
Түшүнбөй жүргөн экен деп,
Түбүнө бүгүн жетем деп,
Түнөрдү зулум абыдан,

Түнүлдү Калык жанынан.
Коркунучтуу манаптын,
Колунда жаткан кезинде,
Кол-бутта кишен, өлүмдүн -
Жолунда жаткан кезинде.
Чоңкойчу деген бир жигит
А да бир байдын кулу эле,
Алп көкүрөк, эр жүрөк,
Арстандай уул эле.
Көрүнбөй келип Калыкты,

Көтөрө качты түнүндө.
Кишендери калыптыр,
Көң үйгөн тамдын түбүндө
Калыктын досу Чонкойчу,
Камбыл жигит а дагы.
Бекиткен жери белгисиз,
Эки суунун аралы.
Көкөмерен, Көк-Дайра,
Көмүскө токой бир жайга,
Көргөзбөй бакты баланы.
Ооруган жери басылып,
Оңолуп көзү ачылып,
Ээн жатып талаада,
Эми түштү санаага,
Караңгы токой чердемин,
Камандар жүрчү жердемин.
Кайрылып көрбөй каламбы,
Кайран Жумгал эл-жерим.
Кара нээт манаптын,
Казынасын чачпасам,
Кырсыгына тийгидей,
Кызын ала качпасам.

Жаңыдан чыккан ырчы элем,
Жан сактоому кылчу элем,
Жазыгым кайсы аларга?
Канкорлорду кулатар,
Калктын көөнүн кубантар.
Кайраттуу бир азамат,
Туулар бекен ааламга.
Өтө эле башым айланды,
Өзүң тап, досум, айламды.
Чонкойчу анда сүйлөдү:
«Каралаба тууганга,
Баш көтөрөр кишин жок.
Батпайсың Калык Жумгалга.

Тянь-Шандан оолактап,
Тынччылык изде куу жанга.
Жумгалдан башка жер жокпу
Туугандан башка эл жокпу?
Жакын жүрбөй алыста,
Жалтанба жалгыз барышка.
Колгө барсаң батпайсың,
Көрүнүп турат айылы,
Көңүлүң тынчып жатпайсың.
Чүйгө кетсең чуу болот,
Пишпектен кармап алат деп,
Бир балакет салат деп,
Ичкениң ирим, уу болот.
Таласка турсаң таап алат,
Качырып чыккан сенсин деп,
Кайдан чыккан эрсин деп,
Менменсиген иттери,
Мени да бир күн каап алат.
Кетмен-Төбө, кең өзөн,
Ар жагында Аксы бар,
Ала-Бука, Кызыл-Жар,
Ош, Жалал-Абад, Алай бар.
Ойлочу кыргыз далай бар.
Ооп кете бергин да,
Омурулар бу зулум,
Ойноп жүрүп келгин да.
Күрсүлдөп жүрүп бу зулум,
Күчтүү жерге асылат,
Күчтүүдөн күчтүү чыкканда,
Күлүн көккө сапырат.
Өч алабыз өлбөсөк,
Өзүбүз кыркып желесин,
Ошо кезде Чоңкойчу,
Суусамырда жылкычы,
Суу-сууда жаткан жылкысы.
Токойдон алып жөнөдү,

Тор айгыр менен качырып,
Жолдон кайтты Чоңкойчу,
Толуктун белин ашырып.
Тоодо калган атасы,
Той тараптыр, Калык жок,
Келер, келер деп жүрсө,
Кечигип кетти анык жок,
Коркунучтуу кеп уктук,
Колго түштү деп уктук.
Мырзабектин колуна,
Жолдо түштү деп уктук.
Кайра баштан Акыны,
Кайгы басты карыганда,
Каруу жок издеп барганга.
Тура албайсын жанына,

Туз куйгандай канына.
Туруп, туруп картаң чал,
Төөдөй боздоп калганда,
Апасы да бакырат,
Айнегим кел деп чакырат.
Асманда тийген айдайым,
Ала жат, Калык, калбайын
Нурданып чыккан күндөйүм,
Муңданып ыйлап жүрбөйүн,
Каралдым, Калык, таштаба,
Карыганда отко күйбөйүн.
Өңдөрү өчүп кубарып,
Өлчүдөй көзү тунарып,
Араң жүргөн чагында,
Чоочугандай бир күнү,
Чоңкойчу келди жайында.
Чоңкойчу келип конгону,
Акыга кубанч орноду.
Андан кийин Калык деп,
Ыйлаган күнү болбоду.

Белин бекем курчанып,
Бетин кызыл нур чалып,
Оокатын кылып ойдогу.
Жыгачын жыйнап тоодогу.
Кесибине киришти,
Аспабын алып колдогу.
Түнт токойлуу капталда,
Түндүк ийип жатканда,
Басып бардым жанына,
Жаш келсе ишке деген деп,
Жардам бердим карыга.
Калыктын жайын сурадым.
Эл дуулдап токтоду,
Эскирип кетти окшоду.
Эки жактан бир нерсе,
Эшитеби кулагың.
Аксакал Акы жаркылдап,
Жакшы сөздөн баштады.
Башынан бери тер баскан,
Балтаны жерге таштады:
– «Атайы келген экенсиң,
Айтпасам кейип кетерсиң,
Жакшы көргөн кошунам,
Жайы-кышы бирге отурам.
Чын сырымды айтайын,
Чыкпасын балам, оозуңан.
Алыстан кабар-кеп уктум,
Арымда жүрөт деп уктум.
Токтогул ырчы дегендин,
Жанында жүрөт деп уктум.
Жакшы менен бир жүрсөң,
Кор кыла койбойт адамды,
Көңүлүм тынып жүргөн кез,
Көрөм го деп баламды.
Бай-манаптар кутуруп,
Байлаган иттей жутунуп,

Өлбөчүдөй жүргөндө,
Эркиндик таңы агарды,
Эркинсин деди адамды.
Суусамыр менен Жумгалдан,
Зулумдар чыккан кууланган,
Кезеги жетип Чонкойчу,
Кестирип ийди далайды.
Сасыкбайлар сандалып,

Сабаасын атка байланып,
Казынамды алсын деп,
Кара башым калсын деп,
Жалынгандар көп болду,
Кара башым калсын деп,
Капшапка кетмек белем деп.
Өзүн актап өшкөсүн,
Кагынгандар көп болду,
Чонкойчу деген сөз калып,
Чоке деген ат конду.
Калыкты көрдүм күзүндө,
Калың элдин ичинде.
Улуу Октябрь майрамы,
Качан келген билбеймин,
Калык чыгып сайрады.
Саламатпы тууганым,
Сагындым эле Жумгалым.
Эркиндиктин жардамы,
Элди көрүп турганым.
Кубанычтуу күн болду,
Куттуу болсун жыргалын.
Акын уулун кадимки
Качып жүргөн Калыкмын.
Ала качып Чонкойчу
Ажалдан буйтап калыпмын.
Ленин чыгып бактыма,
Илдетимден айыктым».

Түрткү жеп кеттим бу жерден,
Түнүлбөй жүрдүм силерден.
Бир тоонун аркы түбү эмес,
Токтогул келген Сибирден.
Бала болдум барганда,

Токтогул деген акынга.
Көркоолордон кордукту,
Көп көргөн экен жашында.
Ээрчитип жүрүп өстүрүп,
Ээ кылды далай акылга.
Анда-санда кайгырып,
Айтып калат арманын.
Бай-манаптан сүрүлүп,
Байкалга чейин барганын.
Оозунан такыр түшүрбөйт
Орустун берген жардамын.
Орустай эл барбы деп,
Ошондон жаным калды деп.
Түрмөдө достор качырып,
Түн катып жолго салды деп,
Түк унчукпайт көргөнүн,
Түптүү калк орус экен деп,
Түрлүүлөп айтат жөн-жөнүн
Качып жүрүп мен дагы,
Кайрылын келдим жаңыдан.
Кезегим келди көркоолор,
Кек алам деди абыдан.

ЭМГЕК ЭЭСИН ЖОГОТПОЙТ

Ала-Тоодо туулуп,
Алыска даңкы угулуп.
Сан канаттуу куштардай
Сайраса күүсү кубулуп.

Айтылып калды атагы,
Гүлдүү кыргыз унутпайт
Күренкеев атаны.
Эки Кемин жайлаган,
Эмгегин элге арнаган.
Гүлдөшү үчүн кыргызга
Күүлөрдү жыйды сандаган.
Күкүктөй күүсүн Ала-Тоо
Күнү-түнү укса танбаган.
Жыйырма бешке толгондо,
Жигит маалы болгондо
Манаптар менен бастырбай,
Байлардын пейлин жактырбай
Жылкычыларга кошулган.
Чоорун тартып чогултуп
Жыйында далай олтурган.

Койчуларга кошулган
Комузу менен күү чертип,
Короодо далай олтурган.
Короону сүрөттөгөндө
Койлору үркүп сапырык,
Койчулар чуркап бакырып.
Карышкыр улуп, ит үрүп,
Кыягы менен ошондой,
Кызыкты салчу күлдүрүп.
Тайлактай күүсүн боздотчу,
Так өзүнө окшотчу.
Сүткор байды сүрөттөп,
Сүт менен жашап жүрөт деп,
Манаптарды каман деп,
Кулк-мүнөзү жаман деп,
Манап менен байлардын
Бүт оокаты арам деп,
Кыягына келтирип,
Кылыгын тартчу алардын.

Карыштарга карангы,
Карайлаткан адамды,
Колуна жокко кулчулук,
Кор болуп жүрөт тумчугуп,
Теңдиги жок дүйнө деп,
Мүнөзүн чертчү замандын.
Көркөөлөрдүн доорунда,
Көк-Мойноктун тобунда,
Алакандай кат менен,
Айдатып келди Мукемди,
Аксак кызыл ат менен
Жигит болуп бербейт деп.

Жыйныбызга келбейт деп,
Кызматыбызда жүрбөйт деп,
Карсылдатып сабатып.
Кышында үйүн талатып,
Акырегин сындырып,
Аш менен тойдо артыман
Жүрбөйсүң деп чыр кылып,
Көп ызалап зордогон,
Көгөрүп Мукем болбогон.
Атынан Мукем ажырап,
«Жөө калды» деген күү черткен
Алсырап башы каңгырап.

Он алтынчы жылында
Аксы, Турпанды аралап
Кашкардан бери кыдырган.
Кыягынын күүсүнө,
Кызыгып көп эл жыйылган.
Өзбек, уйгур, калмактан,
Өнөрү менен жан баккан.
Ага-ини, жолдош-жоросун
Асырап жүргөн ал жактан.
Үркүп жүрүп кеп угуп,

Уруят болду деп угуп,
Ленин деген чыкты деп,
Падышаны жыкты деп,
Эл арасы тынччылык.
Канкорлорду жойду деп,
Калыс өкмөт болду деп
Кабаны жаркып ачылып,
Кайтабыз элге жүргүн деп.

Качкындарды чакырып,
Качкындын баары сүйүнүп,
Калган, каткан кап-кече
Буюмун сатып бүлүнүп,
Кашкардан чыга жөө басып,
Каржалып далай бел ашып,
Кайрылып келген жерине.
Кыягы менен комузун,
Кыстарып алып белине.
Октябрь таңы атканда
Кара жемсөө куулардын
Карарып күнү батканда,
Шаттыктын күүсүн толгогон,
Шаңшытып элге ойногон.
«Керезөн» күүсүн толгогон,
Кремлде ойногон.
Карыган кезде көрүшүп,
Калинин менен өбүшүп,
Кызыл орден тактырган,
Кыягын көрүп жактырган,
Өз колу менен тактырган,
Өнөрүн катуу жактырган.
Кең Москва шаарында,
Жалпы союз боюнча,
Жарыш болгон чагында,
Комузга колун кайраган,
Комузунун күүлөрү,

Кош дабыш чыгып сайраган.
Тырп этип бир жан козголбой,
Тыншагың келчү кайрадан.

«Жетим кыздын зары» деп,
Жетелеп чыгып бир чалга,
Узатып жаткан чагы деп,
Кыякка салчу күүлөрдөн.
Кыягынын дабышы
Кыз баладай үндөнгөн.
Кыякчынын алпы эле
Кыргызга туулуп бир келген.
Сурнай күүсүн ойносо,
Суу киргендей шар эле.
Өзөнү жайык дайрадай,
Өнөргө Мукем бай эле.
Эмгек ээсин жоготпойт,
Эл менен жашайт дагы эле.
Казак, кыргыз эл билет,
Комузчу Муратаалыны.
Өлкөбүздө түбөлүк,
Өлбөй калды тарыхы.
Кыргызда калды күүлөрү,
Кыдыра берет дүйнөнү.
Артында калды күүлөрү,
Аралай берет дүйнөнү.

ЧАБАН КЫЗ

Күн чыгып келе жатканда,
Күрөң ат минип капталда,
Кыйкырып далай ырдадым,
Кылчайып көңүл бурбадын.
Өзүң менен көрсөм дейм
Өмүрдүн сансыз жыргалын.

Кымыз ичип, жылкы айдап,
Кызарып бетин анардай,
Тоого чыгып кетесин
Тобурчак минип шамалдай.
Жок издедим бир канча
Жолундан тосуп табалбай.
Жашаңга конот көпөлөк
Жайында учат көкөлөп.
Жай нурундай өмүрдү,
Жашасак бирге көңүлдүү,
Алыстан көрүп жалтанып,
Айталбай жүрөм жөнүмдү.

Жарк этип мени карасаң,
Жаныма кубат болгондой.
Тура калсаң беш мүнөт,
Туурума туйгун конгондой.
Ушунчалык адамды,
Убара кылдың ойлонбой.
Кылчайбай өтсөң жанымдан,
Кыш каарын салып тургандай.
Кыйнабачы жаш калтар,
Кыраанды ташка ургандай.
Арылап басып баратсаң,
Ай кылкылдап баткандай.
Кылчайып кайра келатсаң,
Кылайып таң аткандай.
Күлүп жайнап олтурсаң,
Күн нурун төгүп жаткандай.
Ак кардуу зоонун этегин,
Айланып келип кетемин.
Айдай болгон чабан кыз,
Алганымдай сеземин.
Каткырышып баш кошуп,
Кай күнү жүрөр экемин.

ЧЫЙЫРЧЫК МЕНЕН ТАРАНЧЫ

Чыйырчык:

Эшикке чыккын таранчы,
Эминен бар үйүмдө.
Ээси келбейт экен деп,
Ээн үйгө сүйүнбө.
Качан көрсөм жүрөсүн,
Кампанын кетпей түбүндө.

Таранчы:

Кантин чыгам бул үйдөн,
Кампачы менин кошунам.
Кампасынын жанында
Каралашып отурам.
Үй бошот деп, чыйырчык,
Чыкпасын мага оозуңдан.

Чыйырчык:

Чырлашпай чыккын, таранчы
Тынчтыгын сүйөм дүйнөнүн.
Сырымды билген адамдар,
Сыйлыкка берет үйлөрүн.
Сыйың менен жөн кетпей,
Сыйрылып калып жүрбөгүн.

Таранчы:

Кейишпейли, чыйырчык,
Келиптирсин, алыстан.
Үй кимдики, экөөбүз
Сурашалык калыстан.
Кара кылды как жарып,
Калыс болсун сагызган.

Чыйырчык:

Сан канаттуу куштардан,
Сагызган экөөң саксың да,
Чокчондойсун, жөн баспай,
Чок жаткансып астыңда.
Сагызганды тааныгам,
Залим куш экен абыдан.

Таранчы:

Сагызганга болбосон,
Залим куш деп ойлосоң.
Айры куйрук кулаалы,
Арзан куш эмес бу дагы.
Урматтуу «Куке», сен бил деп,
Ушуну калыс кылалы.

Чыйырчык:

Кулаалы жоон куруп кет,
Кууланбай үйдөн туруп кет,
Балпандап учуп айылда,
Балапан аңдыйт жайында.
Алы келсе, дүйнөнү
Антарып салуу жагында.

Таранчы:

Жондо жүргөн жору бар,
Көп жорунун ичинде,
Көк жору деген зору бар.
Кумда жүргөн кузгун бар,
Кудай калыс сөздөрүн
Айтып өтсүн ушулар.

Чыйырчык:

Кууланып айтып турасын,
Кузгун менен жоруну,
Фашисттин желдеттериндей,
Баарыңдын билем оюңу.
Калыс болгун көгүчкөн,
Канаттуунун сонуну.

Таранчы:

Көп куштардын ичинен
Көгүчкөндү мактадың.
Көсөмдүк кылып бир нерсе,
Көрсөтөөр калыс таппадың.
Көгүчкөн муну чече албайт,
Көтөрмөлөп айтпагын.

Чыйырчык:

Жабдыгы жок жанында,
Жалама бетке үй салат.
Эне-аталык мээримде,
Эмгек кылат тырмалап.
Карлыгач куштун чебери,
Калыстыкты берели.

Таранчы:

Карлыгачты билемин,
Топурак жууруп там салат,
Ылай ташып жүргөнгө,
Ыраазы болот чалкалап.
Калыс көз менен карабайт,
Карлыгач буга жарабайт.

Чыйырчык:

Бал челектин аарысы,
Баштуу журт экен баарысы.
Эмгеги менен жашаган,
Эң жакшы сыймык анысы.
Канаттуу жандар а дагы,
Калыстыкка алалы.

Таранчы:

Канатын көккө сермеген,
Канча бир куштар турганда,
Калыстыкка бар дейсиң,
Катарда жок урганга.
Алдына да барбаймын,
Аарыны калыс албаймын.

Чыйырчык:

Үй талашып экөөбүз,
Отурбайлы камалып.
Көп канаттуу куштар бар,
Көпчүлүккө салалык.
Көп эмне кааласа,
Ошону кабыл алалык.

Таранчы:

Көпчүлүккө салгыдай,
Көп бирдеме деп койсо,
Айтканын кабыл алгыдай,
Көз каранды эмесмин
Көпчүлүктү сүйгөндөр,
Өз алдынча кеңешсин.

Чыйырчык:

Кылмышың баштап таранчы,
Кыйыктанып качасың.
Көпчүлүктүн талкуусун,
Көргүң келбей жатасың.
Акыры сендей куулардын
Көпчүлүк берет жазасын

Таранчы:

Чынынбы бул сөз, ойнунбу
Чыйырчык мага сүйлөбө,
Көпчүлүк чечет баарын деп,
Көрүнгөндү күүлөбө.
Мага жаза берчү жан,
Жаралган эмес дүйнөгө.

Чыйырчык:

Таранчы тажаал чыкты деп
Тарууну тепсеп жыкты деп,
Жаны күйгөн дыйкандар,
Жабыла арыз бериптир.
Таранчыны жойсун деп,
Көп жерден сунуш келиптир.

Таранчы:

Талаадагы тарууга,
Таранчы жооп береби.
Таранчыга таруунун
Эч кандай жок кереги.

Чыйырчык:

Окуучу балдар досторум,
Онбой турган окшодун

Айтпайын сага бөлөгүн,
Аманыңда жөнөгүн.

Балдарың да кара ниет,
Башка жакка төрөгүн.

Таранчы:

Каршы душман көп болуп,
Кампадан кетип баратам.

Кайрылып бир күн талатам,
Чегирткени чакырам,

Тамашаны көрөсүң,
Таранчынын атынан.

Чыйырчык :

Чегирткеге сыйынсаң,
Чегинен өтпөй калганың.

Ала чыйырчык беттешсе,
Андан да кетет дарманың.

Ажал издеп калыпсың,
Аракетинден калбагың.

ЭМГЕККЕ ҮЙРӨТ БАЛАНДЫ

Балдарына байланат,
Ата-эненин талабы.

Күлүп берсе талпынып,
Күн тийген тоодой кабагы.

Адам түгүл айбан да,
Ардактай билет баланы.

Көйрөң өскөн балдар бар,-
Көп эркелеп калгандар.

Өзүнө тиет салалы,
Эртеңки күнү бирөөгө

Эне-ата болот а дагы.

Эркелетип тим койбой,

Эмгекке үйрөт баланды,

Эмгексиз адам көгөрбөйт,

Айланып көрсөн ааламды.
Мурункулар түшүнбөй,
Момун деп жүрчү жаманды.
Өксүткөн бала кезинде,
Өлгүчө кетет карангы.

Эстүү бала жетилсе,
Эне-атаны карытпайт.
Кырсыкты кыркып токтотуп,
Кыраан куштай чабыттайт.
Жабуулап өскөн май болпоч
Жалкоо бала жарытпайт.
Куймак жеп жүрүп чонойгон,
Курсагы ачса арыктайт.
Уяга көнгөн бүркүттү,
Учурсаң чоңго жарабайт.
Карды ачса үрпөндөп,
Кайра өзүндү сагалайт.
Эрке бала ошондой,
Эмгегинди баалабайт.
Элжиреп күйүп турсаң да,
Эне-ата деп санабайт.
Каруун кеткен кезекте,
Картаңсың деп табалайт.
Үмүт кылган тайынды,
Үйрөтүп алып сайга чап.
Аттабай өтсө арыктан,
Айланып келип кайра чап,
Адис болуп жер тааныйт,
Балаңды бекем кармасаң,
Башы бышып эл тааныйт.
Өмүрдүн татаал жолдорун,
Өзүң менен тең тааныйт.
Жаралып ушу дүйнөгө,
Жалгыз өзү келгендей.

Калган элдин баарысы,
Капталына тең келбей.
Ачууланса өз ою,
Ааламды жалгыз жеңгендей.
Жолдошсунуп сүйлөшсөн,
Жооптон неме такыр жок.
Көндөй бүткөн бир нерсе,
Көпөлөктөй акыл жок,
Эл-журтту көзгө илбеген,
Эби келсе күрсүлдөп,
Эне-атасын тилдеген.
Жакын-жармат үйлөргө,
Жакшылык менен кирбеген.
Сөзү суук, жоон өпкө,
Зөөкүрлөр чыгат эркеден.
Оокаттын жайын билбеген,
Оң айткан жолго кирбеген.
Оозун ачса баарысын,
Орнотуп коёт тил менен.
Уйкудан көзүн ачпаган,
Умтулуп алга баспаган.
Эми бүтөөр жумушун,
Эмдиги жылга таштаган.
Намыс да жок, ар да жок,
Эмгек кайнап, эл жайнап,
Ашыгып жатса анда жок.
Тыноосу чыгат небесен,
Тирүү жүрүп санда жок.
Коштоп жүрүп энеси,
Колу менен жегизген.
Жел тийгизбей бөпөлөп,
Жетиге чейин эмизген.
Отузга чыкса жашмын деп,
Оозун ачат баккын деп.
Кыркка чыкса кууратат,
Күүдөн-күчтөн кайттым деп.

Жашынан жаман үйрөнгөн,
Жатып ичип күн көргөн.
Жалкоолор чыгат эркеден,
Жок-барына карабай,
Жоругу жап-жаш баладай.
Айтканын кылып бербесен,
Ата-эне деп санабай,
Таап берген кийимин,
Таптакыр ага жарабай.
Таарынып калса таптырбай,
Оору кылат кишини,
Ой-санаасыз жаткырбай.
Кебинди укпай какшаткан,
Кесири тийип аксаткан,
Кежирлер чыгат эркеден.
Кээ бир эрке өскөндөр,
Эмгек кылса оңолот.

УЛУУ ДОСТУК

Ала-Тоо ичин алтын, сыртын салкын,
Өзүнчө өнүп-өскөн кыргыз калкын.
Кылым бою дос болуп орус эли,
Кыргыздын кыйла жерге жайды данкын.
Эл болсоң орустай бол, пейли кенен,
Эч качан түшүрбөгөн достун баркын.
Ыракмат эмгегине орус достор,
Ырыскыны тең бөлгөн жан жолдоштор.
Жүрөгүбүз жүз жылы бирге сокту,
Жүдөбөймүн орус бар бизди коштоор.
Мингеним чоюн тулпар, болот шумкар,
Сиздин колдон табылды бизде жоктор.
Дүңгүрөп Ала-Тоодон чыккан дайра,
Түз гана кете берген сайдан-сайга.
Алдастаган дайралар элди ээрчип,

Ээн сай, эрме чөлдөр болду сайма.
Оргуп акса оту бар балбылдаган,
Орус достун колунан болду пайда.

Илгертен орус эли баатыр улут,
Калк үчүн канын төккөн качпай туруп.
Айыгышып асман-жерден өрт күйгөндө,
Эрдик кылган эркиндик доорун куруп.
Дос болууга жете албай далай улут,
Көрсөм деп көксөп жүрөт көңүл буруп.
Эмгегин эсепке алуу өтө кымбат,
Эл үчүн алп урушат айлап, жылдап.
Өрнөгүмдү көргүлө, өскүлө деп,
Аралап Ай-жылдызда жүрөт ырдап.
Тилеги биргелешкен достор менен,
Мээримдүү,
Салтанаттуу тынчтык курмак.

ЖОЛБОРС «БААТЫР» *(Тамсил)*

Ак жолборс уктап жатып көзүн ачты,
Ордунан оор үшкүрүп, туруп басты.
Түнүндө терең санаа, ойго түшкөн,
Түлкү менен эртеси акылдашты.
Дүйнөдө тендеши жок баатыр болуп,
Тебетейдей ыргыттым далай башты.
Мен үчүн башкалардын ичи кандай,
Түлкү сен билесиң го досту, касты.
Ыракмат кенешине жолборс баатыр,
Айтайын керек болсо мен бир акыл.
Баркынды баалабаган, көрө албаган,
Душмандар жок эместир, толуп жатыр.
Алардын ички сырын билиш үчүн,
Той берип азуулуунун баарын чакыр.

Тоюна тойдой келип кайтпагандын,
Күнүн каран калтырып, күлүн сапыр.-
Түлкү дос, бул айтканың акыл болду,
Ак жолборс той берүүгө маакул болду.
Бир зоого кулжаларды камап алып,
Өзүнө керектүүсүн тандап сойду.

Тойго кел деп туш-тушка кабар берип,
Бел-белге, жол-жолго да сакчы койду.
– Түбөлүк кенешибиз бирге болсун,
Түлкү жан, башкарып бер ушу тойду.
Бул тойго келүүчүлөр кабар алды,
Кейиштүү коркунучтуу ойдо калды.
Зулумдун жылуу сөзү болгон эмес,
Суу ордуна шимирген далай канды.
– Канкор бизди кандайча каалады экен;
Ким билсин өлүм барбы, өмүр барбы?
Кырсыгына залымдын калбайлы деп,
Кыйналса да бел байлап, баары барды.
Коноктор кол куушуруп келип жатты,
Кошомат кошумчасын берип жатты.
Куу түлкү урмат менен кабыл алып,
Жолборско бирин берсе, бирин катты.
– Чыр кылганды алып кел,– деди жолборс,
– Деп куу түлкү көздөгөн сөзүн айтты.
Той деп жүрүп тозокко калбайлы деп,
Кыңырылып кыйласы ачка кайтты.
Жолборс бий, жолборс баатыр, жолборс казы,
Жолборс кан, жолборс аким болду аты.
Ойчулу түлкү болуп, зулум жолборс
Олжого ойдогудай абдан батты.
– Байкадым жаман ойлуу душманың жок
Башкача бир жаралган сиздин бакты.
Жолборс менен куу түлкү дос болушуп,
Олжолору бүткөнчө чалкып жатты,

Жолборс баатыр, сиз болсо, эрдин эри,
Жанында жакшы болсо айлакери,
Жолдоштон жолдош сырын жашырабы
Жолдош ханым сөзүмү уккун эми,
Арстанбап, Кабылан-Көл деген жайлар,
Ата-энең саякаттап жүргөн жери,
Атадан артык туулган баатыр болдун,
Ал жайларды сен дагы көргүн эми.

– Баатырлар жакшы, жакшы жерди көрөт
Баспаган, бут жетпеген белди көрөт.
Алайдын башы Айлампа деген жерде,
Кабылан, апаң көз жарган сени төрөп.
Көк зоонун кийигинен күндө жарып,
Салкындап саякатка чыксак жөнөп.

Түлкүгө жолборс абдан ыраазы болду,
Түндөп, күндөп талыкпай басты жолду.
Жол чубай жолукканды талкалашып
Далайдын башын чайнап, канын сорду.
Алайдагы Айлампа бийик зоонун,
Эки дос ээк алдына жетип конду.
-Энең төрөп жаткан жер тетиги деп,
Көрсөттү көк зоодогу бийик жонду.
Жолборс баатыр көк зоонун пири тирүү,
Буркурап боздойт, – дешет кээ бир түнү
Арбактар атын айтып кыйкырат, – дейт
Атаң келсе, таанылып калаар үнү.
Ар сонун кереметтү жерди көрүп,
Жолборс дос кандай кызык сапар жүрүү

Кээ күнү арстан болуп жойлойт дешет,
Кээ күнү ажыдаар болуп сойлойт дешет.
Кээ күнү алачыктай бүркүт болуп,
Талпынып таштан-ташка учуп конуп,
Кабылан, энең качып келип төрөгөн жер.

Касиети көк Зоонун ошончолук.
Ата-энеңдин арбагы келсе сынап,
Айбыкпай арыстандардай тургун чыдап.
Ата-энеңдин арбагы болсо бүркүт,
Айланып мени көрсө кетер үркүп,
Ажыдаар болуп капыстан сойлоп чыкса,
Анда да ачууланар заарын бүркүп.
Атаңдын жалгыз жүрчү мекенине,
Жалгыз барып жадабай тургун күтүп.
Арбактар аргайсыга көрүнө бербейт,
Бир кырсыгым тийбесин шайтан түртүп.
Ак жолборс өйдө карап, төмөн карап,
Өзү да жол жүрүүдөн калган тажап.
Эки күнү эс алып жатты жолборс,
Силкинип жүнүн тарап, бутун жалап.
Бир күнү жолборс жонго жалгыз чыкты,
Көрөйүн деп туулган жерди самап.
Аптыгып чыгып барды кайдан билсин,
Аккөздүн уясы бар андан араак.
Алайда аккөз бүркүт дегендер бар,
Арстанды коёндой жегендер бар.
Салгылашчу душманым экен го деп,
Самолетко кол салчу берээндер бар.

Айланып Бадакшандан, Кебез тоодон,
Аралagan чабыты Алайкуу, Тар,
Текелерден бөктөрүп тегеренип,
Уясына келишчү эки шумкар.
Көк зоонун көп жери кар, башы булут,
Көп оонады ак жолборс бутун сунуп.
Аңгыча бир коркунуч пайда болду,
Асмандан күркүрөгөн дабыш угуп.
Кулдуяп куу булуттун арасынан
Келатат эки бүркүт боюн уруп.
Кылчайып жолборс ташка бекингенче,
Бир бүркүт кый себүүдөн өтү жулуп.

Көзүнөн от чагылды, кулак тунуп,
Алжайып капталынан каны чууруп.
«Атаң жүргөн жер десе, алдагайдан
Ажал издеп келипмин кудай уруп.
Куу түлкү тырмагыма бир илинсе,
Тытаар элем тирүүлөй башын жулуп».
Тегеренип, айланып эки бүркүт,
Теминап кете берди көпкө туруп.
– Кудай менден акылды алган экен,
Куу түлкү келбес жолго салган экен,
Мазар бар, касиет бар, арбак бар деп,
Мага окшоп ишенгендер айбан экен.
Арбак болсо ата-энем колдобойбу,
Анын баары бүт бойдон жалган экен.
Дин деген сөз көз танмай кара жоолук,
Кууларга куймак экен, каймак экен,

Ар кимге акыл айнек, акыл жолдош,
Акылдан эч бир нерсе жакын болбос.
Айнеги жок лакылдап келе берип,
Акыры аңга түштүм акмак жолборс.
Ушундай карып болдум бир заматта,
Учуп кетти таалайым кайра конбос.
Көпкөндүктүн үстүнө дин кошулуп,
Эки дарт алып урду эми конбос.
Шайы кетип ак жолборс жатты солуп,
Шакылдайт сагызгандар учуп конуп.
Кантсе да ушу жерде экен го деп,
Кайран түлкү эргеси келди тооруп.
Кырылдап көзүн ачпай жаткан жолборс.
Түлкү кирди тирүүлөй ичин оюп.
Бактыга тойбой жүргөн баатыр жолборс,
Кала берди карганын жеми болуп.
Куу түлкү өз жерине келди кайтып,
Жолукканга жолборстон салам айтып.
Жолборс сизди жактырып мактап жүрөт:

Дегенде аюу дагы калды балкып.
– Эрдин сырын эр билет деген ошол,
Деп аюу узун сөзгө кирди тантып.
Сасыктын ой-пикирин билейин деп,
Отурду кайран түлкү сырын тартып.
Ак жолборстун силерге айткан кеби,
Мен жокто аюу башчы болсун деди,
Өзүм да көп кечикпей барып калам,
Баш ийбей чыр кылчуулар койсун деди.
Жолборско жолдош болуп оң көзүндөй,
Аюу баатыр, аюу кан, болдун эми,
Даңкымды далай жерге угузмакмын,

Он беш күнү ордуна койсо мени.
Куу түлкү курсант кылды айта, айта
Аюудан тер төгүлдү алка-шалка
Түшүмбү, өңүмбү деп ишене албай,
Түлкүнүн оозун тиктейт кайта-кайта.
Сүйүнчүңө бир суур азырынча,
Аз дебей жылуу канга ооз чайка
Кеп-кеңеш, ичке-жеген бирге болсун,
Түлкү жан элдин, журттун түрүн байка.
Түлкү акең түрлүү сайга салып жатты
Айтканын аюу кабыл алып жатты
Мамалагың үч жаштан төрткө карап
Башыңа конуп турат мындай бакты
Эки тойду бир берип жөнөтүп сал
Эл угуп дүнгүрөсүн ушул данкты.
Дегенде аюу толкуп балпалаңдап,
Акыры той берүүнү макул тапты.
Той башталды тополоң конок басты
Ким кайдан, билип болбойт досту, касты
Кошумча жок а түгүл кордук көрүп,
Тамагын талап жешип басмырлашты
Чакырылган коноктор чатак кылып,
Айла кетип алардан абдан шашты.

Камандан катуу коркуп турган аюу,-
Калдандап карагайга чыга качты
– Тойду бир тойбогон куу тапкан экен,
аш той деп айланасын чапкан экен
Эп менен элди соруп, шимшигени,
Энесинин сүтүндөй жаккан экен.
Ушундай эски салттан, адаттардан,
Биротоло коштошуп кайтсак экен.

КАРЫГАНДА КҮЙГӨН ЫР

Мени капа кылып баратат,
Карылык деген бир нерсе.
Кайгырбайт элем тим келсе.
Кайран бала чагымды,
Кайгырып көөнүн сагынды.
Түшүнбөйм ошол мезгилим
Түтүнбү, чокпу, жалынбы?
Ойноо бала чагымды,
Ойлонуп көөнүм сагынды.
Уурудай тинтип чыкчу элек,
Уйкуда жаткан айылды.
Кызматта жүрсөм чаалыгып,
Чарчаган күнүм болбогон.
Иштен колу бошосо,
Илбээсин издеп ойногон.
Санасам ошол мезгилим,
Закым го деп ойлоном.
Калтарды серпкен кайран баш
Карып кетип баратат,
Каткырыктан, күлкүдөн,
Калып кетип баратат.
Кыраан эле кайран баш
Карып кетип баратат.
Кыргоолдон, түлкүдөн

Калып кетип баратат.
Жаңылбай салган жорго элем,
Жазбайм го деген ойдо элем,
Өөрчүп салган жорго элем,
Өксүбөйм деген ойдо элем.
Баштагыдай боло албай
Танып кетип баратат.
Жашыл гүл элек кырдагы,
Жалоорутчу элек кыйланы,
Кызыл гүл элек кырдагы
Кылчактатчу элек кыйланы.
Өкчөгөн чүкөм кончу эле,
Өзү эле айкүр болчу эле.
Калчаган чүкөм кончу эле
Кайкалап айкүр болчу эле.
Эми, тамтандап жүрсөм таа конот
Аралашсам жаштарга
Аксакал деген ат коёт.
Жандасам боёк жукчу эле,
Жандасам сөздү укчу эле,
Чымырканган иштерим
Чыгып турчу оңунан,
Чыбыктай болгон кайрандар
Чымчып өтчү колуман.
Эми кулаалы көргөн жөжөдөй
Куюндап канат жолуман.
Айдың көлдүн кууларын,
Аралап далай куугамын.
Абайлабай жүрүппүз
Ай тобөдөн тууганын.
Алыс калды бүлбүлдөп
Андагы сонун убагым.
Алтыным деген сөздөрдөн
Ажырап калды кулагым.
Муз чайнасак аш болуп,
Сызга жатса тердеген.

Бала кезек бир сонун.
Баарына моюн бербеген
Коңгуроолуу куш элек
Кол жетпес жерден сермеген.
Далбаага түшүп айланып
Далай колдон жем жеген.
Ошондо азоолорду үйрөтүп,
Качаанактарды кармадык,
Кайран ошол мезгилдер,
Келбей калды айланып.
Чарчаган жерге кыйшайып
Эми чай иччү болдук жайланып.
Жаш кезде көрдүк жыргалды,
Жалындуу сөздөр ырдалды,
Балпайып төрдө отуруп
Эми баш мүлжүй турган жыл калды.

САЛАМДАШУУ

Жолчуларга

Осмонкул:

Болот бургу алгандар,
Болоттой бек жол салгандар.
Кайраты тоону козгогон
Каармандар – балбандар,
Калкыма айтам саламды.
Карындаштар, аяштар,
Жалпына айтам саламды.
Элди көрүп келсин деп,
Эрмек болуп берсин деп,
Ээрчитип келдим силерге.
Ысмайылдай баламды.
Агасын тарткан экен деп,
Аман жүрсө жетер деп,
Айтып калсын өзүндү.

Арбытып сүйлө сөзүндү.
Тай, кунан экен деп,
Тарбиялап Осмонкул
Таптап жүргөн экен деп,
Таанып калсын өзүндү
Иним таасындап сүйлө сөзүндү.

Ысмайыл:

Көзүнөн оту жайнаган,
Көөдөнү таштай баатырлар.
Азаматтан калбаган
Алп урушкан, чамдаган,
Ай чырайлуу жаркындар,
Амандашып алайын.
Замандаштар, курбалдар,
Сагынышкан туугандар.
Саламатпы, агайын,
Керек болсо силерге
Кебимди кантип аяйын.
Устатым турса жанымда,
Унчукканым болбойт го.
Улуу-кичүү жолчулар,
Уятсыз деп ойлойт го.
Теңтушундай темирбей
Ээрчитип келген баласы,
Эси жок экен дедирбей,
Артында чукул турайын,
Алтындай сөзүң угайын,
Таасын кулук турганда
Элим, тай чапканың болобу.
Таңдайын ачса Осомдун,
Таруудан көп жомогу.
Жорго турса токулуу,
Жортоктук киши минеби.
Жолчулардын, Осоке,
Өзүндө турат тилеги.
Капчыгайдын жолдорун,

Калтырбай кошо айта кет,
Илгери кандай болгонун.

Осмонкул:

Каалап иним сурадың,
Капчыгайдын жолдорун.
Кишиден мурда бүткөн жер,
Ким билсин кандай болгонун.
Таштарына тил бүтсө,
Табар элек болжолун.
Эки келдим жашымда,
Ээн жол эле башында.
Капчыгайдын тарынан,
Калк кысылып абыдан
Айдап малын өтө албай,
Ары-бери кече албай,
Абдан шору каткан жер.
Жүгү менен төө кулап,
Жүргүнчү жүдөп жаткан жер.
Жүктөрү сууга аккан жер,
Тарпына жору үйүлүп,
Тамтыгы калбай сүйүнүп,
Тамашага баткан жер.
Кызыл зоонун астынан,
Кыдырып далай эл өтчү,
Кылт этип күн жааганда,
Кыян жүрүп сел өтчү.
Кыйналган эл экинчи
Кылчайбасмын деп өтчү.
Кыдырып бара жатканда,
Кырсык болуп капталда,

Кыз-күйөөнү көчкү алган,
Кылымдар бою ал жерге,
Кыз-күйөө деген сөз калган.
Көрчү бүгүн капчыгай,
Көп эле кыштак батчудай.

Ысмайыл:

Көргөндөрүн сурасам,
Көнүлдүн отун козгодун.
Көз чаптырып дүйнөгө,
Көп алыс кеттиң окшодун.
Кара зоолуу капчыгай,
Кай кимдерден калбаган.
Эчен кылым катмарлап,
Эл өтү биздей сандаган.
Социализм доорунда,
Заңкайган үйлөр боорунда,
Сар жылдыз толду жайнаган.
Көтөрүлүп асманга
Көк-Мойноктон чаң чыгат,
Экскаватор утуру,
Илгерилеп алкынат.
Тургузбайт бизди дегенсип,
Туура тоолор калтырап.
Башында ак кар ойногон,
Бадалын түлкү жойлогон.
Ай жашынган асканы,
Ала-Тоонун жаштары,
Алып ойго таштады.
Күн көрүнбөй боз түшүп,
Күркүрөп учту таштары.
Туман чалган аскада,
Түтүнүн бүркүп асманга,
Тулпары келди замандын,
Жыл өткөн сайын арыштап.
Жыргалын сүйөт адамдын.
Бетинде Кызыл жылдыз бар,
Тынчтыгын сүйөт ааламдын.
Карчыга учкан жондогу,
Коммунизмдин жолдору.
Таалайлуу жаштар минишсин,
Такасы чоюн жоргону.

Осмонкул:

Байыркы доор жөнөдү,
Баткан күндөй карарып
Көргөн кордук өткөн күн,
Көңүлдө калды саналып.
Эңсеген тилек табылды,
Эл-жерибиз жаңырды.
Океандар, асмандар,
Өнөрүбүзгө багынды.
Чагылгандай тез өсүп,
Чакырды заман баарыңды,
Тууган элдин колунан,
Залкар иштер жаралды.
Куттуу болсун жаңы жол,
Кубанып айттым саламды.
Темир жолго келген деп,
Тердеп ырдап берген деп,
Тээтиги таштын бетине,
Жазып кет, балдар, агаңы.

Көзүн ачкан адамдын,
Көсөмү бар замандын.
Көрөсүн жаштар далайды,
Тагдырга айла табылып,
Табийгат элге багынып,
Жолун табар өлбөстүн.
Көөнөрүп кетип баратам,
Көпчүлүгүн көрбөсмүн.
Тартынбай, иним, ырдагын,
Татыктуу чыкты ырларын.
Тайынан баккан кунаным,
Таасын болчу убагың.
Көк-Мойнокто атайы,
Көпчүлүк менен сынадым.
Чылбырыңдан чойдуруп,
Чым этер эмес кулагын.

Капчыгайды сүрөттөп,
Калган сөздү улагын,
Калың жыйын эл турат
Кандырып кеткин кулагын.

Ысмайыл:

Калкың укту миндеген,
Кимдер бар сизди билбеген.
Капчыгайды ырдадың
Калтырбай айттыч сырларын,
Сүрөттөйүн бир азга,
Элдин күткөн жыргалын.
Батыш-чыгыш бардык эл
Байланышат деп салдык,
Баалуу кымбат жүк тартып,

Айланышат деп салдык.
Ыраазы болуп келгени
Ысык-Көлдү жээктеп,
Бойлоп өтсүн ден салдык.
Ыраатын көрүп кыргыздын,
Ойноп өтсүн деп салдык.
Ыракматын ичинен,
Ойлоп өтсүн деп салдык.
Батыштын сансыз элдери,
Бали десин келгени.
Кызыл зоонун бооруна,
Кынап жатып бек салдык,
Кыз-келиндер ырдашып,
Кыйкырышып жыргашып,
Кышта да өтсүн деп салдык.
Жеткинчектерге, балдарга,
Белек болот деп салдык.
Жер шарында элдерге,
Керек болот деп салдык.
Айтып жаткан сөздөрүң,
Алтындан бекем сакталат,

Адабият өзүндөй,
Акыны менен мактанат.
Осмонкул келип конгон деп,
Оюн-күлкү болгон деп,
Жазалык айткан ташына.
Жаштар өсүп ырыңды,
Жазданып окуйт башына.

Осмонкул:

Чырга сүйрөп кыйкырып,
Чыктым эле жаңыдан.
Жарабай калсаң жарынып,
Өлөт элем арыман.
Кушум кууну алгандай,
Кубанып калдым абыдан.
Уя бала бүркүттү,
Учурсаң ээсин алчу эле,
Таш түлөктүн кыйыны,
Тайбаска кол салчу эле.
Таштүлөктөй таптадым,
Каадасын билсең кыраандын.
Каргага канат какпагын.
Өнөрүң кыйын болсо да,
Өзүңдү төмөн кармагын.
Өзүңдү бийик кармасаң,
Өпкөдөй калкып калганың.
Улууну уят кылбагын,
Улуудан ката кетсе да,
Унчукпай коюп сыйлагын.
Ал билбесе эл билет,
Алыс кетпейт сыйларын.
Уруксат бердим ишендим,
Иним, ушундай өсүп ырдагын.

ЖӨӨ АЙТЫШ (тамаша)

1936-жылдын, октябрь айында Кыргызстан боюнча олимпиада болуп, ага көп өнөрпоздор келди. Алардын ичинен керектүүлөрүн алып калып, филармония уюштурулду. Ошондо иштеп калдым көпчүлүк менен. Шабданбасв Токтонаалы менен ошондо тааныштым. Ошол кезде Төкөлдөш кыштагынан экөөбүз эки квартира таптык. Жол алыс, күнүгө ишке барганча, келгенче жомок айтышабыз. Бир күнү, таанышканыбызга бир айча болгондон кийин кызматка келе жатып Шабданбаев бир чоң түп каражыгачты коруп кайгыргандай мүнөздө сөз баштады да, мага кайрылып мындай деди:

– Ысмайыл, убакыт билинбей өтөт экен, кетет экен. Ушул каражыгачка атымды байлап, камчымды бүктөй кармап, мына бу ак тамга кирип кетчү элем. Жанымдагы жигиттер самоор койдуруп, козуну сойдуруп, бөтөлкөлөр үйүлүп, сага окшогон балдар лапшай деп жүгүрүп турар эле.

Токо, жандап жүргөн жигиттериң кызматыңды кылса, мага окшогондор лапшай деп турса, чоң даражадагы мыктылардан болгонсуң го? Ким болуп иштеп турдуң эле? – дедим мен.

Мен анда Кара-Кыянын болушу элем.

– Кайсы жылдар эле?

– 1927-жылдардын акыры.

Колхоз-совхоз жаңыдан уюштурулмакчы болуп жаткан мезгил экен да. Баса, Током ошондой кебетең. Өзүң жерде болгон менен, оюң асманда, далай кулактарды опус кылып, ободолорун артыңган экен-син ээ Токо?

Жигитчилик салтанатты мен өткөрдүм. Сен байкуш менин он көргөнүмдүн бирин да көргөн жоксуң. Салтанаттуу мырзалар кандай болот, анын жүрүш-

турушу кандай, аны ээрчип жүргөн жигити кандай болоорун мен сага айтып берейин, сен унчукпай гана угуп жүрө бер,— деп Токоң чоң сөзгө түштү.

Үстүмдө кийгеним карышкыр ичик, башымда суусар тебетей, бутумда пима чокой, мингеним буура көкүл, тармал куйрук, адыр баш, кара боз жорго болсо. Баркут көрпөчөнү баса салып, төрт аягына курч темирден орус таканы урдуруп, кыштын кыраан чилдесинде чоң кара жол менен көл башында таякелериме жолоочу жөнөп калсам. Ошондо жанымда жигитим сен болсоң. Сенин кийгениң үстүнөн үкүсү чыккан эски боз тон, көбөсү жок тери шым, жулугунда жамаачысы бар эски кепич маасың, башында: арт жагын баса кийген, маңдайында айдын бир жаны-эки жанысындай туруму бар жылуусу качкан, эски кызыл көрпө тебетейиң болсо.

Мингениң: бийиги эки метр келген, баскандан ным эчтемени билбеген, кыймылдаган эле жеринде желген, өзү бели кайкы маңгел башынан келген чоң кара айгыр болсо, үзөңгүгө бутуң жетпей дубалга тартып минсең.

Эти ширин жаш тайдын казы-карталарынан, коньяк, спирттерден чаканыраак ак куржунга салып, сен бөктөрүлүп алсаң. Кара айгыр өлгөндөй кашаң болсо, таскактатып жөнөгөнүндө колу-бутуң кошо кыймылдап, ээриң кыйч-кыйч этип, кээде такымыцды кышчып калып турса.

Бөлтөк-сөлтөк өрүлгөн жүгөнүң үч жеринен үзүлүп, түйүлгөн кендир чылбырың болсо жоргонун оозун саал бошотуп койгонумда бир чакырым кала калып, тизгинин ээрдин кашына орогонумда жакын келе калып, оң колуң шалдайганда сол колуң менен камчыланып жүрүп отурсаң артымдан. Ошол күнү Жол-Аргыдан өтүп Байламталга барып консок.

Капчыгайдагы тынайлардын байлары, бийлери, мен жакшымын дегендер чогулуп: «Током келип

калды, көл башына өтүп бараткан экен, кайсы үйгө түшүрөбүз?» деп шашып калышса. Бир чоң үйдү тазалатып, аюу талпак, килем-келче салдырып чылгый мыктылары кол беришип Токо деп турушса, мен суусар тебетейди жүктүн үстүнө койдуруп, ичикти жамынып, чогой топу чекеде, отурсам. Жол жүрүп суусап келген мен чайланып отурганда, сен байкуш тырп жыгылып уктап калсаң. Бир маалда «Борончу, ой Борончу, – деп ойготуп, аттарыңдын белин бошот» десем. Анда сен «белим ий, белим, саным ий, саным», деп ордунан араң туруп кетсең. Ошентип жүрүп отуруп көл башына барсак.

Ошондо таякелерим Тянь-Шань элин, өйүз-бүйүз Ысык-Көл, Каркыра, Челек, Алматыдан аркы казакты бүт чакырып аш бергени жатса, Жыргаландын боюна минден үй тигилип, ит таманы кан болуп, босогодон май агып жаткан кези болсо. Таякелерим бул ашты жээн башкарып тартсын десе.

Жаакта жок кыйын ырчы болсоң, байгеге тийген жоргоңу сага мингизип артыман калбай мактап ырдап жүр десем.

Ошентип, он беш күн дегенде кайрылып Чүйгө келсек.

Аламүдүндүн башында күн чыккандан батканча тийип тура турган, шамал жетпеген шар аккан суунун жанында, үстү жагы көк зоо, кара чирик калың токой сонун жерде кыштоом болсо. Эки сулуу келишкен аялым, бир бойго жеткен сулуу кызым болсо. Сенин үйүң менин үйүмдүн ээк алдында, аркырап шамал тынбаган агыны катуу дайранын боюнда болсо. Кээ бир жерине зыгыр саман, кээ бир жерине бетеге тыккан жыртык кара үйүң болсо. Өзүң жаш аялмет болсоң, байкуш. Эртең менен турганымда сыртка чыгып келатып «Борончу, оой Борончу, кел, комузунду ала кел» деп кыйкырып үйгө кирип кетсем.

Бир пастан кийин жаман тебетейинди баса ки- ип, белинди ууктун боосу менен бекем курчанып, комузунду колтуктап, көзүнөн жашың агып, куу- шурулуп кирип келсең.

Биздин үйгө табылгынын, сөксөөлдүн чогу жат- кан койдой болуп жээгинде таруу бозо аңтарылып кострюлда жылып, самоор чыркырап, жүз бешин- чи чай, упураган ак нан, Алматынын көк кашка канты дасторкондо дөбөлөнүп жатса.

«Байбиче, мобу Ысмайыл байкуш өлгөнү кал- ган го, баягы мен ичкенден жүз элүнү куюп берчи» десем. Ошондон жүз элүнү кагып жиберип, алка- шалка тердеп кетсең. Казыдан, картадан кыя ке- сип алдына таштап коюп отурсам, жегин деп.

Кышкысын балдарына көжө катык кыл деп бир торпоктун этин, жайкысын бир уйдун сүтүн берсем.

Мырзасы мендей болсо, жигити сендей болсо. Кандай дейсиң, артымдан калбай ырдап журсоң, ыраазы болоор белең?

– Токо ыраазымын. Ыраазы болбоско айла жок, – дедим.

– Эмне жетпегениң бар, өзүң жигитим болсоң, мын- дан ашыктын эмне кереги бар сага? – деди Током.

Токо, бардыгын ирети менен айтып, аз гана же- рин айтпай койдун. Эми сен угуп жүрө бер, ошол жерин мен айтайын.

Ошол сиз экөөбүз көл башына барып келген мез- гил 1929-жылдар болсо. Эл уюшуп колхоз-совхоз болуп, кедей тобунун башчысы кылып мени коюп, сени кулакка тартып айлаң кетип турган жыл бол- со. Малыңды жашырып, ар жерге качырып куула- нып баратканыңда бүтүн малыңды, үй-жайыңды опус кылып саттырып, сатылбай калганын колхоз- дун ортосуна өткөрүп алсак. Бир үйүңдү сельсовет- ке Кызыл үй кылып берсек, бир үйүңдү өзүң биле- сиң, менин үйүмдүн жыртыгын, мен алсам. Өзүңдү

ачык сот кылып, жер которуп айдап ийсек. Улуу аялың менен кетсең. Кичүү аялың «барбаймын!» деп сот алдында ажырашса, ал аялыңды мен алсам. Көк кашка жоргон, ээр токуму менен менин колумда калса.

Сен айдалып барып, ал жерде жөн жүрбөй жаат уюштурганың үчүн жалгыздатып айдап жиберсе. Кемпириң менен кымбатчылык, шаардын четинде жалгыз түтүн отурсаң. Бир эшегиң болсо, күнүгө отун алып эшекке артып сатып, күндүк оокатыңды күндө таап жеп турсаң.

Турмушун начар болсо. Ошентип кыйналып турган кезинде ажалга айла барбы кемпириң каза тапса, эшегиң менен гана өзүң калсаң «Алым начар, өлүп кала турганмын, мага справка жиберсеңер бошоп бара турганмын» деп зарлап кат жазсаң. Ошол кезде мен сельсоветтин председатели болуп турсам. Каттыңды окуп, туугандарыңды чакырып: «мобу чалыңар кат жазыптыр, кандай дейсиңер, келсинби, жокпу айткыла» десем. Туугандарың бири бирди айтып, акыры: «кой эми зулум эле, зулум да болсо келсин, колунан эмне келмек эле» дешсе. Справка жиберсек, тамтаңдап жүрүп бир жылдан кийин келсең.

Жек-жаат, урук-туугандарың менен бир аз күн учурашып, анан «колхозго кирем» деп арыз берсең. Ал учурда кайра шайлоо болуп, мен колхоз башкармасы болуп турган кезим болсо. Көпчүлүк жыйналышка салып, алты ай сыноо менен колхозго алып, колуна бир чоң өгүз, жыйырма кап берсем – усталарга көмүр даярдап бересиң, – деп.

Илгери өзүң көргөн токойдон кыркып, баягы өз конушуна көмүр өчүрүп алып келип турсаң. Бир күнү өгүздү музга жыгып, чатын кетирип олтуруп алсаң. Ошол жылкы эмгегинди өгүз үчүн карматсам, – деп келатканымда маркум Шаршен алдыбыздан чыкты.

Экөөнөр аябай эришип калыпсыңар, эмне сөздөр бар? – деди.

– Ээ Шаке, калыс бол. Мен Ысмайылды жаныма ээрчитип жигит кылып алып жүрсөм деп тилек кылсам, бул мени сүргүнгө айдады, ушу да теңдикпи? – деди Токтонаалы.

– Көл башына кара айгыр менен көп деле жыр-гап барган жокмун, – дедим мен.

– Экөөнөрдүн бул тилегинер чоң тилек экен, бу тилекти кур ооз айтчу эмес экен. Эки литр арак, үч кило эт менен үйүнөргө жакшы отуруп айта турган сез экен, – деди Шакем.

– Шаке, мал-мүлкүмдүн баарын колхозго алып койду бул башкарма, ушунун колунда турат. Ушул Ысмайыл алсын, – деди Токтонаалы.

– Шаке, менин колумдагы колхоздун мүлкү, меники эмес да, анын ээси бар, – дедим мен.

– Мен колхоздун ыйык мүлкүнө кол сун деп айта албаймын. Токтонаалы алсын, – деди Шакем.

– Мен көл башына да барбаймын, сүргүнгө да барбаймын, арак да албаймын, – деп Током качып кутулду.

САЛАМДАШУУ

– Мен 1936-жылы Фрунзе шаарына артисттикке биринчи жолу келишим эле. Анда филармония жок, жалгыз гана театр бар болучу. Муратаалы Куренкеев аксакал баш болуп Молдобасан, Осмонкул, Калык карыялар театрда отурушкан экен. Атай айтты:

– Бул бала Шаршен айткандай акын болчу бала, ар нерсеге жакын болчу бала экен. Бул агаларыңа салам айтып, ырдап тааныш деди. Мен саламдашып ырдадым.

Саламатсызбы, агалар,
Салам айтат балаңар.
Тобунду издеп келаткан,
Торпогунар, танаңар.
Амансызбы, агалар.
Айылдан келди балаңар.
Кулунунар, тайыңар,
Кыруулай жүргүн баарыңар.
Жогор жакта чоң Токмок,
Чүйдөн келген баламын,

Чоң жыйында сөз сүйлөп,
Үйрөнбөгөн баламын.
Акын Калык аганын,
Алсам деп келдим сабагын.
Жанында жүрсөм мен ээрчип,
Жазылар эле кабагым.
Көңүлү өссө баланын,
Көрбөссүң, Каке, залалын.
Көрөңгөнөн жуткурсаң.
Көбөйөөр эле жамагым.
Калык:

Салам айтып ырдадың
Залкар ырчы баштанып,
Ошонун жакты чынында,
Отурсаң болбойт жазганып.
Жер тааныган күлүктөй,
Жетилерсиң такшалып.
Токтобой ырдап бу жерде,
Толкундаттын өзүмдү.
Топума ченеп берейин,
Токтотуп калсаң сөзүмдү.
Баштыктап да беремин,
Байкап жүрүп көзүңдү.
Талантын болсо тартынба,
Таянычың болом артыңда.

Эсин, болсо элпек бол,
Элдин көөнүн калтырба.
Үстү-үстүнө күчөтүп,
Үн чыгарып занкылда.

Жанында жүргөн кезимде,
Жакшылап сөздү угуп кал.
Ылдыйлап учсам бир күнү,
Ыраазы болуп туруп кал.
Акын агаларыңдын
Ар кимисинен жулуп кал.
Акындык деген кен болот,
Агып жаткан майга окшоп.
Маалында жутуп калбасаң,
Батып кетет айга окшоп.
Эл таанысын артыман,
Эрчип жүр кунан-тайга окшоп.

КООНЧУ МЕНЕН ЖОЛУГУШУУ

1946-жылы Осмонкул менен Кара-Балтадагы бир колхоздун коончусу Турдаалы деген кишини экөөлөп ырдадык. Ошондогу сөздөр жана ырлар.

Күзгү сары ысыктын маалы. Беш кишибиз: ак-сакалыбыз Осокем, Саид Бекмуратов, Абды Байсалбаев, Турсун Карымшаков жана мен. Жолдо суусап келе жаттык.

Осокем: – Балдар жаңылык эмеспи, коон-дарбыз жеп кетели. Турдалы деген бала кезде тең өскөн курбум бар, – деди. Макул деп баарыбыз жөнөдүк. Буту-колу узун кара киши, жашылчалардын четинде жүргөн экен.

Осокем: – О ит, биз издеген киши мына ушул. Ысмайыл, сен башта экөөлөп ырдайлы, – деди. Ошондо менин баштап турган сөздөрүм:

Ысмайыл:

Ассалоому алейким,
Амансызбы Турдаалы?
Ак буудайы жайнаса,
Дыйкандардын жыргалы...

Осмонкул:

Ашыра мактап жибербе,
Бул адамдын кудай урганы

Ысмайыл:

Эсендешип алайын,
Эми көрдүм Турдаалы.
Коондору козудай,
Коончунун жыргалы.
Көк жашыл болуп жаткандыр,
Тукемдин колунан бүткөн нурлары.

Осмонкул:

Көп эле мактай бербегин,
Бу кишинин кудай урганы.

Ысмайыл:

Тукем убара болгон турбайбы,
Учурашып ырдайлы.
Жаргоодон суусун байлатпай,

Осмонкул:

Жыланач жүргөн турбайбы,
Көрүнөн качкан арбактай.

Ысмайыл:

Чын дыйкандын өзү экен,
Өзүнүн кара көзү экен.
Чыныдай экен пиязы,

Осмонкул:

Бир түп пияз бергенче,
Бул кудайдын алганына ыраазы.

Ысмайыл:

Көрчү, Осоке, буларды,
Көргөн көөнүм кубанды.
Дөбөдөй экен ашкабак,

Осмонкул:

Өлгөндө ушул Турдаалы,
Ашкабагын жазданат.

Ысмайыл:

Карап көрчү тиягын,
Кантип айтпай турамын,
Казандай болгон дарбызын.

Осмонкул:

Мактаган менен бүт бербейт,
Бөлүп берет жармысын.

Ысмайыл:

Жашыл талаа жалбырак,
Жакын келсе жыт урат.
Толуп жаткан коондор
Тордомо дейт ширини.

Осмонкул:

Көкчө деген бирөө бар
Ичине тартат тилиңи.

Ысмайыл:

Кара-Балта илгертен,
Берекелүү жер болчу.
Карыя ага Турдаалы
Пейли кенен эр болчу.

Осмонкул:

Башкасын айтсаң талаш жок,
Бул катыны билген кем болчу.

Турдаалы аксакал Осмонкулду жаткан топурактар менен уруп, бакчанын жанынан кууп чыкты. Бизди:— Балдарым жүргүлө,— деп үйүнө алып келди. Аялы чыгып: — Осокемди өзүм сыйлайм, элдин булбулу,— деп аттан түшүрүп алды.

Бир кара улак сойду. Эт бышканча Осмонкул менен Турдаалы аганын аңгемесине күлүп отурдук, булар бала кезден тең өскөн курбулар экен.

АЗЫКБАЙ МЕНЕН ТАЛКАНБАЙ

Бала кезектеги көргөн окуя көңүлдөн кетпей көзгө элестейт. Азыкбай менен Талканбай деген эки киши болор эле. Азыкбайы Шамшынын сайында, Талканбайы Кегетинин сайында. Бул экөөнү мен көрүшүмдө атам орус жолдошу менен орток айдаган эгинин кызылдап кырмандын ортосуна үйүп, карай тур балам деп кандайдыр бир жакка бастырып кеткен.

Адегенде Азыкбай чоң курөң ат минип күн батыш жактан келди, туурасы жоон, бою пас, мурду муштумдай кара киши экен. Кырмандын чет жагына атын байлан жем жедирип, азыраак отурганда, күн чыгыш жагыбыздан күнгүрөнгөн табыш чыкты. Мен таң калып тура калып карасам төө минген, төөнүн жүнүнөн боз чапан кийген, арт жагынан тайлагы ээрчип, артынан кап, куржуну бар. Бир неме кырманды көрүп кыя тартып бурулду. Эти түгөнгөн ала бакандай узун бойлуу, аппак сакал шоодой куба киши экен. Эмне деп келатканын угайын деп кызыгып тыншап калдым, ошондо Талканбай:

Келдим Кегетинин сайынан,
Жокчулуктун айынан.
Төөдөн башка малым жок,
Кызмат кылар алым жок.
Өзүмдүн атым Талканбай,
Сүйлөгөн сөзүм чалкандай.
Өзүм туманда түшкөн зампардай
Жакшылык менен жамандык,
Жаратуучу алладан.
Жан бүткөндүн баарысы,
Жалганда тирүү калбаган.
Мусулмандын баласы,
Ийманмын тилеп зарлаган.
Жаннат экен а дүйнө,
Жалган экен бу дүйнө.
Бейиш экен а дүйнө,

Бекер экен бу дүйнө.
Балбансыган берендер,
Башына кара түн түшөт,
Бара көрөм дегендер,
Алланын нурун көрүшөт.
Акырет камын жегендер.
Чапан берсең бу жайда,
Чатыр болот а жайда.
Көйнөк берсең бу жайда

Көлөкө болот а жайда.
Жаннат бар деп сүйлөйсүң
Садага берсең бу жайда
Саябан болот а жайда,-

деди дагы төөсүн чөк-чөк деп моюнга чапкылап,
буйласын каккылаганда, төө төрт бутун бооруна
кымыра басып, кырмандын четине чөк түшүп жат-
ты. Төөсүнүн үстүнөн кабын чечип жатып:

– Кыяматта бир жол бар,
Кылычтан өткүр.
Кылдан ичке
Бушайман күн ошондо,
Түшөр ичке,–

деп өзүнчө келме келтирип кобурап, буудайдан сал
бала деп кабынын оозун ачты. Буга Азыкбайдын
ачуусу келип:

Кышы-жайы Талканбай,
Кыдырып жүргөн дубана.
Боздоп жүрөт сары инген,
Ботосу экөө убара.
Кызылды көрүп кайрылып,
Кызыгып көрүп кайрылып,
Кызыгып келдиң буга да.
Кусуру качат эгиндин,
Кырмандан бала кубала.

Качан көрсөм Талканбай,
Калжаңдап келип турасын.

Карызың бардай түз эле,
Кабыңды ачып сунасың.
Карганча кардың тойбоду,
Качан топук кыласың?
Салынганың ала кап,
Сандалып элди аралап.
Тааныбаган киши жок,
Талканбай сенин кабыңды.
Өлөрмандык кыласың,
Өнөр ойлоп аныңды.
Өлүгүндү эл көмсүн,
Үйүнө баккын жаныңды.
Жыргап жеп жатсаң болбойбу,
Жыйып алгандарыңды.
Жайлап-кыштап келгенсип,
Өтө жакшы жай болсо,
Өзүң неге жүрбөйсүн.
Көчүрүп алып кетчүдөй,
Көрүнгөндү үндөйсүн.
Артынганың ачык таш,
Аралап элге сатасың.
Аны менен жөн келбей,
Акырет бар деп жатасың.
А дүйнөдөгү арбактар,
Ачык ташка бай бекен,
Сендей кызыл кулак төө минип,
Кыдырып жүрчү жай бекен.
Төөң дагы шумдуктуу,
Төшүнөн бери чор экен.

Тозок бар деп жатасың,
Канча кабат тор экен.
Акырет менен сиздин үй,

Арасы канча жол экен?
Сапарын бүтпөй жүргөнү,
Сары ингендин шору экен.
Бейишти көрүп келдиңби,
Бетиңде Кызыл жок экен, –
деп Азыкбай атынын белин бекитип, ооздугун салып
кетүүгө камынып калганда Талканбай сөз баштады.

– Томурайган Азыкбай,
Токтой тургун ашыкпай.
Оболтон бери каршысың,
Орозо, намас жагына
Оору-сыркоо жолукса,
Кийлигесиң баарына.
Байдын башы ооруса,
Тамырын улам кармайсың,
Колу-башын ушалап,
Кудайдан тилеп зарлайсың.
Жармач кедей ооруса,
Жанына жакын барбайсың,
Ырчы болуп аш-тойдо,
Акындарды жандайсың.
Бакшы болуп бакырып,
Көйкапта жаткан көп аскер,
Дөөлөрүм кел деп чакырып,

Үйүң күйгөн Азыкбай,
Ушинтип элди алдайсың,
Жолборсунду жойлотуп,
Ажыдаарыңды сойлотуп,
Чымындарыңды чакыргын,
Чын айткан болсоң көрөлүк.
Ак тайлагың көргөзгүн,
Алдыбызга чөгөрүп.
Андан кийин биз сенин,
Айтканыңа көнөлүк, –
дегенде Азыкбай өкүмдүк кылып, каарданып кам-

чысын үйрүп Талканбайга тап бергенде, Талканбай да таягын көтөрүп калган экен. Эми аянышпай согушуп, акмактын өзү болушуп калаарында атам келип апшак сакалыңар менен абийиринерди кетиресинерби? – деп ажыратып жөнөттү. Азыкбай алган жок. Талканбай үч пуд буудай алып жолго түштү. Алар кеткенден кийин мен атамдан сурадым:

Ата, булар сен алдамчы дешип бири-бирин жамандашып жатышат. Экөөнүн кимиси алдамчы десем, атам:

– Балам, бул экөө тең алдамчы, жок нерсени айтып жобурап жүргөн жети куунун бири, желмогуз ушулар.

Андай жаман кишилер болсо эгинди эмнеге бердин?

– Картаң киши экен кайыры тиер. Куттуу кырмандан кур кетпесин дедим. Азыкбайдыкы кабы жогунан калды, эртең алат.

АЙТЫШ

Токтонаалы:

Жанаша басып тең, өстүк,
Кең Фрунзе шаарында.
Эмгекчи элге бет алып,
Мен кеттим марттын айында.
Азыр көрүп олтурам,
Кайда болдуң жайында?
Ысмайы л:
Көргөндү айтсам көп жүрдүм,
Кең Жалал-Абад жагында.
Өзүн көргөн Токтогул,
Тоо арасы айылда.
Пахтасын айдап бүтүрүп,

Чабыгына күтүнүп,
Жаткан экен Токтогул,
Биз бардык май айында.
Төрт түлүктүү чарбасын
Аман эсен төлдөтүп,

Ат ойнок, Арым кең жайлоо
Ар өзөнгө өрдөтүп,
Малчылар жатты төрүндө;
Автобус түрлү машина,
Трактор жайнайт көбүндө.
Узун Акмат, Чычкандын
Чоң суулары жулунуп.
Кадимки Нарын дайранын
Капталына урунуп.
Жаткан экен чоң дайра,
Гүүлдөп үнү угулуп.
Токомдун өткөн жеринде,
Толкуган колхоз элинде.
Аралап аз күн ойнодум,
Кадырды билер өзүңдү,
Калемпирдей сөзүңдү,
Эриккен кезде ойлодум.
Өткөн жайдын ичинде,
Өзүң кайда ойнодуң?
Эки-үч ооз айтып бер,
Эл угуп кетсин болжолун.
Токтонаалы:
Салтанаттуу Тянь-Шань,
Союзга маалим атагы:
Көргөнүмдү айтпасам,
Көөдөнүмө батабы?
Барып түштүм Нарынга,
Катар-катар курулуш,
Жаңылык көп шаарында,
Атактуу колхоз Куйбышев,

Областтын жанында.
Миң кишилик чоң клуб,
Жасалга менен салынган.
Эки киши сүйлөшсө,
Өзүнөн өзү жаңырган.
Ушундай сонун эченди,
Көрүүгө болот Нарындан,
Торгарттын берки бетинде
«Погранич» колхоздун,
Сарайы кооз салынган.
Аяк-башы тай чабым,
Бышкан кыш менен жабылган.
Молдакун деген жылкычы,
Миңдеп саны уланып.
Өрчүгөн экен жылкысы,
Мал чарбанын баатыры
Алтын жылдыз тагынган,
Союзга даңкы таанылган.
Киров жана «Май» колхоз,
Ошого жакын бай колхоз,
Баштагыдан Тянь-Шань,
Өзгөчө болуп жаңырган.
Өзүң көргөн баягы,
Талаа-Булак, Ийри-Суу,
Кылымдар бою суу жетпей,
Какшыган чөл ортосу.
Канал казып чыгарды,
«Коммунизм» колхозу.
Колхозчунун күчүнө,
Кара зоолор бузулду.
Борчук кара сенирди,
Булуттай көккө учурду.

Кайратын көрчү булардын,
Карап туруп кубандым.
Тоюткорго камынып

Тоо, талаа калбай чабылып,
Карап жатпай үйүндө
Карылар үйөт үймөгүн.
Көрүп көөнүм кубанды
Каткырып иштеп жүргөнүн.
Билгенге эмгек майданы,
Бир кызык экен дүйнөнүн.
Оюмда турат элестеп,
Ошондо жүргөн күндөрүм.
Ооздон жулуп айтышып,
Өйдө-төмөн тартышып,
Жанымда бирге жүрбөдүң,
Жалал-Абадды айт десем
Жармачыраак сүйлөдүң.
Токтолуп, иним, бул жерде,
Токтогулдун шаарын айт.
Үч-Терек менен Таш-Көмүр,
Ушулардын баарын айт.
Курбу-курдаш жан-жоро,
Сурады бекен жайын айт.

Ысмайыл:

Кара аскалар куланса,
Канал алып чыгарса,
Калкыбыз үчүн жаңылык,
Тоо туруштук бералбай,
Баш ийген экен багынып;
Калдандап учса мендей таш,

Кетти экен кайда сендей таш?
Жорудай учса мендей таш,
Жоголгонго сендей таш.
Токтолуп бир аз айтайын,
Токтогулду сурадың.
Айтпай кеткен экенмин,
Райондун борборун.
Азыр айтып беремин.

Ага капа болбогун,
Оңдобоптур эмгиче,
Автобустун жолдорун.
Доротдели Акматов,
Билбеймин качан оңдоорун.
Үч-Теректик тууганын,
Пахтасын жакшы бакпаптыр,
Чабыгын түзүк чаппаптыр.
Ала-була сугарып,
Ар жерин кургак таштаптыр.
Сурап жаткан айлыңдын,
Кылган иши мына бу.
Асылкеч эле Шабданбай,
Аман-эсен барбы деп,
Эки жылдан бер жакка,
Эмне келбей калды деп,
Эшек минген сизди бир,
Аксак кемпир сурады.
Кайра-кайра бакылдайт,
Каңырыш окшойт кулагы.
Курдашыңдын кеби кеп.
Баягы жылы Шабданбай
Бир эчкимди жеген дейт.
Көлөчү менен намыркен

Маасы алып берем деген дейт.
Бел ачылып жол түшсө,
Эшеги менен келем дейт.
Эч нерсе эмес ал дагы
Ээрчише келет балдары,
Казана байлык жер эле,
Кара алтындын кени эле.
Таш-Көмүргө келейин,
Таасындап айтып берейин.
Көрктөнүп шаар жаңырып,
Көбөйгөн экен жаңылык.

Айланасы көз жеткис.
Ар түрдүү жайлар салынып.
Көл орноткон шаарына,
Белестин суусун кайырып,
Көргөн киши экинчи,
Көксөгүдөй сагынып.
Ушул күндө Таш-Көмүр,
Эски, жаңы эки шаар,
Салтанаты артылып.
Алтынын сыртка аңтарып,
Чоюн булчуң балбандар,
Ортосу токой бак болуп,
Шактарына куш конуп,
Ильичтин шамы жайнаган.
Айтуу кыйын тил менен,
Ар түрлүү кооз үн менен,
Булбулу шаңшып сайраган,
Тянь-Шанды кыдыртып,
Айтып өтүң там-ташын.
Бир оозуна албадың,
Буудайы менен арпасын.

Эгини кандай чыгыптыр,
Толтурат бекен кампасын?
Аксай, Арпа, Чатыр-Көл,
Чарбасын качан айтасың?

Токтонаалы:

Ак кардуу, тоолуу жер болот,
Ар жери ашуу бел болот.
Тянь-Шандын аймагы,
Талаасында мелтиреп,
Жакшы чыкты дандары.
Айтайын, иним, угуп тур,
Ак-Сайдан көрдүм чарбаны,
Ак-Байтал, Кең-Суу, Чатыр-Таш,
Жылдыз-Көл экен ар жагы.

Кой семирип жон алып,
Уй семирип ком алып,
Асыл тукум жылкылар,
Куландай ойнойт тайлары,
Суусамырга келмекмин
Суроондун болсо калганы.
Кызарттан бери кыдыртсам,
Кетирермин аргаңды.
Таасын көргөн көрүнөт,
Таш-Көмүрдү мактады.
Айткын, келбей турабы?
«Ак алтын» делген пахтаны.
Эсиңден чыгып турабы?
Базар-Коргон, Ленин,
Берки Сузак жактары.

Ак алтынды унутуп,
Акылыңан шаштыңбы?

Ы с м а й ы л:

Шашылсам сөздү неге айтам,
Шашма деп Током, сени айтам.
Шааниси менен уксун деп,
Бир четинен келатам.
Күүлөнбөй, Токо тура тур,
Гүлдөгөн элди эми айтам.
Базар-Коргон, Ленин,
Пахтанын кени башынан.
Октябрь, Сузак бул төртөө,
Байлыгы ашып ташыган.
Карл Маркс колхоздун,
МТСи Бүргөндү.
Эчен жолу аралап,
Көргөндүрсүн бул жерди.
Пахтасын мыктап багышкан.
Бардыгы ишке даанышман.
Гүлдөгөн кезде пахтасын,

Гүлкайыр дейсиң алыстан.
Асылың арбын түшүрүп,
Планын ашык бүтүрүп,
Былтыр да озду жарыштан.
Башкармасы Өскөнбай,
Рахмат алган Союздан.
«Калинин», «Комингернди»,
Анын да былтыр планы
Ашыгы менен берилди.
Артык менен Эшенкул,
Алар да бали дедирди.
Кыдырта берсе түгөнбөйт,
Кыскартайын кебимди.
Баягыдан жоошудун,
Баскансың го деминди.

Токтонаалы:

Айтып өтүң Ысмайыл,
Аралап келген калкыңды.
Аныгынан сүйлөбөй,
Аралаштырдың калпыңды.
Бир кемпирден башкасы,
Билбеген бекен баркымды.
Жайнаган жашыл Жалал-Абад,
Укпаган бекен данкымды.
Кемпир да сендей жаш болгон,
Керилип турган кезинде,
Бир айылга баш болгон.
Саламат жүрсөң, Ысмайыл
Сага да келет карылык.
Сылык айткан сөзүң жок,
Сылай турган көзүң жок,
Же сага,
Теңелмек белем таарынып.

Ы с м а й ы л:

Кемпир менен ишим жок,
Келип өзүң сурадың.

Ушунча элдин алдында,
Укканым айтып турамын.

Асылкечинби, курбунбу?
Ардыкпагын айтканга.
Токомо салам айт деди,
Толуктап көрдүм кайтканда.

ЖОЛУГУШУУ

Токтонаалы:

Тогуз ай өтүп арадан
Бүгүн көрдүм каранды.
Эстедиң бекен, Ысмайыл
Ээрчишип өскөн аганды.
Анда-санда сагынып,
Арзыдың бекен аганды.
Акын элек, Ысмайыл
Айтып өт элге саламды.

Ысмайыл:

Көрбөгөнгө көп болду
Көнүлгө салдың далайды,
Ээрчишип өскөн замандаш
Эңсесем сендей табамбы.
Аралап жүрдүк жайлата
Алма-Ата, арка Алайды,
Кырым болуп биягы,
Кыйла болуп тиягы,
Кыдырып көрдүк аларды.
Кылчайып бүгүн баш коштук

Кымбаттуу көп журт аманбы?
Улуу киши айт десе,
Унчукпай карап каламбы.
Тынчтыктын туусун көтөрүп,

Коммунизмге бараткан,
Аял-эркек аралаш,
Ардактуу көп журт аманбы?

Токтонаалы:

Байкатып өттү Ысмайыл
Басып өткөн жолдорун.
Барбаган жери аз окшойт,
Байкап турсам болжолун.
Кыдырып кетип Алайга
Кыргыек менен тең келдим.
Карысам да бел байлап
Казакта жүрүп мен келдим.
Кажарың бар ырчы элең
Карчыга менен тең келдиң.
Калың жыйын кубансын.
Кадимкиңдей термелгин.

Ысмайыл:

Аксакал болдуң балдарга,
Мурутунду ак чалып,
Жаңы келдик баарыбыз,
Планды ашык аткарып.
Кадимкидей ырдабай,
Турасың, Токо, сактанып.
Айтып өткөн сөзүңдүн,

Ар жагы турат байкалып.
Жолуккан жерде ушинтип,
Жорго бол дейсиң, чайпалып.
Токомдун сөзү мына бу
Толук жатат ылаңы.
Момундун сөзү мына бу
Мобу жакта ылаңы.
Сагызгандан сак эле
Сактанып турат дагы эле.
Кузгундан Током сак эле
Кууланып турат дагы эле.

Сахнада жолугуп,
Сагындым деп бужурайт.
Кыюусу менен билгизбей,
Кызыл ат бол деп күбүрөйт
Атың менен ишим жок
Адашып кетсем оңобо,
Сагынганың бул болсо
Саламат болгун жолобо,

Токтонаалы:

Кызыл аттай чайпал деп,
Кызыса бир топ айтар деп,
Сүйүп айткан кеп эле.
Көпчүлүктүн алдында,
Көө жаба койдун эми эле,
Кадимкидей чайпал деп,
Кааласа бир топ айтар деп,
Калыс айткан көп эле.
Чын сөзүмдү албады,
Чырдашмасы кармады.

Салтанаттуу жыйынга
Айт дедим эле саламды.
Салабаттуу киши элем,
Сагызган дейсиң аганды.
Сан канаттуу куштардан,
Кузгун болуп каламбы.
Өзүндун кандай форумуң
Байкасаң боло чаманды.
Балта жутаар чоң жору
Байкасам сендей болжолу,
Кабырга жутчу чоң жору
Как эле сендей болжолу,
Казандай болуп калдайып
Канаттары далдайып,
Кара ташта олтурса,
Сага окшошот конгону.

Ысмайыл:

Сакалындын агында
Салабаттуу чагында,
Эсендешип эл менен,
Ээрчишип жүрсөм жанында.
«Чыр башы» деп ырдадың
Чымчып коюп, карачы
Билмексен болуп турганын.
Казак, кыргыз калың эл
Катарында ырдаштым.
Кай сөзүно чырдаштым,
Алтымышка барганда
Ак сакал болуп калганда,
Бастыгар бекен деп жүрсөм
Баягыдан ырбапсын.
Алты келип бир көрсөм
«Ат болуп бер» деп турасын.
Аныгын айтсам чычалап
Ар кайсы жакка бурасың.
Жулунуп турсаң карганда,
Жөөлөшүп турсаң балдарга,
Жылуу сөз кайдан угасын.
Балта жуткан жоруну,
Байкап көңүлүм ооруду.
Куу жилик жутса шору го
Курсагы ачып арбайып
Куурап жүргөн жору го.
Омуртка жутса шору го,
Оттой көзү кызарып,
Кекиртеги узарып,
Оңбой калган жору го.
Жайын айтсам сагызган
Бир нерсени сиз өндүү
Дароо сезет алыстан.
Куйругу узун чубалган,
Кырчаңгынын артынан

Кубалап жүрүп кубанган;
Байкасам кээ бир кыялын
Башкача эмес булардан.

Токтонаалы:

Жашың кичүү, Ысмайыл
Жанаша жүрүп ырдадым.
Жайнаган калың эл турса
Агаңа ызат кылбадың,

Улуусун деген кебиң жок.
Урматгасаң, Ысмайыл
Ушинтип айтар эбиң жок.
Салттуу сөздөн такыр жок,
Сакалдуу деп сыйласаң,
Сайдан сайга аганды,
Сүйрөй турган акын жок.
Абайлагын чаманды
Айтышсам сенден каламбы,
Кара жемсөө ак каптал
Көрбөдүм сендей адамды.
Жаңыдан бүткөн адатың
Кошо келдиң айыкпай,
Эгинде эки кылың жок
Кум чайкап салган арыктай.

Ысмайыл:

Салттуу акын деп жүрсөм
Сөз баштадың сакалдан,
Сакалы жок кишини,
Кууйт бекен катардан.
Эки боо кылы эгинде
Эчкилер байге ала элек.
Устү-башы кооз деп,
Үпүптү эч ким сала элек.
Эки кулагы узун деп,
Эшекти эч ким чаба элек.
Көп сакалдуу кишилер,

Көргөзмөгө бара элек.
Сакалында мактанба,
Ошондон жүдөө неме жок.

Оокат ичип атканда,
Жугуп калган май-сайын
Жуубайт экен жатканда,
Одуна келген сөздөр кеп
Оозум барбайт айтканга.
Токтонаалы:
Ойноп айтсам бир сөздү,
Салына түштү кабагын.
Сакалдын шайын оодарып,
Тоо менен ташка жамадын,
Кадырлашып күлүшөр
Кармалашып жүрүшөр,
Сендейди кайдан табамын.,
Кызыта бербей бул сөздү,
Кыскарткын, иним, аягын.

Ысмайыл:

Айыгышкандай чырдашып
Эл күлсүн деп ырдашып,
Өткөрдук сөздүн далайын.
Кызматы бирге өзүндү
Алтындан оор сөзүндү,
Баалабай кантип калайын.
Келипсин, элим, жыйналып,
Кубансын деп ырдадык.
Аз болсо да көптөй кер
Ыраазы болгун агайын.

ЭЛИНДИН КЕТПЕЙТ ОЮНАН

Элибизге белгилүү,
Эки сонун асылга,

Жоргосу экен адамдын,
Жолдош болдум жашымда.
Эчен жерде байкадым,
Эл толбойт экен акынга.
Таттуу сөзүн уккан эл,
Тажабайт экен жакында.
Улуу куш эле ошолор,
Учурган мени уядан.
Унутпай жүр бизди деп,
Узаткан эле кыядан.
Аттарын атап алардын,
Айтуудан да уялам.
Жанаша учкан шумкардай,
Жарышкан эки тулпардай,
Осмонкул, Калык кыргыздын,
Оозуна жат болгон.
Сайрап жүрүп элине,
Сакалы кардай ак болгон,

Ала-Тоонун ак таңдай,
Булбулу деген ат конгон.
Булбулдан булар кем беле.
Эркин доордо жаралып,
Элибизге келди эле,
Партия менен өкмөт
Бардык сыйын берди эле.
Калык деген ким эле,
Казып жатса түгөнгүс,
Кадам-Жай болчу тим эле.
Осмонкул деген ким эле,
Оодарылбас, чайпалбас,
Океан болчу тим эле.
Үлгүлүү нуска ырларын,
Үйрөнүп далай ырдадым.
Элестеп турат көзүмө,
Ээрчип жүргөн жылдарым.

Кайран Калык барында.
Казак, кыргызды аралап,
Каркылдап турган чагында.
Кайта айланган барчындай.
Жаркылдап турган чагында.
Каргадай бала кезегим
Калбай жүрдүм жанында.
Осмонкул ага барында,
Орто Азия аралап,
Ойноп жүргөн чагында.
Калык менен Осмонкул,
Анда кадимкидей табында.

Оймоктой бала кезегим
Ошондо мен бир жанында.
Улуу шаар Москва,
Кыдырып жүрдүк Крымды.
Көлөкөдөй кезимде,
Көрсөттү далай жыйынды.
Калык ырдап турганда,
Кара жамгыр төккөндөй,
Өркөчтөнүп күркүрөп,
Өзөндөн кыян өткөндөй,
Күнү-түнү ырдаса,
Күүсүнө келчү бөксөрбөй.
Күкүк эле Осмонкул,
Күнү-түнү сайрап таңшыган.
Абайласам сөздөрү,
Ак булут эле калкыган.
Акынсып ар ким ырдады,
Ал эми Осмонкулдун ырлары,
Айдаган койдой чубуруп
Ашыгыш турчу артынан.
Ойноо бала кезегим,
Ойлобой калган экемин.
Жел кыялым кете элек,

Жээним деп Калык жетелеп,
Окутсам үлгү алат деп,
Ордумду басып калат деп,
Жактырчу эле сөзүмдү.
Жарата бербей Осмонкул,
Жашыксын дечү өзүмдү.
Кайран эстүү кишилер,
Кагылсын деген шекилдүү.

Каяша айтып ырдамасам,
Кайгырбай кабыл алчу эле.
Карысын бөрү сыйлайт деп,
Каткырышып калчу эле.
Гүл теремин деп чыксам,
Бизге да бир тал дечү эле.
Томоголуу бүркүттөй,
Тотугуп калган кез эле.
Осмонкул көзүн жумганда,
Өлүмгө моюн сунганда,
Кыргыздын эли кыйналып,
Казак эли кайгырды.
Калык, Осмонкул десе,
Хакас да билген дайынды.

Түркмөндүн эли түшүнүп,
Тажикте далай таңшыган.
Калык, Осмонкул десе,
Калбай ээрчип артынан.
Алардын сөзү тим эле,
Ак деңиз эле чалкыган.
Өзөгү бирге боордош
Өзбек эли өкүндү.
Ошолордун баарысы,
Көрүп калды көзүндү,
Угуп калды сөзүндү.
Ак жүзүн көрбөй калганга,

Алтайдын эли арманда.
Сөздөрүн окуп китептен,
Сүрөтүн көрдү карганда.

Өзү өлгөн менен сөзү өлбөйт,
Өрнөгү калды балдарга.
Калкып аккан дайранын,
Каз-өрдөк чардайт сазына.
Кузгундар миң жыл жашайт дейт.
Куу жыгачтын башында.
Кузгунчалык болбогон,
Куу дүйнөнү ойлоном.
Жакшы адамды жоготпой
Жаш кошуп турса жашына.
Же болбосо, чиркин ай,
Жаратылыш тилди алса.
Андай асыл адамдан,
Анда-санда бирди алса.
Жалпы журтка керектүү
Жакшы адам өлбөй, тим калса.
Ордолуу жыйын эл көрсөм
Осмонкул түшөт оюма.
Отургансыйт элеси,
Комуз алып колуна.
Ич арада жүргөнсүп,
Ишенбейт жүрөк жогуна.

Өлүмгө айла жогунан,
Өткөрдү бул эл колунан.
Ажал деген бар экен,
Ар кимибизди тооруган.
Чыркырап күйүп турсаң да,
Чыгарбайт экен торунаң.
Осмонкул сенин элесин,
Элиндин кетпейт оюнаң.

АТА-ЭНЕНИН ТИЛЕГИ

Энеси:

Чырпыктай кезден сактадым,
Чынардай өстүң аппагым.
Балапан кезден баккамын,
Барчындай болдуң аппагым.
Өмүрдүн мейкин деңизин,
Өзүнчө сүзө баштадың.
Элдик ишке берилип,
Эстүү кыз болду дедирип,
Эмгегимди актагын.
Кызыл гүл болдуң сеңселген,
Кыз бала болдуң белсенген.
Элдик кыз болоор бекен деп,
Эченди күтөт эл сенден.
Адис бол балам жашыңдан,
Ар иштер өтөт башыңдан
Өспүрүмдөрдүн таланты,
Өзөндүү дайра ташыган.
Катарыңдан кийиндеп,

Калбасаң да ашыгам.
Параход айдап калкылдап,
Көлдө жүрөр бекенсиң.
Чарба өстүрүп жаркылдап,
Төрдө жүрөр бекенсиң.
Ажалдын жолун торгогон,
Адамдын жанын коргогон,
Эмгегин элге таанылып,
Эркесиндей ойногон,
Доктор болор бекенсиң.
Канат ирмеп зоолордон,
Ашып өтөөр бекенсиң,
Гагарин өткөн жайларды,
Басып өтөр бекенсиң.
Зууракан энең өңдөнүп.

Баатыр болор бекенсин
Сөзгө чебер жазуучу,
Акын болор бекенсин.
Өлмөскандай колхозго,
Башчы болор бекенсин.
Өзүн тендүү курбундан.
Асты болор бекенсин.
Эринчээк болсоң куурадын,
Эки келбейт убагың.
Жар-жородон, эл-журттан,
Жакшы сөз укпайт кулагың.
Жогору болсоң чоңсунбай,
Жолдошторуна карашкын,
Ата мекен элиңе,
Ар-намысын талашкын,
Кызматың өтсө элиңе,
Кызы деп билет Манастын.

Атасы:

Уул үйлөп, кыз бериш,
Кыргызга чоң салтанат.
Бактыбызга туш келип,
Бардар жерге кыз берип,
Мамыкта жатсак чалкалап,
Башкача дөөлөт абыдан,
Сөөктөшсөк кандай деп,
Сөз айткан эл көп жаңыдан,
Оодара карап текшерсем,
Опсолон түзүк баарынан.
Кыштын күнү жегени,
Кысыр эмди жабагы.
Кызыл, аты аралаш,
Кырка турат арагы.
Жайдын күнү жегени,
Ширин кара козулар.
Алып келет туш-туштан,
Ар өзөндө досу бар.

Солдойдун уулу Опсолон,
Сонун бала болуптур.
Баракелде бечара,
Башына бакты конуптур.
Каламы бар төшүндө,
Кайраты бар сөзүндө.
Волгасы бар мингенге,
Кол алышсак бизди да,
Кожоюн кылат бир жерге.
Солдойго куда болсомбу,
Боз жоргодой жылжытып,
Волгага түшүп койсомбу.

Энеси:

Солдойдун уулу курусун,
Сонун билем жумушун.
Кызмат сурап алдына,
Баргандардан пара алат
Бардык ишиң жаман деп,
Башыңды жулуп злам деп,
Басмырлатып дагы алат.
Бапыратып акчасын,
Параны оңой жеп жүрөт
Паранын пулу балакет,
Башынын кунун жеп жүрөт.
Кошоматтын тайлары,
Кош аяктап тепкенде,
Козулар сүзүп, колунан
Каламы ыргып кеткенде,
Ошондо чыгат калаба.
Волга түгүл эшек жок,
Бозоруп калат талаага
Опсолонго бербеймин,
Оорусу жугат балама.

Атасы:

Чодурдун уулу Байболот,
Чоң кишидей салмагы.

Эч оокатты биле элек,
Элдин андай балдары.
Отурган жери көк зоодо,
Он адыр кырдын ар жагы
Атасын тартып бай болот,

Арбыткан экен чарбаны.
Туугандарына жаздырган,
Туш-туш жакка каттырган,
Алтымыштай кою бар,
Атасынан алты эсе,
Ар жакта терең ою бар.
Оюн-күлкүү, тамаша,
Андайың менен иши жок,
Өзүнчө жатат чалкалап,
Сен кимсиң деген киши жок,
Чодурга куда болсомбу,
Сары куйрук козу жеп,
Салкынга барып консомбу.

Энеси:

Чодур экөөң чогулуп,
Козу жебей куруп кет.
Корум болсун койлору,
Кобурабай туруп кет.
Чодурдун уулу Байболот,
Коргулга каткан кою бар,
Жүрөгүндө ошону,
Жүз болсо деген ою бар.
Колхозго керек болгондо,
Кайда барат берет да.
Чодур экөө бир күнү,
Чогултуп айдап келет да.
Андай элдин балдары,
Эмгек кылып колхозго,
Эмнелерди албады.
Катар түшүп кыштакка,

Кандай үйлөр салбады.
Байболот болсо үстүндө,
Баягы жылкы жаргагы.
Жайы-кышы бир жылда,
Жаркырап он эки ай болот.
Жалгыз эмгек күнү жок,
Жапайы жүрөт Байболот.
Байболотко бербеймин.
Эл көрбөй тоонун башында,
Эч нерсе көрүп такшалбай,
Эмгектен калат жашында.
Атасы:
Кербендин уулу Чоркулак,
Керектүү бала абыдан.
Азамат болгон турбайбы,
Ар иштин көзүн тааныган.
Үстү темир, беш бөлмө,
Үй салдырды жаңыдан.
Базар сайын баланын,
Акча үзүлбөйт жанынан,
Өзбектен, тажиктен
Коноктор келет үйүнө,
Көп достору бар экен,
Көтөргөнү дүнүйө.
Чырпык башын сындырып,
Балтырын сууга салган жок.
Чоркулактын турмушу
Чондорундан калган жок.
Атасы көрбөй кеп айтат,
Кудай сүйсө экөөбүз,

Кудалашсак деп айтат.
Жаздан бери карата,
Жанымды койбой көп айтат.
Кербенге куда болсомбу,
Чоркулактын тапканын,
Чогуусу менен сорсомбу?

Энеси:

Кербендин уулу Чоркулак,
Кесири тиет адамга.
Жолдон корсөң качып өт,
Жолобогун аларга.
Эмгек кылбай кууланып,
Эл менен жанын баккандар.
Элдин наркын былгытып,
Экини үчкө саткандар.
Эртедир-кечтир жолугат,
Энчилеп койгон капкан бар.
Чоркулак достон айлансын,
Чогулуп жургөн куулар да.
Кыргызда кийиз арзан деп,
Кыйкырып коёт буларга.
Куп салдырып алдым деп,
Кубанып жүрөт үйүнө,
Кыйланы жеген Чоркулак,
Кыянга кетчү дүнүйө.
Базар сайын кой союп,
Балдарына саттырат.
Өпкө, боор, шыйрагын,
Өз пайдасына арттырат.
Окуудан калат балдары,

Ошо балдар түбөлүк,
Ичинде кетер арманы.
Кербенге куда болбоймун,
Кейитип коёт баламы.
Өлкөгө арнап иш кылбай,
Өпкө сатып калабы.

Атасы:

Кемпирим, менин тилимди ал,
Кээде ушундай кишини.
Кейитип турма жиниң бар,
Жалгыз кызга конушту.

Жакшы жерден табайын.
Колунан чыккан нерсесин,
Кой дебейин, алайын.
Эзелтен калган салт экен,
Элдердин көргөм далайын.
Анда-санда бир көрөм,
Ажынын уулу Элчибек,
Арак ичпейт элчилеп.
Алайын деп жутунуп,
Ач көздүк кылбайт берчи деп.
Жакшы атанын кулуну,
Жаның чыккан куу кемпир,
Жактыраарсың мунуму.
Атасы ажы табышкер,
Касиети артык деп,
Кадыр кылат далай эл.
Ажыга куда бололу,
Элчибек менен түбөлүк,
Энчилеш кылып коёлу.

Энеси:

Байкагын чалым заманды,
Балдардын тоодой багы бар.
Бактысы кенен, жолу ачык,
Байыркы жоктун баары бар
Алданба, чалым, Ажыга,
Анын сыры таанымал.
Жүрүшү таза үлпүлдөп,
Жүрөгүндө заары бар.
Бейишке барып сиздерден,
Белек болуп кирет деп,
А жердеги үмтөткөн
Арбактарыңа тиет деп,
Акысын алып Ажыкең,
Ар кимге куран түшүрчү,
Отуз пара куранды,
Он мүнөттө бүтүрчү.

Окубай алып кетти деп,
Ошондо көп эл түшүнчү.
Ошонун уулу Элчибек,
Оокат кылбай элчилеп.
Баш оогон жакка өзүнчө
Басып кетет тентиреп.
Атасынын мойнуна,
Аттай минген энчилеп.
Эмгек кылып өзүнчө,
Эки тыйын таппаса.
Өгүз эмес, уй эмес,
Өларман болду таптаза.
Жактырып калган экенсиң,
Жаман уулун мактаса.

Курсагы нанга тоюнбай,
Кубарып жүрүп өтөт да,
Кууратып илген моюндай,
Жактырбайт заман аларды,
Жалкоого бербейм баламды.
Атасы:
Кемпирим сага жакпадым,
Кебимди туура таппадын.
Кулагындын сыртынан,
Куюндай учту айтканым.
Жан сактоо оңой иш эмес,
Кызынан калың үмтөткөн
Кыргызда жалгыз биз эмес.
Кадырыбызды билгидей,
Күүдөн-күчтөн калганда,
Көлөкөсү тийгидей
Жакшы күйөө табайын.
Эки бала эп карсө,
Үйгө кийрип алайын.
Бозгунчу деген жигит бар,
Алдымдан чыгат аталап.

Бир канча жолу сыйлады,
Пива алдырып чакалап.
Бала кылып алгын дейт,
Багып, көрүп алышка
Бир жигитче бармын дейт.
Эли-журтун айткан жок,
Эр жигит экен табышкер,
Кокус мындан айрылсак,
Колго тийбейт мындай жер.

Бул жигиттен качпагын,
Бооруңа басып жей бергин
Бозкунчунун тапканын.

Энеси:

Бооруна кара таш бүткөн,
Бозкунчуну мактадың,
Болбогон сөздү айтпагын.
Али билбейт экенсиң,
Акмакчылык жактарын.
Көрсөтпөй окуйт кишиге,
Көп жерден келген каттарын.
Аскерге барып бир кызды,
Байкалда жүрүп алыптыр.
Балтыр бешик кезинде,
Баласы менен калыптыр.
Менин балам эмес деп,
Мейримсиз акмак таныптыр.
Кээ бир жактан кат келет,
Алаарын, чынбы келгин де
Кээ бир жактан кат келет,
Алиментимди бергин деп.
Солдокуп күндө мас болот,
Соо жүргөн күнү аз болот.
Тапканы менен курусу,
Такыр сезбейт мунусун.
Бозкунчунун өз аты

Бозкунчу эмес Жалгаппай.
Адресин буйтатып,
Бозуп жүрөт карматпай.
Өз балдарын сүйбөгөн,

Экөөбүздү багабы.
Кара ниет бузуку,
Качкынга бербейм баламы.

Атасы:

Оңбогон кемпир оңбодун,
Баятан берки сөзүмдүн,
Баарына моюн толгодун.
Алмадай кезден асырап,
Ардактап баккан баламды,
Ажылдаган куу кемпир,
Акыма жетпей каламбы.

Энеси:

Ээликпей, чалым, туруптур,
Эми сөзүмдү угуп тур,
Сан кара боз кой айдап,
Жыргаганды көргөмүн.
Залымдыгы ашынып,
Кыйраганды көргөмүн,
Орточо оокат кылбай деп,
Ыйлаганды көргөмүн.
Анчейин жомок деп жүрсөм,
Анык иш окшойт Карымбай.
Карымбайдан кийин да
Канча бай кетти табылбай.
Адамдын акын көп жесе,
Аш болуму момундай.
Жоолук жок кезде башымда,
Жолдош болдум жашымда.

Кермеге толо мал байлап,
Көргөнүбүз жок эле.

Кедей болуп оокаттан,
Өлгөнүбүз жок эле.
Бейлиң жаман бузулду,
Бербеймин малга кызымды.
Эл катары абышка
Эмгек менен жашагын.
Эне-атаңа сенин да
Эчен өткөн азабың.
Чыр дегенде ойгонуп,
Чырныктап калсаң толгонуп,
Көлөкөгө калкалап,
Көтөрүп далай аркалап,
Ушинтип баккан атабыз.
Кажылдаган көк мээ чал,
Карызды берип жатабыз.
Кара ниеттин кыйыны,
Карышкыр кыйбайт баласын.
Качырыңды саткансып,
Кантип тыйын аласың?

Атасы:

Ойносом, кемпир, билбейсин,
Омууроолоп тилдейсин.
Тамаша кылдым таарынба,
Көз жумду кылып баланы,
Көркөөлөр саткан калыңга,
Маңдайга бүткөн чолпонум,
Башым деп калса коркомун.
Малга кантип сатайын,

Көзүнүн жашын төккөнчө,
Көргө кирип жатайын.
Он сегизге толгондо,
Окуусун бүтүп болгондо,
Сүйгөнүнө беремин.
Кара чака беш тыйын,
Калың алат дебегин.

Энеси:

Ойлосом ичим от болот,
Өткөн элдин мүнөзүн.
Ошондогу жорукту,
Ойлоп турсаң күйөсүн.
Кыраан чыкса тайганы,
Кынжы таккан мойнуна.
Кыйбас жери суратса,
Кыз берип алган ордуна.
Улутту улут кордогон,
Урматташуу болбогон.
Санап келсе сан жеткис,
Замандар өттү онбогон.
Таарынбагын, абышка,
Тамашалап кеп айттым.
Байыркы элдин жоругун,
Балдар уксун деп айттым.
Азыркы биздин заманда
Адамдан адам кем эмес.
Баарынын ою бир жерде,
Байыркылардай эл эмес.
Укуктары тең болду.
Улуттун баары биригип,

Уялаштай эл болду.
Оозун ачкан бөрүгө
Азыр биздин элибиз
Ооздук салат көрүнөө.
Көсөм ата Ленин
Көркүн ачты замандын.
Үйрөтүп кеткен жолдору
Үлгүсү болду ааламдын.
Баламда таалай чоң экен,
Бактылуу күндө жаралдың,
Каалаганына баш кошуп,
Кайгысыз өсөт каралдым.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

¹ *Борончиев Ы.* Мекеним. – Ф., 1980. Негизги ырлары ушундан алынды.

² *Борончиев Ы.* Ырчынын өмүрү. – Ф., 1969.

³ *Борончиев Ы.* Кызыл кырман. – Ф., 1970.

⁴ Айтыштар. II томдук. – Ф., 1972.

⁵ Акындар чыгармачылыгынын тарыхынын очерктери. – Ф., 1988.

МАЗМУНУ

АЛЫМКУЛ

АЛЫМКУЛ ҮСӨНБАЕВ	4
МОСКВА	24
КОМУЗ	26
АКЫН АТАМА	27
АЛМА-АТА	30
АККАН СУУ	32
ТОО АРАСЫНДА	35
КЫРГЫЗСТАН	39
ЖАКШЫ ЧАРБА	41
ЖАЙДЫН КӨРКҮ	42
ТОЛКУГАНДА	43
БИЗДИН ЭЛ	46
СУГАТЧЫ	47
МАЛЧЫЛАРДЫН СҮЙЛӨШҮҮСҮ	49
УРМАТТУУ БИЗДИН МАЛЧЫЛАР	52
КҮЗ КОЙНУНДА	54
АТТЫН СЫНЫ	55
КҮМҮШ ШУМКАР	58
ШАРШЕНДИН ҮЙҮНДӨГҮ БЫР	59
ТАРАЗАЧЫ	60
КАПЧЫГАЙ	61
КОМУЗ ЖАНА КЫЯК	63
ТОСУП АЛДЫ БЫСЫК-КӨЛ	64
САЛАМ	65
СОГУШ МЕЗГИЛИНДЕГИ БЫРЛАРЫ	66
БААТЫРДЫН АНТЫ	66

ӨЛҮМГӨ ӨЛҮМ	67
БАРАТАТ КЫРГЫЗ ДҮҢГҮРӨП	69
АК САКАЛДАРГА	70
ГВАРДИЯ АТАНДЫҢ	73
БАРЧЫН МЕНЕН КУЛААЛЫ	75
ФАШИСТТЕР КАЧТЫҢ, СҮРГҮ ЖЕП	75
ЭМГЕКТИ СҮЙГӨН ЭРЛЕРГЕ	76
ЧОЛПОНБАЙ	77
ЛЕНИНГРАДКА БАРГАНДА	80
КЫРГЫЗДЫН УУЛДАРЫ	85
АТКАРГЫН ЭЛИМ АНТЫҢДЫ	86
КҮЖҮРМӨН ЖЕҢИШ КУБАНЫЧ	88
ПАНФИЛОВДУ ЭСКЕРИП	89
УШУЛ КЕЗ	90
БЕРЕКЕНИН БУЛАГЫ	92
МАЙ КЕЛДИ	93
КУТТУУ БОЛСУН	94
КЫРГЫЗ ЭЛИМ	95
ЖЕҢИШ	96
САГА ДАҢК	101
СОВЕТТИК АРМИЯ	102
ДОСТУК, ТЫНЧТЫК, СҮЙҮҮ БЫРЛАРЫ	104
ӨЗБЕК ЖАНА КАЗАК ЭЛДЕРИНЕ САЛАМ	104
КАЗАК ДОСУМА	106
БИЗДИН АТ	107
КАЛЫККА ЭСТЕЛИК	108
МУСАГА ЭСТЕЛИК	109
АТАЙГА ЭСТЕЛИК	110
ААЛЫГА	113
КЫРГЫЗ УУЛУ	114
СУЛУУЛУК	115
УЧУРАШУУ	116
ГҮЛДӨГӨН УШУЛ МАРТЫҢЫЗ	118
САНАТ – ТЕРМЕ БЫРЛАР	119
ДОБУШ БЕРЕЛИ	135
БААРЫБЫЗ БИР ТИЛЕКТЕН	138
КЫРГЫЗ ТООСУ	139
ЭРКЕЛЕЧИ	141
БАЛАПАН	142

СТУДЕНТКА	142
ЖҮЗҮМДӨН БИР ТАЛ АЛЫП БЕР	143
ГҮЛ МЕНЕН	143
АК ЖИБЕК КИЙГЕН СЕЛКИГЕ	144
ЭСКЕРМЕ	145
СЕЛКИНЧЕК	146
ЖИГИТТИН КАТЫ	148
ПАХТАЧЫ КЕЛИН АТЫРЖҮЛ	148
КЫЗЫЛЧАЧЫ КЕЛИНГЕ	149
КҮЗ	150
САГЫЗГАН	150
ТАРАНЧЫ	151
ӨТКӨНДӨГҮ БИР ЭЛЕС	152
АРНОО	163
ДЕКАДАГА ВИЗ БАРДЫК	163
КӨЗӨЛШАА (<i>эл жомогу</i>)	174
БУРУЛЖҮЛДҮН АРМАНЫ	211
АЙКҮМҮШ	215

ТОКТОНААЛЫ

ТОКТОНААЛЫ ШАБДАНБАЕВ	232
ЛЕНИН	242
ИЛЬИЧТИН БАЛДАРЫ	243
ДОСТУК ЫРЫ	245
ТУЙГУНДАР	251
ЧҮЙ	253
УБАДА	258
ААЛЫГА	261
МАЛИКОВГО	262
СЕН БАЛАПАН КЫЗЫЛ ГҮЛ	264
СИЗДЕРГЕ ЧОҢ ЫРАКМАТ	265
ЫСАБЫ ЖОК	266
АК ТУЛПАР	267
ҮЛГҮ ЫРЛАР	269
КЭЭ БИР ЖАНДЫН МҮНӨЗҮ	270
АДАМДЫН АТА-ЭНЕСИ	272
КЕТИРДИҢ, ТЫНЧЫН ЖАНЫМДЫН	273

АЧАКЕЙГЕ	276
КОЙ, КАРЫЛЫК, АРЫ КЕТ	278
ИСАКЕГЕ	279
КОЖОМКУЛ БАЛБАНГА	281
МОСКӨӨДӨ	282
Ш ЭСТЕЛИКТЕР	286
ТОКТОГУЛ	286
ТОГОЛОК МОЛДО	288
УЛУУ КОМУЗЧУ	289
САГЫНБАЙ	291
САЯКБАЙ	292
БАРПЫ	294
КУЙРУЧУК	294
КАЛЫККА	295
КАРАМОЛДО	299
МОЛДОБАСАН	300
АЛЫМКУЛ	301
ШАРШЕН	302
АКТАН	304
АДАМКАЛЫЙ	305
МУСАГА	306
АТАЙ	308
АЛЫКУЛ	309
РАЙКАН, МИДИН	310
БУБУСАРАГА	311
МУРАТБЕК	314
ОСМОНКУЛГА ЭСТЕЛИК	316
КАРА ЖЕТИМ (<i>Поэма</i>)	317

ЫСМАЙЫЛ

ЫСМАЙЫЛ БОРОНЧИЕВ	400
ЖЕҢИШ КҮНҮН КУТТУКТОО	419
ЭЛ СИЛЕРДЕЙ УУЛУ	421
МЕНЕН МАКТАНАТ	421
КЕНЕНГЕ	423
БЕРЕКЕ – ЖЕРДИН БЕТИНДЕ	424
ЭЛ КААЛАЙТ УЗУН ӨМҮРДҮ	427
АЯЛДАРГА	428

АЛТЫ АКЫНДЫН АЙТЫШЫ	430
ЭЛДИК ӨНӨРДҮН БАШАТЫ	436
АКМАТ СУУГА АККАНДА	444
АКЫРКЫ КОШТОШУУ	449
КОШ, АЛЫМКУЛ	452
АКТИВДЕРГЕ	467
ОСМОНКУЛГА АРНОО	471
ТОКТОГУЛГА ЭСТЕЛИК	472
ТОКТОНААЛЫНЫН ҮЙҮНДӨ	476
КЫРГЫЗСТАН	483
ЭЛЕТТИК АБЫШКАНЫН АЙТКАНЫ	488
КЕҢ АЛАЙ	490
НАУКЕН	493
ЭСТЕЛИК	495
ЭМГЕК ЭЭСИН ЖОГОТПОЙТ	508
ЧАБАН КЫЗ	512
ЧЫЙЫРЧЫК МЕНЕН ТАРАНЧЫ	514
ЭМГЕККЕ ҮЙРӨТ БАЛАНДЫ	518
УЛУУ ДОСТУК	521
ЖОЛБОРС «БААТЫР»	522
КАРЫГАНДА КҮЙГӨН ЫР	528
САЛАМДАШУУ	530
ЖОЛЧУЛАРГА	530
ЖӨӨ АЙТЫШ	537
САЛАМДАШУУ	542
КООНЧУ МЕНЕН ЖОЛУГУШУУ	544
АЗЫКБАЙ МЕНЕН ТАЛКАНБАЙ	547
АЙТЫШ	551
ЖОЛУГУШУУ	559
ЭЛИНДИН КЕТПЕЙТ ОЮНАН	564
АТА-ЭНЕНИН ТИЛЕГИ	569

Адабий-көркөм басылма

«Акындар» сериясы

ЗАЛКАР АКЫНДАР

14-том

**АЛЫМКУЛ, ТОКТОНААЛЫ,
ЫСМАЙЫЛ**

Экинчи басылышы

Чыгышына жооптуу:

А. Акматалиев

Түзгөндөр:

А. А. Акматалиев, М. Мукасов

Редактору *Акматалиев А.*

Тех. редактору *Жанышбекова А.*

Корректор *М. Мукасов*

Компьютердик калыпка салган *Өмүров Б.*

Терүүгө 04.04.16. берилди. Басууга 25.06.16 кол коюлду.
Форматы 84x108^{1/32}. Көлөмү 36,75 басма табак.
Нускасы 600. Заказ 16.

«Басма-полиграфиялык комплекс «Принт Экспресс» ЖЧК
басмаканасында басылды
Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Профсоюз к. 49.